

**VAASAN YLIOPISTO
KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA
TALOUSOIKEUS**

Katriina Pankakoski
TAVARAMERKIN SIIRTOHINNOITTELU

Talousoikeuden
liseniaatintutkimus

VAASA 2012

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen tiedekunta**

Tekijä:	Katriina Pankakoski	
Tutkielman nimi:	Tavaramerkin siirtohinnoittelu	
Ohjaaja:	Asko Lehtonen	
Tutkinto:	Kauppätieteiden lisensiaatti	
Oppiaine:	Talousoikeus	
Aloitusvuosi:	2009	
Valmistumisvuosi:	2012	Sivumäärä: 207

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa tutkimustehtävänä on selvittää tavaramerkkien siirtohinnoittelua ja rojalteihin liittyvää verosuunnittelua kansainvälisen konsernin tuloverotuksessa. Systematisointitehtävässä on jäsennetty siirtohinnoittelua sääntelevää kansainvälisen vero-oikeuden normistoa. Markkinaehtoperiaate on nimenomaisesti mainittu OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklassa ja VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisua koskevassa säännöksessä. Ongelmia siirtohinnoittelutilanteissa aiheutuu siitä, että kyseiset säännökset ovat käyvän arvon määrittämisen osalta hyvin avoimia. Tavaramerkin siirtohinnoittelua tulee lähestyä riippumattomien osapuolten välisen hinnoittelutason asettamista lähtökohdista. Riippumattomat osapuolet lähestyvät aineettomien oikeuksien arvonmäärittästä varallisuuden tulevaisuuden tuottojen näkökulmasta. Aineettomien oikeuksien markkinaehtoinen hinnoittelu on yhtä kuin varallisuuden tulevaisuudessa kerryttämä tuotto. OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden suositusten mukaan erilaiset siirtohinnoittelu- ja liikeloudelliset menetelmät ovat mittausvälineitä, joiden avulla aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelu voidaan markkinaehtoisesti toteuttaa. Tavaramerkkien arvonmäärittästä on tässä tutkimuksessa havainnollistettu käytännön esimerkeillä lisensiointi- ja myyntitilanteiden osalta. Tutkimuksen perusteella voidaankin todeta, että konsernin sisäinen tavaramerkin lisensiointi voidaan markkinaehtoisesti toteuttaa erilaisten vertailujen avulla, joissa kysymys on toimialakohtaisen mediaanirojaltin tai myynnin katteen käyttämisestä konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa. Merkittävä ongelma sen sijaan liittyy tavaramerkin kauppaan, koska arvonmäärittäykseen liittyy subjektiivisia tekijöitä, joiden merkitys on erittäin suuri liiketaloudellisten laskelmien muodostamisessa.

Kansainvälisissä konserneissa tavaramerkin yleisin järjestämistapa on lisensiointi. Lisensiointijärjestelyissä tulee soveltaa markkinaehtoista rojaltia. Kansainvälisissä konserneissa saatetaan ryhtyä järjestelyihin, jolloin rojaltien siirtohinnoittelussa esiintyy alitai ylihinnoittelua. Nämä järjestelyt tullaan arvioimaan kansallisten VML 28, 29 ja 31 §:n kompetenssienormien sekä mahdollisesti väliyhteisölain nojalla. Tutkimuksessa on tarkasteltu hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän menettelyn välistä rajaa, jota on käsitelty rojalteihin liittyvän siirtohinnoittelun näkökulmasta. Tutkimuksessa on tarkasteltu korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuja, joiden avulla on voitu muodostaa tulkinnallisia kannanottoja siitä, miten tavaramerkkien siirtohinnoittelu voidaan markkinaehtoisesti määrittää.

AVAINSANAT: Tavaramerkki, rojalti, aineettomat oikeudet, lisensiointi, kokonaisluovutus, siirtohinnoittelu, markkinaehtoperiaate, arvonmäärittäminen, hyväksyttävä verosuunnittelu, siirtohinnoitteluoikaisu, veron kiertäminen

ESIPUHE

Kiinnostuneisuus vero-oikeuteen johdatti minut takaisin opintojen pariin. Vero-oikeus voidaan nähdä joskus hieman haastavana oikeudenalana: vero-oikeuteen tulee perehtyä ymmärtääkseen sen systematiikkaa. Opiskeluiden alku oli haastava, kunnes ymmärsin tämän perehtymisen ”juun”. Tämä ei ollut sattumaa.

”Asioihin tulee perehtyä” - totesi professori Asko Lehtonen, kun hän ohjasi maisterivaiheeni opintoja. Erittäin kannustava suhtautumisesi opiskeluuni johti siihen, että aloitin jatko-opinnot. Nöyrin kiitos Sinulle lukemattomista tunteista, kun Olet minua jaksanut kärsivällisesti ohjata. Kannustava suhtautumisesi on ollut se syy, mistä kiinnostukseni syttyi tätä oikeudenalaa kohtaan. Perehtyminen on muuttunut elämän mittaiseksi kiinnostukseksi.

Eryityisesti haluan kiittää yhtä Suomen johtavista vero-oikeuden asiantuntijoista. Professori Heikki Niskakangas suostui lisensiaattityöni tarkastajaksi, mistä olen hyvin kiitollinen. Suhtautumisesi vero-oikeuden opintojani kohtaan on ollut hyvin myötämielistä ja lisännyt motivaatiotani jatko-opintoja kohtaan. Haluan myös kiittää KTT Timo Torkkelia lisensiaattityöni tarkastajana toimimisesta. Eryityisen kiitollinen olen kaikista rakentavista parannusehdotuksista, joita Olet minulle antanut.

Suuri kiitos Vaasan yliopiston talousoikeuden oppiaineen henkilökunnalle ja tutkijoille kannustavista ja rohkaisevista kommentteista, joita olen Teiltä tutkimukseni aikana saanut. Varsinkin ”loppumetreillä” saamani tuki auttoi kovasti työni viimeistelyssä.

Liikesivistysrahasto on taloudellisesti tukenut lisensiaatinopintojani. Apurahalla on ollut sekä taloudellinen että kannustava merkitys. Olen myös todella kiitollinen Liikesivistysrahastolle siitä, että olen saanut väitöskirjaani varten apurahan Toivo ja Kaarlo Kankaan rahastosta. Tämä mahdollistaa tutkimustyön jatkamisen.

Äitini TTM Marja Toivanen neuvoi minua valitsemaan maisteriopinnoissa pääaineen, jonka kautta voi työllistyä. Halusin valita sen, mikä ”kolahtaa”. Onneksi valinnassa toteutui molemmat toiveet. Kiitos vanhemmilleni sekä siskolleni Anna Korjalle siitä, kun Olette minua jaksaneet useissa eri opintoihin liittyvissä asioissa kannustaa.

Kiitos sydänystävilleni Suzanna ja Jarmo Uutelalle sekä Kirsi-Maria ja Ari Rinta-Joupille. Olette aina pitäneet minusta niin hyvää huolta Vaasassa käydessäni. Haluan myös kiittää muita ystäviäni kaikesta tuesta, mitä olen Teiltä suuresti saanut opiskeluvuosiinani. Kiitos myös Berggren Oy:lle sekä ystävälleni Sirpa Sunnarille. Työskentelyni Berggrenillä ohjasi minua tutkimosaiheeni pariin.

Ahkeran naisen takana on kannustava mies. Kiitos miehelleni Isto Pankakoskelle kaikesta siitä, miten Olet osaltasi mahdollistanut tämän opiskelun. Pitkä kansainvälinen urasi auttoi minua myös siinä, että ymmärsit, miten tärkeää on toteuttaa haaveita, joskus suurempiakin. Tämä onkin ollut yhteinen projekti.

Espoossa, Singaporessa ja Thaimaassa 25/5/2012

Katriina Pankakoski

SISÄLLYSLUETTELO	SIVU
TIIVISTELMÄ	III
ESIPUHE	V
LYHENNELUETTELO	XI–XIII
1. JOHDANTO	1
1.1. Siirtohinnoittelun kansainvälinen näkökulma	1
1.2. Tutkimustehtävä	4
1.3. Tutkimuksen rajaus	6
1.4. Tutkimusmetodi	8
1.5. Tutkimuksen lähdeaineisto	12
1.6. Tutkimuksen rakenne	14
2. SIIRTOHINNOITTELUN SÄÄNTELY	16
2.1. Kansainvälinen vero-oikeus	16
2.2. EU-vero-oikeus	17
2.3. Verosopimukset	21
2.4. OECD:n malliverosopimuksen 9 artikla	23
2.5. Kansallisesta siirtohinnoittelulainsäädännöstä	28
2.5.1. Verotusongelmista konsernissa	28
2.5.2. Siirtohinnoitteluoikaisu	35
2.6. Siirtohinnoitteludokumentointi	43
2.6.1. Näyttökysymykset	43
2.6.2. OECD:n dokumentointia koskevat suositukset	46
2.6.3. EU:n siirtohinnoittelua koskevat käytännösäännöt	49
2.6.4. Kansalliset dokumentointisäännökset	53
2.7. Yhteenveto	59
3. ROJALTEIHIN LIITTYVÄ VEROSUUNNITTELU	62
3.1. Tavaramerkki konsernin strategisena varallisuutena	62
3.1.1. Tavaramerkit immateriaalisena oikeutena	62
3.1.2. IPR- ja siirtohinnoittelustrategiat	66
3.1.3. Tavaramerkin lisensiointisopimus	72
3.2. Rojaltin käsite kansainvälisessä vero-oikeudessa	81
3.3. Rojaltien verokohtelu kansainvälisessä vero-oikeudessa	87
3.3.1. Asuinmaa- ja lähdemaaperiaate	87
3.3.2. Verosopimusten vaikutus	89
3.3.3. Korko- ja rojaltidirektiivin vaikutus	90
3.3.4. Kansallinen lainsäädäntö	94
3.3.5. Kiinteä toimipaikka	95

3.4.	Hyväksyttävän verosuunnittelun rajat	98
3.5.	Riskienhallinta verosuunnittelussa	101
3.6.	Rojaltien siirtohinnoitteluun liittyvä veron kiertäminen	103
3.7.	Oikeuskäytännön kanta markkinaehtoisesta rojaltista	108
3.8.	Yhteenvedo	111
4.	SIIRTOHINNOITTELU JA ARVONMÄÄRITYS	114
4.1.	Vertailuanalyysi	114
4.1.1.	Merkitys ja vertailtavuutta määrittävät tekijät	114
4.1.2.	Muodostaminen ja esittäminen	116
4.1.3.	Vertailtavan kohteen valinta	119
4.2.	Siirtohinnoittelu- ja arvonmäärittämenetelmät	121
4.2.1.	Siirtohinnoittelumenetelmän valinta	121
4.2.2.	Tavaramerkin arvonmäärittäminen	124
4.3.	Markkinaperusteinen arvonmäärittämenetelmä	127
4.4.	Markkinaehtoisesta rojaltista määrittäminen	130
4.5.	Tuloperusteinen arvonmäärittämenetelmä	135
4.5.1.	Capital asset pricing -malli	136
4.5.2.	Relief from royalty -menetelmä	139
4.5.3.	Case-esimerkki	141
4.6.	Kustannusperusteinen arvonmäärittämenetelmä	144
4.7.	Voittopohjaiset menetelmät	148
4.7.1.	Liiketoimintamarginaalimenetelmä	148
4.7.2.	Case-esimerkki	151
4.7.3.	Voitonjakamismenetelmä	155
4.7.4.	Case-esimerkki	157
5.	TUTKIMUSTULOKSET	163
5.1.	Lisensiointisopimuksen markkinaehtoinen siirtohinnoittelu	163
5.2.	Tavaramerkin arvostaminen osana liiketoimintakokonaisuuksia	165
5.3.	Tavaramerkin kauppaa arvostusongelmana verotuksessa	166
5.3.1.	Tutkimuksessa havaittu arvostusongelma	168
5.3.2.	Legaliteettiperiaate vero-oikeudessa	170
5.4.	Hyväksyttävä verosuunnittelu rojaltien siirtohinnoittelussa	173
5.5.	Loppupäätelmät	177
LÄHTEET		178
TAULUKOT		191
OIKEUSTAPAUSLUETTELO		193

LYHENNELUETTELO

Arbitraatiosopimus	Yleissopimus kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta etuyhteydessä keskenään olevien yritysten tulonoikaisun yhteydessä (90/436/ETY)
Arm's length principle	Markkinaehtoperiaate
CAPM	Capital asset pricing -malli
Circular 2/2009	Circular Guo Shui Fa [2009] No. 2: The Implementation Measures of Special Tax Adjustments. Circular 2/2009 took effect, retrospectively, from 1 January 2008
CP	Cost plus method, kustannusvoittolisämenetelmä
CPM	Comparable profit margin –method (Yhdysvallat), Liiketoimintomarginaalimenetelmä
CUP	Comparable uncontrolled price (CUP) method, markkinahintavertailumenetelmä
CUT	Comparable uncontrolled transaction -method (Yhdysvallat), markkinahintavertailumenetelmä
EU	Euroopan unioni
EU JTPF	Euroopan unionin Joint Transfer Pricing Forum, (Euroopan unionin siirtohinnoittelu foorumi, perustettu 2002)
EU TPD	Euroopan unionin käytännösäännöt, (2006/C/176/01, annettu 27.6.2006)
EVL	Laki elinkeinotulon verottamisesta 24.6.1968/360
EY	Euroopan yhteisö
HAO	Hallinto-oikeus
HE	Hallituksen esitys
IAS	International Accounting Standards
IFRS	International Financial Reporting Standards
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska förening i Finland
Kilpailulaki	Kilpailulaki 12.8.2011/948
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
KOM	(Euroopan unionin) Komission tiedonanto
KonsAvL	Laki konserniavustuksesta verotuksessa 21.11.1986/825
KPA	Kirjanpitoasetus 30.12.1997/1339
KPL	Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336
KSL	Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/33
KVL	Keskusverolautakunta
LähdeVL	Laki rajoitetusti verovelvollisen tulon verottamisesta 11.8.1978/627
MenetelmäL	Laki kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta 18.12.1995/1552
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development

XIII

OYL	Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624
PerL	Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PLI	Profit level indicator
RFR-menetelmä	Relief from royalty -menetelmä
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta (Lissabonin sopimus, joka on allekirjoitettu 13.12.2007. Sopimus on saatettu voimaan 1.12.2009)
TekijäL	Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404
TMerkkiL	Tavaramerkkilaki 10.1.1964/7
TNMM	Transactional net margin method, liiketoiminettomarginaalimenetelmä
TVL	Tuloverolaki 30.12.1992/1535
VaVM	Valtiovarainvaliokunnan mietintö
VerL / VerotusL	Verotuslaki 12.12.1958/482
VML	Laki verotusmenettelystä 18.12.1995/1558
VYL	Laki ulkomaalaisten väliyhteisöjen osakkaiden verotuksesta 16.12.1994/1217
WACC	Weighted average cost of capital

1. JOHDANTO

1.1. Siirtohinnoittelun kansainvälinen näkökulma

Siirtohinnoittelulla (transfer pricing) tarkoitetaan konserniyritysten välisessä sisäisessä kaupankäynnissä noudatettavia hinnoitteluehtoja ja -periaatteita¹. Kansainvälisessä siirtohinnoittelussa kysymys on sellaisista hinnoitteluperiaatteista, joiden mukaiset erät hyväksytään veronalaiseksi tuloksi saajan kotivaltiossa ja vastaavuusperiaatetta noudattaen vähennyskelpoiseksi menoksi maksajan kotivaltiossa. Näistä hinnoitteluperiaatteista poikkeaminen saattaa johtaa veroetuihin tai veroansoihin nollaverotuksena tai kaksinkertaisena verotuksena. Lähtökohdaksi konserniyritysten sisäisille liiketoimille on asetettava riippumattoman osapuolen näkökulma, jolloin siirtohinnoittelussa arvioidaan riippumattoman osapuolen vaihtoehtoisia toimintatapoja ja soveltamia ehtoja. Arvioinnin lopputuloksena tulee päästä sellaiseen siirtohinnoitteluun, jonka voidaan katsoa toteuttavan liiketaloudellisen tarkoituksenmukaisuuden kriteerit.²

Kansainvälisessä konsernissa yhden siirtohinnoittelun osa-alueen muodostaa immateriaali-oikeuksien siirtohinnoittelu³. Käytännössä yleisimpiä immateriaali-oikeuksia eli IPR-oikeuksia (Intellectual property rights)⁴ ovat patentit, tavaramerkit, tekijänoikeudet ja yrityssalaisuudet⁵. Aineettomien oikeuksien ympärille rakennettava strategia kansainvälisessä konsernissa muodostuu immateriaali- ja vero-oikeudellisesta sekä liiketaloudellisesta strategiasta. Immateriaali-oikeudellisesta näkökulmasta katsottuna IPR-strategiassa on kysymys konsernin aineettomien oikeuksien suojaamisesta, jonka avulla turvataan konsernin yksin-

¹ Tavoitteellista vertailuhinnoitteluperiaatetta kutsutaan markkinaehtoperiaateksi (arm's length principle). Vertailuhinnoitteluperiaate kuvastaa sitä hinnoittelua, mitä toisistaan riippumattomat yritykset olisivat vastavassa liiketoimintatilanteessa sopineet ja mitä hinnoittelua olisi käytetty. Ks. HE 107/2006: 3; Laaksonen & Anttila 2007: 31; Kukkonen & Walden 2010: 162; Karjalainen & Raunio 2007: 46; Helminen 2000: 48–51; Äimä 2011c: 1546; King 2009: 12 ja Helminen 2012: 217.

² Ks. Kukkonen & Walden 2010: 161, 164; Jaakkola ym. 2012: 21 ja Helminen 2012: 217.

³ Ks. Mehtonen 2005: 269–296 ja Karjalainen & Raunio 2007: 161–178.

⁴ Intellectual property rights tai lyhenne IPR on englanninkielisissä teksteissä käytetty termi immateriaali-oikeuksille. Ks. May & Sell 2006: 5–11 ja Cook 2010: 1.

⁵ Ks. Cohen 2005: 11; Parr 2007: 1–15 ja Smith & Parr 2005: 126.

oikeus aineettoman oikeuden tuottamiin hyötyihin⁶. Vero-oikeudellisesta näkökulmasta IPR-strategiaa lähestytään kansainvälisessä konsernissa siirtohinnoittelun kautta. Siirtohinnoittelussa tuloverotukseen vaikuttavia kysymyksiä ovat aineettomien oikeuksien omistusoikeuden ja hallinnan oikea sijoittaminen konsernissa sekä rojaltiltulojen siirtohinnoittelu konserniyhtiöiden välillä.⁷

Siirtohinnoittelun tarkastelu perustuu ensisijaisesti kansainvälisen vero-oikeuden alaan. Siirtohinnoittelun tarkoituksena on kahden eri valtion välisen tulojen jakautuminen oikein kunkin valtion kesken. Siirtohinnoittelukysymykset kuuluvat kansainväliseen vero-oikeuteen, joka jakautuu valtion kansallisen normiston sisältämään kansainväliseen vero-oikeuteen sekä valtioiden väliseen verosopimusoikeuteen.⁸ Suomen kansallista kansainvälistä vero-oikeutta sääntelee myös EU-vero-oikeuden normisto, joka muun muassa direktiivien kautta vaikuttaa EU-jäsenvaltioiden kansallisen tason välittömään vero-oikeuteen⁹. EU-oikeuden välittömään yritysten tuloverotukseen vaikuttavia direktiivejä oli vuonna 2011 kolme, joita ovat yritysjärjestelydirektiivi¹⁰, emo-tytäryhteisödirektiivi¹¹ ja korko- ja rojaltidirektiivi¹². Kolmella yritysten tuloverotukseen vaikuttavalla direktiivillä on merkitystä EU-jäsenvaltioiden kansainvälisten konsernien siirtohinnoitteluun¹³, joiden lisäksi välittömän verotuksen kannalta on merkitystä myös EU:n virka-apudirektiivillä sekä perin-

⁶ Ks. Mansala 1994: 4, 69; Eerola 2001: 37–41 ja Nordlund 2001: 31–38. Ks. immateriaalioikeuksiin liittyvän lainsäädännöllisen suojauksen ja immateriaalioikeudellisen ajattelun kehityksestä Rahnasto 2003: 49–62. Parrin (2007: 1) mukaan viimeisen 30 vuoden aikana aineettomista oikeuksista on tullut yritysten hallitsevin varallisuus, jotka ovat tärkein edellytys ”kilpailulliselle etumatkalle” verrattuna muihin yrityksiin. Ks. myös Corbett ym. 2008: 247 ja Reilly & Schweish 1999: 30.

⁷ Ks. Mehtonen 2005: 269–296 ja Karjalainen & Raunio 2007: 161–178.

⁸ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 165–166; Niskakangas 1983: 1–2 ja Myrsky & Linnakangas 2009: 1–4.

⁹ Ks. Myrsky 2011: 26–38; Helminen 2012: 36–39; Ståhl ym. 2011: 25–27 ja Helminen. *Finnish International Taxation*. Luku 3. Fundamentals of International Taxation.

¹⁰ Direktiivi 2009/133/EY eri jäsenvaltioissa olevia yhtiöitä koskeviin sulautumisiin, jakautumisiin, osittaisjakautumisiin, varojensiirtoihin ja osakkeiden vaihtoihin sekä eurooppayhtiön (SE) tai eurooppaosuuskunnan (SCE) sääntömääräisen kotipaikan siirtoon jäsenvaltioiden välillä sovellettavasta yhteisestä verojärjestelmästä 19.10.2009.

¹¹ Direktiivi 90/435/ETY eri jäsenvaltioissa sijaitseviin emo- ja tytäryhtiöihin sovellettavasta yhteisestä verojärjestelmästä 23.7.1990.

¹² Direktiivi 2003/49/EY eri jäsenvaltioissa sijaitsevien lähiyhtiöiden välisiin korko- ja rojaltimaksuihin sovellettavasta yhteisestä verojärjestelmästä 3.6.2003.

¹³ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 166.

tädirektiivillä¹⁴. EU-tuomioistuimen oikeuspäätösten vaikutus on myös eräs elementti, joka toteuttaa EU-oikeuden välitöntä vaikutusta verotukseen¹⁵.

Yritysten kansainvälistyminen ja monikansallisten konsernien muodostuminen on synnyttänyt suvereenille valtioille vaikeasti hallittavan alueen, jossa toisaalta pitää suojella valtion veropohjaa ja samalla ylläpitää kansainvälistä kilpailukykyä. Kansallisen kansainvälisen vero-oikeuden ja valtioiden välisen verosopimusoikeuden tavoitteena on yhtäältä valtion kansallisen verotuksen toteutuminen ja toisaalta estää kansainvälinen monenkertainen verotus.¹⁶

Monikansallinen konserni toimii useassa maassa. Riippuen yrityksen verotuksellisesta asemasta sijaintivaltiossa verotus toimitetaan joko yleisen tai rajoitetun verovelvollisuuden perusteella. Verosopimuksissa on kahden tai useamman valtion välillä sovittu kunkin maan oikeudesta verottaa kansainvälisen konsernin tuloja. Kaksinkertainen verotus johtuu siitä, että verosopimuksissa määrätyt asuinmaa ja lähdemaa verottavat samasta tulosta konsernia.¹⁷ Valtiot ovat pyrkineet verosopimuksilla kansainvälisen monenkertaisen verotuksen ehkäisemiseen. Suomen voimassa olevien kansallisten säädösten mukaan kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta noudatettavasta menettelystä on säädetty kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta annetussa laissa (MenetelmäL) (18.12.1995/1552).¹⁸ Kansainvälinen kak-

¹⁴ Ks. Helminen 2012: 39.

¹⁵ Ks. Malmgrén 2008: 13 ja Myrsky 2011: 2, 8, 26–38. Ks. EU-vero-oikeudesta Helminen 2012: 23–60, 326–329 ja Terra & Wattel 2008 sekä EU-tuomioistuimen päätösten vaikutuksesta Suomen oikeuskäytäntöön Äimä 2011a: 93–103. Ojasen (2010: 20) mukaan EU-tuomioistuimen oikeuskäytännöllä on hyvin tärkeä asema ja merkitys EU-oikeudessa.

¹⁶ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 165–166; Niskakangas 1983: 1–2 ja Källqvist & Köhlmark 2007: 238. Valtiovarainvaliokunnan mietinnön (23/2011: 4, 6) mukaan yksi tärkeimmistä yhteisöverokannan alentamiseen johtaneista syistä on säilyttää Suomen kilpailukyky. Vuoden 2012 alusta yhteisöverokanta on Suomessa 24,5 prosenttia, jota sovelletaan ensimmäisen kerran vuodelta 2012 toimitettavassa verotuksessa. Valtiovarainvaliokunnan mietinnön mukaan on myös tärkeää, että hallitusohjelmassa on huomioitu elinkeinoverotuksen selvitystyö, jossa keskeisimpiä asioita ovat esimerkiksi konserniverojärjestelmään liittyvät kysymykset. Ks. kansainvälisestä verokilpailusta Niskakangas 2009: 23–24; Niskakangas 2004b: 21–23 sekä verotuksen fiskaalisesta tavoitteesta Niskakangas. *Henkilöverotus*. Luku 3. Tuloverotuksen perusteet. Ks. myös Tikka 2003: 1–13.

¹⁷ Ks. Niskakangas 1983: 2.

¹⁸ Ks. Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 59–60 ja Malmgrén 2010: 276–284. Myrskyn & Linnakan (2009: 3) mukaan kaksinkertaisen verotuksen välttäminen ja poistaminen ovat kaksi eri asiaa. Kun viitataan koko siihen systematiikkaan, jolla torjutaan kaksinkertaisen verotuksen vaikutusta, puhutaan kaksinkertaisen verotuksen välttämisestä. Jos kaksinkertaista verotusta näistä välttämistoimista huolimatta syntyy ja

sinkertainen verotus poistetaan sekä sijoittamalla sisäiseen lainsäädäntöön kaksinkertaista verotusta poistavia normeja että solmimalla verosopimuksia. Verosopimusten kaksinkertaisen verotuksen poistaminen perustuu siihen, että toinen sopimusvaltioista luopuu oikeudestaan verotettavaan tuloon tai rajoittaa oman sisäisen lainsäädäntönsä kautta verotusoikeuttaan.¹⁹

Suomen solmimat kansainväliset tulo- ja varallisuusverosopimukset pohjautuvat OECD:n malliverosopimukseen²⁰. OECD:n malliverosopimukseen on sisällytetty tavoitteet kahdenkertaisen verotuksen poistamisesta sekä kansainvälisen veropaon estämisestä. Tavoitteet ovat nimenomaisesti mainittu malliverosopimuksen siirtohinnoittelua suoraan määräävissä artikloissa, joita ovat 9 artikla (”etu yhteydessä keskenään olevat yritykset”) ja 25 artikla (”keskinäinen sopimusmenettely”).²¹ Kysymys kansainvälisestä veropaosta voidaan nähdä aidon verosuunnittelun ja veron kiertämisen korrelaationa. Toisaalta verovelvolliselle tarjotaan lain sallimissa puitteissa oikeus suunnitella verotustaan, mutta toimintaan saattaa tulla veron kiertämisen piirteitä, jossa tavoitellaan verolainsäädännölle vieraita etuja.²²

1.2. Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa tutkimustehtävänä on selvittää kansainvälisten konsernien tavaramerkkien siirtohinnoittelua ja tavaramerkkien käyttöoikeuksista konsernin sisäisesti maksettaviin rojalteihin liittyvää verosuunnittelua tuloverotuksen näkökulmasta. Ensimmäisenä

tarvitaan erityistä menetelmiä kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi, käytetään ilmaisua kaksinkertaisen verotuksen poistaminen.

¹⁹ Ks. Niskakangas 1983: 2–4. Ks. myös Vapaavuori 2003: 9–11.

²⁰ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 18 ja Mehtonen 2005: 55.

²¹ Ks. OECD 2010a: 27–28, 36–37, 181–184, 354–379 ja OECD 2010b. Guidelines 4.29–4.42.

²² Immateriaalioikeuksien helpon siirrettävyyden sekä siirtohinnan määrittämisen vaikeuden vuoksi immateriaalioikeudet soveltuvat luonteviksi kansainvälisen veropaon välineiksi. Ks. Niskakangas 1983: 4. Ks. myös Immonen 2007: 78; Lehtonen 2000: 51 ja Wikström 2008: 101. Yhtenä kansainvälisen vero-oikeuden tehtävänä voidaan mainita myös veropaon ehkäiseminen. Veropaossa on yleensä kysymys verotuksen kohteen (vero-objektin) siirtämisestä sellaiseen valtioon, jossa siihen kohdistuu lievempi verotus. Ks. Myrsky & Linnakangas 2009: 1–2. Ks. verosuunnittelun ja veron kiertämisen välisestä rajanveto-ongelmasta Knuutinen 2012.

tutkimustehtävänä on tutkia kansainvälisten konsernien sisäistä siirtohinnoittelua tavaramerkkien siirtohinnan määrittämisen näkökulmasta. Erityinen paino on asetettu tavaramerkin taloudelliselle arvon määrittämiselle.

Siirtohinnoittelua koskevan kansainvälisen vero-oikeuden normiston systematisointi on erittäin tärkeässä asemassa tutkimuksessa. Ensimmäistä tutkimustehtävää tarkastellaan kansainvälisen vero-oikeuden näkökulmasta, jolloin kyseeseen tulevat Suomen kansallinen kansainvälinen vero-oikeus sekä verosopimusoikeus. OECD:n siirtohinnoittelua koskevalla malliverosopimuksella, sen kommentaarilla sekä siirtohinnoitteluohjeella on merkitystä kansainväliseen siirtohinnoitteluun, verosopimukseen ja kansalliseen lainsäädäntöön, joten näiden välisen systematiikan tarkastelu on tutkimustehtävässä merkittävässä asemassa. Suomen Euroopan unionin jäsenyys tuo siirtohinnoitteluun oman EU-oikeudellisen vaikutuksensa SEUT-sopimuksen, direktiivien sekä EU:n siirtohinnoittelua määrittävien käytäntöjen kautta. Lainsäädännön systematisoinnin kautta pyritään etsimään vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, jonka kautta voidaan tarkastella tavaramerkkien siirtohinnan määrittämisestä annettuja tulkintasuosituksia.

Toisena tutkimustehtävänä on kansainvälisten konsernien tavaramerkkien käyttöoikeuksista maksettaviin rojalteihin liittyvä verosuunnittelu. Konsernissa voidaan sisäisesti lisensoida tavaramerkin käyttöoikeus konserniyhtiöiden välillä ja tästä lisensoinnista tulee maksaa markkinaehtoinen käyttöoikeuskorvaus, josta käytetään rojaltin nimitystä²³. Tutkimuksessa rojaltin käsitettä lähestytään OECD:n malliverosopimuksen, korko- ja rojaltidirektiivin sekä kansallisen lainsäädännön näkökulmasta. Kansainvälinen vero-oikeus asettaa rojaltien siirtohinnoittelulle haasteita, koska rojaltien verotuksellinen kohtelu voi vaihdella huomattavasti maittain. Rojaltien siirtohinnoittelua verosuunnittelukeinona tarkastellaan niiden kansainvälisen verokohtelun kautta²⁴. Molemmat tutkimustehtävät tukevat toisiaan, kun pyritään määrittämään tavaramerkin markkinaehtoinen siirtohintaa.

²³ Kansainvälisten konserniyritysten sisäisistä immateriaalisuoritevirroista perimät rojalit ovat vastikkeita immateriaalioikeuksien käytöstä, kuten tavaramerkeistä ja patenteista. Ks. Niskakangas 1983: 6.

²⁴ Kansainväliset konsernit sijoittautuvat eri valtioihin, jolloin verotuksellisista kysymyksistä realisoituu sekä sijaintivaltion verotusoikeus kansainvälisiin tuloihin että verorasituksen taso. Ks. Malmgrén 2008: 11.

Rojalteihin liittyvää verosuunnittelua lähestytään tarkastelemalla hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän menettelyn välistä rajanvetoa. Siirtohinnoittelu verosuunnittelukeinona on merkittävä kilpailukeino, jonka avulla kansainväliset konsernit pystyvät kilpailemaan toisten konsernien kanssa kustannuseduista. Kansainvälisessä kilpailussa konserneilta edellytetään yhä parempaa strategista suunnittelua, johon aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelu kuuluu yhtenä strategian osa-alueena. Erityinen paino kansainvälisessä konsernissa tulee asettaa hyväksyttävään verosuunnitteluun, jossa siirtohinnoittelun vero-optimointi ei ylitä konserniyritysten sijaintivaltioiden legitiimin verotusvallan rajoja.²⁵

1.3. Tutkimuksen rajaus

Tutkimus rajataan kansainvälisten konsernien tavaramerkkien siirtohinnoitteluun ja rojalteihin liittyvään verosuunnitteluun tuloverotuksen näkökulmasta. Tutkimuskysymykseen pyritään ensisijaisesti etsimään vastaus siirtohinnoittelua sääntelevästä kansainvälisestä veronormistosta. Tutkimuskohteen reaalisesta luonteesta johtuen tutkimuksessa tavaramerkin taloudellisen arvon määrittämiseen vaikuttavia tekijöitä tarkastellaan immateriaali-, markkina- ja sopimusoikeuden kautta tutkimukselle asetetun tavoitteiden puitteissa. Tutkimuksessa keskitytään aineettomien oikeuksien osalta tavaramerkkeihin, mutta vertailua muihin aineettomiin oikeuksiin tehdään tarpeellisessa määrin riittävän kuvan saamiseksi.

Tutkimuksessa ei tulla käsittelemään osakkeenomistajien ja konsernin välisiä seikkoja. Lähtökohtana on, että tavaramerkki yksinoikeutena on konsernin hallinnassa, ja että merkioikeus on saatu rekisteröinnillä tai vakiinnuttamisella konsernin olemassaolon aikana. Tätä rajausta puoltaa myös tavaramerkkilain (10.1.1964/7) oikeudellisen suoja-alan määrittely, jonka mukaan kysymys on suojan rajoittumisesta elinkeinotoimintaan²⁶.

²⁵ Ks. Mehtonen 2005: 35–37, 164–166, 269–296; Äimä 2009: 435–439 ja Jaakkola ym. 2012: 216–218. Ks. myös Knuutinen 2012: 1–12, 272–275.

²⁶ Oikeudellisen suoja-alan rajoittuminen elinkeinoharjoittamiseen ilmaistaan tavaramerkkilain (10.1.1964/7) 1–4 §:ssä.

Tutkimuksessa lähtökohtana on, että konsernisuhde sekä etuyhteys osapuolten välisissä liiketoimissa ovat voimassa, kuten Suomen voimassa olevassa lainsäädännössä on määritetty. Tutkimuksessa käytetty konserni-käsite perustuu lähinnä kirjanpitolainsäädännön 1 luvun 5–6 §:ien määrittelyyn konsernista. Lisäksi lähtökohtana on, että etuyhteysmäärittely määräytyy sekä OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklan (”etuyhteydessä keskenään olevat yritykset”) että verotusmenettelylain (18.12.1995/1558) 31 §:n mukaisesti.²⁷

Koska markkinaehtoisen siirtohinnan määrittäminen vaatii vertailua riippumattomien osapuolten välisiin liiketoimiin, kohdistuu tutkimus tältä osin konsernin ulkopuolisten liiketoimien vertailuun sekä kolmannen kanssa tehtäviin tavaramerkin kaupallistamistoimiin. Tässä yhteydessä tarkastellaan hinnan muodostumista käyvän arvon mukaiseksi vapailla markkinoilla. Pääpaino on kuitenkin konsernien sisäisten liiketoimien tarkastelussa.

Tässä tutkimuksessa ei varsinaisesti tarkastella siirtohinnoitteluoikaisusta johtuvaa kaksinkertaista verotusta ja sen poistamismenettelyä. Sen sijaan tämän tutkimuksen tärkein merkitys on selvittää VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisusäännöksen soveltamisedellytyksiä, joiden mukaan siirtohinnoitteluoikaisuun voidaan ryhtyä, jos etuyhteysosapuolten välillä on sovittu ehtoja tai määrätty ehtoja, jotka poikkeavat siitä, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu. Nämä soveltamisedellytykset ilmaisevat markkinaehtoperiaatteen vaatimuksen sekä alimman mahdollisen hinnoittelutason, jonka mukaisesti konsernin sisäinen siirtohinnoittelu tulee toteuttaa.

Markkinaehtoperiaatteen mukaisen hinnoittelutason määrittäminen tavaramerkille lisensiointi- ja myyntitilanteissa on tämän tutkimuksen päätehtävä, jota tarkastellaan erilaisten käytännössä realisoituvien tilanteiden avulla. Myyntitilanne tässä tutkimuksessa tarkoittaa sellaisia konsernin sisäisiä liiketoimia, jolloin kaupan kohteena on tavaramerkin kokonais-

²⁷ Tässä tutkimuksessa käytetty konserni-käsite perustuu kirjanpitolainsäädännön 1 luvun 5–6 §:ien määrittelyyn konsernista, koska VML 31 §:n määräysvallan määritelmä vastaa pitkälti 1 luvun KPL 5 §:n mukaista määräysvallan määritelmää. Kuitenkaan konserni-käsitteen määrittely ei ole tässä tutkimuksessa keskeisessä asemassa, vaan tutkimuksessa selvitetään VML 31 §:n ja OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklan mukaista etuyhteysmäärittelyä. Ks. tarkemmin luku 2.4, 2.5.1–2.5.2; Laaksonen & Anttila 2007: 32; Ranta-Lassila 2002: 9 ja Jaakkola ym. 2012: 32.

luovutus. Sen sijaan tässä tutkimuksessa ei käsitellä yritysjärjestelytilanteissa realisoituvaa tavaramerkin arvonmääritystä, jolloin kysymys on myös muun yrityksen varallisuuden siirtämisestä konserniyhtiöiden kesken.

1.4. Tutkimusmetodi

Tutkimuksessa käytetty näkökulma oikeuteen on lainopillinen. Lainoppi eli oikeusdogmaatiikka vastaa kysymykseen voimassa olevan oikeuden sisällöstä sekä tulkitsee ja systematisoi voimassa olevaa oikeutta.²⁸ Lainopin tehtävänä on myös antaa perusteltuja tulkintakananottoja voimassa olevan lain sisällöstä. Lainopillisessa tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan voimassa olevaa oikeutta, jolloin tutkimuksen kohteena on *de lege lata* -tutkimus.²⁹

Tutkimus on vero-oikeudellinen ja tutkimus kuuluu kansainvälisen vero-oikeuden alaan. Systematisointitehtävässä jäsennetään niitä voimassa olevan oikeuden normeja, jotka sääntelevät kansainvälistä siirtohinnoittelua ja rojalteihin liittyvää verotusta. Tarkoituksena on etsiä vastaus tutkimuskysymykseen markkinaehtoisen siirtohinnan muodostumisesta tavaramerkille niissä konsernin sisäisissä siirtohinnoittelutilanteissa, jolloin kysymys on lisensioinnista tai myyntitilanteesta.³⁰

²⁸ Aarnio (2011: 104–105, 109; 2006: 238; 1989: 302–305) jaottelee lainopin tehtävät oikeussäännösten tulkintaan (käytännölliseen lainoppiin) sekä systematisointiin (teoreettiseen lainoppiin). Myrskyn (2011: 181) mukaan suurin osa harjoitetusta ja harjoitettavasta vero-oikeustutkimuksesta on luonteeltaan lainopillista eli oikeusdogmaattista. Lainopillinen verotutkimus täyttää tärkeää yhteiskunnallista tehtävää. Kysymys on vero-oikeustutkimuksen ensisijaisesta tehtävästä. Syyt vallitsevaan tutkimusotteeseen ovat ymmärrettäviä, sillä yhteiskunnassa vallitsee koko ajan valtava tarve sen selvittämiseen, mitkä ovat verotuksessa noudatettavana olevat säännöt. Uutta lainsäädäntöä luotaessa lähdetään siitä, ”missä ollaan” eli mikä kulloinkin on voimassa olevan oikeuden mukainen tilanne.

²⁹ Ks. Siltala 2001: 8 ja Määttä 2006: 48.

³⁰ Aarnion (2011: 104–105; 2006: 238; 1989: 302–305) mukaan teoreettisen oikeustieteen tehtävänä on systematisoida voimassa olevan oikeuden normeja. Juusela (1989: 35) on muodostanut väitöskirjatutkimuksensa systematisointitehtäväksi kansainvälisen pääomatuloverotuksen tehokkuuteen vaikuttavien oikeusnormien systematisoinnin. Myös Hakapään (2008: 8–10) tutkimukselle on asetettu systematisointitehtävä, jossa keskeisessä asemassa on väitöskirjan aihetta koskevaa ilmiötä säätelevän normikokonaisuuden sisäinen systematisoiminen, toisaalta ilmiön systematisoiminen muuhun oikeusjärjestelmään. Ks. myös Helminen 1999: 8–9 ja Vapaavuori 2003: 9–11.

Tavaramerkin lisensointi tai myyntitilanteissa konsernin sisäistä siirtohintaa tulee tarkastella vapaiden markkinoiden hinnoittelua vasten. Riippumattomat osapuolet lähestyvät tavaramerkin arvonmäärittämisestä aineettoman varallisuuden tulevaisuuden tuottojen näkökulmasta³¹. Tutkimuksessa tarkastellaan tavaramerkin taloudellisen arvonmäärittämisestä niiden menetelmien avulla, joita riippumattomat osapuolet käyttävät keskinäisissä liiketoimissaan³². Tutkimus on tältä osin liiketaloudellinen, jolloin pyritään tarkastelemaan niitä tavaramerkin taloudellisen arvonmäärittämiseen vaikuttavia tekijöitä, jotka markkinaehtoisessa siirtohinnoittelussa tulee huomioida.

Markkinaehtoperiaate on kansainvälinen standardi, jota noudatetaan OECD:n jäsenmaiden lisäksi yleensä myös OECD:hen kuulumattomissa valtioissa³³. OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklassa ilmaistu markkinaehtoperiaate on tavoiteperiaate, jonka voidaan katsoa sisältävän normimaisia arvoja. OECD:n siirtohinnoitteluohje on suositus jäsenvaltioille markkinaehtoperiaatteen mukaisesta menettelystä.³⁴ Useimmat maat, kuten Suomi ovat saattaneet siirtohinnoittelua koskevan lainsäädäntönsä vastaamaan OECD:n siirtohinnoitteluohjetta³⁵.

³¹ Ks. Smith & Parr 2005: 140–145; OECD 2010b. Guidelines 6.23; Verohallinto 2007: 37 ja Laaksonen & Anttila 2007: 40–41. Ks. myös Reilly & Schweish 1999: 30–32.

³² Ks. aineettomien oikeuksien arvonmäärittämisestä Boos 2003: 39–156; Cohen 2005: 73–114; Yang 2008: 162–186; Haeussler & Clarry 2001: 188–201; Erasmus-Koen 2009: 99–144; Niskakangas 1983: 293–339. Laaksonen 2004: 423–432; Palmu 2005: 291–301; Corbett ym. 2008: 255–260; Smith & Parr 2005: 156–267; Smith & Parr 2007: 23–29; Jaakkola ym. 2012: 202–218, 304–329; Smith 1997 ja Reilly & Schweish 1999.

³³ Käytännössä siirtohinnoitteluohjeita voidaan pitää tärkeimpänä markkinaehtoperiaatteen tulkintalähteenä. Ks. Helminen 2000: 46; Kukkonen & Walden 2010: 170–171; Karjalainen & Raunio 2007: 38; Mehtonen 2005: 50; Äimä 2011c: 1546; KPMG 2011: 4 ja Avi-Yonah 2007: 104. OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden ja markkinaehtoperiaatteen merkitys on suuri Kiinassa, vaikka Kiina ei olekaan OECD:n jäsenvaltio. Ks. enemmän Susarla & Glaize 2011: 443–452. Eckerstorferin & Xiongin (2010: 1) mukaan Kiinan malliverosopimuksen rakenne noudattaa OECD:n malliverosopimuksen pohjaa. Toisaalta Mannion (2001a) mukaan on olemassa maita, jotka eivät anna arvoa OECD:n malliverosopimuksen kommentaareille verosopimusten tulkinnassa.

³⁴ Ks. Äimä 2009: 439, 443. Ks. myös periaatteiden erityisasemasta sekä oikeuslähteopin ja oikeuden rajasta Aarnio 2006: 303–308 ja Aarnio 2011: 82–84.

³⁵ Ks. HE 107/2006 vp; Laaksonen & Anttila 2007: 31–43 ja Jaakkola ym. 2012: 21. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun KHO 2011: 101 perustelujen mukaan tulkittaessa Suomessa OECD:n malliverosopimuksen määräyksiä on perusteltua antaa merkitystä sille, mitä OECD:n malliverosopimuksen kommentaarissa on sopimuksen tulkinnasta lausuttu riippumatta siitä, onko sopimuksen toinen osapuoli OECD:n jäsen.

OECD:n siirtohinnoitteluohje kuuluu oikeuslähdeopillisesti soft law -oikeuteen, joka ei ole jäsenvaltioita sitovaa oikeutta³⁶. Suomen siirtohinnoittelua koskevassa lainsäädännön valmistelutöissä on otettu huomioon sekä OECD:n siirtohinnoitteluohje että EU:n siirtohinnoittelua koskevat käytäntösäännöt³⁷. Verohallinto nojaa vahvasti OECD:n siirtohinnoittelua koskevaan ohjeistukseen³⁸. Tärkein kannanotto OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden vaikutuksesta on Verohallinnon (2011) ohjeistus, jonka mukaan markkinaehtoperiaatteen käytännön soveltamisessa ja siirtohinnoittelun tulkintalähteenä käytetään OECD:n siirtohinnoitteluohjetta. Korkein hallinto-oikeus on päätöksessään KHO 2002:26 viitannut OECD:n malliverosopimuksen merkitykseen tulkintaohjeena. Oikeustapauksessa kysymyksessä oli väliyhteisölainsäädännön soveltaminen, jonka mukaan katsottiin, ettei väliyhteisölainsäädännön soveltaminen ollut ristiriidassa OECD:n jäsenvaltioiden enemmistön mielipiteen kanssa.³⁹ Näiden argumenttien johdosta voidaan katsoa, että OECD:n siirtohinnoitteluohjeen ja malliverosopimuksen merkitys on vahva tulkittaessa markkinaehtoperiaatteen mukaista menettelyä Suomen kansallisen lainsäädännön näkökulmasta⁴⁰.

³⁶ OECD:n suositukset ja toimintaohjeet kuuluvat soft law -oikeuden alaan, jolla täytetään lainaukkoja ja yhdistetään oikeudelliset ja poliittiset näkökulmat. Ks. Äimä 2009: 4–5, 443–444. Ks. ei-velvoittavien normien roolista kansainvälisissä oikeusjärjestelmissä Shelton 2000: 1–18. Ks. myös Soft law:n kategorisointimuodoista Chinking 2000: 30–31. Ks. myös Heikkinen 432–433; Jaakkola 2012: 21 ja Ward 2008: 92–93.

³⁷ Ks. HE 107/2006 vp ja Laaksonen & Anttila 2007: 31–43.

³⁸ Ks. Verohallinto 2011; Verohallinto 2007 ja Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 243. Finckenbergin (1994: 215–218) mukaan ongelmia aikaisemmin aiheutui siitä, ettei oikeuskäytännössä tai verotuksessa noudatettu OECD:n siirtohinnoittelusta annettuja ohjeita. Vaikka verovelvollinen oli tehnyt selvityksen etuyhteydessä tehdyistä liiketoimista perustuen OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa annettuihin menetelmiin, niin kirjoittajan mukaan näin ei kuitenkaan toimittu viranomaisten puolesta.

³⁹ Kuitenkin kritiikkiä on esitetty, koska korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 2002:26 on viitattu OECD:n malliverosopimuksen vuonna 1992 laadittuun kommentaariin, vaikka kyseisessä tapauksessa olleiden maiden (Suomen ja Belgian) välinen verosopimus oli solmittu vuonna 1976. Ks. Malmgrén 2008: 162, 390–391. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 2010:73 oli kysymys konsernin sisäisistä lainajärjestelyistä, jossa konserniyhtiöiden välillä käytetty ylikorko katsottiin markkinaehtoperiaatteen vastaiseksi. Veronsaajien oikeudenvalvontayksikkö pyysi KHO:lta lupaa valittaa Helsingin hallinto-oikeuden ratkaisusta (2.2.2009 taltio 09/0099/3). Korkeimman hallinto-oikeuden asian käsittelyä koskevasta osuudesta voidaan huomata, että Helsingin hallinto-oikeus sekä veronsaajien oikeudenvalvontayksikkö viittasivat OECD:n siirtohinnoitteluperiaatteisiin arvioidessaan markkinaehtoisen koron määrää. Kuitenkin KHO perusteli ratkaisunsa Suomen kansalliseen lainsäädäntöön nojaten. Ylikoron määrä oikaistiin VML 31 §:n sekä EVL 18 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisesti. Raunion & Svennasin (2011: 190–200) mukaan korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun KHO 2010:73 perusteluissa ei viitattu OECD:n siirtohinnoitteluohjeisiin, minkä vuoksi päätöksen kansainvälinen ulottuvuus jäi vähäiseksi. Vrt. KHO 2011: 101.

⁴⁰ Tätä argumenttia puoltaa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu KHO 2011: 101, jossa nimenomaisesti mainitaan OECD:n malliverosopimuksen ja sen kommentaarin merkitys tulkinnallisena lähteenä tulkittaessa verosopimusten määräyksiä. Ks. myös Jaakkola 2012: 21.

Tutkimuksen tulkintatehtävänä on muodostaa tulkintakannanottoja siitä, miten markkinaehtoinen siirtohinta tavaramerkille ja rojaltille konsernin sisäisesti määritetään. Materiaalina käytetään tutkimuksessa OECD:n siirtohinnoitteluohjetta, malliverosopimusta ja sen kommentaaria sekä EU-vero-oikeudellisia lähteitä⁴¹. Lisäksi materiaaliksi on valittu ulkomaista oikeuskirjallisuutta, joissa käsitellään sekä kansainvälisten konsernien siirtohinnoittelua että aineettomien oikeuksien arvonmäärittystä. Vertailua ei kuitenkaan kohdisteta toisen maan lainsäädäntöön tai oikeusjärjestelmään⁴². Ulkomaisen kirjallisuuden merkitys tutkimukselle on oikeusvertailvan argumentin asemassa sekä tulkinnallisena välineenä⁴³. Sen sijaan OECD:n siirtohinnoitteluohjeen, malliverosopimuksen ja sen kommentaarin rooli tutkimukselle on huomattavasti merkityksellisempi⁴⁴.

⁴¹ Mikkola (1999: 7; alaviite 20) erottaa oikeusvertailvassa väitöskirjatutkimuksessaan kansallisen ja EU-oikeudellisen näkökulman toisistaan. EU:ssa oikeusvertailun rooli voidaan nähdä tärkeänä, koska EU-oikeus on ylikansallista.

⁴² Ks. oikeusvertailun eri tasoista Aarnio 1989: 235. Husan (1998: 13–14) mukaan oikeusvertailussa on kyse erilaisten oikeusjärjestelmien asettamisesta rinnakkain tarkastelun kohteeksi tiedon hankkimiseksi. Oikeusvertailu on lähtökohtaisesti kansainvälistä toimintaa, koska se irtautuu tietoisesti kansallisvaltion oikeusjärjestyksen asettamista rajoista. Oikeusvertailun avulla voidaan selvittää sitä, millaisiin oikeudellisiin keinoihin muissa yhteiskunnissa on turvauduttu usein samojen yhteiskunnallisten päämäärien saavuttamiseksi. Riippumatta tulosten käytöstä kaikissa tapauksissa oikeusvertailu toimii tietoperustan laajentajana.

⁴³ Oikeuskirjallisuudessa vallitsee yksimielinen kanta siitä, että erilaiset argumentit kuuluvat sallittuihin oikeuslähteisiin. Erilaiset oikeustieteen lausumat, käytännölliset argumentit ja oikeusoppineiden yksimielinen käsitys laintulkinnasta saavat sallitun oikeuslähteen aseman. Ks. Tuori 2003: 47; Aarnio 2006: 293, 300; Siltala 2001: 96–97 ja Tolonen 2003: 25–26. Ks. myös oikeusvertailvasta näkökulmasta Norrgård 2002: 29–31; Luhtasela 2007: 22–30 ja Hakapää 2008: 12. Mikkolan (1999: 88) mukaan voidaan esittää myös kritiikkiä tämän tyyppisille dekoratiivisille argumenteille.

⁴⁴ Zweigert & Kötzin (1987: 35–40) mukaan oman kansallisen oikeusjärjestyksen ei pidä antaa haitata kysymyksenasettelua vaan keskittyä ongelmaan vertailtavasta kohteesta käsin. Mikkolan (1999: 5–7) mukaan oikeusvertailijan olisi pyrittävä pysymään vapaana ennako-odotuksista. Oikeusvertailussa tulisikin näkökulma asettaa kansallista oikeusjärjestelmää laajemmalle. Mikkolan (1999: 88) mukaan oikeusvertailvaa informaatiota voidaan hyödyntää konstitutiivisella, auksaliaarisella tai dekoratiivisella tavalla. Ensin mainitulla tarkoitetaan sitä, että oikeusvertailevilla argumenteilla on välittömästi ja itsenäisesti ratkaisuun johtava voima. Ks. oikeusvertailun välttämättömyydestä sekä tasoista Mikkola 1999: 5–7, 88–89. Tässä tutkimuksessa on pyritty yksityiskohtaisesti tarkastelemaan OECD:n lähdemateriaalia sekä EU-vero-oikeuden normistoa vertailtavasta materiaalista käsin. OECD:n lähdemateriaali tarjoaa siirtohinnoittelussa laajan vertailtavan kohteen, joita on hyödynnetty sekä vertailtavan kohteen eroihin ja samankaltaisuuksiin viittaamalla. Koska OECD:n siirtohinnoitteluohjeet muodostavat vahvan tulkinnallisen ohjeen tulkittaessa Suomen siirtohinnoittelulainsäädäntöä, voidaan vertailevalle materiaalille antaa Mikkolan (1999: 88) tarkoittama itsenäisesti ratkaisuun johtava voima. Ks. myös Äimä 2009: 16–21.

1.5. Tutkimuksen lähdeaineisto

Tutkimuksessa aihetta lähestytään voimassa olevan oikeuden näkökulmasta. Tutkimuksen oikeuslähteet koostuvat voimassa olevaa oikeutta koskevasta *informaatiovarannosta*, jonka osalta keskeisessä asemassa on kansallinen kansainvälisen vero-oikeuden normisto, verosopimukset sekä EU-vero-oikeus⁴⁵. Oikeuskirjallisuuden avulla pyritään löytämään tutkimustehtäviin vastauksia oikeuskirjallisuudessa esitettyjen tulkintojen ja kannanottojen perusteella. Pääosin tutkimuksessa käytetään lähdemateriaalina vero-oikeudellista oikeuskirjallisuutta. Lähdemateriaalina käytetään immateriaali-, markkina- ja sopimusoikeudellista oikeuskirjallisuutta tarkasteltaessa tavaramerkin taloudellisen arvon määrittämiseen vaikuttavia laadullisia tekijöitä.

Kotimaisista väitöskirjoista merkittävimpanä voidaan mainita Heikki Niskakankaan tutkimus *”Rojaltit ja palvelumaksut kansainvälisessä vero-oikeudessa”* (1983). Vaikka väitöskirja on ilmestynyt vuonna 1983, tutkimus on yhä ajankohtainen tarkasteltaessa tavaramerkin siirtohinnoittelua ja arvonmäärittystä. Kansainvälisten konsernien tuloverotuksen näkökulmasta kotimaisista väitöskirjoista voidaan mainita Kristiina Äimän tutkimus *”Sisäiset korot lähiyhtiöiden kansainvälisessä verotuksessa”* (2009), Pekka Mehtosen tutkimus *”Siirtohinnoittelu, tuloverotus ja konsernistrategiat”* (2005) sekä Marianne Malmgrénin tutkimus *”Oikeushenkilön asuinvaltio verotuksessa ja yrityksen kansainvälistyminen”* (2008). Lisäksi voidaan mainita Marjaana Helmisen teokset *”Kansainvälisen konsernin sisäiset palvelut verotuksessa”* (2000) ja *”Kansainvälinen tuloverotus”* (2009). Siirtohinnoittelua koskevasta oikeuskirjallisuudesta on tässä tutkimuksessa käytetty Jukka Karjalaisen ja Merja Raunion teosta *”Siirtohinnoittelu”* (2007), Jaakkola ym. teosta *”Siirtohinnoittelu käytännössä”* (2012) sekä Matti Kukkosen ja Risto Waldenin teosta *”Konsernin verosuunnittelu”* (2010:161–223).

Rojalteihin liittyvää verosuunnittelua lähestytään hyväksyttävän verosuunnittelun ja ei-hyväksyttävän veron kiertämisen näkökulmasta. Verosuunnittelua ja veron kiertämistä kos-

⁴⁵ Saarenpään (2009: 77) mukaan tärkeimmän oikeudellisen informaatioaineiston muodostaa virallinen oikeuslähteaineisto. Ks. tarkemmin oikeudellisesta tietovarannosta Saarenpää 2009: 75–82.

kevaa problematiikkaa on käsitellyt ansiokkaasti Kari S. Tikka tutkimuksessaan *”Veron minimoinnista”* (1972), jota voidaan pitää Suomen merkittävimpanä väitöskirjatutkimuksena veronkiertämisestä. Asko Lehtonen on käsitellyt useissa artikkeleissaan sekä väitöskirjatutkimuksessaan *”Veropetoksesta”* (1986) veronkiertämisen ja veropetoksen systematiikkaa. Lisäksi voidaan mainita Reijo Knuutisen teos *”Verosuunnittelua vai veron kiertämistä: verosuunnittelun ja veron kiertämisen välinen rajanveto tuloverotuksessa”* (2012).

Kansainvälisistä aineettomien oikeuksien arvonmäärittystä koskevista teoksista tässä tutkimuksessa on käytetty lähdemateriaalina Gordon V. Smithin & Russell L. Parrin erittäin kattavaa teosta *”Intellectual Property: Valuation, Exploitation, and Infringement Damages”* (2005) sekä teoksen vuoden 2007 täydentävää painosta, Weston Ansonin teosta *”The Intangible Assets Handbook: Maximizing Value from Intangible Assets”* (2007), Monica Boosin teosta *”International Transfer Pricing – The Valuation of Intangibles”* (2003), Michelle Markhamin teosta *”Transfer Pricing of Intangibles”* (2005) sekä Jeffrey A. Cohenin teosta *”Intangible Assets: Valuation and Economic Benefit”* (2005). Aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelua käsittelevästä lähdemateriaalista voidaan mainita Monica Erasmus-Koen (Arm’s Length Compensation for Intangibles and Related Risks), teoksessa *”Transfer Pricing and Business Restructurings – Streamlining All The Way”* (2009: 99–144) sekä Elizabeth King *”Transfer Pricing and Corporate Taxation: Problems, Practical Implications and Proposed Solutions”* (2009). Tutkimuksessa on pyritty huomioimaan myös muu tutkimusaihetta käsittelevä kansainvälinen lähdemateriaali.

Oikeuskäytännön tulkinnat havainnollistavat tutkimuksessa markkinaehtoisen siirtohinnan määräytymistä konsernien sisäisten tavaramerkkien ja aineettomien oikeuksien käyttöoikeuksien luovutuksissa. Tutkimukseen valitut korkeimman hallinto-oikeuden päätökset edustavat tutkimuksen kannalta merkityksellisempiä oikeustapauksia. Lisäksi tutkimus käsittää vähäisessä määrin EU-tuomioistuimen sekä eräitä muita ratkaisuja. Rojaltien siirtohinnoittelusta on annettu ainoastaan muutama KHO:n ratkaisu. Tämän vuoksi rojaltien markkinaehtoisen siirtohinnan määrittämisessä tukeudutaan myös muihin konsernien sisäisiä transaktioita käsittäviin oikeustapauksiin. Oikeustapausten kautta pyritään löytämään tul-

kinnallista tukea tutkimuskysymykseen markkinaehtoisen siirtohinnan määrittämisestä tavaramerkille ja rojaltille sekä arvioidaan niitä tekijöitä, jotka tulee huomioida kansainvälisen konsernin verosuunnittelussa.

1.6. Tutkimuksen rakenne

Tutkimus jakautuu viiteen eri lukuun johdanto mukaan lukien. Tutkimustehtävien mukainen asioiden käsittely sisältyy varsinaisesti lukuihin kaksi, kolme ja neljä. Luvussa kaksi selvitetään siirtohinnoittelua koskevan lainsäädännön systematiikkaa. Lainsäädännön systematisoinnin avulla pyritään avaamaan niitä kansainvälisen vero-oikeuden asettamia lähtökohtia, joilla on merkitystä tavaramerkkien siirtohinnoittelulle kansainvälisessä konsernissa.

Luvussa kolme tarkastellaan tutkimukselle asettua toista tutkimuskysymystä, joka on tavaramerkeistä konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa maksettaviin rojalteihin liittyvä verosuunnittelu. Tavaramerkkiä immateriaalisena oikeutena tarkastellaan tavaramerkin käsitteen, aineettoman ominaisuuden sekä eri funktioiden kautta. Kansainvälisen konsernin strategioita lähestytään tässä yhteydessä aineettoman varallisuuden suojaamisen sekä verosuunnittelun näkökulmasta. Tavaramerkin markkinaehtoisen lisensiointisopimuksen sisältöä tarkastellaan riippumattomien osapuolten välisten sopimusehtojen kautta.

Luvussa neljä pyritään määrittelemään konsernin sisäisten tavaramerkkisuoritevirtojen markkinaehtoinen korvaus, jolloin tutkitaan OECD:n siirtohinnoitteluohjeessa esitettyä vertailuanalyysiä sekä tavaramerkin siirtohinnoitteluun soveltuvia menetelmiä yksityiskohdaisesti. Tavaramerkin aineettomien oikeuksien taloudellisen arvonmäärittystä arvioidaan tässä yhteydessä liiketaloudellisten menetelmien avulla. Tarkasteltavat liiketaloudelliset menetelmät arvonmäärittelyyn ovat markkinaperusteinen, kustannusperusteinen ja tuloperusteinen arvonmäärittystapa.

Tutkimukselle merkityksellisistä seikoista on tehty yhteenvetoja, jotka esitetään luvuissa kaksi ja kolme. Luvussa neljä testataan tavaramerkin arvonmäärittäystä käytännön lisensiointi ja myyntitilanteissa. Näiden esimerkkien avulla muodostetaan johtopäätöksiä, jotka esitetään alalukujen lopussa luvussa neljä. Tutkimustulokset esitetään luvussa viisi. Tutkimustuloksissa käydään läpi tutkimustehtävän mukaisia vastauksia sekä selvitetään niistä muodostuneita tulkintakannanottoja.

2. SIIRTOHINNOITTELUN SÄÄNTELY

2.1. Kansainvälinen vero-oikeus

Kansainvälinen vero-oikeus muodostuu kaikista niistä veronormeista, joiden säätelyn alaan kuuluvat vero-objektit, joilla on taloudellisia liittymäkohtia kahteen tai useampaan valtioon. Kansainvälisen vero-oikeuden normeja ovat verotuksen sisältöä, valtioiden verotusvallan ulottuvuutta sekä verotusmenettelyä koskevat säännökset. Siirtohinnoitteluun kansainvälisen vero-oikeuden säännökset tulee soveltuviksi silloin, kun konserniyrityksissä siirtyy tuloa kahden konserniyrityksen kesken ja näiden konserniyhtiöiden sijainti on kahden tai useamman suvereenin valtion verotusvallan alueella. Kansainvälisen vero-oikeuden säännökset tulevat sovellettavaksi myös silloin, kun konserniyrityksen varallisuus sijaitsee eri valtiossa kuin konserniyrityksen kotipaikka on.⁴⁶

Suomen kansainvälinen vero-oikeus muodostuu kansallisesta kansainvälisestä vero-oikeudesta, verosopimusoikeudesta sekä EU-vero-oikeudesta. Kansainvälinen vero-oikeus ei ole EU-oikeuden kaltainen ylikansallinen oikeusjärjestelmä. Suomen, kuten muidenkin valtioiden kansainvälinen vero-oikeus muodostuu suvereenista oikeusjärjestelmästä, jossa valtio säätää itsenäisesti kansainvälisiä suhteita koskevat verolait. Valtio saa myös suvereenisti solmia oman valtionsa osalta kansainväliset verosopimukset.⁴⁷ Tosin tähän liittyy rajoitteita EU-jäsenvaltioiden osalta, koska EU-jäsenvaltioita sitovat EU-vero-oikeuden ylikansalliset säännökset⁴⁸.

Suomen kansallinen kansainvälinen vero-oikeus muodostuu kansainvälisiä taloussuhteita ja verotusta koskevista verolainsäädännön normeista. Kansallisen tason kansainvälisen vero-

⁴⁶ Ks. Helminen 2009: 1–2 ja Karjalainen & Raunio 2007: 17. Ks. myös Vapaavuori 2003: 9–15.

⁴⁷ Ks. Helminen 2009: 2; Niskakangas 1983: 1–2 ja Kukkonen & Walden 2010: 165–167.

⁴⁸ Helmisen (2009: 17–18) ja Wikströmin (2008: 44–61) mukaan esimerkiksi korko-rojaltidirektiivi voi rajoittaa EU-jäsenvaltioiden välisiä verosopimuksia. Verotuksessa tulee menetellä korko-rojaltidirektiivin mukaisesti normikolliositilanteessa, jos direktiivin säännös on riittävän selvä, täsmällinen ja ehdoton sekä jos direktiivin säännös johtaisi verovelvollisen kannalta lievempään lopputulokseen kuin verosopimuksen säännös. Ks. myös Malmgrén 2008: 185–187; Myrsky & Linnakangas 2009: 5, 10 ja Ojanen 2010: 35–47.

oikeuden normiston tavoitteena on määrittää se oikeudellinen laajuus tuloihin, joiden perusteella kansainvälisen verosopimuksen sallima tulo tulee verotettavaksi kansallisella tasolla, jolloin tulo siirtyy valtion sisäisen vero-oikeuden muodostamaan kokonaisuuteen. Kansallisten kansainvälisten vero-oikeuden normien tavoitteena on kansallisen verotuksen toteutuminen sekä kansainvälisen monenkertaisen verotuksen estäminen.⁴⁹ Laajassa merkityksessä Suomen kansallinen kansainvälinen vero-oikeus sisältää erityiset kansainvälisiä tilanteita koskevat normit (suppea merkitys) sekä sellaiset normit, jotka koskevat Suomen sisäisiä ja kansainvälisiä suhteita (laaja merkitys)⁵⁰.

Kansainvälistä vero-oikeutta voidaan lähestyä monesta näkökulmasta, joita ovat esimerkiksi kansainvälisen vero-oikeuden käsite, periaatteet ja rakenne, systematiikka oikeuslähdepöytäkirjoista näkökulmasta sekä tulkinta kansainvälisen vero-oikeuden normikokonaisuuksien keskinäisistä suhteista. Lisäksi kysymykseen tulevat eri vero-oikeuden lohkot, joita kansainvälinen vero-oikeus sisältää. Kansainvälisten konsernien siirtohinnoittelua tuloverotuksen näkökulmasta tarkasteltaessa tulee kiinnittää huomiota myös siirtohinnoittelua määrittävään normipohjaan yleisen kansainvälisen verotuksen tutkimuksen ohella.⁵¹

2.2. EU-vero-oikeus

EU-vero-oikeus on tuonut kolmannen osa-alueen Suomen kansainvälisen vero-oikeuden ulottuvuuteen. EU-vero-oikeuden normit tulivat Suomea velvoittaviksi 1.1.1995 lukien Suomen liittyessä Euroopan unioniin. EU:n perustamissopimuksia ovat nykyisin SEUT-sopimus (sopimus Euroopan unionin toiminnasta) ja SEU-sopimus (sopimus Euroopan unionista).⁵² SEUT-sopimuksen perusteella EU-jäsenvaltiot ovat antaneet Euroopan

⁴⁹ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 165–167 ja Myrsky & Linnakangas 2009: 1–4.

⁵⁰ Ks. Helminen 2009: 3.

⁵¹ Ks. Äimä 2009: 40–88 ja Helminen 2009: 1–43.

⁵² EY:n perustamissopimus (Rooman sopimus) on muuttunut sopimukseksi Euroopan unionin toiminnasta (SEUT) 13.12.2007 allekirjoitetulla Lissabonin sopimuksella. Sopimus Euroopan unionin toiminnasta (SEUT) on tullut voimaan 1.12.2009. Lissabonin sopimuksella muutettiin lisäksi Euroopan unionista tehtyä

unionille toimivallan toimia eräillä alueilla lainsäätäjänä. SEUT-sopimukseen perustuen unioni voi antaa oikeudellisesti velvoittavia säädöksiä.⁵³

EU-oikeus jakautuu primäärioikeuteen ja sekundäärioikeuteen. Primäärioikeus muodostuu keskeisesti SEUT ja SEU-sopimuksista sekä jäsenvaltioiden liittymissopimuksista. Sekundäärioikeutta edustavat normit, joita EU:n toimielimet antavat valtuutuksella, kuten asetukset, direktiivit, sitovat päätökset sekä suositukset ja lausunnot.⁵⁴ EU-oikeus ja EU-vero-oikeus ovat jäsenvaltioita sitovaa ylikansallista oikeutta⁵⁵. EU-oikeudellisesta lainsäädännöstä perussopimukset ja asetukset vaikuttavat välittömästi EU:n jäsenvaltioiden lainsäädäntöön, kun taas direktiivit ovat sellaisia, joiden osalta jäsenvaltioiden tulee saattaa kansallinen lainsäädäntönsä EU:n sääntelyä vastaavaksi⁵⁶. EU-vero-oikeus muodostuu niistä EU-oikeudellisista normeista, joilla on vaikutusta verotukseen. EU-vero-oikeuden normit vaikuttavat koko EU:n jäsenvaltioiden alueella ja ne voivat rajoittaa jäsenvaltioiden verotusoikeutta tilanteissa, joissa on verotuksellisesti liittymäkohtia kahteen tai useampaan EU:n jäsenvaltioon.⁵⁷ Välittömään verotukseen on vaikutusta SEUT-sopimuksen artikla 115 valtuutuksella annetuilla verotusta koskevilla direktiiveillä⁵⁸. EU-vero-oikeus eroaa ylikansallisen luonteensa vuoksi muista kansainvälisen vero-oikeuden lohkoista⁵⁹.

sopimusta (Maastrichtin sopimus). Ks. Euroopan unionin virallinen lehti, C 83, 30.03.2010. Lissabonin sopimuksen myötä EY-oikeudesta käytetään nimitystä EU-oikeus ja EY-vero-oikeudesta nimitystä EU-vero-oikeus. Ks. Myrsky 2011: 26 alaviite 36. Ks. Lissabonin sopimuksesta Ojanen 2010: 3–4, 6–7, 19–20. Ks. myös EU-vero-oikeudesta Helminen 2012. Lisäksi on otettava huomioon EU:n perusoikeuskirja, jolla on sama oikeudellinen arvo kuin perussopimuksilla (SEU 6 artikla).

⁵³ Ks. Ojanen 2010: 21–22.

⁵⁴ Sekundäärioikeuteen luetaan yleensä myös kansainväliset sopimukset, EU-tuomioistuimen oikeuskäytäntö ja yleiset oikeusperiaatteet. Ks. Helminen 2009: 10–13; Helminen 2012: 1–2, 30–40; Myrsky 2011: 26–38 ja Ojanen 2010: 36–39.

⁵⁵ Ks. Äimä 2009: 58; Wikström 2008: 44–45 ja Ojanen 2010: 35–36.

⁵⁶ Ks. Myrsky 2011: 26–38; Mehtonen 2005: 45; Wikström 2008: 44–61 ja Ojanen 2010: 35–47.

⁵⁷ Ks. Helminen 2009: 10–11; Helminen 2012: 23–59; Myrsky 2011: 26–38 ja Helminen. *Finnish International Taxation*. Luku 3. Fundamentals of International Taxation.

⁵⁸ Ks. Euroopan unionin virallinen lehti, C 83, 30.03.2010, s. 97.

⁵⁹ Ks. Äimä 2009: 58 ja Ojanen 2010: 35–36.

EU-vero-oikeuteen katsotaan kuuluvan EU:n jäsenvaltioiden solmima arbitraatiosopimus⁶⁰. Arbitraatiosopimuksella EU:n jäsenvaltiot ovat sopineet etuyhteydessä keskenään olevien yritysten kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta tulonoikaisun yhteydessä. Arbitraatiosopimuksen tarkoituksena on mahdollistaa jäsenvaltioiden välinen välimiesmenettelyn käyttäminen siirtohintaoikaisuista johtuvan monenkertaisen verotuksen poistamiseksi.⁶¹

EU:n jäsenvaltiona Suomella on laaja itsemääräämisoikeus eli suvereeniteetti päätettäessä välittömistä veroista⁶². Jokainen EU:n jäsenvaltio päättää omista kansallisista verolaeistaan, mutta suvereeniteettiä rajoittaa EU-vero-oikeudessa sovellettu toissijaisuusperiaate, jolla on ollut välittömään verotukseen vähäisessä määrin vaikutusta. Toissijaisuus- eli subsidiari-teettiperiaate tulee sovellettavaksi tilanteissa, jolloin välittömään verotukseen tulee puuttua sisämarkkinoiden toimivuuden vuoksi.⁶³

EU-jäsenvaltioiden kansallisten viranomaisten ja tuomioistuinten on otettava EU-oikeus ja EU-tuomioistuimen oikeuskäytäntö huomioon, kun sovelletaan kansallista lainsäädäntöä⁶⁴. EU-vero-oikeudessa ei sallita verotuksellista syrjintää, joka voi rajoittaa SEUT-sopimuksen mukaisia perusvapauksia. Yleisesti ja rajoitetusti verovelvolliseen luonnolliseen henkilöön tai yritykseen ei tule kohdistaa erilaista verotusta, jos yleisesti ja rajoitetusti verovelvolliset ovat objektiivisesti tarkastellen samassa tilanteessa.⁶⁵ Sijoittautumisvapaudella on merki-

⁶⁰ Yleissopimus kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta etuyhteydessä keskenään olevien yritysten tulonoikaisun yhteydessä (90/436/ETY). Ks. Helminen 2009: 15; Niskakangas 1991: 37–38 ja Matikkala 1992: 164–175.

⁶¹ Ks. Helminen 2009: 15; Helminen 2012: 236–259; Äimä 2009: 460–462; Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 243 ja Matikkala 1992: 164–175. Ks. myös Terra & Wattel 2008: 574–580. Ks. arbitraatiosopimukseen sisältyvästä tulonoikaisusta Syväkangas 2011: 536.

⁶² Westbergin (2002: 11) mukaan EU-jäsenvaltiot eivät ole luopuneet suvereeniteetistään liittyen välittömään verotukseen. Arvonlisäverotuksen ja valmisteverotuksen osalta harmonisointi EU-tasolla on ollut yhtenäisempää. Tulliverotus perustuu EU:n asetuksiin.

⁶³ Ks. Helminen 2009: 11–12; Helminen 2012: 25–26 ja Myrsky 2011: 26–38. Ks. myös Ojanen 2010: 36; Myrsky & Linnakangas 2009: 5–6 ja Viitala 2004: 202–210.

⁶⁴ Ks. Myrsky 2011: 26–38, 59–62; Ojanen 2010: 35–47; Äimä 2011a: 93–103; Myrsky & Linnakangas 2009: 11–15 ja Viitala 2004: 202–210.

⁶⁵ Ks. Malmgrén 2010: 276–284. Ks. myös Terra & Wattel 2008: 716–719; Niskakangas 2009: 22; Helminen 2012: 68–72, 92–93 ja Viitala 2004: 202–210.

tystä välittömään verotukseen silloin, jos toisen EU-jäsenvaltion yritystä kohdellaan verotuksessa tiukemmin kuin kotimaista yritystä kohdellaan⁶⁶.

Korkein hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 2010:15 oli kysymys siitä, oliko Suomesta ulkomaille maksettujen osinkojen lähdeverotus sijoittautumisvapauden vastainen. Korkein hallinto-oikeus oli pyytänyt ennakkoratkaisua EU-tuomioistuimelta tapaukseen EYT Aberdeen C 303/07⁶⁷, jonka perusteella korkein hallinto-oikeus antoi ratkaisun KHO 2010:15⁶⁸. Aberdeen Property -asiassa oli kysymys lähdeverotuksen pidättämisestä luxemburgilaisen emoyhtiön saamista osingoista, jotka se oli saanut Suomessa sijaitsevalta tytäryhtiöltä. Suomessa on säädetty vastaava osinko verovapaaksi kotimaisten yritysten välillä, koska osinko tulee verotetuksi luonnollisen henkilön verotuksessa. Luxemburgilaisen yhtiön yhtiömuoto ei ollut sellainen, joka mainitaan emo- ja tytäryhteisödirektiivissä. Lisäksi yhtiö ei maksanut tuloveroa asuinvaltiossaan. EU-tuomioistuin kuitenkin katsoi, että lähdeveron periminen tilanteessa, perusteluista huolimatta, on este sijoittautumisvapaudelle EU-jäsenvaltioissa.⁶⁹

Kansainvälisten konsernien siirtohinnoittelun merkitys on huomioitu EU:ssa monella eri tavalla. Siirtohinnoittelukysymyksiä edustavat direktiivit ja arbitraatiosopimus. EU:n komissio on perustanut siirtohinnoittelukysymyksiä varten keskustelufoorumin (EU joint

⁶⁶ Ks. Äimä 2011a: 93–103; asia C-303/2007 Aberdeen Property Fininvest Alpha Oy ja Myrsky 2011: 12 alaviite 16. Ks. myös Malmgrén 2010: 276–284 ja Nieminen 2010: 428–437 sekä EU-vero-oikeudessa sovellettavasta teleologisesta tulkintatavasta ja sen vaikutuksesta syrjäntäkieltoon Ståhl ym. 2011: 47–48. Äimän (2011b: 136–138) mukaan kansainvälistä verotusta koskevissa valitusprosesseissa vedotaan yleensä SEUT-sopimuksen mukaiseen ja/tai OECD:n malliverosopimukseen pohjautuvaan verosopimusten syrjäntäkieltoon. EU:n perusvapauksien ja verosopimusten syrjäntäkieltojen soveltaminen voi johtaa samaan lopputulokseen.

⁶⁷ Asia C-303/2007 Aberdeen Property Fininvest Alpha Oy.

⁶⁸ Korkeimman hallinto-oikeuden KHO 2010: 15 päätös oli EU-tuomioistuimen mukainen.

⁶⁹ Äimä (2011a: 93–103) on käsitellyt yksityiskohtaisesti Aberdeen Propertyä koskevaa tuomiota. Verohallinto antoi ohjeen KHO 2010:15 tuomion jälkeen, mutta tulkitsee Äimän mukaan melko suppeasti EU-tuomioistuimen tuomiota. Äimän mukaan Aberdeen Property:n perusteella kotimaisen ja ulkomaisen yhteisön välistä vertailukelpoisuutta voidaan perustellusti tulkita laajemmin ja väljemmin kuin mitä Verohallinnon ohjeessa esitetään. Supistava tulkintatapa johtaa siihen, että verovelvolliset valittavat lähdeverotukseen liittyvistä ratkaisuista ja ratkaisut saattavat päättyä korkeimman hallinto-oikeuden kautta EU-tuomioistuimen käsiteltäviksi. Ks. myös Verohallinto 2010b; Malmgrén 2010: 276–284; Viitala 2010: 285–291 ja Järvenoja 2011: 309–324.

transfer pricing forum⁷⁰). EU joint transfer pricing forumin tehtävänä on kehittää eri siirtohinnoitteluun liittyviä tekijöitä esimerkiksi tutkimalla, miten siirtohinnoitteluun voidaan vaikuttaa ilman lainsäädäntöön tehtäviä muutoksia. Myös arbitraatiosopimus kuuluu yhtenä osa-alueena keskustelufoorumin tehtäviin.⁷¹ Euroopan unioni on myös julkaissut Euroopan unionin käytännesäännöt siirtohinnoitteludokumentoinnista (EU transfer pricing documentation). Käytännesäännöt määrittävät dokumentaation laatimista etuyhteydessä keskenään olevien yritysten siirtohinnoittelusta. Käytännesääntöjen tarkoituksena on yhtenäistää vähimmäistietovaatimukset siirtohinnoitteludokumentaatiosta, jotka tulisi hyväksyä kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa riittäväksi dokumentaatioksi.⁷²

2.3. Verosopimukset

Verosopimusoikeus muodostuu valtion kahdenkeskisistä (bilateraalista) tai monenkeskisistä (multilateraalista) verosopimuksista. Tulo- ja varallisuusverosopimukset muodostavat näistä keskeisimmän verosopimustyyppin. Muita verosopimustyyppejä ovat perintö- ja lahjaverosopimukset, kansainväliseen liikenteeseen kuuluvat verosopimukset sekä virka-apua koskevat verosopimukset.⁷³ Valtioiden välisten verosopimusten ensisijaisina tavoitteina on estää kahden- tai useammankertainen verotus sekä perusteeton veron välttäminen⁷⁴. Verosopimusten tavoitteet ovat yhteneväiset OECD:n malliverosopimuksen tavoitteiden kanssa.

⁷⁰ Euroopan unionin siirtohinnoittelufoorumi perustettiin virallisesti vuonna 2007, jolloin siirtohinnoittelua varten perustettiin ryhmä asiantuntijoita. Ks. Commission decision of 22 December 2006 setting up an expert group on transfer pricing (2007/75/EC).

⁷¹ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 18. Ks. myös Terra & Wattel 2008: 572–580.

⁷² EU:n siirtohinnoittelua koskevilla käytännesäännöillä ei ole sitovaa vaikutusta. Käytännesääntöjen taustalla on ollut yhtenäistää EU:n alueella etuyhteydessä keskenään olevien yritysten siirtohinnoittelun dokumentointia ja käytännesääntöjen noudattaminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Ks. Euroopan unionin virallinen lehti C/176, 28.7.2006, s.0001–0007 ja Kukkonen & Walden 2010: 217. Äimä (2003: 37–38) mukaan soft law -oikeuslähteillä on suuri merkitys välittömään verotuksen lähentämisessä, koska sitä koskevia sitovia lähteitä ei juuri ole. Soft law -oikeuslähteet ohjaavat perustamissopimuksen soveltamisessa sekä sisämarkkinoita haittaavien verotusesteiden poistamisessa.

⁷³ Ks. Helminen 2009: 3–4; Kukkonen & Walden 2010: 166–167 ja Mehtonen 2005: 44–45. Sainion (1976) mukaan verosopimusten primäärinen tehtävä on verotusoikeuden jakaminen kollisionormein kahden valtion kesken.

⁷⁴ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 166–167 ja Mehtonen 2005: 45.

OECD:n malliverosopimukseen sisältyy edellä mainitut kaksinkertaisen verotuksen poistamisen sekä veropaon estämisen tavoitteet, jotka ovat mainittu 9 artiklassa ”Etuyhteydessä keskenään olevat yritykset” sekä 25 artiklassa ”Keskinäinen sopimusmenettely”.⁷⁵

Valtioiden väliset verosopimukset laaditaan yleensä OECD:n malliverosopimuksen pohjalta. Myös Suomen solmimat verosopimukset perustuvat pääosin OECD:n malliverosopimukseen.⁷⁶ Vuonna 2012 Suomella on voimassa olevia verosopimuksia runsaan 60 valtion kanssa. Tulo- ja varallisuusverosopimusten lisäksi Suomi on solminut muutamia perintö- ja lahjaverosopimuksia ja virka-apua koskevia yleissopimuksia.⁷⁷ Suomessa verosopimukset saatetaan voimaan lailla, jolloin niistä tulee osa Suomen kansallista lainsäädäntöä. Verosopimusten solmiminen ja voimaantulo noudattaa Suomessa dualistista järjestelmää, jota ilmentää verosopimusten saattaminen voimaan lainsäädäntöteitse. Osassa valtioita noudatetaan monistista järjestelmää, jossa verosopimukset tulevat voimaan ilman lainsäädäntöaktia. Sopimusmenettely noudattaa Suomessa normaalia valtiosopimuskaavaa, jossa Suomen ja vieraan valtion välillä oleva sopimus allekirjoitetaan molempien valtioiden toimesta ja sopimus saatetaan voimaan Suomessa eduskunnan erikseen säätämällä lailla.⁷⁸

Verosopimusten sisältö voi poiketa eri valtioiden välillä, mikä johtuu niistä intressilähtökohdista, joita valtio tavoittelee verosopimuspolitiikallansa. Verosopimukset syntyvät osana valtioiden neuvotteluprosessia ja sopimuksessa tulee päästä kompromissiin verosopimusosapuolten intresseistä.⁷⁹ Verosopimuksessa määritetään veropohjien jakautuminen sopimusvaltioiden välillä ja niiden systematiikka perustuu asuinvaltio- ja lähdevaltioperiaatteen.⁸⁰ Verosopimukset rajoittavat kansallisen lainsäädännön määrittämää verotusoikeutta, jolloin verosopimus määrittää kunkin valtion oikeuden kyseessä olevaan tuloon. Verosopimuksen tehtävä on lähinnä jakaa tulo eri sopimusvaltioiden kesken, mutta verosopimukses-

⁷⁵ Ks. OECD 2010a: 27–28, 36–37, 181–184, 354–379 ja OECD 2010b. Guidelines 4.29–4.42.

⁷⁶ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 18 ja Kukkonen & Walden 2010: 167.

⁷⁷ Ks. Valtiovarainministeriö 2012.

⁷⁸ Ks. lisää sopimusmenettelystä Helminen 2009: 5. Ks. myös Saraviita 2011: 845–859 ja Hidén & Saraviita 1994.

⁷⁹ Ks. Helminen 2009: 6 ja Kukkonen & Walden 2010: 167.

⁸⁰ Ks. Niskakangas 1983: 2, 48 ja Mehtonen 2005: 56.

sa ei oteta kantaa niihin kansallisen kansainvälisen vero-oikeuden normeihin, jotka määrittävät tulon veronalaisuuden tai vähennyskelpoisuuden.⁸¹

2.4. OECD:n malliverosopimuksen 9 artikla

OECD:n malliverosopimuksessa säädetään siirtohinnoittelun markkinaehtoperiaatteesta etuyhteydessä keskenään olevien yritysten välillä. Markkinaehtoperiaatteen vaatimus sisältyy malliverosopimuksen 9 artiklaan, mitä vastaava säännös on yleensä sisällytetty Suomen tekemiin verosopimuksiin.⁸² Kansainvälisen konsernin sisäisen siirtohinnoittelun oikaisemista voi rajoittaa verosopimukseen sisällytettyä tulonoikaisua koskeva artikla⁸³.

Artiklan soveltamisedellytyksen ensimmäisen tärkeän tekijän muodostaa arviointi, onko kyseessä etupiiritoimi vai ei⁸⁴. OECD:n malliverosopimuksessa määritetään etuyhteystoimista keskenään olevien yritysten välillä seuraavasti:

9 artikla. Etuyhteydessä keskenään olevat yritykset

1. Milloin

- a) *sopimusvaltion yritys välittömästi tai välillisesti osallistuu toisen sopimusvaltion yrityksen johtoon tai valvontaan tahi omistaa osan sen pääomasta, taikka*
- b) *samat henkilöt välittömästi tai välillisesti osallistuvat sekä sopimusvaltion yrityksen että toisen sopimusvaltion yrityksen johtoon tai valvontaan tahi omistavat osan niiden pääomasta,*

ja jos jommassakummassa tapauksessa yritysten välillä kauppa- tahi rahoitussuhteissa sovitaan ehdoista tai määrätään ehtoja, jotka poikkeavat siitä, mistä riippumattomien yritysten välillä olisi sovittu, voidaan kaikki tulo, joka ilman näitä ehtoja, mutta näiden ehtojen vuoksi ei ole sille kertynyt, lukea tämän yrityksen tuloon ja verottaa siitä tämän mukaisesti.

2. *Milloin sopimusvaltio lukee tämän valtion yrityksen tuloon – ja tämän mukaisesti verottaa – tuloa, josta toisen sopimusvaltion yritystä on verotettu tässä toisessa valtiossa, ja näin mukaan luettu tulo on tuloa, joka olisi kertynyt ensiksi mainitun valtion yritykselle, jos yritysten välillä sovitut ehdot olisivat olleet sellaisia, joista riippumattomien yritysten välillä olisi sovittu, tämän toisen valtion on asianmukaisesti oikaistava tästä tulosta siellä määrätyn veron määrä. Tällaista oikaisua tehtäessä*

⁸¹ Ks. Helminen 2000: 45; Myrsky & Linnakangas 2009: 2–3 ja Jaakkola ym. 2012: 27.

⁸² Ks. HE 107/2006: 4; Jaakkola ym. 2012: 26 ja Karjalainen & Raunio 2007: 18–21.

⁸³ Ks. Jaakkola ym. 2012: 29–30.

⁸⁴ Ks. Mehtonen 2005: 62.

*on otettava huomioon tämän sopimuksen muut määräykset, ja sopimusvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten on tarvittaessa neuvoteltava keskenään.*⁸⁵

Jos malliverosopimuksen 9 artiklaa lähestytään sen rakenteen näkökulmasta, kappale 1 rakentuu markkinaehtoperiaatteelle. Artikla 9 tulee sovellettavaksi ainoastaan sellaisissa tilanteissa, joissa etuyhteydessä keskenään olevien yritysten välisissä transaktioissa on poikettu markkinaehtoperiaatteesta.⁸⁶ Artiklan 9 soveltamisedellytykset voidaan tunnistaa artiklan sisällön avulla, jolloin soveltamisedellytykset voidaan jakaa eri osa-alueisiin. Soveltamisedellytyksen osa-alueet ovat etuyhteyden tunnistaminen, etuyhteys eri valtioissa sijaitsevien tahojen välillä sekä etuyhteystoimissa ilmentynyt markkinaehtoperiaatteen vastainen menettely.⁸⁷

Ensimmäinen keskeinen seikka 9 artiklan 1 kappaleessa liittyy yllä esitettyyn arviointiin siitä, onko kyseessä etupiiritoimi vai ei⁸⁸. Toisistaan riippumattomien yritysten välillä ei tarvitse noudattaa markkinaehtoperiaatetta, vaan riippumattomat yritykset saavat keskenään neuvotella parhaaksi katsomansa hinnoittelun sekä sopimusehdot ilman, että malliverosopimuksen 9 artikla tulee noudatettavaksi. Markkinaehtoperiaate rakentuu sen varaan, että toisistaan riippumattomat yritykset noudattavat hinnoittelussaan käyvän arvon periaatetta⁸⁹, joka on vertailun kohteena konsernin sisäisille transaktioille.⁹⁰ Artiklan 9 etuyhteyden olemassaolo voidaan tunnistaa seuraavien seikkojen perusteella:

- välitön tai välillinen osallistuminen johtoon tai valvontaan,
- välitön tai välillinen omistus (omistaa osan osakepääomasta),

⁸⁵ Ks. OECD 2010a: 27–28. Article 9.

⁸⁶ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 19.

⁸⁷ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 169.

⁸⁸ Ks. Mehtonen 2005: 62 ja Kukkonen & Walden 2010: 169.

⁸⁹ Riippumattomien osapuolien välillä sopimusehdot muodostuvat käypien arvojen mukaisesti, koska riippumattomien osapuolien välillä muodostuu aito intressien vastakkaisuus. Taas keskenään intressiyhteydessä olevien osapuolien välillä tällainen puuttuu. Ks. Wikström 2008: 126; Myrsky & Linnakangas 2010: 456–457 ja Äimä 2009: 435. Konserniyhtiön erillisyyden periaatteesta johtuen kukin konserniyhtiö näyttää sille kuuluvaa voittoa. Erillisyyden periaatteesta johtuen järjestelmän taustaolettamuksena on, että konserniyhtiöiden välisessä hinnoittelussa noudatetaan markkinaehtoperiaatetta, mikä ilmenee käyvän arvon periaatteen mukaisena hinnoitteluna. Ks. Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 18. Konserniverotus ja luku 27. Siirtohinnoittelu.

⁹⁰ Vertailun kohteena on vapailla markkinoilla syntynyt hinta, jota toisistaan riippumattomat osapuolet olisivat käyttäneet vastaavassa tilanteessa. Kuitenkin markkinaehtoperiaatteen noudattaminen velvoittaa etuyhteydessä keskenään olevia yrityksiä, eikä se sovellu toisistaan riippumattomien osapuolten transaktioihin. Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 46.

- edelliset olosuhteet toteutuvat samojen henkilöiden toimesta ilman, että toimitaan yrityksen kautta.⁹¹

Asetelmien ehdot täyttyvät, jos toinen yritys pystyy vaikuttamaan toisessa sopimusvaltiossa sijaitsevan yrityksen johtoon tai valvontaan. Välittömälle tai välilliselle vaikuttamiselle ei ole asetettu omistussuhteen perustuvaa rajaa. Tosiasiallisen vaikuttamisen arviointi tulee tehdä kokonaisvaltaisesti.⁹² Etuyhteys ilmenee tilanteessa siten, että yrityksillä on tosiasiallisesti sama johto muodollisesta itsenäisyydestä huolimatta. Kyseeseen tulee käytännön esimerkkinä kansainvälinen konserni, jossa yksi yhtiö toimii emoyhtiönä ja toinen yhtiö on emoyhtiön toisessa valtiossa sijaitseva tytäryhtiö. Säännöksen mukaan pelkkä vaikutusvalta tai mahdollisuus vaikuttaa toiseen yritykseen luovat etuyhteyden yritysten välillä. Vaikuttaminen ja omistaminen voi olla välitöntä tai välillistä, jolloin kysymykseen tulevat myös luonnollisen henkilön omistamat sisaryhtiöt, koska omistussuhteen välittömyydelle ei ole asetettu rajoituksia.⁹³

Etuyhteys eri valtioissa sijaitsevien tahojen välillä muodostaa toisen 9 artiklan soveltamisedellytyksen⁹⁴. Soveltamisedellytys on nimenomaisesti mainittu 9 artiklan 1 kappaleessa, jonka mukaan etuyhteyden katsotaan olevan voimassa, jos sopimusvaltion yritys välittömästi tai välillisesti osallistuu toisen sopimusvaltion yrityksen johtoon tai valvontaan. Lisäksi OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklassa on useita kertoja korostettu seikkaa, että artiklan sovellettavuuden edellytyksenä on tulon liittyminen kahteen eri sopimusvaltioon.⁹⁵ Verosopimukset ovat kahden tai useamman valtion välillä solmittuja kansainvälisiä verosopimuksia, joissa sovitaan tulon jakautumisesta verosopimusvaltioiden kesken⁹⁶. Tulolla pitää soveltamisedellytyksen mukaan olla yhteys vähintään kahteen valtioon, jotta se tulee verosopimusten soveltamispiirin alueelle. Verosopimusten lisäksi kansallisen lainsäädän-

⁹¹ Ks. Helminen 2009: 218 ja Kukkonen & Walden 2010: 169.

⁹² Ks. Kukkonen & Walden 2010: 169.

⁹³ Ks. Mehtonen 2005: 63.

⁹⁴ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 169.

⁹⁵ Ks. OECD 2010a: 27–28.

⁹⁶ Ks. Helminen 2009: 3.

nön tulee sallia tuloon puuttuminen, koska pelkän verosopimuksen perusteella tuloa ei voida verottaa.⁹⁷

OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklan 1 kappaleen mukaan siirtohinnoitteluoikaisu tulee sovellettavaksi sellaisissa tilanteissa, jolloin etuyhteydessä keskenään olevien yritysten välisissä liiketoimissa on poikettu markkinaehtoperiaatteesta⁹⁸. OECD:n malliverosopimuksen 9 artikla mahdollistaa siirtohintojen oikaisun tilanteissa, joissa etuyhteydessä keskenään olevien yritysten välillä kauppaa- tai rahoitussuhteissa sovitaan ehdoista tai määrätään ehtoja, jotka poikkeavat siitä, mistä riippumattomien yritysten välillä olisi sovittu.⁹⁹

OECD:n malliverosopimuksen 9 artikla mahdollistaa liiketapahtumien korjaamisen markkinaehtoperiaatteen mukaiseksi verotusta varten missä tahansa relaatiassa eikä erottele sitä seikkaa, tapahtuuko peitelty voitonsiirto emoyhtiöltä tytäryhtiölle vai tytäryhtiöltä emoyhtiölle. Käytännön siirtohinnoitteluoikaisutilanteissa verosopimukset sallivat tulonoikaisun laajasti, jos havaitaan markkinaehtoperiaatteen vastainen menettely. Tärkeä huomio liittyy kuitenkin siihen seikkaan, että malliverosopimuksen 9 artikla sallii siirtohinnoitteluoikaisun, mutta ei velvoita tekemään oikaisua verovelvollisen vahingoksi tilanteissa, jossa oikaisu ei ole tarpeellinen verosopimusvaltion sisäisen lainsäädännön mukaan.¹⁰⁰

OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklan 2 kappaleen mukaisesti laadittu verosopimusartikla huomioi vastaoikaisun siirtohinnoitteluoikaisuun johtaneissa tilanteissa. Artiklan 9 kappaleen 2 tarkoitus on estää tuloon taloudellinen kaksinkertainen verotus tilanteissa, joissa sopimusvaltion veroviranomaiset ovat artiklan 9 kappaleen 1 nojalla lisänneet verotettavaan tuloon määrän. Kysymys on vastaoikaisutilanteesta, jossa toinen sopimusvaltio voi verosopimuksen perusteella oikaista etuyhteydessä syntyneen kaksinkertaisen verotuksen.¹⁰¹ Verosopimusvaltio ei ole pakotettu tekemään vastaoikaisua tilanteessa, jossa toinen verosopi-

⁹⁷ Ks. Mehtonen 2005: 63 ja Kukkonen & Walden 2010: 169–170.

⁹⁸ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 170.

⁹⁹ Ks. OECD 2010a: 27–28.

¹⁰⁰ Ks. Helminen 2000: 45–46 ja Helminen 2009: 219.

¹⁰¹ Ks. Helminen 2009: 63; Karjalainen & Raunio 2007: 20; Äimä 2009: 456–458; Syväkangas 2011: 533–536 ja Jaakkola 2012: 28–29.

musvaltio on oikaissut tuloa. Kyseeseen tulee tällöin tilanne, jossa lähipiiritransaktion toisen osapuolen verotus on korjattu siirtohinnoitteluoikaisun avulla veroviranomaisten toimesta toisessa verosopimusvaltiossa. Kunkin maan veroviranomainen ottaa itsenäisesti kantaa yrityksen kotivaltion markkinaehtoperiaatteen mukaiseen menettelyyn.¹⁰²

Valtiot voivat jättää OECD:n malliverosopimukseen varauman siitä, miten 9 artiklan 2 kappaleen määräystä vastaavissa tilanteissa menetellään. Vastaoikaisua vastaava OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklan 2 kappale voidaan sisällyttää verosopimukseen sellaisenaan tai se voidaan jättää pois sopimuksesta. Jälkimmäinen tilanne käytännössä tarkoittaa sitä, että valtio ei sellaisenaan hyväksy vastaoikaisua. OECD:n malliverosopimukseen sisältyy Suomen jättämä varauma 9 artiklan 2 kappaleeseen. Suomi ei ole velvollinen oikaisemaan verosopimusten perusteella kaikkia siirtohinnoittelusta johtuneita oikaisuja toisen verosopimusvaltion niin vaatiessa, jos 2 kappaleen mukaista määräystä ei ole otettu verosopimukseen.¹⁰³

Kansainvälisten verosopimusten tarkoituksena on jakaa verotettava tulo verosopimusvaltioiden välillä¹⁰⁴. Kansainvälisille konserneille syntyy siirtohinnoitteluoikaisusta johtuvaa kaksinkertaista verotusta, jonka oikaisemisesta määritetään verosopimukseen sisällytetyllä 9 artiklalla. Malliverosopimuksen 9 artiklan 2 kappaleen tarkoituksena on estää kansainvälinen kahdenkertainen verotus, jonka poistamismenettelystä verosopimuksin on sovittu verosopimusvaltioiden välillä.¹⁰⁵

Vastaoikaisu voidaan Suomen lainsäädännön mukaan toteuttaa VML 89.3 §:n keskinäistä sopimusmenettelyä koskevan säännöksen sekä VML 75.2 §:n verotuksen seurannaismuutosta koskevan säännöksen nojalla. VML 75.2 §:n nojalla verohallinto voi kansainvälisissä tilanteissa ryhtyä vastaoikaisuun, jos markkinaehtoperiaatteen toteuttaminen edellyttää si-

¹⁰² Ongelmaksi on muodostunut se seikka, että artikkelit eivät edellytä oikaisun tekemistä, jos valtiot päätyvät eriävään ratkaisuun oikaisusta ja sen tasosta. Tämä aiheuttaa kansainvälisille konserneille kaksinkertaista verotusta. Ks. Helminen 2009: 63 ja Karjalainen & Raunio 2007: 20.

¹⁰³ Ks. HE 107/2006: 4; Mehtonen 2005: 65; Karjalainen & Raunio 2007: 20; Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 168; Äimä 2009: 456–458 ja Wikström 2008: 132–133.

¹⁰⁴ Ks. Niskakangas 1983: 2, 48 ja Mehtonen 2005: 56.

¹⁰⁵ Ks. Helminen 2009: 63 ja Äimä 2009: 456–458.

tä.¹⁰⁶ VML 89.3 §:ää sovelletaan tilanteisiin, joissa verotusta koskeva toimenpide johtaa kaksinkertaiseen tai muutoin verosopimuksen vastaiseen verotukseen. Säännös soveltuu siirtohinnoittelua koskevaan oikaisuun tilanteessa, jossa samasta tulosta on verotettu transaktion toista osapuolta eli toista verovelvollista¹⁰⁷.

Kansainvälisen kaksinkertaisen verotuksen huojentamista koskevalla VML 89 §:n säännöksellä on yhteys sekä verosopimuksen 9 artiklaan että 25 artiklaan. OECD:n malliverosopimuksen 25 artiklassa määritetään verosopimusvaltioiden välisestä keskinäisestä sopimusmenettelystä tilanteessa, jossa verovelvollinen voi verosopimuksen vastaisesti joutua kaksinkertaisen verotuksen kohteeksi. Artiklan 9 kappaleen 2 tarkoituksena on määrittää verosopimuksissa vastaoikaisusta siirtohinnoittelutilanteessa. Artiklan 25 perusteella verosopimusvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten on taas pyrittävä keskinäisin sopimuksin ratkaisemaan sopimuksen tulkinnassa tai sen soveltamisessa syntyvät vaikeudet tai epätietoisuutta aiheuttavat kysymykset. OECD:n malliverosopimuksen 25 artiklan sisältyminen verosopimukseen toimii verovelvolliselle oikeusturvatakeena valtion sisäisessä lainsäädännössä olevista oikeusturvakeinoista riippumatta.¹⁰⁸

2.5. Kansallisesta siirtohinnoittelulainsäädännöstä

2.5.1. Verotusongelmista konsernissa

Kansainvälinen ja kotimainen konserni muodostuu emoyhtiöstä ja yhdestä tai useammasta tytäryhtiöstä¹⁰⁹. Konserni on taloudellinen kokonaisuus, joka perustuu emoyrityksen tai useamman yrityksen määräysvaltaan tai omistukseen tytäryrityksissä¹¹⁰.

¹⁰⁶ Syväkangas (2011: 530) huomauttaa VML 75 §:n ja 89 §:n soveltamisen eroista: VML 89 § oikeuttaa käyttämään tarkoituksenmukaisuus harkintaa, kun taas seurannaismuutos on sidottu oikeusharkintaan. Ks. myös HE 107/2006: 20–21; Helminen 2009: 63 ja Karjalainen & Raunio 2007: 34–37.

¹⁰⁷ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 36.

¹⁰⁸ Ks. OECD 2010a: 27–28, 36–37, 181–184, 354–379.

¹⁰⁹ Ks. Helminen 2000: 1. Tekstissä mainittu määrittely emo- ja tytäryhtiöstä sekä niiden muodostamasta konsernista emoyhtiön määräysvallan perusteella sisältyy muun muassa kirjanpitolain 1 luvun 6 §:ään ja osa-

Tämän tutkimuksen näkökulmasta tärkein konsernimäärittely löytyy kirjanpitolainsäädännön (30.12.1997/1336) 1 luvun 5–6 §:stä, koska VML 31 §:ssä tarkoitettua etuyhteyttä koskeva määrittely vastaa pitkälti KPL 1 luvun 5 §:ssä säädettyä määräysvallan määritelmää¹¹¹. KPL 1 luvun 5 §:ssä säädetään siitä, koska kirjanpitovelvollisella katsotaan olevan määräysvalta toisessa kirjanpitovelvollisessa tai siihen verrattavassa ulkomaisessa yrityksessä (kohdeyritys).

KPL 1 luvun 5 §:n 1 momentin 1) kohdassa säädetään äänioikeusperusteisesta määräysvallasta. Kirjanpitovelvollisella on määräysvalta, kun sillä on enemmän kuin puolet kohdeyrityksen kaikkien osakkeiden tai osuuksien tuottamasta äänimäärästä ja tämä äänten enemmistö perustuu omistukseen, jäsenyyteen, yhtiöjärjestykseen, yhtiösopimukseen tai niihin verrattaviin sääntöihin taikka muuhun sopimukseen. Saman lainkohdan 2) kohdassa säädetään nimitysoikeusperusteisesta määräysvallasta. Kirjanpitovelvollisella on määräysvalta, kun sillä on oikeus nimittää tai erottaa enemmistö jäsenistä kohdeyrityksen hallituksessa tai siihen verrattavassa toimielimessä taikka toimielimessä, jolla on tämä oikeus, ja oikeus perustuu samoihin seikkoihin kuin 1) kohdassa tarkoitettu äänten enemmistö. Kirjanpitolain mukaan konserni syntyy vain silloin, kun määräysvaltaa käyttää kirjanpitovelvollinen¹¹².

Konserniverotuksen näkökulmasta jokainen konserniyrityksistä on oma verosubjektinsa¹¹³. Konserniverotus perustuu erillisverotukseen¹¹⁴, jonka vuoksi verotuksessa jokaista konser-

keyhtiölain 8 luvun 12 §:ään. Ks. tarkemmin KPL:n osalta esimerkiksi Björklund ym. 2009. *Kirjanpito-oikeus* ja OYL:n osalta Kyläkallio ym. 2008. *Osakeyhtiö*.

¹¹⁰ Ks. Mäkelä, Reponen, Pohjonen & Honkamäki 2009: 18.

¹¹¹ Ks. Laaksonen & Anttila 2007: 32–33 ja Jaakkola ym. 2012: 32. Tärkeimmät konsernimäärittelyt Suomen sisäisessä lainsäädännössä ovat osakeyhtiölain 8 luvun 12 §:ssä sekä kirjanpitolain 1 luvun 5–6 §:ssä. Ks. Ranta-Lassila 2002: 9. Konsernin käsitteellä on tärkeä merkitys tulkittaessa osakeyhtiölain säännöksiä. Ks. Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 18. Konserniverotus. Konsernimäärittelyitä sisältyy myös verolainsäädäntöön, kuten EVL 6b §:n 7 momenttiin ja KonsAvl 3 §:ään. EVL 6b §:n säännös tulee sovellettavaksi vain EVL 6b, 16 ja 42 §:n yhteydessä ja KonsAvl 3 §:n säännös ainoastaan KonsAvl:n puitteissa. EVL:n ja KonsAvl:n konsernimäärittelyillä ei ole merkitystä tämän tutkimuksen kannalta.

¹¹² KPL 1 luvun 5 §:n mukaan kirjanpitolain mukainen konserni syntyy perustuen kirjanpitovelvollisten välillä olevaan määräysvaltaan.

¹¹³ Ks. Ranta-Lassila 2002: 5.

¹¹⁴ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 15; Engblom ym. 2010: 305; VaVM 22/2006 ja Helminen 2000: 5–6.

niyritystä kohdellaan erikseen ja jokainen tulee myös verotetuksi erikseen¹¹⁵. Kirjanpidollinen näkökulma eroaa verotuksellisesta näkökulmasta¹¹⁶. Konsernitilinpäätös perustuu konserniyhtiöiden tilinpäätösten yhdistämiseen, jolloin konserniyritysten kirjanpitojen yhtenäistäminen konsernitilinpäätökseksi edustaa ”yhden yrityksen periaatetta”¹¹⁷. Konsernitilinpäätökseen yhdistellään KPL 6 luvun 3 §:n mukaan kaikki ne yhtiöt, joissa määräysvaltaa tosiasiallisesti käytetään. Tämän mukaan varmistutaan siitä, että konsernitilinpäätökseen sisältyvät vain ne varat, velat ja vastuut, jotka tilinpäätökseen tosiasiallisesti kuuluvat¹¹⁸. Konsernitilinpäätöksellä voi olla merkitystä siirtohinnoitteludokumentoinnin yhteydessä.

Kansainvälisessä konsernissa tehdään sisäisiä liiketoimia, jotka muodostuvat palveluista, materiaalisista suoritteista sekä mahdollisista aineettomista oikeuksista¹¹⁹. Kansainvälisen konsernin sisäiset transaktiot ulottuvat kahden tai useamman suvereenin valtion verotusvaltan alueelle. Kansainvälisen konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa on tuloja ja menoja, jotka tulee erillisyyden periaatetta noudattaen allokoida oikein kullekin konserniyhtiölle.¹²⁰ Johtuen kunkin suvereenin valtion harjoittamasta veropolitiikasta¹²¹, valtioiden välinen suhtautuminen kansainvälisen konsernin tulojen veronalaisuuteen ja menojen vähennyskelppoisuuteen voi olla epäsymmetristä¹²².

Epäsymmetrisyys näyttäytyykin juuri kansainvälisten konsernien sisäisessä siirtohinnoittelussa voimakkaammin verrattuna puhtaasti kotimaisten konsernien sisäisiin liiketoimiin¹²³.

¹¹⁵ Edes verovelvollisen vaatimus ei voi johtaa tilanteeseen, jossa konsernin verotus toimitettaisiin yhteisverotuksena. Ks. Tikka ym. *Yritysverotus I-II*. Luku 18. Konserniverotus.

¹¹⁶ Konsernitilinpäätöksessä konsernia on käsiteltävä ”yhtenä kirjanpitovelvollisena”. Ks. Engblom ym. 2005: 161–163.

¹¹⁷ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 15.

¹¹⁸ Ks. Mäkelä, Reponen, Pohjonen & Honkamäki 2009: 19.

¹¹⁹ Ks. Jaakkola ym. 2012: 38. Palvelut, materiaaliset suoritteet sekä mahdolliset aineettomat oikeudet muodostavat konsernissa sisäisten suoritteiden virran. Kyseisistä eristä tullaan käyttämään nimitystä siirtosuoritteet myöhemmin, jolloin viitataan kaikkiin näihin eriin, mikäli erikseen ei muuta mainita.

¹²⁰ Ks. Helminen 2009: 1–2, 211–212 ja Helminen 2000: 6.

¹²¹ Ks. veropolitiikan toteuttamisesta Niskakangas 2011: 21–23. Ks. myös Wikström 2008: 13 ja Malmgrén 2008: 1.

¹²² Ks. Niskakangas 1983: 7, 184; Helminen 2009: 3–4 ja Mehtonen 2005: 44–45. Kuitenkin verosopimusten sisältö poikkeaa eri verosopimusten välillä johtuen niistä intresseistä, joita valtio tavoittelee verosopimuspolitiikallansa. Ks. Kukkonen & Walden 2010: 167.

¹²³ Kotimaisille konserneille on mahdollistettu avoin tuloksentasaus konserniavustuksen muodossa. Konserniavustuksen merkitys täydellisenä tuloksentasauskeinona on vähentänyt tulojen ja menojen oikeaa kohdist-

Valtio voi verotuksessaan vaatia, että kyseisen maan konserniyhtiön tulee periä konsernin sisäisistä kustannuksista veloituksia muiden maiden konserniyrityksiltä. Taas toisessa valtiossa kyseiseen kustannukseen voidaan suhtautua vähennyskelvottomana menona.¹²⁴ Kansainvälisen konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa esiintyy kaksinkertaista verotusta¹²⁵, joka voidaan myös nähdä neutraalisuushaittana¹²⁶. Kansainvälisen konsernin tuleekin sisäisiä liiketoimia tehtäessä selvittää etukäteen kunkin yrityksen sijaintivaltion suhtautuminen konsernin sisäiseen siirtohinnoitteluun, jotta voidaan varmistua siitä, että toisessa valtiossa veronalaiseksi tuloksi katsottavaa erää vastaa toisessa valtiossa vähennyskelpoinen meno.¹²⁷

Suomen sisäisen lainsäädännön mukainen konserniverotus perustuu erillisyyden periaatteelle. Markkinaehtoperiaate velvoittaa konsernit käyttämään käypiä arvoja sisäisessä siirtohinnoittelussaan.¹²⁸ Puhtaasti kotimaisilla konserneilla on käytettävissä muutamia keinoja, joissa voidaan tiukkojen edellytysten puitteissa poiketa käyvän arvon mukaisesta hinnoittelusta¹²⁹. Konserniavustus on kotimaisten konsernien avoin tuloksentasauskeino, jos konserniavustuslainsäädännön (21.11.1986/825) asettamat edellytykset ovat muuten täyttyneet¹³⁰. Lisäksi kyseeseen voi tulla elinkeinoverolainsäädännön (24.6.1968/360) 52 §:n verojatkuvuutta edellyttävät yritysjärjestelyt, joita ovat sulautuminen, jakautuminen, liike-

mista kotimaisten konserniyhtiöiden kesken. Ks. hinnoitteluvirheen oikaisemisesta Ranta-Lassila 2002: 77–80. Niskakankaan (1983: 184) mukaan kansainvälisten konsernien verotuksessa korostuu epäneutraalisuusnäkökulma, joka tulee ottaa huomioon. Konserniyritykset verotetaan erillisinä verovelvollisina ja konsernien erillisverotus ei huomioi konsernia kokonaisuutena. Tämä saattaa johtaa siihen, että konsernit pyrkivät kiertämään ankaraa verotusta perustamalla väliyhteisön alhaisen verokannan maahan. Ks. myös Knuutinen 2012: 272–273.

¹²⁴ Ks. Helminen 2000: 9. Ks. myös Wiman 2002: 21–23.

¹²⁵ Ks. Niskakangas 1983: 17; Nieminen 2010: 428–437 ja Malmgrén 2010: 276–284.

¹²⁶ Ranta-Lassila (2002: 192) mukaan konserniin kuulumisesta saattaa emo- ja tytäryhtiöille koitua haittaa verrattuna yhtenä yhtiönä toimimiseen. Erään konsernisäännöksille asetetun tavoitteen mukaan konsernisäännöksiä tehtävänä on poistaa verotuksellisia haittoja ottamalla konsernirakenne paremmin huomioon. Ks. myös Vihervaara 1991: 42–43 ja Vapaavuori 1991: 9–10.

¹²⁷ Ks. Mehtonen 2005: 278. Lehtosen (2000: 55) mukaan yrityksessä tulee varautua etukäteen verotuksellisten yllätysten varalta, jolloin arvioidaan epävarmuusalueisiin liittyvät mahdolliset tulkintaerimielisyydet veronsaajan ja maksajan välillä.

¹²⁸ Ks. HE 107/2006: 3; Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 18. Konserniverotus; Wikström 2008: 128–129; Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 94–97; Niskakangas 1991: 35 ja King 2009: 12.

¹²⁹ Ks. Engblom ym. 2010: 306–307.

¹³⁰ Siirtohinnoittelu saattaa houkutella epäsuoran tuloksentasauskeinon käyttämiseen verrattuna konserniavustukseen. Ks. Äimä 2009: 436 ja Ranta-Lassila 2002: 62–63. Ks. konserniavustuksen käytön rajoituksista tuloksen siirtämisessä Ranta-Lassila 2002: 261–276. Ks. myös Tikka 1987: 63–85 ja Rautajoki 1991: 464–465.

toimintasiirto ja osakevaihto¹³¹. Konsernituki on EVL 16 §:n 7 kohdan mukaan vähennyskelvoton omistusosuuden ollessa vähintään 10 prosenttia¹³². Tätä myös puoltaa VML 31 §:n markkinaehtoisen menettelyn vaatimus¹³³.

Konserniyhtiöiden erillisyydenperiaatteesta johtuu, että konsernin siirtohinnoitteluun kohdistuu kohdistamis-, arvostus- ja laajuusongelmia. Kohdistamisongelmassa tulee ratkaistavaksi kysymys oikeasta verovelvollisesta konsernin sisällä. Arvostusongelma liittyy konserniyritysten siirtohinnaan, jolloin arvioitavaksi tulee oikean arvon määrittäminen siirtohinnoittelutilanteissa¹³⁴. Laajuusongelmat kohdistuvat menon vähennyskelpoisuuteen ja tulon veronalaisuuteen. Lisäksi tulee selvittää, onko suoritteiden siirtäminen todella tapahtunut konsernin sisällä ja jos on, niin kenelle suoritteesta koitunut hyöty kuuluu. Tämän jälkeen tulee selvittää suoritteiden markkinaehtoinen hinta, jonka katsotaan määräytyvän sen perusteella, mitä riippumaton osapuoli olisi valmis maksamaan kyseisestä suoritteesta.¹³⁵ Toisaalta ongelmaksi voi muodostua konsernin sisäisten suoritusten ainutlaatuisuus. Konserniyhtiöiden välillä on paljon erilaisia suoritteita, joita riippumattomien yritysten välillä ei

¹³¹ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 60. Ks. yritysjärjestelyiden veroneutraalisuuden kirjanpitosidonnaisuudesta Torkkel 2011: 231–261. Ks. yritysjärjestelyistä Immonen 2011 sekä liiketoiminnan uudelleenjärjestelyistä EVL:n ja OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden valossa Linnanvirta & Leppänen 2011: 201–207.

¹³² Ks. Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 18. Konserniverotus; Kukkonen & Walden 2010: 155–160 ja Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 79–81. Ks. myös konsernituen ja markkinaehtoisen siirtohinnoittelun välisestä rajanvedosta sekä konsernituen käsitteestä Raunio 2008: 47–59.

¹³³ Hallituksen esityksen (107/2006: 10) mukaan siirtohinnoittelun merkitys on korostunut EVL 16 §:n 7 kohdan konsernituen vähennyskelpoisuuden poistamisen jälkeen. Ks. myös Helminen 2000: 39.

¹³⁴ Veron kiertämistilanteissa verovelvollinen pyrkii saavuttamaan lainsäädännölle vieraan veroedun. VML 31 §:n tarkoittamissa siirtohinnoittelutilanteissa verovelvollisen ja veronsaajan välillä käydään rajanvetoa käyvän arvon ja käytetyn arvon määräst. Arvostus- ja tulkintaproblematiikan alueella rajanvetoa tapahtuu hyväksyttävien ja ei-hyväksyttävien veroetujen välillä. Ks. Lehtonen 2000: 52–53 ja Tikka 1972: 189, 218, 310, 316. Wikströmin (2008: 126–137, 158–160) mukaan verovelvollisen valinnanvapauden korrelaationa on veronsaajan sidonnaisuus. Jos verovelvollinen tavoittelee verolainsäädännölle vieraita etuja, veronsaajan sidonnaisuus rikkoutuu ja sovellettavaksi tulee VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisusäännös. Ks. veronsaajan ja verovelvollisen arvostuserimielisyydestä tavaramerkin käyvän arvon määrittämisestä konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa Laaksonen 2004: 423–432.

¹³⁵ Ks. Helminen 2000: 16–22, 48–51. Ks. siirtohinnoitteluoikaisusta sekä aineellisista periaatteista veroikeudessa Wikström 2008: 126–133, 148–160.

ole.¹³⁶ Tämä aiheuttaa konsernin sisäisten ja ulkoisten suoritteiden vertailtavuudelle ongelman todennettaessa markkinaehtoperiaatteen mukaista menettelyä¹³⁷.

Meno ja/tai tulo jaetaan konsernissa oikealle subjektille, jonka määrittää taloudellinen tai juridinen liittymä kyseiseen tuloon. Juridinen liittymä menoon on subjektilla, kenen nimissä kyseinen hanke on suoritettu. Juridinen subjekti on myös menoon kohdistuvan tulon oikeudellinen vastaanottaja. Taloudellinen liittymä taas koskee subjektia, jonka aikaansaama suorite on. Taloudellisen liittymän omaava subjekti on kantanut esimerkiksi riskin suoritteen aikaansaamisesta ja suorite rasittaa taloudellisen subjektin kirjanpitoa. Taloudellinen subjekti on myös se, jonka tulon hankkimista ja säilyttämistä kyseinen suorite konsernin sisällä edistää. Siirtohinnoittelua koskevassa verotuksessa suurin paino on asetettu konsernin sisäisiä liiketoimia arvioitaessa taloudellisen liittymän omaavalle subjektille.¹³⁸

Tulon veronalaisuus ja menon vähennyskelpoisuus normaalitilanteissa ratkaistaan Suomen sisäisen lainsäädännön mukaan yleisten säännösten perusteella, jolloin tulkinta perustuu subjektiiviseen tarkastelutapaan. Menon vähennyskelpoisuus ratkaistaan lähtökohtaisesti EVL 7 §:n ja tulon veronalaisuus EVL 4 §:n perusteella. Molempien säännösten taustalla on edellytys tulon ja menon kohdistamisesta oikealle verovelvolliselle.¹³⁹ Jotta tulo tai meno kohdistetaan konsernissa markkinaehtoperiaatteen edellytysten mukaisesti, tulee tulon tai menon tosiasiallisesti liittyä juuri kyseiseen subjektiiin, kenen nimissä tulo tai meno verotuksessa ilmoitetaan¹⁴⁰.

¹³⁶ Ks. Helminen 2000: 8; Wikström 2008: 128, 131; Järvenoja 1999: 331 ja Wiman 1987: 236–240. Ks. konsernin sisäisten rahoitustransaktioiden vaikutuksesta verotukseen Raunio & Gerdt 2011: 190–200 sekä ulkoisten tytäryhtiöiden tappioiden aiheuttamista vero-ongelmista Niskakangas 1984: 210–220.

¹³⁷ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 206–209; Karjalainen & Raunio 2007: 46–47 ja Järvenoja 1999: 331.

¹³⁸ Ks. Helminen 2000: 16–17

¹³⁹ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 163–164, 172–174; Helminen 2009: 212–213 ja Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 75–78, 189–190. Ks. myös Helminen 2000: 36. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 1986 II 577 katsottiin, että hollantilaisen emoyhtiön veloittamat service fee -maksut eivät perustuneet sellaisiin suoritteisiin, jotka olisivat hyödyttäneet suomalaisen tytäryhtiön liiketoimintaa. Suomalainen tytäryhtiö ei voinut vähentää maksuja verotuksessaan.

¹⁴⁰ Ks. Helminen 2000: 20–21 ja Niskakangas 1983: 226–230. Tulon tai menon ilmoittaminen veroilmoituksessa voidaan nähdä sen subjektin tehtävänä, kenellä on vastuu verotuksesta. Verovastuussa on kysymys siitä, kuka on suhteessa veronsaajaan (vero-oikeudellisessa) vastuussa veron maksamisesta. Ks. Wikström 2008: 80.

Tilanteet, jolloin konserniyritysten sisäisessä siirtohinnoittelussa poiketaan markkinaehtoperiaatteen mukaisesta hinnoittelusta, tulevat sovellettavaksi Suomen sisäiseen lainsäädäntöön sisältyvät erityissäännökset VML 28 §, VML 29 § ja VML 31 §¹⁴¹ sekä väliyhteisölainsäädäntö (16.12.1994/1217)¹⁴². Tällöin verotuksessa siirrytään subjektiivisesta arvostelutavasta objektiiviseen arvostelutapaan¹⁴³. EVL 4 §:n mukaan vain todellisuudessa realisoituneet tulot ovat veronalaista tuloa. Erityissäännösten perusteella tulee verotettavaksi myös sellaiset tulot (fiktiiviset tulot), joita verovelvollinen olisi voinut saada, mutta ei tosiasiallisesti ole saanut. Korrelaationa fiktiivisille tuloille ovat fiktiiviset menot¹⁴⁴. Ylihinnoittelutapauksessa maksettu suoritus toiselle konserniyhtiölle voi johtaa menon vähennyskelvottomuuteen maksetun ylihinnan osalta¹⁴⁵.

Helsingin hallinto-oikeuden ratkaisussa (Helsingin HAO 7.8.2008 taltio 08/1175/3) oli kysymys kehittämisohjelman kustannusten kohdistamisesta emoyhtiön ja tytäryhtiöiden kesken. Kehittämisohjelman tarkoituksena oli tuottavuuden parantaminen, kustannusten alentaminen, työmenetelmien tehostaminen ja innovatiivisuuden lisääminen yksittäisissä tuotantoyksiköissä. Konsernin suomalainen emoyhtiö oli vastannut kehittämisohjelman kustannuksista, mutta ei ollut kohdentanut kustannuksia tytäryhtiöilleen, joiden toimintaa kehittämisohjelma todellisuudessa hyödytti. Hallinto-oikeus katsoi, että yksittäisten tytäryhtiöiden teollisen tuotantotoiminnan tuottavuuden paranemisesta ja kustannussäästöistä saata-va hyöty on ensisijaisesti kohdistunut kyseisille tytäryhtiöille ja konsernin emoyhtiölle vasta toissijaisesti. Edellä mainituilla perusteluilla Hallinto-oikeus kumosi konserniverokeskuksen verotuksen oikaisulautakunnan päätöksen (28.4.2006 numero 134279) ja konserniverokeskuksen jälkiverotuspäätös (22.12.2005) veronkorotuksineen jäi voimaan. Emoyhti-

¹⁴¹ Ks. Tikka ym. *Yritysverotus I-II*. Luku 27. Siirtohinnoittelu; Ranta-Lassila 2002: 77–80 ja Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 94–104. Käytännössä siirtohinnoitteluvirheet tulevat esille konsernissa tehtävän verotarkastuksen myötä, jolloin kompetenssinormit tulevat sovellettaviksi. Ks. Manner 2000: 398–401. Ks. myös Torkkel 2003: 279–292. Verotuksessa valvotaan tarkasti noudatettua siirtohinnoittelua ja oikeutetaan tarvittaessa käytettyjen hintojen oikaisemiseen (tulonoikaisu; VML 28, VML 29 ja VML 31 §). Ks. Immonen 2011: 9.

¹⁴² Ks. väliyhteisölainsäädännön soveltamisesta Ranta-Lassila 2002: 356–367; Malmgrén 2008: 370–419; Penttilä 2007: 324–337 ja Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 94–104.

¹⁴³ Ks. subjektiivisesta kuluteoriasta luopumisesta Niskakangas 1983: 226–230; Helminen 2000: 16–22, 48–51 ja Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 191.

¹⁴⁴ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 163.

¹⁴⁵ Ks. Ranta-Lassila 2002: 77–80. Ks. myös KHO 29.4.1994 taltio 1847 ja KHO 1986 II 577.

ön tuloon lisättiin 2.900.000,00 euroa verovuodelle 2003 ja yhtiölle määrättiin verotusmenettelystä annetun lain 32 §:n 3 momentin nojalla 145.000,00 euron veronkorotus.¹⁴⁶

Markkinaehtoperiaatteen mukaan riippumattomat osapuolet maksaisivat vain sellaisista palveluista tai suoritteista, jotka todella ovat hyödyttäneet niiden toimintaa. Tätä näkökulmaa puoltaa myös EVL 7 §, jonka mukaan vähennyskelpoisia ovat vain sellaiset kulut, joiden katsotaan hyödyttäneen kyseisen yhtiön tulon hankintaa. Helsingin hallinto-oikeuden ratkaisun (Helsingin HAO 7.8.2008 taltio 08/1175/3) perusteella voidaan johtaa tulkinta, jonka mukaan konsernin yksi tai useampi yhtiö ei voi ottaa vastatakseen sellaisia kuluja, jotka eivät ole hyödyttäneet sen liiketoimintaa todellisuudessa¹⁴⁷. Kyseinen tapaus on poikkeuksellinen, sillä tässä tutkimuksessa tarkasteltujen oikeustapausten perusteella voidaan esittää, että yleensä pyrkimys on nimenomaisesti veloittaa erilaisia kustannuksia ja käyttöoikeusmaksuja konserniin kuuluvilta muilta yhtiöiltä. Tällöin on tavoiteltu tulojen kanavoimista yhteen konserniyhtiöön, joka yleensä on emoyhtiö.¹⁴⁸

2.5.2. Siirtohinnoitteluoikaisu

Etuyhteydessä keskenään olevat osapuolet saattavat ryhtyä keskinäisissä liiketoimissaan hinnoitteluun, joka poikkeaa siitä, mitä riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu¹⁴⁹. Tällöin liiketoimi oikaistaan vastaamaan sen todellista luonnetta ja arvioidaan sen todellisen reaalisisällön mukaisesti¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Ks. Helsingin HAO 7.8.2008 taltio 08/1175/3 (Lainvoimainen).

¹⁴⁷ Ks. Myrsky & Linnakangas 2005: 246–252; Järvenoja 1999: 331–335; Kilpi 1987a: 195–232; Eerola 2001: 37–41; Helminen 2000: 40; Andersson 1995: 189–193 ja Torckel 2003: 279–292.

¹⁴⁸ Ks. KHO 29.4.1994 taltio 1847; KHO 1986 II 577; KHO 1981 B II 529; KHO 27.12.1999 taltio 4219; KHO 1993 B 504 ja KHO 2010: 73. Ks. myös luku 2.5.2, 3.1.2–3.1.3, 3.7–3.8.

¹⁴⁹ Kansainvälisten konsernien sisäisessä siirtohinnoittelussa puuttuu toisistaan riippumattomien osapuolien ajamiin asioiden aito vastakkaisuus. Ks. Wikström 2008: 126; Myrsky & Linnakangas 2010: 456 ja Knuutinen 2012: 272–273.

¹⁵⁰ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 163–164; Ranta-Lassila 2002: 77 ja Jaakkola ym. 2012: 36–38.

Suomen kansallisen lainsäädännön mukaisesti etuyhteydessä keskenään olevien osapuolten välisiä liiketoimia oikaistaan VML 31 §:n erityissäännöksen perusteella¹⁵¹, jos verovelvollisen ja häneen etuyhteydessä olevan osapuolen välisessä liiketoimessa on sovittu ehdoista tai määrätty ehtoja, jotka poikkeavat siitä, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu, ja verovelvollisen elinkeinotoiminnan tai muun toiminnan verotettava tulo on tämän johdosta jäänyt pienemmäksi tai tappio on muodostunut suuremmaksi kuin se muutoin olisi ollut. Verotettava tulo tai muodostunut tappio oikaistaan vastaamaan sitä tulon määrää, joka verovelvolliselle olisi kertynyt, jos liiketoimi olisi tehty riippumattomien osapuolten kesken. VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisua koskeva säännös ilmaisee nimellisen markkinaehtoperiaatteen vaatimuksen konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa.

VML 31 §:n mukainen siirtohinnoitteluoikaisusäännöksen soveltaminen etuyhteydessä keskenään olevien osapuolten välisiin liiketoimiin edellyttää kolmea seikkaa. Ensinnäkin liiketoimi tulee olla tehty etuyhteydessä keskenään olevien osapuolten kesken. Toiseksi etuyhteydessä on sovittu sellaisten taloudellisten ehtojen sovellettavuudesta, jotka poikkeavat riippumattomien osapuolten välisistä ehdoista. Kolmanneksi sovellettavuuden edellytykseksi on asetettu elinkeino- tai muun toiminnan verotettavan tulon määrä. VML 31 § tulee sovellettavaksi, jos etuyhteydessä sovittujen ehtojen johdosta verotettava tulo on pienentynyt tai tappio suurentunut verrattuna ehtoihin, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu.¹⁵²

OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklassa on määritetty etuyhteydessä keskenään olevien osapuolten muodostuminen. Lähtökohtaisesti 1.1.2007 voimaan tulleen lainmuutoksen jälkeen VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisua koskeva säännös vastaa OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklaa. VML 31 §:n säännös etuyhteysmääritteestä on kuitenkin malliverosopimusta tiukempi, koska OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklassa ei edellytetä enemmistöä eikä vakiintunutta omistusosuuden tasoa. OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklan mu-

¹⁵¹ Ks. Helminen 2000: 36.

¹⁵² Ks. Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 97; Helminen 2009: 214, 247; Kukkonen & Walden 2010: 175; Wikström 2008: 129–133 ja Heikkinen 1999: 431–432.

kaan etuyhteyden muodostumiseksi riittää, että toisella osapuolella on mahdollisuus vaikuttaa toiseen osapuoleen.¹⁵³ VML 31 §:n edellytyksenä on, että määräysvalta muodostuu perustuen tosiasialliseen johtamiseen toisessa osapuolella¹⁵⁴.

Suomen kansalliseen siirtohinnoitteluvoimakkaisuuksiin eli VML 31 §:ään sisältyvä etuyhteyksimääritys on täsmällisesti kuvattu säännöksen 2 momentin 1–4 kohdissa ja sen piiriin kuuluvat myös konsernit¹⁵⁵. KPL 1 luvun 5 §:n mukaan konsernisuhde perustuu määräysvaltaan toisessa kirjanpitovelvollisessa. Myös VML 31 §:n mukaan etuyhteys perustuu määräysvaltaan toisessa osapuolella. Määräysvalta toisessa etuyhteyssuhteen osapuolella voi perustua VML 31 §:n 2 momentin 1–4 kohtien mukaan 1) osakeomistukseen, 2) äänivaltaan tai 3) nimitysoikeuteen.¹⁵⁶ Määräysvalta toisessa osapuolella voi muodostua välittömän tai välillisen omistuksen tai muun tosiasiallisen vaikutusvallan kautta¹⁵⁷.

VML 31 §:n mukaan etuyhteysosapuolelle katsotaan syntyvän määräysvalta toisessa osapuolella, kun toinen osapuoli omistaa yli puolet toisen osapuolten pääomasta (osakeomistus) sekä silloin, kun osapuolella on yli puolet toisen osapuolen kaikkien osakkeiden tai osuuksien tuottamasta äänimäärästä (äänivalta). Nimitysoikeuteen perustuva määräysvalta muodostuu silloin, kun osapuolella on oikeus nimittää yli puolet jäsenistä toisen yhteisön hallitukseen tai siihen verrattavaan toimielimeen tai toimielimeen, jolla on tämä oikeus. Määräysvalta osapuolella on toisesta osapuolesta myös silloin, kun sitä johdetaan yhdessä toisen osapuolen kanssa tai se muutoin voi tosiasiallisesti käyttää määräysvaltaa toisessa osapuolella (tosiasiallinen johtaminen). VML 31 §:n 1 momentti tulee noudatettavaksi myös yrityksen ja sen kiinteän toimipaikan välisissä suhteissa.

¹⁵³ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 169, 177.

¹⁵⁴ Määräysvallan arvioinnissa merkityksellisin seikka on tosiasiallisen määräysvallan olemassaolon toteaminen. Helminen (2009: 215) mukaan etuyhteyksivaatimus osapuolten välillä täyttyy melko helpoin kriteerein.

¹⁵⁵ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 176. Etuyhteyksimääritys on kuvattu väljästi VML 31 §:n säännöksessä ja väljän sanamuodon vuoksi VML 31 § ei kuitenkaan vaadi konsernimäärityksen täyttämistä sovellettavuutensa perusteeksi. Konsernit kuitenkin täyttävät etuyhteyksivaatimuksen kriteerit. Ks. Helminen 2009: 215.

¹⁵⁶ Ks. Katjalainen & Raunio 2007: 26.

¹⁵⁷ Ks. Wikström 2008: 129.

VML 31 §:ään sisällytetyllä tarkalla määräysvallan kuvauksella on ollut tarkoitus rajata siirtohinnoitteluvoimaa koskevan säännöksen sovellettavuus vain niihin tapauksiin, joissa tosiasiallisen määräysvallan avulla voidaan ratkaisevasti vaikuttaa etuyhteydessä tapahtuvaan hinnoitteluun tai sopimusehtoihin. Määräysvallan täyttyminen tuo mukanaan myös muita velvoitteita etuyhteyssuhteen osapuolille, jotka perustuvat lainsäädäntöön.¹⁵⁸ VML 14 a–c §:n mukaan VML 31 §:n mukaisten etuyhteyssuhteiden tulee tehdä siirtohinnoittelu- ja dokumentointi verovuodelta, jos muut VML 14 a–c §:n edellytykset täyttyvät.

Säännöksen soveltavuusalue on laaja ja lähtökohtaisesti säännöksellä voidaan puuttua mistä tahansa elinkeino- tai muusta toiminnasta saatuun tuloon. Säännöksen piiriin kuuluu sekä EVL:n että TVL:n mukaisesti verotettavat verovelvolliset, jotka harjoittavat elinkeinotoimintaa tai muuta tulonhankkimistoimintaa.¹⁵⁹ Kyseeseen tulevat myös luonnolliset henkilöt, joilla on liittymä etuyhteyssuhteeseen. Lisäksi sovellettavuusalue on laajennettu hallituksen esityksen (107/2006: 21) mukaan myös luonnollisen henkilön lähisukulaisiin. VML 31 §:n siirtohinnoitteluvoimaa koskeva säännös koskee sekä kotimaisia ja ulkomaisia konserniyrityksiä että osakeomistuksen kautta muodostuneita etuyhteyssuhteita. Säännös ulottuu myös luonnollisen henkilön omistamiin sisaryrityksiin sekä yrityksen kiinteään toimipaikkaan joko Suomessa tai toisessa valtiossa¹⁶⁰.

Siirtohinnoitteluvoimaa tulee perustua ainoastaan lainsäädäntöön¹⁶¹. Konsernin sisäinen siirtohinnoittelu on ongelmallista, koska lainsäädännössä ei ole määräyksiä hyväksyttävästä siirtohinnoittelusta eikä käyvän arvon määrittämisestä. VML 31 § ja verosopimusten voimaa koskevat määräykset ovat sanonnoiltaan väljiä eivätkä anna kovin paljon johtoa sen arvioimiseen, poikkeako käytetty hinnoittelu markkinaehdoista. Suomessa ei ole myöskään –

¹⁵⁸ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 176.

¹⁵⁹ Ks. Wikström 2008: 129–130 ja VaVM 22/2006.

¹⁶⁰ Ks. Helminen 2009: 214–217.

¹⁶¹ Ks. Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 18. Konserniverotus. Verotuksen on Suomen perustuslain (731/1999) 81 §:n mukaan perustettava lakiin. Oikeusturvanäkökohdat on otettava huomioon puuttuttaessa yrityksen verotarkastuksessa esimerkiksi siirtohinnoitteluun, jossa katsotaan sovelletun markkinaehtoisesta korkotasosta poikkeavaa korkoa. Verotuksen ennustettavuus, oikeusvarmuusperiaate ja verovelvollisen yhdenvertainen kohtelu on otettava huomioon oikaistaessa verovelvollisen verotusta. Ks. Äimä 2011c: 1551. Ks. myös Tikka 1987: 80 ja Knuutinen 2009: 47–48.

toisin kuin esim. Yhdysvalloissa ja Saksassa – annettu tarkkoja virallisohteja kansainvälisen yritysryhmän sisäisen hinnoittelun hyväksyttävyydestä. Myös julkaistua oikeuskäytäntöä on aihepiiristä kertynyt melko vähän. Luotettavien ratkaisuennusteiden esittäminen hinnoitteluongelmista on siten hankalaa.¹⁶² Tulkintaa voidaan tällaisissa tapauksissa hakea OECD:n siirtohinnoittelua määrittävistä ohjeista¹⁶³, joiden tulkinnalliseen merkitykseen myös Verohallinto nojaa¹⁶⁴. VML 31 §:n siirtohinnoitteluohjeita koskeva säännös on yleisluontoinen, joka osoittaa konsernin sisäisissä liiketoimissa käytettävän alimman mahdollisen hintatason, johon perustuen konserni voi sisäisen siirtohinnoittelunsa asettaa¹⁶⁵.

Käytännön siirtohinnoittelutilanteissa realisoituu arvonmääritysongelma varsinkin silloin, kun kyseessä on sellaiset siirtohinnoittelusuoritteet, joille ei ole olemassa vertailukelpoista hintaa. Edellä mainittu tilanne on yleinen aineettomien oikeuksien arvonmäärityksessä,¹⁶⁶ mutta myös konsernin sisäisten lainojen käyvän koron määrittämisessä voidaan kohdata vastaavia tilanteita. Korkojen markkinaehtoisuuden määrittämiselle ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Tulkintaa tosin voidaan hakea OECD:n siirtohinnoitteluohjeesta, mutta tarkkoja määrittämiä tästä tulkinnallisesta ohjeesta ei myöskään löydy.¹⁶⁷ Tämä samainen ongelma voidaan nähdä myös aineettomien oikeuksien osalta¹⁶⁸.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 2010: 73 oli kysymys konsernin sisäisistä rahoitusjärjestelyistä ja lainan koron markkinaehtoisuudesta. Oikeuskirjallisuudessa ratkaisua on kommentoitu laajasti. Tämä johtunee siitä, että ratkaisun avulla voidaan johtaa tul-

¹⁶² Ks. Tikka ym. *Yritysverotus I – II*. Luku 27. Siirtohinnoittelu; Niskakangas 1991: 35–39 ja Mannio 2001b: 357.

¹⁶³ Ks. Helminen 2000: 48–51. Hyväksyttävän siirtohinnoittelun laskentametodia koskevaa säännöstä ei Suomen verolainsäädännössä ole. Ks. Järvenoja 1999: 331. Niskakankaan & Finckenbergin (1993: 304–310) mukaan suomessa markkinaehtoperiaatetta ilmentävä VerL 73 § on kaikessa olennaisessa saman sisältöinen kuin suurissa kapitalistissa maissa oleva säännös. Sen sijaan Suomessa ei ole virallisohteja VerL 73 §:n tulkinnasta. Suomessa veroviranomaiset ja yritysten edustajat kuitenkin hyödyntävät ulkomaisia virallisohteja. Tärkeimpiä lähteitä lienevät OECD:n siirtohintaraportti, Yhdysvaltain virallisohteet ja Ruotsin verohallituksen julkaisema siirtohintojen koskettava kirja. Ks. myös Torkkel 2003: 279–292; Äimä 2011c: 1546–1547; Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 27. Siirtohinnoittelu; Laaksonen 2006: 430 ja Jaakkola ym. 2012: 203.

¹⁶⁴ Ks. Verohallinto 2011. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 23.

¹⁶⁵ Ks. Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 27. Siirtohinnoittelu. Ks. myös Äimä 2011c: 1546.

¹⁶⁶ Ks. luku 4.3.

¹⁶⁷ Ks. Karjalainen 2010: 378 ja Äimä 2011c: 1546.

¹⁶⁸ Ks. Markham 2005: 80–84. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 202–218. Tavaramerkin arvonmääritykseen liittyvää problematiikkaa on käsitelty yksityiskohtaisesti luvussa 4.

kinnallisia kannanottoja markkinaehtoiseksi katsottavasta siirtohinnoittelusta.¹⁶⁹ Seuraavaksi tullaan tarkastelemaan ratkaisua tälle tutkimukselle merkityksellisten tekijöiden kautta.

KHO 2010: 73: Pohjoismaiseen konserniin kuuluvalla A Oy:llä oli elokuuhun 2005 asti konsernin ulkopuoliselta riippumattomalta osapuolelta elinkeinotoimintaa varten otetut kaksi lainaa, joiden kokonaiskorkoprosentti oli 3,135 - 3,25. Yhtiön pitkäaikaiset lainat olivat runsaat 36 miljoonaa euroa ja yhtiön omasta puolestaan antamat vakuudet noin 41 miljoonaa euroa. Elokuussa 2005 konsernin koko rahoitus järjestettiin uudelleen. A Oy maksoi uudelleenrahoitukseen liittyen pois vanhat pankkilainansa ja otti uuden lainan ruotsalaiselta konserniyhtiöltä B AB:ltä. Konserniyhtiöiden välisissä lainoissa käytettiin korkoprosenttia 9,5. Korkoprosenttiin olivat vaikuttaneet ulkopuolisilta otettujen pankkilainojen, riskilainojen sekä osakkailta saatujen lainojen korkoprosentit. Uudelleenrahoituksen jälkeen A Oy:n pitkäaikaiset lainat olivat runsaat 38 miljoonaa euroa ja konserniin kuuluvien yritysten puolesta antamat vakuudet noin 300 miljoonaa euroa. A Oy:n pääomarakenteessa ei tapahtunut olennaisia muutoksia uudelleenrahoituksessa. A Oy ei ollut saanut konsernin rahoitusyhtiönä toimineelta B AB:ltä tai muuten sellaisia rahoituspalveluja, joita tulisi ottaa huomioon koron markkinaehtoisuuden arvioinnissa. A Oy:n B AB:lle maksamat korot olivat ylittäneet selvästi määrän, joka olisi maksettu toisistaan riippumattomien yritysten välillä. Vähennyskelpoisten korkojen määrää ei voitu myöskään suoraan määrittää koko konsernin ulkopuolisen rahoituksen keskimääräisen 7,04 prosentin koron perusteella tilanteessa, jossa yhtiön oma luotokelpoisuus ja muut olosuhteet olisivat mahdollistaneet olennaisesti edullisemman rahoituksen. A Oy:n verotettavaan tuloon verovuodelta 2005 oli siten lisättävä vähennyskeltottomiksi katsottuja korkoja 9,5 ja 3,25 prosentin erotusta vastaavana määränä 845 354 euroa. Laki elinkeinotulon verottamisesta 18 § 1 momentti 2 kohta. Laki verotusmenettelystä (1558/95) 31 §.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavana olleessa tapauksessa oli periaatteessa kolme mahdollista tapaa määrittää markkinaehtoisien koron taso, joita ovat a) konserniyhtiöiden erillisperiaatteen korostaminen verotuksessa (korkoprosentti 3,25), b) konsernin ulkopuolisilta ottamien lainojen keskimääräiskorko (korkoprosentti 7,04) ja c) konserni näkökulmaa korostava konsernin saamien kaikkien lainojen keskikorko (korkoprosentti 9,5).¹⁷⁰

Markkinaehtoperiaatteen mukaan konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa tulee käyttää riippumattomien osapuolten välisessä kaupankäynnissä sovellettavaa hinnoittelutasoa¹⁷¹. A Oy oli ennen konsernin uudelleenrahoitusta maksanut riippumattomalle osapuolelle elinkeinotoimintaa varten otetuista lainoista korkoa 3,135 ja 3,25 prosenttia. Konsernissa toteutettiin yrityskauppa ja tällöin uudelleenrahoitukseen liittyen lainat järjestettiin niin, että rahoitusyhtiönä toimi ruotsalainen B Ab, jolle A Oy maksoi 9,5 prosentin korkoa. A Oy

¹⁶⁹ Ks. Äimä 2011c: 1541–1552; Karjalainen 2010: 378–383; Järvenoja 2011: 323–324; Raunio & Svennas 2011: 190–200 ja Myrsky 2011: 173–177.

¹⁷⁰ Ks. Äimä 2011c: 1548–1549.

¹⁷¹ Ks. HE 107/2006: 3; Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 18. Konserniverotus; Wikström 2008: 128–129; Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 94–97; Niskakangas 1991: 35 ja King 2009: 12.

perusteli korkeimmalle hallinto-oikeudelle laatimassaan vastineessa, että uudelleenrahoitukseen johtaneissa järjestelyissä oli liiketaloudelliset perusteet. A Oy:llä ei ollut mahdollisuutta vaikuttaa näihin ulkopuolisilta otettuihin lainaehtoihin, joihin vaikutti koko konsernin luottoluokitus ja rahoitusehdot.

Veronsaajien oikeudenvilvontayksikkö valitti Helsingin hallinto-oikeuden ratkaisusta (Helsingin HAO 2.2.2009 nro 09/0099/3) korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeus oli ratkaisut asian soveltaen konserniverokeskuksen oikaisulautakunnan päätöksessä esitettyä keskimääräiskorkoa 7,04 prosenttia. Ratkaisuaan hallinto-oikeus perusteli sillä, että vähennyskelpoinen korko on laskettu konsernin ulkopuolisilta ottamien lainojen keskimääräisen koron mukaan. Hallinto-oikeus sovelsi ratkaisuun kansainvälistä peiteltyä voitonsiirtoa koskevaa VML 31 §:n säännöstä, jonka vuoksi käyvän koron ylimenevältä osalta katsottiin siirtyneen tuloa yhtiöltä A konserniin kuuluvalla ruotsalaiselle yhtiölle.¹⁷² Veronsaajien oikeudenvilvonta yksikön mukaan konserniyhtiölle ei voida kohdentaa korkoja keskimääräisperiaatteella, vaan sen mukaan, mitä yksittäinen konserniyhtiö sen omat olosuhteet huomioida joutuisi lainoituksesta maksamaan. Keskimääräisperiaate on VML 31 §:n ja OECD:n siirtohinnoitteluperiaatteiden vastaista¹⁷³.

Korkein hallinto-oikeus katsoi ratkaisussaan KHO 2010: 73, että otettaessa huomioon yhtiön ennen yrityskauppaa pankkilainoista maksamien korkojen taso sekä käytettävissä olleiden vakuuksien osoittama yhtiön luottokelpoisuus, yhtiön toiselle konserniyhtiölle maksamien korkojen on katsottava selvästi ylittäneen määrän, joka olisi maksettu toisistaan riippumattomien yritysten kesken. Myöskään asiasta saadun selvityksen perusteella ei ollut ilmennyt sellaisia seikkoja, että A Oy olisi saanut rahoituspalveluita, jotka olisi syytä ottaa huomioon markkinaehtoisuuden arvioinnissa. Korkein hallinto-oikeus myös hylkäsi keskimääräiskoron soveltamisen konsernin sisäiseen lainajärjestelyyn, koska yhtiö olisi saanut

¹⁷² Verotusmenettelylain (18.12.1995/1558) kansainvälisen peiteltyä voitonsiirtoa koskeneen VML 31 §:n säännöksen soveltamisedellytyksenä on ollut, että poikkeavien taloudellisten ehtojen lisäksi tuloa on siirtynyt taholle, joka ei ole Suomessa yleisesti verovelvollinen. Järvenojan (2011: 324) mukaan nykyisen muuttuneen VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisusäännöksen voimassa oloaikana tilannetta ei arvioitane eri tavalla. Raunion & Svennasin (2011: 192) mukaan hallinto-oikeus ei siten lainkaan tutkinut asiaa siirtohinnoittelukysymyksenä vaan kansainvälistä peiteltyä voitonsiirtoa koskevan säännöksen sanamuodon lähtökohdista.

¹⁷³ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.34, 7.13, 9.59–9.64.

edullisempaa rahoitusta huomioiden yhtiön hyvä luottoluokitus. Korkein hallinto-oikeus hylkäsi Helsingin hallinto-oikeuden ja Konserniverokeskuksen oikaisulautakunnan päätökset ja saattoi toimitetun verotuksen voimaan. A Oy:n verotettavaan tuloon oli lisätty verovuodelta 2005 toimitetussa verotuksessa vähennyskelvottomiksi katsottuja korkoja yhteensä 845.354,63 euroa.

Ratkaisu on sinänsä looginen, kun tarkastellaan asiaa konserniyhtiöiden erillisperiaatteen näkökulmasta¹⁷⁴. Yhtiö A Oy:n oma luottoluokitus oli ollut erittäin hyvä, mikä mahdollisti edullisen lainansaannin. Toisaalta ratkaisu on herättänyt myös kritiikkiä, koska konserni näkökulma tulisi huomioida siirtohinnoittelussa¹⁷⁵. Raunio & Svennasin (2011: 190) käsityksen mukaan toisenlaisissa olosuhteissa ratkaisun lopputulos olisi voinut olla toisenlainen. Tässä yhteydessä on syytä kuitenkin todeta, että konsernin uudelleenrahoitukseen liittyvissä järjestelyissä ei huomioitu yksittäiselle yhtiölle kannattavinta ratkaisua, vaan kyseisessä tapauksessa konserni pyrki jakamaan korkeaksi nousseet rahoituskulut kaikkien konserniyhtiöiden kesken.

Raunio & Svennasin (2011: 190) mainitsemien olosuhteiden vaikutus näkyikin siinä, että lopputulos olisi voinut olla toisenlainen, jos konserni olisi saavuttanut tehokkuusetuja saamalla edullisempaa lainaa verrattuna siihen, mitä A Oy on aiemmin maksanut. Ei ole kuitenkaan markkinaehtoperiaatteen mukaista, että yhden konserniyhtiön lainankorko nousee noin 3,25 prosentista 9,5 prosenttiin.

Ratkaisusta voidaan johtaa tulkinta, jonka mukaan konsernin siirtohinnoittelutilanteessa tulee huomioida transaktion vaikutus kaikkien osapuolten näkökulmasta. Konsernin saavuttamia konsernietuja tai konsernista syntyneitä haittoja ei tule allokoida markkinaehtoperiaatteen vastaisesti erilliselle konserniyhtiölle¹⁷⁶. Riippumattomien osapuolten välinen hinnoittelutaso tulee huomioida konsernin siirtohinnoittelussa. Tämä toteutuu käytännössä

¹⁷⁴ Ks. Helminen 2000: 5–6; Kukkonen & Walden 2010: 15; Raunio & Svennas 2011: 190 ja Engblom ym. 2010: 305. Ks. myös OECD 2010b. Guidelines 1.34, 7.13, 9.59–9.64.

¹⁷⁵ Ks. Äimä 2011c: 1541–1552 ja Raunio & Svennas 2011: 190–200. Ks. myös Järvenoja 2011: 323–324 ja Ranta-Lassila 2002: 192.

¹⁷⁶ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.34, 7.13, 9.59–9.64 ja Raunio & Svennas 2011: 190–200.

käyvän koron määrittämisen osalta niin, että yhden konserniyhtiön luottoluokitus selvitetään hakemalla tarjous lainanottopäivän korosta ulkopuoliselta rahoittajalta.¹⁷⁷

2.6. Siirtohinnoitteludokumentointi

2.6.1. Näyttökysymykset

Kansainvälisten konsernien siirtohinnoittelussaan toteuttamaan markkinaehtoperiaatteen mukaiseen menettelyyn liittyy näyttökysymys siitä, onko siirtohinnoittelussa noudatettu niitä periaatteita, joita riippumattomien osapuolten välillä olisi sovellettu. Markkinaehtoisen menettelyn todentamiseen liittyvät näyttökysymykset kohdentuvat selvitysvelvollisuuteen ja todistustaakan jakamiseen verovelvollisen ja veronsaajan välillä.¹⁷⁸ Kansainvälisen vero-oikeuden normistoon kuuluvilla menettelysäännöillä määritetään se, miten selvitysvelvollisuus ja todistustaakka jakautuvat osapuolten välillä¹⁷⁹.

Suomen kansalliseen lainsäädäntöön sisältyvässä VML 26.4 §:ssä säädetään selvittämismenettelysääntöjen sisällöstä ja jakautumisesta¹⁸⁰. Verovelvollisen täytettyä ilmoittamismenettelysääntönsä tulee veroviranomaisen ja verovelvollisen osallistua mahdolluuksiensa mukaan asian selvittämiseen. Pääasiallisesti sen osapuolen, jolla on siihen paremmat edellytykset, on esitettävä asiasta selvitystä. VML 26.4 §:n mukaisesti selvittämismenettelysääntö kuuluu verovelvolliselle, jos verovelvollisen suorittaman oikeustoimen toinen osapuoli ei asu Suomessa tai tällä ei ole kotipaikkaa täällä, eikä veroviranomainen voi saada oikeustoimesta tai sen toisesta osapuolesta riittävää tietoa kansainvälisen sopimuksen nojalla. Kysymys voi tulla

¹⁷⁷ Ks. tästä tarkemmin Äimä 2011c: 1546–1547; Karjalainen 2010: 378–381 ja Äimä 2009: 444–445.

¹⁷⁸ Ks. OECD 2010b. Guidelines 5.2–5.29; Helminen 2009: 235 ja Helminen 2000: 166–167. Ks. myös selvittämismenettelysääntöjen sisällöstä ja dokumentoinnin merkityksestä Mehtonen 2005: 322–355 sekä näyttöongelmista veroprosessissa Linnakangas 1994: 392–398.

¹⁷⁹ Ks. Helminen 2009: 1 ja Karjalainen & Raunio 2007: 17.

¹⁸⁰ Ks. Helminen 2000: 178 ja Myrsky & Rabinä 2011: 76–77.

eteen etenkin veroparatiiseihin liittyvien liiketoimien yhteydessä. Suomessa olevan liiketoimen etuyhteysosapuolen on järjestettävä tarpeelliset tiedot asian selvittämiseksi.¹⁸¹

Jos verovelvollinen on täyttänyt VML 14 a–c §:ien mukaiset siirtohinnoitteludokumentointivelvoitteet asianmukaisesti, jakautuu yleinen selvittämisvelvollisuus VML 26.4 §:ssä säädettyllä tavalla, jos VML 14c.3 §:n mukaisesta siirtohinnoitteludokumentointia täydentävää lisäselvitysvelvollisuudesta ei muuta johdu. Veroviranomaisen ja verovelvollisen tulee osallistua mahdollisuuksien mukaan asian selvittämiseen. Tämä tarkoittaa, että sillä osapuolella, jolla on paremmat edellytykset esittää asiaan selvitys, tulee toimia siten, että asian ratkaisemiseksi tarpeelliset selvitykset hankitaan ja esitetään päätöksentekoa varten¹⁸².

Verovelvollisen tehtävänä on esittää mahdollisimman kattava siirtohinnoitteludokumentointi, jota tehdessä on huomioitu dokumentointia koskevat vaatimukset¹⁸³. Esimerkiksi Suomen siirtohinnoitteludokumentointisäännösten taustalla vaikuttavat kansallisen lainsäädännön lisäksi OECD:n siirtohinnoitteluohjeessa mainitut suositukset sekä EU:n siirtohinnoitteludokumentointia koskevat käytännösäännöt¹⁸⁴. Konzernin siirtohinnoittelussa tulee pyrkiä objektiiviseen lähestymistapaan sekä hintojen ja sopimusehtojen etukäteisarvioinnissa että hintoja ja sopimusehtoja jälkikäteen arvioitaessa.¹⁸⁵

Lähtökohtaisesti selvittämisvelvollisuutta ja todistustaakan jakautumista koskevat kysymykset realisoituvat silloin, kun veroviranomainen haluaa veroilmoituksessa oleviin tietoihin lisäselvitystä. VML 11 §:ssä säädetään yleisestä lisätietojen antamis- ja tositteiden esittämisvelvollisuudesta. Verovelvollisen on Verohallinnon tai muutoksenhakuviranomaisen

¹⁸¹ Ks. Niskakangas 1983: 332–339; Helminen 2009: 237 ja Engblom ym. 2010: 728. Verokeidasoperaatioiden vuoksi Suomessa säädettiin laki väliyhteisöjen osakkaiden verotuksesta (16.12.1994/1217), jonka avulla on pyritty estämään veron kiertämiseen liittyviä toimenpiteitä. Verokeidasoperaatioita koskeva keskeisin säännös on sijoitettu VML 26.4 §:n loppuun. Ks. Myrsky 2009: 81–92.

¹⁸² Ks. Myrsky & Linnakangas 2002: 63.

¹⁸³ Näyttövelvollisuudesta säädetään, että pääasiallisesti sen osapuolen on hankittava selvitys, jolla on paremmat edellytykset sen hankkimiseen. Yhdessä lisätietojen antamisvelvollisuutta koskevan VML 11 §:n kanssa tämä merkitsee sitä, että verovelvollisella on tosiasiaassa laaja velvollisuus esittää täydentäviä tietoja ja selvityksiä, jos ne ovat hänen hallussaan tai käytettävissään. Ks. Engblom ym. 2010: 728. Ks. myös Laaksonen & Anttila 2007: 32, 35–36.

¹⁸⁴ Ks. HE 107/2006: 11 ja VaVM 22/2006.

¹⁸⁵ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.6, 1.33–1.36, 3.69–3.71, 5.2–5.29.

kehotuksesta annettava veroilmoituksen lisäksi samoin velvoituksin ne täydentävät tiedot ja selvitykset sekä esitettävä tositteet, jotka saattavat olla tarpeen hänen verotuksessaan tai hänen verotustaan koskevaa muutoksenhakua käsiteltäessä.

VML 11 §:n sääntely laajentaa ilmoittamisvelvollisuuden koskemaan myös sellaisia tietoja, joita veroilmoituksessa ei ole edellytetty annettavaksi. Verovelvollisen ilmoittamisvelvollisuus tiedoista, jotka saattavat olla tarpeellisia verotukseen vaikuttavien asioiden käsittelyyn, ulottuu hyvin laajalle. Verohallinto voi pyytää lisätietoja konkreettiseen verotusasiaan, kuten konsernin siirtohinnoitteluun. Tiedon antamatta jättämisen tai antamisesteen merkitys verotuspäätöksen sisältöön tulee puolestaan arvioitavaksi VML 26.4 §:n selvittämisvelvollisuuden jakautumista koskevan säännöksen¹⁸⁶ ja todistustaakan jakamista koskevien periaatteiden mukaisesti.

Veroviranomainen voi pyytää siirtohinnoitteludokumentointia esitettäväksi verotarkastuksen, veroilmoituksen käsittelyn, keskinäisen sopimusmenettelyn tai muun verotukseen liittyvän toimenpiteen yhteydessä¹⁸⁷. Siirtohinnoittelua koskevassa selvittämisvelvollisuudessa on lähtökohtaisesti osapuolten välinen velvollisuus jakautunut niin, että veroviranomaisella on velvollisuus selvittää vertailutiedot, jos tavoitteena on tehdä lisäyksiä verotettavaan tuloon¹⁸⁸, ja verovelvollisen velvollisuutena on taas esittää tietoja niistä seikoista, joista ilmenee siirtohinnoitteludokumentointia koskevan VML 14 b §:n sisältövaatimusten mukaiset tiedot.¹⁸⁹

Todistustaakka on sillä, joka voi antaa parhaan selvityksen kyseiseen näyttökysymykseen markkinaehtoperiaatteen noudattamisesta. Toisaalta näyttökysymys markkinaehtoperiaatteen noudattamatta jättämisestä on veroviranomaisella. Verovelvollisen ei voida olettaa toimivan itsensä vastaisesti. Riittävän näytön puuttuessa täytyy tukea etsiä todistustaakan

¹⁸⁶ Ks. Myrsky & Rabinä 2011: 76–77.

¹⁸⁷ Ks. HE 107/2006: 18–19. Ks. myös vertailutietojen merkityksestä käytännön verotustilanteessa määritettäessä tavaramerkin markkinaehtoista siirtohintaa Laaksonen 2004: 423–432.

¹⁸⁸ Ks. HE 53/1998 vp.

¹⁸⁹ Ks. Niskakangas 1983: 332–339 ja Helminen 2009: 237.

jakautumista koskevista säännöksistä.¹⁹⁰ Niskakankaan (1983: 332–339) mukaan voidaan katsoa, että todistustaakka markkinaehtoperiaatteen mukaisesta menettelystä on verovelvollisella ja veronsaajan tehtävänä on osoittaa, miksi siirtohinnoitteluoikaisu tullaan kohdistamaan tarkasteltavaan liiketoimeen.¹⁹¹

2.6.2. OECD:n dokumentointia koskevat suositukset

OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden (2010b) luvussa V käsitellään siirtohinnoitteludokumentointia (Documentation) sekä verovelvollisen että veroviranomaisen näkökulmasta. Luvussa V käsitellään myös todistustaakan ja selvitysvelvollisuuden jakautumista eri tilanteissa. Ohjeet ovat tarkoitettu auttamaan verovelvollisia ja veroviranomaisia niissä tilanteissa, joissa markkinaehtoperiaatteen mukaisen menettelyn todentaminen liittyy siirtohinnoitteludokumentointia koskeviin asiakirjoihin. Siirtohinnoitteludokumentointia koskevien ohjeiden ulottuvuus kansalliseen lainsäädäntöön on yleinen ohjeistus, mutta niiden tarkoituksena ei ole asettaa minimi- tai maksimivaatimuksia.

Eri maiden lainsäädännössä todistustaakan jakautumista ja selvittämiselvöllisyyttä koskeva sääntely vaihtelee. Suurin osa eri maiden lainsäädännöstä kuuluu siihen ryhmään, jossa todistustaakka on asetettu veroviranomaiselle. OECD:n siirtohinnoitteluohjeen mukaan verovelvollisen ei tarvitse osoittaa tällöin siirtohinnoittelun markkinaehtoperiaatteen mukaisuutta, paitsi silloin, kun viranomaiset esittävät tapauksesta prima facie -kannanoton¹⁹²

¹⁹⁰ Ks. Myrsky & Linnakangas 2002: 63–64; Niskakangas 1983: 332–339; Helminen 2009: 235–238; Helminen 2000: 177–184 ja Mehtonen 2005: 322–355.

¹⁹¹ VML 31 §:ssä ei ole erikseen säädetty näyttötaakan jaosta. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun KHO 27.12.1999 taltio 4219 osalta on kiinnitetty huomiota siihen seikkaan, että KHO on täsmentänyt ratkaisun perusteluissa näyttövelvollisuuden hyväksyttävien markkinaehtoisten tekijöiden olemassaolosta olleen suomalaisella konsernin emoyhtiöllä. Kuitenkaan suomalainen yhtiö ei ollut esittänyt riittävää selvitystä siitä, miksi hollantilaisen yhtiön saamat ja masterlisenssin käyttöoikeuden perusteella suomalaiselle emoyhtiölle maksamat rojalitit olivat olleet erisuuruiset. Riittävän näytön puuttuessa rojaltien alihinnoittelu johti tulonoikaisuun sekä VerotusL 56 §:n että VerotusL 73 §:n nojalla. Ks. Linnakangas, Immonen & Puroinen 2000: 61–65. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen KHO 27.12.1999 taltio 4219 tärkein merkitys liittyy näyttövelvollisuuteen, näytöltä vaadittavaan sisältöön ja todistustaakan jakoon. Ks. Geitel & Hiltunen 2000: 89.

¹⁹² Aarnio (2006: 135–148) on analysoinut hyvin yksityiskohtaisesti periaatteiden merkitystä oikeudellisessa tulkinnassa. Aarnio on käyttänyt tekstissään Alexander Pecnekin ilmaisua, jonka mukaan prima facie -periaate on yleistä muotoa oleva periaate. Ne ovat argumentoinnin lähtökohtia, ilmaisuja, jotka haastavat

lausuen, että etuyhteydessä on poikettu käyvän arvon mukaisesta hinnoittelusta. Verovelvolliselta voidaan vaatia vain asianmukaista dokumentaatiota niissä tapauksissa, joissa todistustaakka on verolainsäädännön mukaan asetettu veroviranomaiselle. Asianmukainen dokumentointi tulisi olla laadittu niin, että veroviranomainen voi vaivattomasti selvittää tapahtumien todellisen tilan, jolloin markkinaehtoista menettelyä voidaan arvioida.¹⁹³

Vaikka OECD:n ohjeiden mukaan verovelvolliselle ei voida asettaa kohtuuttomia vaatimuksia siirtohinnoitteludokumentoinnista, tulisi verovelvollisen oman oikeusturvansa takia tehdä mahdollisimman kattava siirtohinnoitteludokumentointi, josta käy ilmi laissa vaadittavat tiedot. Kohtuullisesti saatavilla olevat tiedot tulee dokumentoida siinä laajuudessa, mikä kyseisessä tapauksessa antaa riittävät tiedot etuyhteystoimesta. Dokumentointia varren kerättävät tiedot vaikuttavat myös kustannuksiin. Verovelvolliselta ei voi vaatia dokumentoinnin osalta suuria kustannuksia vaativia toimia. Veroviranomaisten tulee huomioida, että kaikkea tietoa ei ole saatavilla, kun etuyhteystoimi tehdään. Tällöin tulee hyväksyä mahdolliset vertailutiedot, jotka ovat selvitetty verovuoden päätyttyä. Erityisesti molempien osapuolien osalta on vältettävä käyttämästä jälkiviisautta.¹⁹⁴

OECD:n siirtohinnoitteluohjeessa esitetään lista niistä tekijöistä, joita siirtohinnoitteludokumentointiin tulisi liittää. Listan ei ole tarkoitettu olevan yleispätevä jokaiseen tapaukseen,

perustelemaan. Sitä vastoin ne eivät ole ”sitovia” perusteita puhumattakaan siitä, että ne olisivat ”lopullisia” argumentteja. Asiaa voidaan tarkastella markkinaehtoperiaatteen näkökulmasta. Siirtohinnoittelussa tulee pyrkiä markkinaehtoperiaatteen mukaisuuteen ja siirtohinnoittelussa etsitään aina niin sanottuna optimipistettä, jota voidaan kuvata riippumattomien osapuolten väliseksi hinnoittelutasoksi. Aarnion kirjoituksen perusteella voidaan johtaa siirtohinnoitteluproblematiikkaan eräs tulkinta. Prima facie -tapauksessa verohallinto on tullut siihen lopputulokseen, että siirtohinnoittelussa on esiintynyt markkinaehtoperiaatteen vastaista menettelyä, jonka perusteella verohallinto on velvollinen esittämään argumentoinnin tueksi perusteluita, joihin verovelvollinen vastaa siirtohinnoitteludokumentoinnilla tai muilla lisäselvityksillä. Siirtohinnoittelukysymykset tiivistyvät näyttökysymyksiin. VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisusäännös on hyvin avoin käyvän arvon määrittämisen suhteen. Aarnion (2006: 315) mukaan lisäperusteluvaatimus liittyy kaikkiin avoimiin tunnusmerkistöihin. Niiden osalta ongelma on siinä, että itse teksti ja sen tekstiympäristö eivät kykene tekemään niistä suoraan soveltamiskelpoisia. Avainasemassa on sen vuoksi se, missä määrin muilla kuin itse teksti ympäristöillä (muilla argumenteilla) kyetään poistamaan avoimuutta.

¹⁹³ Ks. OECD 2010b. Guidelines 5.2–5.15, 5.28–5.29; Helminen 2000: 166–171, 183–184 ja Karjalainen & Raunio 2007: 180–185. Veroviranomaisten näkökulmasta dokumentoinnin ensisijaisena tarkoituksena on siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden tarkistaminen ja hinnoitteluun liittyvien potentiaalisten veroriskien havaitseminen. Ks. Laaksonen & Anttila 2007: 32.

¹⁹⁴ Ks. OECD 2010b. Guidelines 5.2–5.15, 5.28–5.29; Helminen 2000: 166–171, 183–184 ja Laaksonen & Anttila 2007: 34–35.

vaan aina tulee arvioida sitä liiketoimea, jota ollaan tarkastelemassa. Kuitenkin voidaan katsoa, että suurimpaan osaan tapauksista soveltuu yhtenäiset arviointitekijät.¹⁹⁵ Markkinaehtoperiaatteen mukaisen menettelyn todentamiseksi verovelvollisten tulee laatia siirtohinnoitteludokumentointi, johon tulee liittää tietoja, joiden arvioidaan hyödyttävän veroviranomaisia tilanteissa, joissa arvioidaan siirtohinnoittelun markkinaehtoperiaatteen mukaisuutta. Siirtohinnoitteludokumentoinnissa voidaan markkinaehtoisuutta todentavina tietoina pitää seuraavia seikkoja:

- tieto etuyhteysliiketoimen osapuolista,
- identifioitu transaktio ja tiedot siitä,
- tieto toiminnoista, joita liiketoimeen on käytetty,
- vertailutiedot riippumattomien osapuolien välisistä liiketoimista sekä
- relevantti lisäinformaatio.¹⁹⁶

Jokainen tapaus tulee arvioida erikseen. Tietojen hyödyllisyydellisyden tasoa tulee tarkastella siitä näkökulmasta, että siirtohinnoitteludokumentointi osoittaa kyseisen liiketoimen markkinaehtoisuuden. Relevantti lisäinformaatio sisältää aineettomien oikeuksien osalta niiden ominaisuudet ja sopimusehdot, taloudellisen tilanteen, sitoutuneen omaisuuden sekä käytetyt tavarat ja palvelut. Hyödyllisiä tietoja voivat olla kuvaus liiketoimesta, organisaatiokaavio, omistussuhteet etuyhteisyrytyksissä, etuyhteystoimien liikevaihto verovuonna ja muutamana vertailuvuonna sekä transaktioiden tarkka kuvaus. Transaktioiden tarkka kuvaus sisältää liiketoimesta syntyneen liikevaihdon, käytetyt palvelut sekä sitoutuneen aineellisen että aineettoman varallisuuden.¹⁹⁷

OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa todetaan, että etuyhteystoimissa toteutuneen markkinaehtoperiaatteen osoittamiseksi verovelvollisen tulee tehdä kohtuulliseksi katsottavia toimia, että markkinaehtoisuus verotusta varten voidaan osoittaa. Veroviranomaisilla tulee olla oikeus siihen, että verovelvollinen toimittaa siirtohinnoitteludokumentointia koskevat asiakirjat. Vaikka siirtohinnoitteludokumentoinnilta ei voidakaan vaatia kohtuuttomuuksia,

¹⁹⁵ Ks. OECD 2010b. Guidelines 5.16; Helminen: 2000: 168–171 ja Karjalainen & Raunio: 2007: 182.

¹⁹⁶ Ks. OECD 2010 b. Guidelines 5.16–5.18; Karjalainen & Raunio 2007: 182–185 ja KPMG 2011: 5.

¹⁹⁷ Ks. OECD 2010 b. Guidelines 5.16–5.18 ja Karjalainen & Raunio 2007: 182–185.

voidaan verovelvolliselta odottaa, että tämä noudattaa asianmukaisia kirjanpidon vaatimuksia sekä vapaaehtoista dokumentointiin ja selvitykseen osallistumista. Verovelvollisten voidaan odottaa toimivan yhteistyössä veroviranomaisten kanssa. Verovelvollisen osuus yhteistyössä sisältää riittävän dokumentoinnin. Veroviranomaisen osuus on tyytyä niihin tietoihin, joiden voidaan katsoa täyttävän siirtohinnoitteludokumentoinnille asetetut vaatimukset.¹⁹⁸

2.6.3. EU:n siirtohinnoittelua koskevat käytännösäännöt

Euroopan unionin siirtohinnoitteluasiakirjoja koskevien käytännösääntöjen tarkoituksena on ollut yhtenäistää vaatimuksia, jotka kohdistuvat etuyhteydessä keskenään olevien yritysten siirtohinnoitteludokumentointiin Euroopan unionin alueella. EU:n käytännösäännöt perustuvat EU:n komission (KOM 543/2005) tiedonantoon Euroopan unionin siirtohinnoittelufoorummin työstä koskien siirtohinnoitteludokumentointia etuyhteyssuhteessa olevien yritysten välillä.¹⁹⁹

Käytännösäännöt koostuvat kahdesta eri osasta, jotka ovat yleinen osa (master file) ja maa-kohtainen osa. Yleisestä osasta käytetään myös nimitystä kantatiedosto ja kantatiedostoon on sisällytettävät tiedot koskien koko yritysryhmää. Kantatiedoston olisi heijastettava yrityksen taloudellista tilannetta ja sen olisi oltava kaikille asianomaisille EU:n jäsenvaltioille yhteinen kuvaus monikansallisesta yritysryhmittymästä ja sen siirtohinnoittelujärjestelmästä.²⁰⁰

Kantatiedostossa olisi oltava seuraavat tiedot: a) yleinen kuvaus yrityksestä ja yritysstrategiasta sekä yritysstrategian muuttumisesta edelliseen verovuoteen nähden, b) yleinen kuvaus monikansallisen yritysryhmittymän organisaatio-, sääntö- ja toimintarakenteesta (esim. organisaatiokaavio, luettelo ryhmittymän jäsenistä ja kuvaus emoyhtiön osakkuudesta ty-

¹⁹⁸ Ibid: 5.2–5.19, 5.28–5.29; Ibid: 180–185.

¹⁹⁹ Komission tiedonanto 543/2005. Ks. myös Helminen 2012: 219–223.

²⁰⁰ Ks. Euroopan unionin virallinen lehti C/176, 28.7.2006 s.0001–0007.

täryhtiöissä), c) yleinen kuvaus sellaisiin etupiiritoimiin osallistuvista etuyhteydessä keskenään olevista yrityksistä, joissa on osallisena EU:n yrityksiä, d) yleinen kuvaus etupiiritoimista, joihin osallistuu etuyhteydessä keskenään olevia EU:n yrityksiä eli yleinen kuvaus: 1) liiketoimien virroista (aineellinen ja aineeton omaisuus, palvelut, rahoitustekijät); 2) kauppalaskujen virroista; ja 3) liiketoimivirtojen määrästä, e) yleinen kuvaus toteutetuista tehtävistä ja otetuista riskeistä sekä kuvaus tehtävien ja riskien muuttumisesta edelliseen verovuoteen verrattuna, kuten siirtymisestä varsinaisesta jakelijasta kaupitsijaksi, f) aineettomien hyödykkeiden (patentit, tavaramerkit, tuotemerkit, taitotieto jne.) omistajuus sekä maksetut tai saadut tekijänoikeusmaksut, g) monikansallisen yritysryhmittymän sisäinen siirtohinnoittelupolitiikka siihen kuuluvien yritysten välillä tai ryhmittymän siirtohinnoittelujärjestelmän kuvaus, jossa osoitetaan yrityksen siirtohintojen noudattavan markkinaehtoperiaatetta, h) luettelo kustannusten jakamista koskevista sopimuksista, ennakkohinnoittelusopimuksista ja siirtohinnoitteluun liittyvistä tuomioista siinä määrin kuin ne koskevat ryhmittymän EU:hun sijoittautuneita yrityksiä, ja i) kunkin kotimaisen veronmaksajan sitoumus antaa pyydettyä lisätietoa kohtuullisen ajan kuluessa kansallisen sääntelyn mukaisesti.²⁰¹

Yleisen osan tulisi kuvata riittävän yksityiskohtaisesti koko konsernitason siirtohinnoittelua EU-jäsenvaltioissa sijaitsevien yritysten osalta sekä EU-jäsenvaltion ja EU:n ulkopuolella sijaitsevien etuyhteysosapuolien välisiä liiketoimia²⁰². Yleinen osa poikkeaa hieman Suomen kansallisen siirtohinnoitteludokumentointia koskevan VML 14 a §:n vaatimusten osalta. VML 14 b §:n mukaiset sisältövaatimukset vastaavat käytännesääntöjen maakohtaisia asiakirjoja. VML 14 a §:n 1 momentin mukaan verovelvollisen on laadittava kirjallinen selvitys verovuoden aikana VML 31 §:ssä tarkoitettussa etuyhteydessä tekemistään liiketoimista, joissa liiketoimen toinen osapuoli on ulkomaalainen, sekä ulkomaalaisen yrityksen ja sen Suomessa sijaitsevan kiinteän toimipaikan välisistä toimista (siirtohinnoitteludo-

²⁰¹ Ks. Euroopan unionin virallinen lehti C/176, 28.7.2006 s.0001–0007. Ks. myös Helminen 2009: 238–240; Karjalainen & Raunio 2007: 185–193; Kukkonen & Walden 2010: 217–218 ja Helminen 2012: 224

²⁰² Ks. Euroopan unionin virallinen lehti C/176, 28.7.2006 s.0001–0007. Näin myös Karjalainen & Raunio 2007: 185–187.

kumentointi). Konsernitason tietojen dokumentointia ei edellytetä, ellei Suomessa sijaitseva yhtiö ole emoyhtiö.²⁰³

Käytännesääntöjen konsernitason dokumentointivaatimukset koskevat emoyhtiötä, joka yleisessä osassa kuvaa koko yhtiön toimintaa. Taas maakohtainen osa sisältää yksityiskohdaisesti kuvatut kunkin sijaintivaltion yritystä koskevat tiedot. Jos konserni päättää siirtyä käyttämään EU:n käytännesääntöjen mukaista siirtohinnoitteludokumentointia, tulee tämä toteuttaa kaikkien EU:n jäsenvaltioissa sijaitsevien emo- ja tytäryritysten osalta. Lisäksi siirtyminen EU:n käytännesääntöjen mukaiseen dokumentointiin tulee ilmoittaa sijaintivaltioiden veroviranomaisille.²⁰⁴

Erityinen huomio yleisessä osassa annetaan konsernitason aineettomien oikeuksien dokumentoinnille. Nämä vaatimukset ovat huomioitu myös VML 14 b §:ää koskevissa hallituksen lakiesityksen perusteluissa (HE 107/2006). Käytännesääntöjen kappaleen 4.2. a-kohdan mukaan tulee yritysstrategia dokumentoida. Lisäksi saman kohdan mukaan tulee ilmoittaa muutokset yritysstrategiassa edelliseen vuoteen verrattuna. D-kohdan mukaan etuyhteystoimista tulee tehdä yleinen kuvaus, joka sisältää aineettomien oikeuksien liiketoiminnan virrat, niihin sisältyneen laskutuksen sekä liiketoimivirtojen määrä. Lisäksi f-kohdan mukaan tulee dokumentoida aineettomien oikeuksien omistajuus sekä maksetut ja saadut tekijänoikeusmaksut.²⁰⁵

Käytännesäännöt sisältävät maakohtaiset tiedot, jotka jokaisen yritysryhmän jäsenen tulisi sisällyttää maakohtaiseen siirtohinnoitteludokumentaatioon. EU:n käytännesääntöjen mukainen dokumentointi koostuisi näin sekä konsernitason että tytäryhtiötason dokumentoinnista. Maakohtaiset asiakirjat täydentävät kantatiedostoa. Yhdessä nämä asiakirjat muodos-

²⁰³ Siirtohinnoitteludokumentoinniksi tulisi hyväksyä asianmukaisesti laadittu Euroopan unionin siirtohinnoitteludokumentointi, mitä on edellytetty dokumentointia koskevissa Euroopan unionin käytännesäännöissä. Ks. HE 107/2006: 13. Kuitenkin yleisen osan laatiminen konsernitason tiedoista on yritykselle vapaaehtoista, koska EU:n käytännesääntöjen noudattaminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Ks. Euroopan unionin virallinen lehti C/176, 28.7.2006 s.0001–0007 ja Karjalainen & Raunio 2007: 193–194.

²⁰⁴ Ks. Euroopan unionin virallinen lehti C/176, 28.7.2006 s.0001–0007; Karjalainen & Raunio 2007: 185–193 ja Helminen 2012: 219–225.

²⁰⁵ Ks. Euroopan unionin virallinen lehti C/176, 28.7.2006 s.0001–0007.

tavat asianomaista jäsenvaltiota koskevan asiakirjakirjatiedoston. Maakohtaiset asiakirjat ovat sellaisten verohallintojen käytettävissä, joiden oikeutetun edun mukaisten tällaisten asiakirjojen kattamien liiketoimien moitteeton verokohtelu on.²⁰⁶

Maakohtaiseen dokumentaatioasiakirjaan tulisi menettelysääntöjen mukaan sisällyttää a) yksityiskohtainen kuvaus yrityksestä ja yritysstrategiasta sekä yritysstrategian muuttumisesta edelliseen verovuoteen nähden, b) kuvaus ja selvitys maakohtaisista etupiiritoimista, kuten 1) liiketoimien virroista (aineellinen ja aineeton omaisuus, palvelut, rahoitustekijät), 2) kauppalaskujen virroista, ja 3) liiketoimivirtojen määristä, c) vertailuanalyysi, eli 1) omaisuuden ja palvelujen ominaisuudet, 2) toiminta-analyysi (toteutetut tehtävät, käytetyt varat, otetut riskit), 3) sopimusehdot, 4) taloudelliset olosuhteet, ja 5) erityiset yritysstrategiat; d) selvitys siirtohinnoittelumenetelmien valinnasta ja käytöstä eli siitä, miksi tietty siirtohinnoittelumenetelmä valittiin ja kuinka sitä käytettiin, e) asianomaiset tiedot mahdollisista sisäisistä ja/tai ulkoisista vertaistiedoista, ja f) kuvaus samaan ryhmittymään kuuluvien yritysten välisen siirtohinnoittelupolitiikan täytäntöönpanosta ja soveltamisesta.²⁰⁷

Maakohtaiset dokumentointisäännökset ovat lähes yhtenäiset Suomen kansallisen siirtohinnoitteludokumentoinnin sisältöä koskevan VML 14 b §:n kanssa. VML 14 b §:ää koskevissa lakiesityksen perusteluissa (HE 107/2006) käytännösäännöt on otettu huomioon.²⁰⁸ Maakohtaisia tietoja koskevien etuyhteystoimien dokumentointi on tehtävä huomioiden kyseisen maan lainsäädäntö²⁰⁹ ja lisäksi dokumentointi on tehtävä sijaintivaltion kielellä. Maakohtaiset tiedot yhdistetään yleiseen osaan (kantatiedostoon)²¹⁰.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Ks. HE 107/2006: 9–10, 12–13 ja Karjalainen & Raunio 2007: 193–196.

²⁰⁹ Eri valtioissa vaadittavan etukäteisen siirtohinnoitteludokumentaation laajuus ja yksityiskohtaisuus riippuu pitkälti kyseessä olevasta valtiosta. Eri valtioissa on enemmän ja vähemmän OECD:n siirtohinnoitteluohjeisiin perustuvia säännöksiä ja käytäntöjä siitä, mitä asiakirjoja verovelvollisen on esitettävä yhtiön siirtohinnoittelupolitiikasta. Useassa valtiossa toimivan konsernin on dokumentoinnissaan otettava kaikki nämä vaatimukset huomioon. Jopa EU-valtioiden vaatimukset poikkeavat käytännössä vielä huomattavasti toisistaan. Ks. Helminen 2009: 238.

²¹⁰ Ks. Euroopan unionin virallinen lehti C/176, 28.7.2006 s.0001–0007.

2.6.4. Kansalliset dokumentointisäännökset

Suomen kansalliset siirtohinnoitteludokumentointia koskevat säännökset tulivat voimaan 1.1.2007, jota ennen dokumentointia koskevia säännöksiä ei sisällynyt kansalliseen lainsäädäntöön. Hallituksen esityksen (107/2006: 1, 5, 11) mukaan nähtiin tärkeänä, että veloitettaisiin verovelvolliset tietyissä tapauksissa laatimaan dokumentointi sen osoittamiseksi, että käytetty siirtohintaa vastaa markkinaehtoperiaatetta.²¹¹ Markkinaehtoperiaatteen mukaisen menettelyn lisäksi haluttiin turvata verovelvollisen asema veroviranomaisen jälkikäteen tekemiä siirtohinnoitteluvoimaisuuksia vastaan, jolloin kaksinkertaiseen verotukseen kohdistuvaa riskiä voitaisiin vähentää²¹².

Suomen kansalliseen lainsäädäntöön sisältyvät verotusmenettelylain 14 a–c §:n säännökset, joissa säädetään dokumentointivelvollisuudesta, dokumentoinnin sisällöstä sekä esittämisestä ja täydentämisestä. Lisäksi tulee huomioida VML 32 §:n 4 momentin veronkorotussäännös. Verovelvollisen on VML 14 a §:n mukaan laadittava kirjallinen selvitys verovuoden aikana VML 31 §:ssä tarkoitetussa etuyhteydessä tekemistään liiketoimista, joissa liiketoimen toinen osapuoli on ulkomaalainen, sekä ulkomaalaisen yrityksen ja sen Suomessa sijaitsevan kiinteän toimipaikan välisistä toimista (siirtohinnoitteludokumentointi).

Dokumentointivelvoitteelle on asetettu poikkeuksia. Pieniltä ja keskisuurilta yrityksiltä ei edellytetä siirtohinnoitteludokumentointia. Pienellä ja keskisuurilla yrityksellä tarkoitetaan yritystä: 1) jonka palveluksessa on vähemmän kuin 250 henkilöä; 2) jonka liikevaihto on enintään 50 miljoonaa euroa tai taseen loppusumma enintään 43 miljoonaa euroa; ja 3) joka

²¹¹ Toisaalta hallituksen esityksessä (107/2006: 5–12) arvioitiin, että siirtohinnoitteludokumentaatio velvoitteen täyttäminen aiheuttaa yrityksille vaivaa. Konserniyritykset ovat OECD:n jäsenmaissa sekä EU-jäsenvaltioissa tehneet siirtohinnoitteludokumentaatiota ennen kuin Suomen dokumentaatiota koskevat säännökset sisällyttiin lainsäädäntöön. Eri maissa tehty dokumentaatio myös helpottaa Suomessa tehtävää dokumentaatiota. EU:n siirtohinnoitteludokumentaatiota koskevien käytäntöjen määrittämisen yhteydessä kiinnitettiin tähän asiaan huomiota ja käytäntöjen tarkoituksena olikin yhtenäistää niitä vaatimuksia, joita siirtohinnoitteludokumentointi yrityksille aiheuttaa. Ks. Euroopan unionin virallinen lehti C/176, 28.7.2006 s.0001–0007. Ks. myös Myrsky & Rabinä 2011: 78–81 ja Jaakkola ym. 2012: 32–36. Siirtohinnoitteludokumentoinnin tärkein elementti on markkinaehtoperiaatteen mukaisen hinnoittelun todentava analyysi (arm's length analysis), jossa siirtohintoja verrataan riippumattomien osapuolien väliseen hinnoitteluun. Ks. Tucha & Brem 2007: 149.

²¹² Ks. HE 107/2006: 12–13; Helminen 2009: 241 ja Laaksonen & Anttila 2007: 32.

täyttää mikroyritysten sekä pienten ja keskisuurten yritysten määritelmästä annetussa komission suosituksessa 2003/361/EY tarkoitetut yrityksen riippumattomuutta kuvaavat ja muut suosituksen sisältyvät pienen ja keskisuuren yrityksen tunnusmerkit. Markkinaehtoisuus on kuitenkin pystyttävä osoittamaan veroviranomaisten niin vaatiessa.²¹³

Siirtohinnoitteludokumentointi velvollisuus on VML 14 a §:n mukaan niillä yrityksillä, joilla on verovuoden aikana ollut VML 31 §:ssä tarkoitettuja etuyhteysliiketoimia. Siirtohinnoitteludokumentointi on tarkoitettu olemaan asiakirjaselvitys, jossa etuyhteydessä tehdyt liiketoimet osoitetaan markkinaehtoperiaatteen mukaisiksi. Dokumentti tulee laatia jokaiselta verovuodelta huomioiden VML 14 a §:ssä mainitut rajat dokumentointivelvoitteesta. Dokumenttiin liitetään vain sellaiset liiketoimet, joiden osalta edellytetään markkinaehtoperiaatteen mukaisuutta. Dokumentin tulee sisältää vain sellaisten osapuolten liiketoimet, joissa on osapuolena ulkomainen yritys. Tosin myös kotimaisilta yrityksiltä edellytetään markkinaehtoperiaatteen mukaista menettelyä etuyhteydessä tehdyissä liiketoimissa.²¹⁴

Selvitys tulee laatia myös sellaisten Suomessa sijaitsevien kiinteiden toimipaikkojen osalta, jotka kuuluvat ulkomaiselle yritykselle. Selvitykseen ei tarvitse liittää sellaisia liiketoimia, jotka koskevat suomalaisen yrityksen ja sen ulkomailla sijaitsevan kiinteän toimipaikan välisiä liiketoimia. Näiden yritysten välinen selvitys on edellytyksenä kaksinkertaisen verotuksen poistamiselle kiinteän toimipaikan osalta, joten kaksinkertainen selvitysvelvollisuus on tarpeeton. Tosin selvityksellä saattaa olla tärkeä merkitys, jos pääkonttorin ja kiinteän toimipaikan välisten toimien hinnoittelulla on vaikutusta sen tulon määrään, jota kiinteän toimipaikan sijaintivalttiolla on verosopimuksen mukaan oikeus verottaa.²¹⁵

VML 14 b § sisältää kuvauksen niistä tiedoista, jotka ovat sisällytettävä siirtohinnoitteludokumentointiin. Hallituksen esityksen (107/2006: 14–18) mukaan siirtohinnoittelun mark-

²¹³ Ks. HE 107/2006: 13; Helminen 2009: 242; Kukkonen & Walden 2010: 219–220; Karjalainen & Raunio 2007: 193–194; Laaksonen & Anttila 2007: 33–34 ja Jaakkola ym. 32–34.

²¹⁴ Ks. HE 107/2006: 12–13; Helminen 2009: 241; Kukkonen & Walden 2010: 219–220; Karjalainen & Raunio 2007: 193–194; Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 95–96; Laaksonen & Anttila 2007: 32; Myrsky & Rabinä 2011: 78–81 ja Jaakkola ym. 2012: 32–36.

²¹⁵ Ks. HE 107/2006: 12–13 ja Helminen 2009: 241.

kinaehtoisuuden määrittämisen kannalta olennainen tieto riippuu OECD:n siirtohinnoitteluohteen mukaisesti tapauksen tosiasioista ja olosuhteista. Siirtohinnoitteludokumentointia koskevassa säännöksen valmistelussa on erityisesti kiinnitetty huomiota siihen, että OECD:n siirtohinnoitteluohteen sekä Euroopan unionin dokumentointia koskevat käytännösäännöt ovat huomioitu ja dokumentoinnin sisältö vastaa näitä ohjeita ja suosituksia.²¹⁶ Myös Verohallinto (2011) nojaa siirtohinnoitteludokumentointia arvioidessaan OECD:n siirtohinnoitteluohteen annettuihin suosituksiin.

Siirtohinnoitteludokumentoinnin sisällöstä säädetään VML 14 b §:ssä. Siirtohinnoitteludokumentointiin on sisällytettävä seuraavat tiedot: 1) kuvaus liiketoiminnasta; 2) kuvaus etuyhteyssuhteista; 3) tiedot etuyhteyssuhteessa tehdyistä liiketoimista sekä yrityksen ja sen kiinteän toimipaikan välisistä toimista; 4) toimintoarviointi etuyhteyssuhteessa tehdyistä liiketoimista sekä yrityksen ja sen kiinteän toimipaikan välisistä toimista; 5) vertailuarviointi käytettävissä oleva tieto vertailukohteista mukaan lukien; 6) kuvaus siirtohinnoittelumenetelmästä ja sen soveltamisesta. Kohdassa 4–6 tarkoitettuja tietoja ei edellytetä, jos verovelvollisen ja liiketoimen toisen osapuolen välillä tehtyjen liiketoimien yhteismäärä on verovuonna enintään 500 000 euroa.

Kuvaus liiketoiminnasta on yleisluontoinen kuvaus verovelvollisen harjoittamasta liiketoiminnasta. Lisäksi tulee esittää kuvaus konsernista, johon yritys kuuluu. Kuvaus liiketoiminnasta on hyvä tehdä mahdollisimman kattavasti, jotta esimerkiksi verovelvollisen liiketoimintastrategiat²¹⁷ ja asema markkinoilla käyvät esille dokumentointiasiakirjasta. Kuvaus etuyhteyssuhteista taas tulisi sisältää tarkan selvityksen niistä osapuolista, joiden kanssa verovelvollisella on etuyhteydessä tehtyjä liiketoimia. Tähän yhteyteen olisi hyvä lisätä organisaatiokaavio, josta nähdään verovelvollisen asema organisaatiossa.²¹⁸

²¹⁶ Ks. Laaksonen & Anttila 2007: 34–35. Tässä yhteydessä käsitellään niitä seikkoja, jotka hallituksen esityksen mukaan eroavat vaatimustasoltaan OECD:n siirtohinnoitteluohteen siirtohinnoitteludokumentointia koskevista suosituksista. OECD:n siirtohinnoitteludokumentoinnin sisältöä koskevaa vertailuanalyysiä sekä eri siirtohinnoittelumenetelmiä käsitellään yksityiskohtaisesti luvussa 4.

²¹⁷ Ks. liiketoimintastrategioiden merkityksestä siirtohinnoittelussa sekä aineettomaan varallisuuteen liittyvistä strategioista Mehtonen 2005: 105–110, 155–200.

²¹⁸ Ks. HE 107/2006: 14–15 ja Karjalainen & Raunio 2007: 197–198.

Selvitys etuyhteydessä tehdyistä toimista tulisi laatia mahdollisimman tarkasti. Selvitykseen tulisi lisätä liiketoimen tyyppi, osapuolet, euromääräinen arvo, laskutus osapuolten välillä sekä sopimusehdot. Erityisesti tässä yhteydessä on aineettomien oikeuksien osalta tehtävä selvitys mahdollisimman tarkasti siitä liiketoimen tyypistä, johon aineeton oikeus sisältyy. Lisäksi sopimusehtojen tarkastelu ja sopimuksien liittäminen osaksi dokumentointia on erittäin tärkeää markkinaehtoperiaatteen mukaisen menettelyn todentamiseksi.²¹⁹

VML 14 b §:n 1 momentin 4–6 kohdissa tarkoitettua siirtohinnoitteludokumentointia edellytetään ainoastaan silloin, kun verovelvollisen ja liiketoimen toisen osapuolen välinen liiketoiminnan euromääräinen arvo on yli 500.000 euroa verovuonna. Kohdassa 4 määritetty toimintoarvioinnille asetettu vaatimus ei ole niin laaja kuin mitä OECD:n siirtohinnoitteluluohjeessa määritetty toimintoanalyysi on²²⁰. Kuitenkin on hyvä, jos toimintoarviointi on tehty mahdollisimman kattavasti keskeisesti käytetystä omaisuudesta, liiketoimintaan sisältyvistä riskeistä ja osapuolten liiketoimeen sisältyvistä toiminnoista²²¹. Tässä yhteydessä aineettomien oikeuksien sisältyminen liiketoimeen on dokumentoitava kattavasti, koska aineettomat oikeudet ovat toiminnoissa keskeisin käytettävä omaisuus. Hallituksen esityksessä (107/2006: 15–18) lueteltiin keskeisinä aineettomina omaisuuksina patentti, osaaminen, tavaramerkki, asiakasluettelot ja jakelukanava.²²²

²¹⁹ Ks. HE 107/2006: 14–16 ja Karjalainen & Raunio 2007: 200–202. Erittäin merkittäviä liiketoimia ovat siirtohinnoittelun kannalta esimerkiksi toisille konserniyhtiöille suoritettavat palvelut sekä patenttien ja tavaramerkkien luovuttaminen tai käyttöoikeuden myöntäminen. Ks. Laaksonen & Anttila 2007: 32.

²²⁰ Ks. toimintoanalyysistä OECD 2010b. Guidelines 1.42–1.51. Ks. myös Suomen VML 14 b §:n sisältövaatimusten ja OECD:n siirtohinnoitteluluohjeen välisistä eroista liittyen toimintoarviointiin ja toimintoanalyysiin Laaksonen & Anttila 2007: 38.

²²¹ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 181–182 ja Karjalainen & Raunio 2007: 202–204.

²²² Vertailuarvioinnin ja toimintoarvioinnin suhde poikkeaa VML 14 b §:n sisältövaatimusten osalta OECD:n siirtohinnoitteluluohjeiden mukaisesta vertailuanalyysistä ja toimintoanalyysistä. VML 14 b §:ssä asetetut vaatimukset toimintoarvioinnille ovat laajemmat kuin OECD:n siirtohinnoitteluluohjeessa. Tosin tällöin lainsäädännön valmistelutyössä käytettiin OECD:n vuoden 1995 siirtohinnoitteluluohjetta, joka uudistettiin ensin vuonna 2008 ja tämän hetkinen OECD:n siirtohinnoitteluluohje on vuodelta 2010. Vuoden 2010 versiossa vertailuanalyysin merkitys on korostetumpi kuin koskaan. Toisaalta myös toimintoanalyysille on asetettu tarkempia vaatimuksia, koska toimintoanalyysi on tärkeä osa vertailuanalyysiä. Ks. Laaksonen & Anttila 2007: 38. Ks. myös luku 4.1.1–4.1.3.

Vertailuarviointi sekä käytetty siirtohinnoittelumenetelmä ja sen soveltaminen tulee dokumentoida, kuten OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa on ohjeistettu²²³. Tosin vertailuarvioinnille ei ole asetettu yhtä suuria vaatimuksia verrattuna OECD:n siirtohinnoitteluohjeeseen²²⁴. Erityisesti vertailtavan kohteen osalta on lievennetty vaatimuksia, koska aina ei ole saatavilla tietoa vapailta markkinoilta. Vertailuarviointi sisältää lähtökohtaisesti samat vaatimukset, jotka tulisi huomioida siirtohinnoitteludokumentoinnissa. Käytetty siirtohinnoittelumenetelmä ja sen soveltaminen tulisi dokumentoida. Erilaisia laskelmia tulee myös lisätä dokumenttiin, jos on käytetty muita kuin markkinahintavertailumenetelmää.²²⁵

Siirtohinnoitteludokumentoinnin esittämisestä ja täydentämisestä säädetään VML 14 c §:ssä. Verovelvollisen on esitettävä siirtohinnoitteludokumentointi 60 päivän kuluessa veroviranomaisen kehotuksesta. Verovuoden siirtohinnoitteludokumentointi on kuitenkin esitettävä aikaisintaan kuuden kuukauden kuluttua tilikauden päättymiskuukauden lopusta. VML 14 c §:n 1 momentin tarkoituksena on ollut täsmällisen aikarajan asettaminen siirtohinnoitteludokumentointia esittämiseksi, jolla on haluttu selkeyttää sekä verotuksen että verotarkastuksen toimittamista. Toisaalta aikarajojen asettaminen turvaa verovelvollisen asemaa kohtuuttomia määräaikoja vastaan. Siirtohinnoitteludokumentointi on esitettävä aikaisintaan kuuden kuukauden kuluttua tilikauden päättymiskuukauden viimeisestä päivästä, jolloin käytännössä voidaan olettaa, että verovelvollisella on tarvittavat tiedot siirtohinnoittelusta etuyhteisyritysten verovuonna tekemistä liiketoimista.²²⁶

²²³ Ks. HE 107/2006: 16–18. Valtiovarainvaliokunnan mietinnössä (VaVM 22/2006) todetaan dokumentointivelvoitteesta, että ehdotukset verovelvollisilta vaadittavien tietojen laajuudesta ja lajista perustuvat puolestaan OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa kuvattuihin, kaikkiin siirtohinnoittelututkimuksiin soveltuviin yhteisiin piirteisiin.

²²⁴ OECD:n siirtohinnoitteluohjeet sisältävät kattavan luettelon tekijöistä, jotka tulee huomioida osana siirtohinnoittelua. Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.33–1.72 sekä Chapter III: Comparability analysis. Ks. myös Laaksonen & Anttila 2007: 35–39.

²²⁵ Ks. HE 107/2006: 16–18. Ks. myös erilaisiin vertailu- ja arvonmäärityslaskelmiin liittyvästä problematiikasta veronsaajan ja verovelvollisen välillä Laaksonen 2004: 423–432 ja Palmu 2005: 291–301.

²²⁶ Ks. HE 107/2006: 18–19. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 35–36.

Veroviranomainen voi olla kiinnostunut veroilmoituksen perusteella ilmoitetuista liiketoimista, jonka vuoksi viranomainen voi pyytää lisäselvitystä. Siirtohinnoitteludokumentointia täydentävät lisäselvitykset on esitettävä 90 päivän kuluessa veroviranomaisen kehotuksesta. Lisäselvitys on lähtökohtaisesti laajempi kuin siirtohinnoitteludokumentointi. Tällöin voidaan myös olettaa, että verovelvollisella on enemmän tietoa esimerkiksi vertailutiedoista, joita ei ollut saatavilla verovuoden aikana. Veroviranomainen voi pyytää siirtohinnoitteludokumentointia esitettäväksi verotarkastuksen kohdevalinnan, verotarkastuksen, veroilmoituksen käsittelyn, keskinäisen sopimusmenettelyn tai muun verotukseen liittyvän toimenpiteen yhteydessä. Jos asian hoitamisen kannalta on merkityksellistä, veroviranomainen voi antaa lisää aikaa VML 14 c §:ssä asetetuille määräajoille.²²⁷

VML 32 §:n 4 momentissa säädetään veronkorotuksesta, jonka katsotaan toimivan kannustimena verovelvollisille, jotta siirtohinnoitteludokumentoinnille asetetut velvoitteet toteutuvat yrityksissä²²⁸. Veronkorotus voidaan määrätä, jos verovelvollinen ei ole esittänyt siirtohinnoitteludokumentointia veroviranomaisen nimenomaisesti sitä pyytäessä. Lisäksi veronkorotus voidaan määrätä, jos verovelvollinen laiminlyö antaa VML 14 c §:ssä tarkoitetussa määräajassa täydentävän lisäselvityksen. Veronkorotus tulee kysymykseen myös, jos siirtohinnoitteludokumentointi on esitetty olennaisesti vaillinaisena tai virheellisenä. Veronkorotus voi olla enimmillään 25.000 euroa.²²⁹

Veronkorotus ei voine olla sanottua 25.000 euron enimmäismäärää suurempi sillä perustella, että verovelvollinen on saman asian osalta syyllistynyt saman jatkuvan käyttäytymisen perusteella kahteen tai useampaan laiminlyöntiin, vaikka hallituksen esityksessä viitataan

²²⁷ Ks. HE 107/2006: 18–19 ja Laaksonen & Anttila 2007: 33. Ks. myös Myrsky & Rabinä 2011: 76–77 ja Jaakkola ym. 2012: 35–36.

²²⁸ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 221–222; Laaksonen & Anttila 2007: 33, 37–38 ja Jaakkola ym. 2012: 38–39.

²²⁹ Jos verovelvollinen on vaikeuttanut asian selvittämistä olennaisesti puutteellisella dokumentoinnilla, veronkorotus voidaan määrätä riippumatta siitä, johtaako kyseinen tilanne siirtohinnoitteluoikaisun tekemiseen vai ei. Ks. HE 107/2006: 22; Karjalainen & Raunio 2007: 215–216 ja Helminen 2009: 245. Lisäselvityksen aikana voidaan täydentää veroviranomaisten tarvitsemia tietoja liiketoimesta, jolloin vertailutietoja voi olla mahdollisesti enemmän saatavilla verrattuna verovuoden aikana saatuun vertailutietoon. Tämä voi johtaa siirtohinnoitteluoikaisuun vain poikkeustapauksissa, koska asia on ollut oikeustoimien ja kirjausten suorittamisen aikoihin VML 26.2 §:ssä tarkoitetulla tavalla tulkinnanvarainen tai epäselvä.

tällaisen ylimitoitetun veronkorotuksen käyttömahdollisuuteen.²³⁰ Lakiesityksen perusteissa ei ole kiinnitetty huomiota perustuslakivaliokunnan vakiintuneeseen kantaan siitä, että hallinnollisesti määrättävä rangaistuksenluonteinen taloudellinen sanktio rinnastetaan rikosoikeudelliseen seuraamukseen ja että perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaisesti lailla on täsmällisesti ja selkeästi säädettävä tällaisen hallinnollisen seuraamuksen maksuvelvollisuuden ja maksun suuruuden perusteista sekä maksuvelvollisen oikeusturvasta.²³¹

VML 32 §:n 4 momentin sanamuoto ei tue sellaista käsitystä, että saman jatkuvan käyttäytymisen perusteella voitaisiin määrätä erillisiä veronkorotuksia, joiden yhteismäärä ylittäisi laissa säädetyn enimmäismäärän. Veronkorotus tulee määrättäväksi verotuksen toimittamisen yhteydessä, jolloin verovelvollisen käyttäytymistä on arvioitava kokonaisuutena ja veronkorotus määrättävä rikoslain 7 luvusta ilmenevä yhtenäisrangaistusjärjestelmää vastaavalla tavalla yhtenä yhteisenä veronkorotuksena. Veronkorotuksen määräämisessä on joka tapauksessa noudatettava yleisiin oikeusperiaatteisiin kuuluvaa suhteellisuusperiaatetta, koska VML 32 §:n 4 momentissa ei ole erikseen nimenomaisesti muuta säädetty. Hallituksen esityksen (107/2006: 17–19) mukaan veronkorotusta ei kuitenkaan saa määrätä sen vuoksi, että puutteellisuus siirtohinnoitteludokumentoinnissa on johtunut vertailutiedoista, joita ei ole voitu hankkia kohtuullisesti asetettavien kriteerien valossa.

2.7. Yhteenveto

Kansainvälisten konsernien siirtohinnoittelussa tulee noudattaa markkinaehtoperiaatetta, joka on nimenomaisesti ilmaistu OECD:n malliverosopimuksen 9 artiklassa. Artiklan 9 soveltamisedellytysten osa-alueita ovat: 1) etuyhteyden tunnistaminen, 2) etuyhteys eri valtioissa sijaitsevien tahojen välillä sekä 3) etuyhteystoimissa ilmennyt markkinaehtoperiaatteen vastainen menettely.

²³⁰ Ks. HE 107/2006: 22. Hallituksen lakiesityksessä ei ole käsitelty Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen säännöksiin perustuvaa *ne bis in idem* -kieltoa ja itsekriminalisointisuoja. Ihmisoikeussopimuksen säännösten vaikutuksista veronkorotusasiassa ks. tarkemmin esimerkiksi Äimä 2011b.

²³¹ Perustuslakivaliokunnan kannasta ks. esimerkiksi PeVL 9/2012. Perustuslain 21 §:n 1 momentin näkökulmasta voidaan pitää ongelmallisena VML 14c §:n 3 momentissa säädettyä muutoksenhakukielloa, jolla on liityntä VML 32 §:n 4 momentissa säädettyyn veronkorotuksen määräämiseen.

VML 31 §:n mukaisen siirtohinnoitteluoikaisusäännöksen soveltaminen etuyhteydessä keskenään olevien osapuolten välisiin liiketoimiin edellyttää kolmea seikkaa. Ensimmäkin liiketoimi tulee olla tehty VML 31.2 §:ssä tarkoitettujen etuyhteydessä keskenään olevien osapuolten kesken. Toiseksi edellytetään, että etuyhteydessä on sovittu sellaisten taloudellisten ehtojen sovellettavuudesta, jotka poikkeavat riippumattomien osapuolten liiketoimissaan käyttämistä ehdoista. Kolmantena sovellettavuuden edellytyksenä on elinkeino- tai muun toiminnan verotettava tulo, eli jos etuyhteydessä sovittujen ehtojen johdosta verotettava tulo on pienentynyt tai tappio suurentunut verrattuna ehtoihin, mitä riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu.

Lähtökohtaisesti verokohtelu ratkaistaan elinkeinoverolain yleisten säännösten mukaisesti, jotka koskevat tulon veronalaisuutta (EVL 4 §) ja menon vähennyskelpoisuutta (EVL 7§). Yleiset säännökset edustavat subjektiivista arvostelutapaa. Kansainvälisten konsernien siirtohinnoittelussa voi esiintyä markkinaehtoperiaatteen vastaista menettelyä, joka käytännössä ilmenee eri siirtosuoritteiden ali- tai ylihinnoitteluna. Ali- tai ylihinnoittelutilanteessa konsernin verotukseen voi kohdistua siirtohinnoitteluoikaisu, jolloin siirtohintoja oikaistaan vastaamaan markkinaehtoperiaatteen mukaista menettelyä. Jos siirtohinnoittelussa poiketaan markkinaehtoperiaatteen mukaisesta hinnoittelusta, sovellettavaksi voivat mahdollisesti tulla Suomen kansalliseen lainsäädäntöön sisältyvät erityissäännökset VML 28 §, VML 29 § ja VML 31 § sekä väliyhteisölainsäädäntö. Tällöin verotuksessa siirrytään subjektiivisesta arvostelutavasta objektiiviseen arvostelutapaan.

Ongelmia konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa aiheutuu siitä, että siirtohinnoitteluoikaisua koskevat säännökset eivät ole riittävän yksityiskohtaisia, jotta niihin nojautuen voitaisiin määrittää markkinaehtoinen siirtohintaa. Myöskään aineettomien oikeuksien osalta käyvän arvon määrittäminen ei sisälly Suomen lainsäädäntöön. Tulkinta-apua voidaan etsiä OECD:n siirtohinnoitteluohjeista, joihin Verohallinto on tukeutunut markkinaehtoperiaatteen mukaisen menettelyn arvioinnissa. OECD:n siirtohinnoitteluohjeen asema oikeuslähteopillisesti on suositus, mutta käytännössä siirtohinnoitteluohjetta voidaan pitää tärkeimpänä markkinaehtoperiaatteen tulkintalähteenä.

Selvittämisvelvollisuus markkinaehtoperiaatteen noudattamisesta on lähtökohtaisesti verovelvollisella. Markkinaehtoisen menettelyn todentamiseen liittyvät näyttökysymykset kohdentuvat selvitysvelvollisuuteen ja todistustaakan jakautumiseen verovelvollisen ja veronsaajan välillä. Suomessa selvitysvelvollisuuden jakautumisesta on säädetty VML 26.4 §:ssä. Sekä veronsaajan että verovelvollisen tulee osallistua asian selvittämiseen.

Siirtohinnoitteludokumentoinnista on säädetty VML 14 a-c §:n säännöksissä. Verovelvollisen tulee laatia asianmukainen dokumentointi, jonka perusteella veroviranomainen voi selvittää tapahtumien todellisen tilan ja arvioida markkinaehtoisuutta dokumentissa esitettyjen tosiasioiden perusteella. Lähtökohtaisesti on katsottu, että veroviranomaisen velvollisuus on esittää vertailutiedot ja verovelvollisen velvollisuus on taas esittää tietoja etuyhteydessä tehdyistä liiketoimista. Selvityksestä tulee ilmetä siirtohinnoitteludokumentointia koskevien sisältövaatimusten tiedot. Vaikka kaikkien verovelvollisten ei tulekaan tehdä siirtohinnoitteludokumentointia, tulee sekä kotimaisessa että kansainvälisessä siirtohinnoittelussa menettellä markkinaehtoperiaatteen mukaisesti.

Tutkimukselle asetettu tavoite on täsmentynyt luvussa kaksi tehdyn systematisointitehtävän kautta. Systematisointitehtävässä on havaittu, että siirtohinnoittelua koskeva sääntely on hyvin avoin sen suhteen, miten markkinaehtoinen hinta tulisi konsernin sisäisesti muodostaa. Tavaramerkin markkinaehtoisen siirtohinnan määrittämiseksi tutkimusnäkökulma liitetään VML 31 §:n soveltamisedellytyksiin, joiden mukaan siirtohinnoitteluoikaisuun voidaan ryhtyä, jos etuyhteysosapuolten välisessä liiketoimessa on sovittu ehdoista tai määrätty ehtoja, jotka poikkeavat siitä, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu. Tällöin tarkastellaan riippumattomien osapuolten välillä muodostuvaa hinnoittelutasoa. Systematisointitehtävän avulla voidaan luvusta kaksi muodostaa kaksi tarkentavaa kysymystä, joita tutkimuksessa tullaan käsittelemään luvuissa kolme, neljä ja viisi. Kysymykset voidaan esittää seuraavasti:

- miten markkinaehtoinen siirtohintaa muodostuu?
- mikä katsotaan markkinaehtoiseksi siirtohinnaksi oikeuskäytännössä?

3. ROJALTEIHIN LIITTYVÄ VEROSUUNNITTELU

3.1. Tavaramerkki konsernin strategisena varallisuutena

3.1.1. Tavamerkit immateriaalisena oikeutena

Immateriaalioikeuksien eli aineettomien oikeuksien (Intellectual property rights²³²) määritelmät vaihtelevat ja jaotteluita löytyy monia²³³. Jaotteluita voidaan muodostaa sen perusteella, mikä katsantokanta tai oikeudenala on kyseessä. Myös eri maiden siirtohinnoittelulainsäädännössä löytyy eriäviä määritteitä ja jaotteluita aineettomien oikeuksien osalta.²³⁴ Jos jaottelua lähestytään immateriaalioikeuden näkökulmasta, immateriaalioikeuden alaan kuuluu tavaramerkkioikeus, joka on rakenteeltaan yksinoikeus. Immateriaalioikeus sisältää tavaramerkkioikeuden lisäksi muita oikeudenaloja, joita ovat esimerkiksi patenttioikeus, tekijänoikeus ja toiminimioikeus. Tavamerkit sisältävät yleensä poikkeuksetta positiivista taloudellista arvoa. Immateriaalioikeus lukeutuukin yksityisoikeuteen ja osittain varallisuus oikeuden alaan. Tavaramerkki on varallisuus oikeuden kohde, joka eroaa materiaalisesta esineestä siinä, että tavaramerkki on aineeton omaisuus.²³⁵

Immateriaalioikeus jakautuu tekijänoikeuteen ja teollisoikeuksiin, joista jälkimmäiseen lukeutuu tavaramerkkioikeus kaupallisena oikeutena. Tavaramerkkioikeuden lisäksi kaupallisiin teollisoikeuksiin lukeutuu esimerkiksi patenttioikeus ja toiminimioikeus. Tekijän-

²³² Ks. May & Sell 2006: 5–11 ja Cook 2010: 1.

²³³ Ks. May & Sell 2006: 6–7 ja Mehtonen 2005: 277. Ks. myös Nordlund 2001: 31–38; Contractor 2001: 6–7 ja Koulu 2003: 49–50. Cohen (2005: 9–10) jaottelee immateriaalioikeudet identifioitaviin ja ei-identifioitaviin immateriaalioikeuksiin. Cohenin mukaan identifioitavat immateriaalioikeudet sisältävät patentit, tekijänoikeudet, tavamerkit ja yrityssalaisuudet. Kuitenkaan tällä määrittelyllä ei ole merkitystä immateriaalioikeudelle taloudellisessa mielessä.

²³⁴ Ks. OECD 2010b. Guidelines 6.1–6.39; Mehtonen 2005: 277–278; Nieminen 1995: 1 ja Haarman 2006: 3–5. Kansainvälisen tilinpäätösstandardin IAS 16:sta mukaan aineelliset käyttöomaisuushyödykkeet ovat aineelliset omaisuuserät, joita a) käytetään tavaroiden valmistamiseen tai palvelujen tuottamiseen, vuokrataan ulkopuolisille tai käytetään hallinnollisiin tarkoituksiin; ja b) odotetaan käytettävän useammalla kuin yhdellä kerralla. Ks. *IFRS-standardit 2010*: 323. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 202–203 ja Reilly & Schweish 1999: 4–25.

²³⁵ Ks. Haarman 2006: 1–3 ja Salmi ym. 2008: 61. Ks. myös Reilly & Schweish 1999: 4–25.

oikeuksia ovat varsinaiset tekijänoikeudet sekä lähioikeudet.²³⁶ Tavaramerkkioikeus eroaa muista immateriaalioikeuksista siinä, että tavaramerkillä erotetaan tavarat ja palvelut muista vastaavista tavaroista ja palveluista²³⁷.

OECD:n siirtohinnoitteluohjeen määritelmä ”aineettomat oikeudet” sisältää yllä mainitun kaltaisen jaottelun, jonka mukaan teollisoikeuksiin (industrial assets) lukeutuvat patentit, tavaramerkit, toiminimet, piirroksot, kirjalliset- sekä tekijänoikeudet, know-how sekä liikesalaisuudet. OECD:n siirtohinnoitteluohjeen mukaan teolliset aineettomat oikeudet ja kauduvat kaupallisten aineettomien oikeuksien ryhmään (trade intangibles) sekä ryhmään, jolla on tuotteen myynnille ja markkinoinnille ominaisia aineettomia ominaisuuksia (marketing intangibles). Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiinto keskittyy tuotteen myynnille ja markkinoinnille ominaiseen ryhmän (marketing intangibles), johon tavaramerkit kuuluvat.²³⁸

Tavaramerkkioikeudessa normien taustalla on yleisiä periaatteita sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla, joiden kautta tavaramerkin käsitettä voidaan lähestyä. Normien taustalla olevia yleisiä periaatteita ovat tavaramerkin käsite, tavaramerkin funktiot, aikaprioriteettisääntö, tavaramerkin territoriaalisuus, tavaramerkin rekisteröinnin suojaamisen edellytykset, merkin erottamiskyky toisten elinkeinoharjoittajien merkeistä sekä merkkien välinen sekoitettavuus.²³⁹

Tavaramerkin käsitettä voidaan lähestyä tavaramerkin legaalimääritelmän kautta. Tavaramerkin funktiona on nimenomaan tuotteen yksilöiminen eli erottaminen rekisteröimisprosessin avulla muista vastaavista tarjolla olevista tuotteista ja palveluista. Tavaramerkin erottamisfunktio on mainittu tavaramerkkilain (10.1.1964/7) 1 §:ssä, jossa säädetään yksinoikeudesta saada tavaramerkki erityiseksi tunnusmerkiksi myytäväksi tarjottavien tai muutoin

²³⁶ Ks. Haarman 2006: 4; Nieminen 1995: 11 ja Salmi ym. 2008: 61.

²³⁷ Ks. Salmi ym. 2008: 61 ja Corbett ym. 2008: 247. Ks. myös KHO 2011:4.

²³⁸ Ks. OECD 2010b. Guidelines 6.2–6.12. Ks. myös OECD 2009: 27–28.

²³⁹ Tavaramerkkinormistojen taustalla on tiettyjä yleisiä periaatteita, joita noudatetaan kaikissa Euroopan Unionin jäsenvaltioissa ja lähes kaikissa muissakin maailman valtioissa, joissa tavaramerkkejä koskevaa lainsäädäntöä esiintyy. Ks. Salmi ym. 2008: 41.

elinkeinotoiminnassa liikkeeseen laskettavien tavaroiden erottamiseksi rekisteröinnin kautta toisten tavaroista.²⁴⁰ Yksinoikeus tavaramerkkiin voidaan rekisteröinnin ohella saavuttaa vakiinnuttamalla tavaramerkki²⁴¹.

Suomen voimassa olevan tavaramerkkilainsäädännön mukaan rekisteröintikelpoisena tavaramerkkinä voi olla mikä tahansa merkki, joka voidaan esittää graafisesti ja jonka avulla tavaramerkin erottamisfunktio toteutuu. TMerkkiL 1 §:n 2 momentin mukaan tavaramerkkinä voi olla erityisesti sana mukaan lukien henkilönimi, kuvio, kirjain tai numero taikka tavara tai sen päällyksen muoto. Tavaramerkin erottamisfunktio on tavaramerkin tärkein funktio yksilöimistarkoituksen vuoksi, koska tällöin tavaramerkki erottuu muiden yritysten tuotteista. Tavaroiden ja palveluiden tavaramerkkeihin sovelletaan yleensä samoja säännöksiä.²⁴²

Tavaramerkin käsitettä voidaan myös arvioida sen funktioiden kautta, joita erottamisfunktion lisäksi ovat alkuperäfunktio, garantiafunktio, kilpailufunktio, mainos- tai kommunikatiofunktio sekä taloudellinen funktio ja tavaramerkin arvo²⁴³. Merkin haltijalle kilpailufunktio edustaa kaikkein tärkeintä funktiota. Kilpailufunktiossa yhdistyvät kaikki edellä mainitut funktiot, sillä yritykselle tärkein tavaramerkissä on sen taloudellinen arvo ja mainonnassa menestyminen kilpailijoihin verrattuna. Tavaramerkki yksilöi tuotteen tai palvelun yritykseen, jolloin taloudellinen funktio korostuu yrityksen pyrkiessä hyödyntämään tavaramerkkiä osana yrityksen myyntiä ja markkinointia.²⁴⁴

Tavaramerkki on rakenteeltaan yksinoikeus, jolloin kysymykseen tulee tavaroiden ja palveluiden yksinoikeuden suojaaminen. Tavaramerkkilain tarkoituksena on suojata elinkeinoharjoittajan yksinoikeutta omaan liikeyhteyteen ja sen säilymiseen. Laintasoisen suo-

²⁴⁰ Ks. Haarman 2006: 242; Salmi ym. 2008: 50; Drockila 1986: 33–34, 48; Palm 2002: 15–32 ja Sund-Norrgård 2011: 36. Ks. myös KHO 2011: 4; Koulu 2003: 51–52 ja Parr 2007: 8.

²⁴¹ Ks. Nieminen 1995: 12 ja Koulu 2003: 49–50.

²⁴² Ks. Salmi ym. 2008: 43 ja Haarman 2006: 242, 246. Ks. myös Corbett ym. 2008: 248–249.

²⁴³ Ks. Salmi ym. 2001: 5–11; Haarman 2006: 242–243 ja Pokela 2010: 48–52.

²⁴⁴ Ks. Haarman 2006: 242–243. Ks. myös Drockila 1986: 33–34, 48; Palm 2002: 15–32 ja Salmi ym. 2008: 50–60. Strategisella immateriaalivarallisuudella yritys torjuu kilpailijoiden työntymistä markkina-alueelleen. Monipuolinen strateginen immateriaaliportfolio muodostaakin erittäin tehokkaan alalle tulemisen esteen. Ks. Koulu 2003: 52

jaamisen tarkoituksena on estää muita elinkeinoharjoittajia käyttämästä hänen tavaramerkkiään oikeudettomasti. Toisaalta voidaan katsoa, että tavaramerkkilain yksinoikeuden suojaamisen toteutuminen edellyttää elinkeinoharjoittajalta asianmukaista menettelyä. Elinkeinoharjoittajan tulee laissa mainitulla tavalla rekisteröidä tavaramerkkinsä kansallisessa tai kansainvälisessä rekisteriviranomaisessa.²⁴⁵

Liiketaloudellinen määrittely tavaramerkille voidaan johtaa tavaramerkkien markkinaobjektisesta luonteesta. Tavaramerkkien tarkoituksena on edistää tuotteiden menekkiä ja toimia yrityksen markkinointikeinona. Brändimarkkinoinnin avulla luodaan positiivinen kuva, jonka tarkoituksena on liittää tavaramerkkiin hyviä ominaisuuksia. Tämä johtaa siihen, että kuluttajat haluavat jatkossakin ostaa kyseisen yrityksen tavaroita ja palveluita. Yrityksen markkinointitoimenpiteiden johdosta tavaramerkille on muodostunut taloudellinen arvo.²⁴⁶ Tavaramerkin taloudellisesta arvosta käytetään tavaramerkkioikeudessa nimitystä tavaramerkin goodwill-arvo, joka muodostuu yrityksen tuotteen maineesta ja tunnettuisuudesta. Tavaramerkin sisältyessä kauppaan, vaikuttaa merkin goodwill-arvo huomattavasti siihen, mitä kaupasta voidaan odottaa rahallisesti saatavan. Hyvän taloudellisen arvon sisältävä tavaramerkki on haluttu lisensioinnin kohde.²⁴⁷

OECD:n siirtohinnoitteluohjeessa (2010b) tavaramerkkien määritelmää lähestytään kaupallisen aineettoman markkinointiomaisuuden (marketing intangibles) taloudellisesta arvosta käsin. Määritelmän mukaan aineettoman markkinointiomaisuuden arvo riippuu monesta eri lähtökohdasta, joita ovat esimerkiksi maine, luotettavuus, tavaroiden tai palvelujen laatu, tuotekehitys, jakelu ja tuotteiden saatavuus. Erityisesti taloudellisen arvon määrittelyyn vaikuttaa se, miten hyvin yritys on onnistunut markkinoimaan tavaroitaan ja palvelujaan sekä luomaan mahdollisimman kattavan jakeluverkoston.²⁴⁸

²⁴⁵ Ks. Salmi ym. 2001: 12–13.

²⁴⁶ Ks. Niskakangas 1983: 22–23 ja Haarman 2006: 246. Ks. yrityksen brändiarvoon vaikuttavista tekijöistä Aaker 2010: 7–8. Ks. myös Haeussler & Clarry 2001: 189.

²⁴⁷ Ks. Tiili 1988: 655–656. Ks. myös Salmi ym. 2008: 59–60 ja Mehtonen 2005: 269–296.

²⁴⁸ Ks. OECD 2010b. Guidelines 6.4. Ks. myös Corbett ym. 2008: 251.

3.1.2. IPR- ja siirtohinnoittelustrategiat

Kansainvälisen konsernin aineettomiin oikeuksiin liittyvät strategiat voidaan jakaa yrityksen sisäisiin ja ulkoisiin strategioihin. Tärkeimmät IPR-strategiset päätökset liittyvät aineettoman oikeuden kaupallistamiseen sekä taloudellisen hyödynnettävyyden suojaamiseen. Konsernin aineeton omaisuus voidaan säilyttää konsernin sisällä tai tehdä päätös luovuttaa aineetonta omaisuutta konsernin ulkopuolelle. Tavaramerkin osalta kysymyksen tulevat luovutustapoina lisensiointi, kauppa tai franchising²⁴⁹. Kansainvälisen konsernin sisällä aineettomiin oikeuksiin liittyvät strategiat koskevat aineettoman oikeuden strategista sijoittamista ja siirtämistä (omistajuuskysymykset), aineettoman varallisuuden tuottamistapaa sekä sisäistä hyödynnettävyyttä.²⁵⁰

Erään kilpailufunktion osa-alueen muodostaa tavaramerkin suojauksen vahvuus. IPR-strategiassa konsernin tuleekin pyrkiä mahdollisimman tehokkaasti suojaamaan aineeton oikeus, koska suojauksen vahvuus muodostaa aineettomalle oikeudelle korkeamman taloudellisen arvon. Suojauksen tehokkuudella on merkitystä myös konsernin kolmansien osapuolten kanssa käytäviin sopimusneuvotteluihin. Suuren taloudellisen arvon sisältävä tehokkaasti suojattu aineeton oikeus houkuttelee kolmansia osapuolia mahdollisiin aineettoman oikeuden lisensiointeihin sekä kauppoihin. Konserni voi saada käyttöoikeuskorvauksina suuremman summan kuin tehottomasti suojatusta aineettomasta oikeudesta saisi. Hyvin suojattuun aineettomaan oikeuteen liittyy suurempi odotettavissa oleva hyöty, jolloin tavaramerkin markkina-arvo kasvaa.²⁵¹ IPR-strategiassa voidaan nähdä yhtenä osa-alueena myös viestintätehtävä. Tavaramerkin suojaaminen viestii kilpailijoille sekä mahdollisille

²⁴⁹ Ks. Salmi ym. 2008: 56, 573–582; Haarman 2006: 305–307 ja Atkinson & Tyrrell 1999: 64. Tavaramerkkien strategiisiin päätöksiin liittyvät kysymykset merkin käytöstä sekä lisensioinnista. Kansainvälisten konsernien menestyksekkäs aineettomiin oikeuksiin liittyvä liiketoiminta perustuu sekä aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen omassa liiketoiminnassa että aineettomien oikeuksien lisensiointiin. Lisäksi nykyään voidaan myös hyödyntää aineettomia oikeuksia jakamalla niitä asiakkaiden kanssa sekä vaihtaa lisenssejä keskenään. Ks. Wikström 2005: 36 ja Työ- ja elinkeinoministeriö 2008: 15. Ks. myös strategisesta immateriaalivarallisuudesta Koulu 2003: 52–53.

²⁵⁰ Ks. Mehtonen 2005: 269, 278.

²⁵¹ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 169–170; Wikström 2005: 37 ja Salmi ym. 2008: 56–59. Aineettoman oikeuden hinnan määrittämiseen vaikuttaa luovutettavan kohteen arvo, markkinoiden laatu ja laajuus. Ks. Helminen 2009: 229; Eerola 2001: 37–41; Nordlund 2001: 31–38; Corbett ym. 2008: 247 ja Reilly & Schweish 1999: 25–27.

oikeuden loukkaajille, että yrityksessä seurataan tavaramerkin suoja-alan oikeudetonta käyttöä tehokkaasti osana IPR-strategiaa.²⁵²

Tavaramerkin suojaus muodostaa usein yhden konsernin tärkeimmistä aineettomiin oikeuksiin liittyvistä päätöksistä. Tavaramerkki aineettomana oikeutena on poikkeus muista immateriaalioikeuksista. Tavaramerkki pysyy tavaramerkin haltijan omaisuutena ja disponoitivallan alla ikuisesti, jos asianmukainen uudistamisprosessi on täytetty sijaintivaltion legitiimien rekisteröimisprosessien mukaisesti.²⁵³ Tavaramerkin suojaaminen on tärkeää merkin taloudellisen arvon suojaamisen näkökulmasta, koska tavaramerkin arvo kasvaa ajan myötä yrityksen markkinointiponnistelujen tuloksena²⁵⁴. Tästä voidaan esimerkkinä mainita Louis Vuitton, joka on perustettu vuonna 1854²⁵⁵. Vuoden 2011 Interbrandin tutkimuksen mukaan Louis Vuittonin brändiarvo oli 23,172 miljardia dollaria ja se oli 18:sta arvostetuin brändi maailmassa. Vastaavasti Interbrandin (2011) tutkimuksen mukaan Nokia Oyj:n brändiarvo oli 14:sta arvostetuin brändiarvon ollessa 25,071 miljardia dollaria. Maailman arvostetuin brändi oli Coca-cola 71,861 miljardin dollarin brändiarvolla.²⁵⁶

Kansainvälisen konsernin eräs aineettoman varallisuuden strateginen valinta tapahtuu aineettoman oikeuden hyödyntämiseen liittyvien päätösten välillä. Aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelustrategioiden muodostuksessa on kyse konsernin sisäisen strategian muodostamisesta. Erilaisilla strategisilla vaihtoehdoilla aineettomien oikeuksien järjestäminen konsernissa voidaan toteuttaa vero-optimoinnin kannalta tehokkaasti.²⁵⁷ Konsernissa valitaan eri vaihtoehdoista se järjestämistapa, jolla strategisen suunnittelun päämäärät siirtohinnoittelun suhteen toteutuvat. Kansainvälisessä konsernissa aineettomien oikeuksien järjes-

²⁵² Tuotemerkkiä lisensioitaessa konsernin ulkopuolelle lisenssin taloudelliseen arvoon vaikuttaa se seikka, miten aggressiivisesti tuotemerkin omistaja valvoo oikeuden loukkaamista. Aggressiivisella suojaamisella on merkitystä lisenssistä maksettavalle summalle, koska tehokkaasti suojattu lisenssi on arvokkaampi kuin tuotemerkki, jota hyvin yleisesti kopioidaan. Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 169–170. Yritys viestittää tehokkaalla suojaamispolitiikalla oikeuden loukkaajille sitä, miten arvokkaaksi se kokee yrityksen tavaramerkin. Ks. Wikström 2005: 37.

²⁵³ Ks. Wikström 2005: 36–38 ja Atkinson & Tyrrell 1999: 67. Ks. tavaramerkin rekisteröimisestä ja uudistamisesta Salmi ym. 2008: 105–107, 561–564.

²⁵⁴ Ks. Niskakangas 1983: 23; Atkinson & Tyrrell 1999: 67 ja Corbett ym. 2008: 251.

²⁵⁵ Ks. LVMH Möet Hennesy-Louis Vuitton sa 2011: 1.

²⁵⁶ Ks. Interbrand 2011. Ks. myös Corbett ym. 2008: 251–252.

²⁵⁷ Ks. Mehtonen 2005: 278; Nordlund 2001: 31–38 ja Jaakkola ym. 2012: 207–208.

tämistapoja ovat kustannusjärjestely, lisensiointi, kauppa tai yritysjärjestely. Toteuttamista voi olla myös näiden yhdistelmä. Konserni voi myös sisäisten transaktioiden ohella tehdä kolmannen osapuolen kanssa sopimuksia aineettomien oikeuksien käyttöoikeuden luovutuksista.²⁵⁸

Kansainvälisten konsernien siirtohinnoittelussa on kolme erilaista hyödyntämismuotoa: juridinen ja taloudellinen omistajuus sekä sopimukseen perustuva hyödyntäminen. Juridinen omistajuus perustuu aineettoman oikeuden lakiperusteiseen yksinoikeuteen. Juridinen omistaja on se, kenen nimiin omaisuus on rekisteröity. Taloudellisen omistajuuden merkitys siirtohinnoittelukysymyksissä on merkittävin. Taloudellinen omistaja on osallistunut aineettoman oikeuden luomisprosessiin, joka voi olla rahoitus, riskien kantaminen tai muu merkittävä osallistuminen. Aineettomalla omaisuudella on yleensä positiivinen taloudellinen arvo, jonka hyödyntämiseen perustuva oikeus on taholla, joka voi olla juridinen omistaja tai lisenssisopimukseen perustuva lisenssinsaaaja, jolla on käyttöoikeussopimuksen perusteella oikeus hyödyntää sopimusta alilisensoimalla aineeton oikeus.²⁵⁹ Omistajuuskysymyksillä on suuri merkitys siirtohinnoittelusta aiheutuvalle verokohtelulle, jonka vuoksi aineettomien oikeuksien hallinta- ja järjestelykysymykset tulee etukäteen tarkoin miettiä²⁶⁰.

Aineettomien oikeuksien järjestämistapaan vaikuttaa myös konsernin organisaatorakenne, jota muodostettaessa tehdään valinta aineettomien oikeuksien sijoittamisen ja hallinnan välillä. Konsernirakenteella voidaan vaikuttaa aineettoman oikeuden sijoittamiseen konserniyhtiöissä. Eri sijoittamisvaihtoehtoja voivat olla hajauttaminen tai keskittäminen emoyhtiöön tai aineettomat oikeudet omistavaan IPR-yhtiöön.²⁶¹

²⁵⁸ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 161–171. Ks. tavaramerkin lisensioinnista ja muista kaupallistamistavoista Salmi ym. 2008: 573–582 ja Haarman 2006: 305–307. Ks. myös Eerola 2001: 37–41 ja Jaakkola ym. 2012: 207–212.

²⁵⁹ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 163–164; Atkinson & Tyrrell 1999: 66 ja Jaakkola ym. 2012: 207–212.

²⁶⁰ IPR -verosuunnittelu tulisi integroida konsernin verosuunnitteluun. Erityisesti rajat ylittävissä yritysjärjestelytilanteissa tulee huomioida aineettoman varallisuuden verokohtelu. Ks. Mehtonen 2005: 278–279. Ongelmia saattaa kuitenkin aiheutua siitä, että usein vahvimman suojan aineettomalle oikeudelle tarjoava maa on myös käytännössä este verotuksellisesti tehokkaimmalle strategialle. Ks. Atkinson & Tyrrell 1999: 66.

²⁶¹ Ks. Mehtonen 2005: 269–296 ja Eerola 2001: 37–41.

Käytännössä yleisimmäksi aineettoman oikeuden järjestämistavaksi konsernin sisäisesti on muodostunut lisensiointi²⁶². Konserni voi strategisen päätöksen mukaisesti luovuttaa käyttöoikeuden lisenssiin joko yhdelle tai kaikille konserniyhtiöille. Aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelussa ongelman muodostaa käyttöoikeudesta maksettavan korvauksen suuruuden määrittäminen. Käyttöoikeudesta maksettava korvaus on rojalti, joka minimissään on lisenssin antajan vaatima minimituotto pääomalleen ja maksimissaan lisenssin saajan seuraavaksi parhaan vaihtoehdon kustannus.²⁶³

Aineettomiin oikeuksiin liittyviä siirtohinnoittelustrategioita suunniteltaessa tulee huomioida hyväksyttävän verosuunnittelun rajat. Aineeton oikeus voidaan järjestää konsernin sisällä kaupalla alhaisen verokannan maahan. Sinänsä myynti on mahdollinen toteuttaa verolainsäädännön normien mukaisesti, mutta luovutuksessa tulee huomioida aineettoman oikeuden taloudellinen arvo markkinaehtoperiaatteen mukaisesti. Alhaisen verokannan maahan perustettu IPR-yhtiö omistaa kaupan jälkeen aineettoman oikeuden, joka veloittaa sekä myyjältä että muilta konserniyhtiöiltä rojaltimaksuja. Toimenpide saatetaan tulkita veronkiertämiseksi, jos tarkoituksena on kanavoida tuloja alhaisen verokannan maahan, jotka todellisuudessa kuuluisivat myyjäyhtiölle.²⁶⁴

²⁶² Käytännössä konserni saavuttaa lisenssin avulla kustannusetuja, koska tavaramerkin lisensioinnin avulla tavaroiden valmistaminen eri maissa on halvempaa kuin valmistaminen yhdessä tehtaassa ja viedä näin valmistettuja tavaroita konsernin sijaintivaltioihin. Lisensiointi mahdollistaa myös sijaintivaltioiden suunnittelun eri tavalla ja helpottaa sijoittautumista eri valtioihin. Ks. Salmi ym. 2008: 574.

²⁶³ Ks. Mehtonen 2005: 269–270 ja Karjalainen & Raunio 2007: 168–169.

²⁶⁴ Ks. Niskakangas 1983: 181–191; Niskakangas 1991: 35; Atkinson & Tyrrell 1999: 63; Andersson 1995: 183–199; Myrsky & Linnakangas 2002: 91–94; Myrsky 2009: 81–92 ja Waal 2012: 89. Ongelmia aiheutuu aineettomien oikeuksien osalta erityisesti sähköisessä kaupankäynnissä. Aineetonta omaisuutta, jonka perusteella rojalteja maksetaan, voidaan kaupata toisen valtion alueella ilman mitään erityistä toimipistettä ja henkilökuntaa pelkkien palvelimien ja internetin verkkosivujen kautta. Ks. Mehtonen 2005: 224. Ks. myös alhaisen verokannan maihin perustettavista lisenssiyhtiöistä Bergmann & Köhlmark 2004: 289–298 sekä aineettomien oikeuksien kansainvälisestä verosuunnittelusta Eerola 2001: 37–41. Yritysjärjestelyiden verosuunnittelussa on erityisen tärkeää kartoittaa, mikä on veronkiertoa ja mikä ei. Yritysjärjestelyjä koskee eräin osin EVL 52 h §:n erityinen veronkiertonormi. Sen lisäksi yritysjärjestelyihin voi tulla sovellettavaksi VML 28 §:n yleinen veronkiertonormi. EVL 52 h §:ssä on kolme edellytystä veronkiertämislle. Järjestelyn veronkiertotarkoituksen on oltava ilmeinen, yksinomaisen ja ainakin yksi järjestelyn pääasiallisista tarkoituksista. Ks. Immonen 2011: 469–471.

Seuraava oikeustapaus liittyy palveluyhtiön perustamiseen alhaisen verokannan maahan. Tapauksessa suomalainen emoyhtiö oli myynyt palveluliiketoiminnan Sveitsiin perustetulle tytäryhtiölle:

KHO 1981 B II 529: Suomalaisen emoyhtiön toimesta oli Sveitsiin perustettu ulkomaisen tytäryhtiön omistukseen tullut konsernin teknisen tiedon keskuksiksi tarkoitettu yhtiö, jolle emoyhtiö myi sopimuksella kertakorvauksesta teknisen tietoutensa ja toisen sopimuksen mukaan sitoutui antamaan teknistä apua vuosittain suoritettavaa patenttioikeusmaksua ja palveluksista suoritettavaa korvausta vastaan. Yhtiön perustamiseen vaikuttaneista syistä riippumatta sen toimintaa ei voitu pitää emoyhtiön liiketoiminnan harjoittamisena. Tehtyjen sopimusten katsottiin vastaavan asian varsinaista luonnetta ja tarkoitusta eikä niitä siten voitu kokonaisuudessaan sivuuttaa emoyhtiön verotuksessa. Sopimuksia oli niiden erilaiseen sisältöön nähden käsiteltävä erillisinä ja niiden ehtojen hyväksymistä emoyhtiön verotuksessa arvioitava sekä VerotusL 56 §:n että 73 §:n perusteella.

Oikeustapauksen aikana Suomessa ei ollut voimassa olevaa väliyhteisölainsäädäntöä, jonka turvin olisi voitu Sveitsiin perustetun tytäryhtiön rojalteihin liittyvä tulo verottaa suomalaisen emoyhtiön tulona²⁶⁵. Niskakankaan (1983: 181–188) mukaan tapaukseen mahdollisesti olisi soveltunut VML 28 §:n (ennen VerL 56 §) veronkiertosäännös, jonka perusteella väliyhteisön tulo olisi voitu verottaa. Väliyhteisölainsäädännön puuttuessa Sveitsissä sijaitsevan tytäryhtiön rojalteihin liittyvää tuloa ei voitu verottaa suomalaisen emoyhtiön tulona. Teknisen tiedon liiketoiminnan myynti tuli arvioitavaksi erikseen sekä VML 28 §:n (ennen VerL 56 §) veronkiertonormin että VML 31 §:n (ennen VerL 73 §) kansainvälistä peiteltyä voitonsiirtoa koskevan säännöksen mukaisesti.²⁶⁶

Asiakokonaisuus tulisikin nähdä erikseen, jolloin liiketoiminnan myyntisopimus ja lisenssisopimus arvioidaan omassa asiayhteydessään. Liiketoiminnan myyntisopimus ja lisenssisopimus tulee arvioida markkinaehtoperiaatteen mukaisesti käypään arvoon, mutta tähän

²⁶⁵ Toisaalta rojalteihin liittyvää verotusongelmaa voidaan tarkastella myös lähdevaltion kannalta. Ks. Mehtonen 2005: 223. Ks. myös KHO 27.12.1999 taltio 4219. Avi-Yonah (2007: 106–111) on tarkastellut kansainvälistä siirtohinnoittelua koskevassa tutkimuksessa väliyhteisöoperaatioita yhdysvaltojen näkökulmasta. Aikanaan Sveitsiin on voitu perustaa yhdysvaltalaisen emoyhtiön tytäryhtiö veron kiertämistarkoituksessa, jolloin siirtohinnoittelun avulla tulot on ohjattu Sveitsiin. Siirtohinnoittelumanipulaatiosta ei voitu määrätä sanktioita, joten yritykset pyrkivät tämän kaltaisiin menettelyihin kiertämään veroja.

²⁶⁶ Ks. Niskakangas 1983: 181–188. VML 28 §:n soveltuvuus edellytykset täyttyvät, jos liiketoimen markkinaehtoperiaatteesta poikkeaminen liittyy veron kiertoon. Ks. Helminen 2000: 37–38 ja Malmgrén 2008: 370–373. Ks. VML 28 §:n, VML 29 §:n ja VML 31 §:n välisestä systematiikasta Ryyänen 1996: 446–449. Myrsky (2009: 81–92) kommentoi KHO 1981 II 529 ratkaisun perusteella, että vaikka väliyhteisölainsäädäntö ei ollut voimassa ratkaisun antamisen aikana, ulkomaisia väliyhteisöjä ei juurikaan ole sivuutettu yleisen veronkiertämissäännöksen (ks. VML 28 §) perusteella (ks. KHO 1981 II 529). Ks. Myös Kilpi 1987b: 7–17.

liittyy ongelma, koska aineettomien oikeuksien tulevaisuuden tuottoa on vaikeaa määrittää.²⁶⁷ Erityisesti aineettoman oikeuden arvostaminen käypään arvoon tuottaa ongelmia myyntitilanteissa, koska on vaikeaa määrittää, kuinka paljon aineeton oikeus voisi tuottaa tulevaisuudessa. Riippumattomien osapuolten välisessä myyntisopimuksessa sovittaisi hinnanmuutoslausekkeella siitä, jos tulevaisuuden tuotot ylittävät tietyn euromääräisen summan. Kertyvien rojaltiluottojen ylittäessä arvioidut tuotot tulisi yli menevän summan osalta maksaa korvauksia. Ajan kuluminen tuleekin huomioida osana konsernin sisäistä siirtohinnoittelua, jolloin sopimusehdot sisältävät mahdollisen myöhemmän kompensaation.²⁶⁸ Jos teknisen liiketoiminnan myynyt suomalainen emoyhtiö olisi voinut osoittaa, että myyntihinta on käyvän arvon mukainen, ja että liiketoiminnan uudelleen organisoinnille oli liike-taloudelliset perusteet, kauppaa ei olisi ollut tarvetta arvioida veronkiertämisen tai kansainvälisen peitellyn voitonsiirron säännösten nojalla.

Ulkomaisten väliyhteisöjen osakkaiden verotuksesta annettu laki (16.12.1994/1217) tuli voimaan 1.1.1995, jonka mukaan väliyhteisölainsäädännössä asetettujen edellytysten toteutuessa väliyhteisön tulo tulee verotetuksi väliyhteisön suomalaisen osakkaan verotuksessa. Väliyhteisölainsäädännön mukaan verotusta ei toimiteta normaalin asuinvaltioverotuksen tai kiinteän toimipaikan verotussääntöjen mukaisesti.²⁶⁹ VYL 2 §:n mukaan ulkomaisella väliyhteisöllä tarkoitetaan tässä laissa Suomessa yleisesti verovelvollisten määräämisvallassa olevaa yhteisöä, jonka tuloverotuksen tosiasiallinen taso yhteisön asuinvaltiossa on alhaisempi kuin 3/5 Suomessa asuvan yhteisön verotuksen tasosta täällä²⁷⁰.

Väliyhteisölainsäädännön muutosta koskevassa hallituksen esityksessä (HE 74/2008: 3) kiinnitettiin siihen asiaan huomiota, että matalan verorasituksen maihin oli perustettu vä-

²⁶⁷ Ks. Manner 2000: 398–401. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 215–216.

²⁶⁸ Ks. OECD 2010b. Guidelines. Annex to chapter VI: Examples to illustrate the transfer pricing guidelines on intangible property and highly uncertain valuation. Ks. myös Oesch 2007: 12–30; Karjalainen & Raunio 2007: 161–173; Laaksonen 2004: 423–432; Palmu 2005: 291–301; OECD 2009: 27–32; Atkinson & Tyrrell 1999: 74 ja Jaakkola ym. 2012: 215–216.

²⁶⁹ Ks. väliyhteisön ja väliyhteisön osakkaan verotuksesta Malmgrén 2008: 370–419; Helminen 2009: 183–210; Penttilä 2007: 324–337; Knuutinen 2012: 278–287 ja Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 243–250. Ks. myös Myrsky 2009: 81–92.

²⁷⁰ Ks. Eerola 2001: 37–41 ja Knuutinen 2012: 280–283.

lyhteisöitä, joiden avulla sekä luonnolliset henkilöt että kotimaiset yhteisöt pyrkivät veron kiertämiseen²⁷¹. Väliyhteisölainsäädännöllä pyritään myös torjumaan haitallista verokilpailua, mikä liittyy alhaisen verokannan maihin²⁷². Väliyhteisölainsäädännön tarkoituksena on kuitenkin jättää lainsoveltamisalueen ulkopuolelle Euroopan talousalueelle tai verosopimusvaltioihin sijoittautuneet yhteisöt, jotka ovat tosiasiallisesti asettautuneet asuinvaltioon ja harjoittavat siellä taloudellista toimintaa²⁷³.

3.1.3. Tavaramerkin lisensiointisopimus

Lisensiointisopimukset ovat yleensä elinkeinoharjoittajien välisiä sopimuksia aineettoman oikeuden käyttöoikeuden luovutuksista²⁷⁴. Lisensiointisopimukset ovat osa myös kansainvälisen konsernin liiketoimintastrategiaa, jossa aineettomien oikeuksien ympärille rakennettavassa strategiassa päätetään aineettoman oikeuden taloudellisesta hyödyntämisestä ja kaupallistamisesta kolmannelle osapuolelle. Lisensiointisopimukset ovat sekä konsernin sisäinen että ulkoinen taloudellisen hyödynnettävyyden väline. Konsernin sisäisesti on näkökulma kuitenkin erilainen kuin konsernin ulkoisesti. Konsernin sisäisissä liiketoimissa verotuksellisesti on kysymys konsernin siirtohinnoittelusta.²⁷⁵ Konsernin luovuttaessa aineettoman oikeuden konsernin ulkopuolelle kysymykseen tulee konsernin ulkoinen juridiikka, jolloin lisensiointisopimuksia tarkastellaan immateriaali-, markkina-, kilpailu- ja sopimusoikeuden näkökulmasta.

²⁷¹ Näin myös HE 155/1994. Ks. myös Myrsky 2009: 81–92.

²⁷² Käytännössä verokilpailu keskittyy eniten liikkuviin veropohjiin. Toisin kuin työntekijät, yritykset ja erityisesti finanssipääoma muodostavat liikkuvan veropohjan. Ne voivat verraten helposti reagoida muutoksiin verotuksessa ja siirtyä maahan, jossa niiden verokohtelu on edullisempaa. Kaikkein helpoimmin liikkuvat pankkitalletukset ja yritysten voitot. Niiden verotusta onkin jouduttu alentamaan kaikissa Euroopan maissa. Erityisesti kansainväliset konsernit voivat konsernin sisäisten transaktioiden hinnoittelulla siirtää voittoja maasta toiseen. Pitkällä aikavälillä yritykset voivat siirtää myös pääkonttoreitaan ja tuotantolaitoksiaan. Ks. Hjerpe ym. 2003: 20–21. Niskakankaan (1983: 184–185) mukaan väliyhteisöoperaatiot voidaan nähdä hylättävinä myös oikeudenmukaisuusnäkökulmasta: kansainvälisesti operoivan yrityksen tulisi kantaa yhtä suuri vastuu emoyhtiön kotimaan veronsaajien rahantarpeesta kuin puhtaasti kansallisten yritysten. Väliyhtiöiden hylättävyys perustuukin myös siihen, että väliyhtiössä näytettävien voittojen voidaan katsoa ”kuuluvan” enemmän tai vähemmän emoyhtiölle. Ks. myös Knuutinen 2012: 278–280.

²⁷³ Ks. HE 74/2008: 3.

²⁷⁴ Ks. Salmi ym. 2008: 573; Corbett ym. 2008: 256–257 ja Sund-Norrgård 2011: 28–40, 96–132.

²⁷⁵ Ks. aineettomaan varallisuuteen liittyvistä strategioista Mehtonen 2005: 269–296.

Kansainvälisen konsernin siirtohinnoittelussa markkinaehtoperiaatteen mukaisen menettelyn toteaminen liittyy sopimusehtoihin. Markkinaehtoperiaate edellyttää, että konsernin sisäiset sopimusehdot vastaavat riippumattoman osapuolen vastaavassa tilanteessa sopimia ehtoja.²⁷⁶ Sopimusehtojen markkinaehtoperiaatteen mukainen menettely todennetaan vertailuanalyyseissä²⁷⁷, mikä on osa siirtohinnoitteludokumentointia²⁷⁸. Konsernin tulee kuitenkin jo ennen siirtohinnoitteludokumentointia tarkastaa verovuonna tehdyt sopimukset²⁷⁹, jotta vältetään jälkikäteiseltä korjaukselta verovuoden päättymisen jälkeen. Sopimukset ja niiden sisältö tuleekin integroida osaksi siirtohinnoittelua, jota keskitetysti hoidetaan konsernissa.²⁸⁰

Kansainvälinen konserni voi todentaa markkinaehtoperiaatteen mukaisen menettelyn parhaiten kolmansien osapuolten kanssa tehtyjen sopimusten ehdoista ja verrata niitä konsernin sisäisesti tehtyihin sopimuksiin²⁸¹. Immateriaalioikeuksia ei useinkaan kaupata kolmansille osapuolille²⁸². Tämän vuoksi tulee tarkastella aineettomiin oikeuksiin liittyviä sopimuksia yleisellä tasolla niiden sisällön kautta²⁸³. Kysymys on konsernin ulkopuolisten elinkeinoharjoittajien keskenään sopimista lisensiointisopimuksista²⁸⁴, joiden ehdoissa on sovittu sopimusosapuolten oikeuksista ja velvollisuuksista²⁸⁵. Lisensiointisopimuksen tarkoituksena on tuottaa molemmille sopimusosapuolille taloudellista hyötyä ja sopimuksen sisällön tarkastelulla pyritään kartoittamaan ne sopimukselle merkitykselliset ehdot, joiden kautta taloudellisten tuottojen ja kulujen jakautuminen voidaan todeta markkinaehtoiseksi.²⁸⁶

²⁷⁶ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.6.

²⁷⁷ Sopimusehtojen tarkastelu on yksi vertailtavuuteen vaikuttava tekijä, kun tarkastellaan liiketoimien markkinaehtoisuutta. Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.52–1.54. Ks. myös Laaksonen & Anttila 2007: 35–41.

²⁷⁸ VML 14b §:n 1 momentin mukaan siirtohinnoitteludokumentin tulee sisältää vertailuarviointi, jos käytävissä on tietoa vertailukohteista.

²⁷⁹ Ks. OECD 2010b. Guidelines 5.3.

²⁸⁰ Konserniyritysten tulee kerätä kaikki materiaali liittyen transaktioihin, koska niiden perusteella voidaan markkinaehtoinen menettely todentaa. Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.12. Ks. myös Mehtonen 2005: 278.

²⁸¹ Ks. Helminen 2009: 226 ja OECD 2010b. Guidelines 1.39–1.54. Riippumattomat osapuolet lähestyvät lisensiointia markkinaperusteisesta näkökulmasta. Ks. Corbett ym. 2008: 256.

²⁸² Käytännössä elinkeinoharjoittaja käyttää tavaramerkkiään omaan liiketoimintaansa. Ks. Salmi ym. 2008: 573. Ks. myös lisensiointisopimuksen arvostamiseen liittyvistä ongelmista King 2009: 24–26.

²⁸³ Ks. Helminen 2009: 226 ja OECD 2010b. Guidelines 1.39–1.54.

²⁸⁴ Ks. Helminen 2009: 221.

²⁸⁵ Ks. Salmi ym. 2008: 547. Ks. myös Sund-Norrgård 2011: 96–132.

²⁸⁶ Ks. Helminen 2009: 211–212, 229 ja Jaakkola ym. 2012: 212.

Tarkastelu tulee lisäksi kohdentaa niihin ehtoihin, joita rajoitetaan lainsäädännön keinoin²⁸⁷. Konsernin ulkopuolisen lisensiointisopimusten tarkastelussa lähtökohtana on yrityksen ulkoinen juridiikka, josta pyritään johtamaan markkinaehtoisen sopimusmenettelyn politiikka aineettomien oikeuksien sisäisten transaktiovirtojen kaupankäynnille. Näkökulma tarkentuu kysymykseen, mitä riippumattomat osapuolet olisivat keskenään sopineet vastavassa tilanteessa.²⁸⁸

Tavaramerkin lisensiointisopimus perustuu vapaamuotoiseen sopimukseen, jonka perusteella lisenssinantaja luovuttaa käyttöoikeuden hallinnoimaansa tavaramerkkiin toiselle elinkeinoharjoittajalle. Lisensiointisopimuksen sisältö on sopimusosapuolten välinen asia. Euroopan unionissa sopimuksen sisältöön sovelletaan kyseisten yritysten sijaintivaltioiden kansallista lainsäädäntöä, jos muuta ei ole sovittu. Lisenssisopimus antaa lisenssinsaajalle käyttöoikeuden tavaramerkkiin sopimuksessa määrätyllä tavalla, mutta lisenssi ei yleensä tarkoita käyttöoikeuden lopullista luovutusta lisenssinsaajalle.²⁸⁹

Vero-oikeudellisesta näkökulmasta aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelussa on kysymys markkinaehtoisen hinnan määrittelystä. Hinnan määrittelyn lähtökohtana on tavaramerkistä saatava tai odotettava hyöty²⁹⁰, jonka katsotaan muodostuvan tavaramerkin luovutus sopimuksen sisällön perusteella²⁹¹. Tavaramerkin hinnan muodostukseen vaikuttavat seuraavat sopimusehdoissa määritetyt tekijät:

- lisensiointisopimuksen laajuus,
- sopimuksen ajallinen ja alueellinen ulottuvuus,
- tavaramerkin arvo markkinoilla,
- tavaramerkin elinkaaren vaihe,
- kustannusten jakautuminen sopimusosapuolten kesken,

²⁸⁷ Ks. tavaramerkin luovutukseen liittyvistä lainsäädännöllisistä määräyksistä Haarman 2006: 305–307 ja Salmi ym. 2008: 573–582.

²⁸⁸ Ks. Helminen 2009: 220–222, 226 ja OECD 2010b. Guidelines 1.39–1.54.

²⁸⁹ Ks. Salmi ym. 2008: 573–582.

²⁹⁰ Ks. Helminen 2009: 229; Jaakkola ym. 2012: 212 ja Smith & Parr 2005: 142.

²⁹¹ Aineettoman oikeuden käyttöoikeuden korvaus on sidottu lisenssisopimuksen antamaan käyttöoikeuden laajuuteen ja tämä tulee huomioida korvausta määritettäessä. Ks. Niskakangas 1983: 31. Ks. myös Corbett ym. 2008: 255–257.

- tavaramerkkilainsäädännön tuoma juridinen vahvuus²⁹² sekä
- tavaramerkin ympärille rakennettu suojausstrategia²⁹³.

Lisensiointisopimuksessa määrätty käyttöoikeuden laajuus koskee lisenssin käyttölupaa. Tavaramerkin lisenssi voidaan myöntää yksinomaisena (eksklusiivisena), rinnakkaisena tai rajoitettuna (yksinkertaisena). Yksinomaisuuteen perustuva lisenssi on muita käyttölupia arvokkaampi, koska lisenssi myönnetään saajalleen eksklusiivisesti. Yksinomaisessa lisensioinnissa kukaan muu ei ole oikeutettu ilman lisenssinsaajan lupaa käyttämään lisenssin oikeuttamaa tavaramerkkiä elinkeinotoiminnassa. Rinnakkainen käyttölupa on jaettu lisensioikeus, jolloin lisenssinsaaja voi käyttää tavaramerkkiä rinnakkain lisenssinantajan kanssa. Rajoitettu lisenssin käyttölupa myönnetään kahdelle tai useammalle lisenssinsaajalle samanaikaisesti. Rajoitetusta lisenssistä saatavan korvauksen määrä on pienempi kuin yksinomaisen lisenssinsaajan maksama korvaus.²⁹⁴

Lisensiointisopimuksen laajuuskysymykset koskevat myös alilisensiointia sekä franchising-sopimuksia. Lisenssinantaja voi luovuttaa esimerkiksi yksinoikeuden lisäksi oikeuden luovuttaa alilisensiointioikeuksia muille elinkeinoharjoittajille.²⁹⁵ Alilisensiointioikeus on merkittävä tekijä, jos huomioidaan lisensioinnista saatavaa tai odotettavaa hyötyä²⁹⁶. Franchising on tavaramerkin lisensioinnilla tapahtuvaa luovutusta suurempi kokonaisuus, jossa lisenssinsaajalle myönnetään tavaramerkin käyttöoikeus franchising konseptin yhteydessä. Franchising konsepti muodostuu yhtenäisestä liikeideasta, jossa lisenssinsaaja saa lisenssin vastineeksi liikeidean ja tuotevalikoiman. Lisäksi konsepti sisältää brändin markkinoinnin, joka sisältyy lisenssimaksuun.²⁹⁷

Sopimus voidaan ajallisesti ja alueellisesti ulottaa koskemaan hyvin erilaisia ajanjaksoja sekä alueellista oikeutta lisenssin hyödyntämiseksi. Ajallinen ulottuvuus on merkittävä li-

²⁹² Ks. Kukkonen & Walden 2010: 206–209; Markham 2005: 68–70; King 2009: 24–26; Atkinson 1999: 68–69 ja Jaakkola ym. 2012: 212–213.

²⁹³ Ks. Wikström 2005: 37.

²⁹⁴ Ks. Salmi ym. 2008: 573. Ks. myös Sund-Norrgård 2011: 167–168.

²⁹⁵ Ks. Niskakangas 1983: 29.

²⁹⁶ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 180–181.

²⁹⁷ Ks. Haarman 2006: 306. Ks. myös Salmi ym. 2008: 579–580.

senssistä maksettavien rojaltilmaksujen määrittämiselle, sillä ajan kulumiseen liittyy epävarmuustekijöitä. Esimerkiksi liikevaihtoon sidotun rojaltilmaksun merkitys on riski, joka tulee huomioida sopimusta tehtäessä. Ajallinen ulottuvuus vaihtelee merkittävästi, koska talouden suhdanteita ei voi varmuudelle tietää etukäteen. Ajallisella ulottuvuudella on myös merkitystä tavaramerkin elinkaaren kehitykseen.²⁹⁸ Lisenssi voidaan myöntää alueellisesti rajattuna tai rajoittamattomana, minkä seikan merkitys lisensiointisopimuksesta maksettavalle korvaukselle on suuri²⁹⁹.

Yrityksen markkinointiponnistelut³⁰⁰ ja suojaamisstrategia vaikuttavat tavaramerkin arvoon markkinoilla. Suuren markkina-arvon omaavasta tavaramerkistä maksetaan lisensioinnin yhteydessä suurempi korvaus kuin vähemmän tunnetusta merkistä saisi. Tavaramerkin taloudellinen arvo tulee suojata tehokkaasti, sillä se vaikuttaa rojaltilin suuruuteen.³⁰¹ Tavaramerkin taloudellisen arvon suojaamiseen liittyy sekä yrityksen oma suojaamisstrategia eri päätöksineen³⁰² että tavaramerkin lainsäädännön tuoma vahvuus³⁰³.

Tavaramerkkien lainsäädännön tuoma vahvuus vaikuttaa sekä konsernin sisäisesti että kolmansien kanssa tehtäviin neuvotteluihin. Eri maiden tavaramerkkiä ja aineettomia oikeuksia koskeva lainsäädäntö eroaa toisistaan ja suhtautuminen lisensiointiin vaihtelee. Tämä vaikuttaa käyttöoikeuskorvauksiin, koska lainsäädännön puitteissa tehottomasti suojattuun

²⁹⁸ Ks. Niskakangas 1983: 31–36 ja Karjalainen & Raunio 2007: 167–171. Ks. tavaramerkin taloudellisen eliniän vaikutuksesta merkin tuotto-odotuksiin sekä taloudellisen arvon määrytymiseen Laaksonen 2004: 423–432 ja Boos 2003: 84. Ks. myös Palmu (2005: 291–301), joka on kritisoinut Boosin ja Laaksonen perusteluja tavaramerkin taloudellisesta eliniästä.

²⁹⁹ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 180.

³⁰⁰ Ks. Niskakangas 1983: 23.

³⁰¹ Ks. Wikström 2005: 37; Karjalainen & Raunio 2007: 169–170 ja Salmi ym. 2008: 56–59.

³⁰² Ks. tavaramerkki-strategioista Wikström 2005: 36–39. Tavaramerkin puutteellinen suojaaminen tulee nähdä yrityksissä riskinä ja tämän vuoksi suojaamiseen tulee kiinnittää erityinen huomio suojaattaessa yrityksen taloudellista intressiä. Ks. Salmi ym. 2008: 59.

³⁰³ Taloudelliset transaktiot toteutetaan kunkin maan kansallisen lainsäädännön mukaisesti. Eri valtioiden suhtautuminen aineettomien oikeuksien suojaamiseen vaihtelee ja tämä tulee huomioida osana suojaamisstrategiaa. Ks. Työ- ja elinkeinoministeriö 2008: 19.

tavaramerkkiin ei voi liittyä suuria taloudellisia odotuksia.³⁰⁴ Valtioiden IPR-strateginen suhtautuminen on merkittävää myös valtioiden verotulojen kannalta³⁰⁵.

Lisensiointisopimuksilla voidaan sopia kustannusten jakautumisesta lisenssinantajan ja lisenssinsaajan kesken. Kustannusten jakautumisella on suuri merkitys taloudellisten hyötyjen, riskien ja kulujen allokoitumiseen kullekin sopimusosapuolelle³⁰⁶. Tavaramerkin tunnettuisuudella on merkitystä sille, kuinka paljon markkinointiponnisteluja uusille markkinoille meneminen vaatii. Jos kyse on tunnetusta brändistä, voi lisenssinsaaja odottaa saavansa enemmän korvausta, vaikka brändiä ei olisikaan vielä kyseisessä maassa tai markkina-alueella.³⁰⁷

Konsernin ulkoisen juridiikan näkökulmasta sopimusehtojen sisältöön tulee kiinnittää huomiota, vaikka sopimusehtoja ei tarkastella markkinaehtoperiaatteen näkökulmasta³⁰⁸. Lisenssinantajan näkökulmasta sopimusehtoihin tai sopimuksen sisältöön voivat tulla sovellettavaksi erilaiset rajoitukset, joita ovat esimerkiksi kuluttajansuojalain (20.1.1978/38) säännökset³⁰⁹, kielletyt kilpailunrajoitukset³¹⁰ sekä määräävän markkina-aseman väärinkäyttö³¹¹. Yrityksen tulee perehtyä sopimusta rajoittaviin seikkoihin ennen lisensiointisopimusta.

³⁰⁴ Lisensiointisopimuksen sisältö on osapuolten vapaasti sovittavissa ja kussakin tapauksessa sovelletaan sopimusosapuolten sijaintivaltion kansallista lainsäädäntöä, jos muuta ei ole sovittu. Ks. Salmi ym. 2008: 575.

³⁰⁵ Konserniyrietykset sijaitsevat eri valtioissa ja valtioiden rajat ylittäviin aineettomien oikeuksien luovutuksiin liittyvien rojalttien verokohteluun liittyy jännitteitä johtuen eri valtioiden verosopimuspolitiikasta. Ks. Mehtonen 2005: 274. Suvereenien valtioiden tulee suojella valtion veropohjaa ja samalla pitää yllä kansainvälistä kilpailukykyä. Ks. Kukkonen & Walden 2010: 165–166 ja Niskakangas 1983: 1–2.

³⁰⁶ Konsernin sisäisesti aineettomien oikeuksien kehittämiseen liittyy usein aineettomien oikeuksien kustannustenjakojärjestelyjä. Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 171–173.

³⁰⁷ Ks. Salmi ym. 2008: 55–59.

³⁰⁸ Markkinaehtoperiaatteen mukaista menettelyä verrataan riippumattomien osapuolten vastaaviin liiketoimiin, jolloin vertailun kohteeksi tulevat sopimusehdot (contractual terms). Ks. OECD 2010b. Guidelines: 1.52–1.54.

³⁰⁹ Lisensiointisopimus on luovutus, joka voi johtaa kuluttajia harhaan. Jos tällainen todetaan, voi lisensiointisopimukseen tulla sovellettavaksi kuluttajansuojalain (20.1.1978/38) sopimatonta markkinointia koskevat säännökset (KSL 2 luvun 2 §). Ks. Haarman 2006: 306.

³¹⁰ Kilpailulain (12.8.2011/948) 5.4 §:n mukaan kiellettyjä ovat esimerkiksi sellaiset sopimusehdot, joiden mukaan eri kauppakumppaneiden samankaltaisiin suorituksiin sovelletaan erilaisia ehtoja siten, että kauppakumppanit asetetaan epäedulliseen kilpailuasemaan. Kilpailulain 1 §:n mukaan tarkoituksena on turvata terve ja toimiva taloudellinen kilpailu elinkeinoharjoittajien välillä.

³¹¹ Määräävän markkina-aseman väärinkäyttö on kiellettyä kilpailunrajoituslain 6 §:n mukaan. Ks. määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä esimerkiksi Wikberg 2000; Kuoppamäki 2001: 132–179 ja Mäkinen ym. 2006: 213–233.

pimuksen tekemistä. Lisensiointisopimuksessa ei voida sopia mitä tahansa sopimusehtoja, vaikka kyseessä on kahden ei-etuyhteydessä olevan yrityksen liiketoimet.³¹²

Käytännössä markkinaehtoperiaatteen mukaisen hinnan katsotaan muodostuvan vapailla markkinoilla, jolloin kaksi toisistaan riippumatonta yritystä neuvottelevat sopimuksen ehdoista.³¹³ Sopimusosapuolet pääsevät sopimusneuvotteluissa yksimielisyyteen sopimuksen ehdoista, jotka sisältävät myös markkinaehtoisen korvauksen lisensioinnin käyttöoikeudesta³¹⁴. Sopimusosapuolten markkinavoima voi poiketa huomattavasti, koska konsernin sisäisesti emoyhtiöllä on määräysvalta tytäryhtiössä. Toisaalta kysymykseen voi tulla myös yrityksen suoja kilpailijaa, sopimuksen rikkojaa tai yksinoikeuden loukkaajaa vastaan. Pääsääntöisesti yrityksillä on sopimusvapaus, jolloin sopimuksen avulla sovitaan sopimusosapuolten oikeuksista tai velvollisuuksista. Sopimusvapaus voi tulla kuitenkin joskus rajoitetuksi joko lisenssinantajan tai lisenssinsaaajan näkökulmasta. Molempien osapuolten kannalta tarkasteltuna sopimukseen liittyy tiettyjä velvoitteita, joita rajoitetaan lainsäädännön keinoin.³¹⁵

Yrityksen ulkoisen juridiikan tarkastelu tukee markkinaehtoista siirtohinnoittelupolitiikkaa konsernissa, jolloin ulkoisen juridiikan keinoin voidaan tarkastella vapailla markkinoilla syntyviä sopimusehtoja riippumattomien osapuolten näkökulmasta. Kansainvälisen konsernin ulkoisen juridiikan näkökulmasta huomio tulee kiinnittää kaikkiin niihin kansainvälisiin ja kansallisiin säännöksiin ja ohjeistuksiin, joita lisensiointisopimukseen liittyy. Merkittävässä asemassa ovat kaikki ne IPR-strategiset valinnat, joita konsernin tavaramerkin taloudellisen hyödynnettävyyden ja kaupallistamisen yhteydessä esiintyy³¹⁶.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 29.4.1994 taltio 1847 oli arvioitavana lisenssisopimuksen markkinaehtoisuus suomalaisen tytäryhtiön ja amerikkalaisen emoyhtiön välillä. Suomalainen tytäryhtiö toimi yhtiön tuotteiden maahantuojana ja tukkukauppi-

³¹² Ks. Mäkinen ym. 2006: 183–184.

³¹³ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 46.

³¹⁴ Ks. Helminen 2009: 221.

³¹⁵ Ks. Mäkinen ym. 2006: 15, 145, 213–216 ja Salmi ym. 2008: 573–582.

³¹⁶ Ks. Mehtonen 2005: 278.

aana. Kysymys oli siitä, oliko amerikkalaisella emoyhtiöllä oikeus veloittaa rojaltina maksuja tutkimus- ja tuotekehityksestä vai katsottaisiinko tulonsiirto kansainväliseksi peiteltyksi voitonsiirroksi VML 31 §:n (ennen VerotusL 73 §) tai veronkiertämiseksi VML 28 §:n (ennen VerotusL 56 §) mukaisesti.

KHO 29.4.1994 taltio 1847: Suomalainen osakeyhtiö kuului maailmanlaajuiseen konserniin, joka toimi Euroopassa 15 maassa omien yhtiöiden kautta. Konserni valmisti sähköliittimiä sekä alan työkaluja yksinkertaisista työkaluista elektronisesti ohjattuihin täysautomaattisiin laitteisiin. Suomalaisen tytäryhtiön toimialana oli näiden tuotteiden maahantuonti ja tukkukauppa. Yhtiö oli suorittanut lisenssisopimuksen perusteella yhdysvaltalaiselle emoyhtiölleen rojaltia määräprosentin liikevaihdosta. Veronsaajien edustajat vaativat valituksessaan lääninoikeudelle, että rojaltilin määrä palautetaan yhtiön tuloon, koska yhtiö oli pelkkä sähkötarvikkeiden myyntiyhtiö ja yhtiön tulos olisi ollut maksettujen rojaltilin verran suurempi, mikäli lisenssisopimusta ei olisi ollut. Yhtiö esitti vastineessaan, että emoyhtiö käytti tutkimukseen ja tuotekehittelyyn keskimäärin selvästi suuremman osan konsernin liikevaihdosta kuin mitä suomalainen tytäryhtiö suoritti rojaltina omasta liikevaihdostaan. Konsernissa korvauksia tutkimuksesta ja tuotekehittelystä ei yhtiön mukaan veloitettu osana tuotteiden myyntihintaa eikä muutoinkaan erikseen vaan yksinomaan rojaltina. Yhtiö oheisti hintavertailuselvityksiä, joista kävi ilmi, että alin hinta, jonka konsernin ulkopuolinen jälleenmyyjä maksoi konsernin tuotteista, oli huomattavasti korkeampi kuin yhtiön samoista tuotteista konsernin puitteissa maksama kokonaishinta rojaltilin mukaan lukienkin. Lääninoikeus viittasi perusteluissaan yhtiön lisenssisopimuksen nojalla saamiin oikeuksiin, palveluihin ja muihin etuihin sekä siihen, että yhtiö myös oli selvittänyt, että yhtiön tuotehintoina suorittamat määrät yhdessä sen rojaltilin korvauksen kanssa, jonka yhtiö oli maksanut lisenssisopimuksen perusteella saamistaan eduista, olivat määrältään pienemmät kuin mitä markkinaehtoperiaatteen nojalla olisi voitu veloittaa. Tämän vuoksi lääninoikeus katsoi jääneen näyttämättä, että konserniyhtiöiden väliseen kustannustenjakojärjestelmään perustuvina rojalteina olisi maksettu enemmän kuin vastasuorituksen käypä arvo tai että lisenssisopimuksessa muutoinkaan olisi sovittu taloudellisista ehdoista, jotka poikkeaisivat siitä, mitä toisistaan riippumattomien yritysten välillä olisi sovittu. Rojaltilinmaksujen vähennyskelpoisuuden rajoittamiseen verotuslain 56 ja 73 §:n nojalla ei siten ollut aihetta. KHO ei muuttanut lääninoikeuden päätöstä. Verovuosi_1989. Verovuosi_1988. VerotusL 56 §. VerotusL 73 §.

Yhtiön lääninoikeudelle antaman selvityksen mukaan tytäryhtiön suorittamat rojaltilin- ja tuotehinnoittelumaksut olivat pienemmät kuin mitä riippumattomien osapuolten välisessä kaupankäynnissä olisi voitu veloittaa. Lisenssisopimuksen perusteella maksettujen rojaltilinmaksujen vähennyskelpoisuutta ei katsottu tarpeelliseksi rajoittaa kansainvälistä peiteltyä voitonsiirtoa tai veron kiertämistä koskevien normien nojalla.³¹⁷

Erilaiset tutkimus- ja tuotekehitykseen liittyvät kulut onkin katsottu vähennyskelpoisiksi kuluiksi. Konserniyhtiöt voivat keskittää toiminnot yhteen yhtiöön, joka sitten veloittaa kulut erilaisten kustannustenjakojärjestelmien perusteella. Siirtohinnoittelussa tulee kuitenkin

³¹⁷ Ks. Ryytänen 2000: 196. Ks. myös Andersson 1995: 195–197.

kin noudattaa markkinaehtoisuutta³¹⁸ ja veloitettavien kulujen tulee hyödyttää maksavaa yhtiötä. Yksi konserniyhtiö voi toimia palveluyhtiönä, joka taas veloittaa kustannustenjakojärjestelmällä muita yhtiöitä niiden hyväksi suoritettujen palvelujen mukaisesti. Kustannukset, jotka sisältyvät kustannustenjakojärjestelmään, tulee veloittaa vain siinä suhteessa järjestelmän osapuolilta, jotka voidaan katsoa kuuluvan kullekin osapuolelle. Vähennyskelpoisiksi ei voida katsoa sellaisia kuluja, jotka eivät hyödytä kyseisen maksaja yhtiön elinkeinotoimintaa.³¹⁹

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavana KHO 1993 B 504 oli yhdysvaltaisen emoyhtiön ja tämän suomalaisen tytäryhtiön välillä solmittu markkinoinnin palvelusopimuksen markkinaehtoisuus. Sopimuksen mukaan tytäryhtiö oli vuosittain sitoutunut maksamaan enintään 1,5 prosentin suuruisia palvelumaksuja. Suomalainen tytäryhtiö oli saanut vastasuorituksena sellaisia palveluja, jotka hyödyttivät sen liiketoimintaa. Lisäksi korkein hallinto-oikeus katsoi, että yhtiöiden välisen sopimuksen ehdot vastasivat sitä, mitä riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu.

Toisenlaiseen lopputulokseen on tultu service fee -sopimukseen perustuvien maksujen osalta. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa KHO 1986 II 577 oli ratkaistava hollantilaisen emoyhtiön ja suomalaisen tytäryhtiön välinen palvelumaksusopimus, jonka perusteella suomalaiselta tytäryhtiöiltä veloitettiin hollantilaisen emoyhtiön ylläpitämät tutkimus-, tuotekehittely- ja muut palvelukulut.

KHO 1986 II 577: Suomalainen kosmetiikka-alan tuonti- ja tukkuliike oli maksanut hollantilaiselle emoyhtiölleen 152.212 mk palvelu- (service fee-) maksuja, joilla sopimuksen mukaan tuli kattaa tutkimus-, tuotekehittely- ja muut palvelukulut, joita emoyhtiön ylläpitämät, koko konsernia palvelevat tutkimuskeskukset ja palveluosastot aiheuttivat. Konsernin piirissä oli sovittu näiden kustannusten jakamisesta tytäryhtiöiden kesken niiden ulkopuolisille tapahtuneen myynnin suhteessa. Kun yhtiö, joka ei lainkaan harjoittanut valmistustoimintaa, ei ollut selvittänyt saaneensa vastasuorituksiksi liiketoiminnassaan tarpeellisia hyödykkeitä tai palveluksia, se ei voinut vähentää service fee -maksuja tulon hankkimisesta johduneina menoina. Tytäryhtiön ja emoyhtiön välisessä service fee -sopimuksessa oli menetelty poikkeavasti siitä, mitä toisistaan riippumattomien yritysten välillä olisi sovittu. Äänestys 3-1. Verovuosi_1980.ElinkVL 7 §. VerotusL 73 § 1 mom.

³¹⁸ Ks. Myrsky & Linnakangas 2005: 246–252 ja Järvenoja 1999: 331–335.

³¹⁹ Ks. Järvenoja 1999: 331–335; Kilpi 1987a: 195–232 ja Eerola 2001: 37–41.

Kilpi (1987a: 195–232) toteaa ratkaisun perusteella, että tapaus osoittaa siirtohinnoittelutilanteissa vaadittavan selvitystä niistä seikoista, että ulkomaille tapahtuneet maksut ovat vastasuoritusta eritellyistä palveluksista. Suomessa olevan tytäryhtiön toiminnan tulee olla sellaista, että palvelut todella hyödyttävät tytäryhtiön toimintaa.³²⁰ Konsernin sisäisiä sopimuksia ja niihin perustuvia maksuja tulee arvioida riippumattomien osapuolten välisten liiketoimien kautta. Riippumaton osapuoli ei maksaisi sellaisista palveluista, jotka eivät todella hyödytä liiketoimintaa. Koska suomalainen tytäryhtiö ei voinut osoittaa saaneensa liiketoimintansa kannalta tarpeellisia hyödykkeitä tai palveluksia, emoyhtiölle suoritettujen service fee -maksujen vähennyskelpoisuus evättiin verotuksessa.³²¹ Päätöksessä on siten vahvistettu selvittämisvelvollisuuden jako sovellettaessa EVL 7 §:n säännöstä. Koska yhtiö tuntee parhaiten oman liiketoimintansa, se on myös velvollinen esittämään tätä koskevaa näyttöä.³²²

3.2. Rojalтин käsite kansainvälisessä vero-oikeudessa

Yleisin aineettoman oikeuden järjestämistapa konsernin sisäisesti on lisensiointi, jolloin konsernin yksi yhtiö luovuttaa käyttöoikeuden yhdelle tai useammalle konserniyhtiölle. Lisensiointisopimuksessa sovitaan rahavastikkeesta, jonka lisenssinsaaja maksaa lisenssinantajalle käyttöoikeuskorvauksena lisenssin tuottamista hyödyistä. Tästä yleensä rahavastikkeena maksettavasta korvauksesta käytetään nimitystä rojaltti.³²³

³²⁰ Ks. myös Torkkel 2003: 279–292 ja Andersson 1995: 189–193.

³²¹ Epäsuora hyöty voi olla myös esimerkiksi se, että tuotekehitystoiminta, joka suoranaisesti koituu konsernin valmistusyhtiön hyväksi, koituu epäsuorasti myös myyntiyhtiön hyväksi, jos se paremman myyntikatteen muodossa hyötyy kehitystyön ansiosta syntyneistä paremmista tuotteista. Vähennyskelpoisuus edellyttää kuitenkin tällaisissa tilanteissa vahvaa näyttöä verovelvollisen taholta siitä, että tällainen yhteys on olemassa ja että kyseinen erä ei ole jo sisältynyt niihin hintoihin, joilla valmistusyhtiö on siirtänyt tuotteita myyntiyhtiöön. Ks. Helminen 2000: 40. Kustannuksia, jotka voivat kuulua jakojärjestelmän piiriin, ei voida kohdistaa tietylle ryhmän jäsenyhtiölle. Tietyille yhtiölle kohdistettavissa olevaa kustannusta ei saa ottaa kustannustenjakojärjestelmän piiriin. Mikäli tällainen kustannus on otettu mukaan jakojärjestelmään, ei jaettu kustannus ole tältä osin vähennyskelpoinen niissä yhtiöissä, jotka eivät ole hyötyneet palvelusta. Tähän viittaa myös KHO:n ratkaisu 1986 II 577. Ks. Järvenoja 1999: 332. Ks. myös Andersson 1995: 189–193.

³²² Ks. Finckenberg 1994: 215–218.

³²³ Lisensiointijärjestelyjä konsernissa puoltavat kustannusedut, joita lisensioinnilla saavutetaan. Ks. Salmi ym. 2008: 574. Aineettomat oikeudet, kuten patentit ja tavaramerkit tuottavat haltijalleen taloudellista hyötyä

Kansainvälisen näkökulman liittyminen konsernin sisäisiin liiketoimiin tuo mukanaan verotuksellisia haasteita. Kansainvälisesti rojaltin käsitteellä ei ole eri maiden kansallisissa lainsäädännöissä yhtenäistä määritelmää, jonka vuoksi rojaltin verokohteluun voi liittyä verotuksellinen epäsymmetria. Aineettoman oikeuden luovutuksen yhteydessä luovutukseen saattaa liittyä teknistä tietotaitoa (know how), jota ilman palvelua ei voida käyttää. Joissain maissa tällaisesta palvelusta suoritettavaa maksua pidetään rojaltina ja taas toisessa maassa kyseinen tulo luetaan liike- tai ammattituloksi. Tämä aiheuttaa epäsymmetriaa.³²⁴ Epäyhtenäistä rojaltin määritelmää esiintyy myös verosopimuksissa, joissa rojaltin määritelmä vaihtelee riippuen siitä, milloin verosopimus on laadittu. Käsitteiden epäyhtenäisyydestä johtuvat kvalifikaatiokonfliktit aiheuttavat kaksinkertaista verotusta. Konsernissa tämä tulee ottaa huomioon osana hyvää verosuunnittelua.³²⁵

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 2011: 101 oli kysymys tietokoneohjelmista, joita yritys X luovutti asiakkailleen CD-ROM:illa Vietnamiin, Japaniin, Kiinan kansantavaltaan ja Korean tasavaltaan. Japanin, Kiinan ja Korean kanssa tehdyt verosopimukset ovat solmittu vuosina 1972–1987. Vietnamin kanssa verosopimus solmittiin vuonna 2002. Japanin, Kiinan ja Korean kanssa solmittujen verosopimusten rojaltin määritelmä ei sisällä tietokoneohjelmia koskevia rojalteja. Sen sijaan Vietnamin kanssa solmitun verosopimuksen rojaltin määritelmään sisältyy tietokoneohjelmat. Oikeustapauksessa kysymys oli siitä, katsottaisiinko Japanista, Kiinasta ja Koreasta saadut tulot rojaltiksi vai liiketuloksi, mikä vaikuttaa kyseisissä maissa maksetun lähdeverotuksen hyvittämiseen Suomen verotuksessa. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun mukaan tietokoneohjelmista saadut tulot katsottiin liiketuloksi Suomessa perustuen Japanin, Kiinan ja Korean kanssa solmittuun verosopimuksen rojaltiartiklaan, koska sanotuissa maissa pidätettyjä lähdeveroja ei voida kansain-

rojaltimaksuina. Ks. Manner 2000: 398–401. Ks. myös rojalti-termin taustasta sekä teollisista rojalteista esimerkiksi Niskakangas 1983: 31–36. Mannio (2001a: 221–233) on käsitellyt rojaltien verotuksellista kohtelua sähköisessä kaupankäynnissä. Rojalti-käsite pitää sisällään myös muista kuin aineettomista oikeuksista maksettavien korvausten käsitteet. Ks. myös Koulu 2003: 65–66; Niskakangas 2009: 31; Corbett ym. 2008: 255–257; Smith & Parr 2005: 195 ja Sund-Norrgård 2011: 168–169.

³²⁴ Ks. Helminen 2009: 322. Ks. lisenssi- ja know how -sopimuksista siviilioikeudellisena ilmiönä Niskakangas 1983: 25–31. Ks. myös eri maiden lainsäädäntöön sisältyvien termien epäyhtenäisyydestä Helminen 1999: 9.

³²⁵ Ks. Helminen 2009: 1–2, 321; Karjalainen & Raunio 2007: 17; Mehtonen 2005: 269–296 ja Sainio 1976: 23.

välisen kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta annetun lain 3 §:n nojalla hyvittää Suomessa maksuunpantavasta tuloverosta tulon verotusvallan kuuluessa yksinomaan Suomelle, vaikka suoritukset katsottaisiin lähdevaltion kansallisen lainsäädännön nojalla rojalteiksi.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu vaikuttaa epäloogiselta, koska KHO:n perustelujen mukaan tulisi verosopimusten tulkinnassa antaa merkitystä OECD:n malliverosopimukselle ja sen kommentaarille. Sen sijaan Helsingin hallinto-oikeuden ratkaisun (Helsingin HAO 26.1.2011 taltio 11/0115/4) mukaan sille seikalle, että tietokoneohjelmia ei ole kauan sitten laadittujen verosopimusten rojaltiartiklassa mainittu, ei tule antaa tulkinnallista merkitystä. Tämä vaikuttaisi loogisemmalta ratkaisulta, koska Vietnamin kanssa solmitun verosopimuksen mukaan tietokoneohjelmista saatu tulo on rojaltia ja rojalteista maksettavat lähdeverot hyvitetään Suomessa. Ristiriitainen tulkinta johtaa kaksinkertaiseen verotukseen ja se, että verosopimukset ovat solmittu vuosikymmeniä sitten, ei saisi vaikuttaa verosopimusten tulkintaan. Esimerkiksi Suomen ja Kiinan välisen verosopimuksen rojaltiartiklan 12 kohdan 3 mukaan ”sanonnalla ”rojalti” tarkoitetaan tässä artiklassa kaikkia suorituksia, jotka saadaan korvauksena kirjallisen... teoksen... käytöstä tai käyttöoikeudesta”. KHO on viitannut ratkaisun perusteluissa OECD:n malliverosopimukseen tulkinnallisena lähteenä.³²⁶

KHO ei ole kuitenkaan analysoinut tarkemmin malliverosopimuksen rojaltiartiklan kommentaarin kohtaa 8.2, jossa lausutaan, että jokaista tapausta tulee erikseen arvioida kansallisen immateriaalioikeuslainsäädännön nojalla³²⁷. Suomen voimassa olevan tekijänoikeuslainsäädännön (8.7.1961/404) 1.2 §:n mukaan tietokoneohjelma on kirjallinen teos. Tekijänoikeus voidaan TekijäL 27 §:n 1 momentin mukaan luovuttaa kokonaan tai osittain. TekijäL 27 §:n 2 momentin mukaan kappaleen luovutukseen ei kuitenkaan sisälly tekijänoikeuden luovutus. Tekijänoikeus koostuu taloudellisista oikeuksista, joka tuottaa yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta 1) valmistamalla siitä teoskappaleita (valmistusoikeus) sekä 2) saattamalla sen yleisön saataviin. Osittaisluovutukset voidaan jakaa a) yksinomaiseen tai b) yksinkertaiseen eli rinnakkaiseen luovutukseen. Rinnakkaisen tekijänoikeuden saaja saa

³²⁶ Vrt. KVL: 016/2012 (Lainvoimainen).

³²⁷ Ks. OECD 2008: 182. Commentary on Article 12. Kohta 8.2.

käyttää osittaisluovutuksen kohdetta hyväkseen sovitulla tavalla, mutta tämä oikeus ei ole yksinomainen. Osittaisluovutuksesta käytetään myös nimitystä ”käyttölupa” tai ”lisenssi”.³²⁸

Yhtiö oli toimittanut vastineen hallinto-oikeudelle, jonka mukaan yhtiö oli lisenssisopimusneuvottelujen lopputuloksena luovuttanut Kiinassa, Japanissa ja Koreassa toimiville asiakkailleen sekä ajalliselta kestoaltaan että käyttöalaltaan rajatun käyttöoikeuden eli lisenssin luomaansa tietokoneohjelmistoon. Yhtiön toimittaman vastineen mukaan yhtiö oli luovuttanut asiakkailleen käyttöoikeuden ohjelman kopion käyttöön tekijänoikeuksien edelleen säilyessä yhtiöllä. Hallinto-oikeuden ratkaisun (Helsingin HAO 26.1.2011 taltio 11/0115/4) perustelujen mukaan yhtiön asiakkaat olivat hyödyntäneet tietokoneohjelmaa liiketoiminnassaan, joka on tietokoneohjelman kaupallista hyödyntämistä. Yhtiön asiakkaille Kiinaan, Japaniin ja Koreaan luovuttama tietokoneohjelman käyttöoikeus on kirjallisen teoksen tekijänoikeuden käyttämistä, mistä saatu korvaus on rojaltia. Tekijäl 2 §:n 1 ja 2 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa oikeuden valmistaa siitä teoskappaleita, joka voidaan tallentaa asiakkaan kovalevyille tai valmistaa tietokoneohjelmasta varmuuskopio. Kysymys on ollut tekijänoikeuden osittaisesta luovutuksesta ja yrityksen asiakas on hyödyntänyt sitä omassa liiketoiminnassaan. Johtopäätöksenä voidaan ratkaisusta todeta, että KHO ei ole riittävästi analysoinut voimaan saatettujen verosopimusten 12 artiklan 3 kappaleessa tarkoitettuja ”rojaltin” määrittelyjä kansallisen tekijänoikeuslainsäädännön nojalla.

Verotuksen rojaltin käsitettä määritettäessä joudutaan tekemään monivaiheinen jäsentely, mitä yllä oleva korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu KHO 2011: 101 osoittaa. Luovutuksen kohteena tulee nimenomaisesti olla aineettoman oikeuden käyttöoikeuden luovutus eikä esine. Kuitenkin rajoituksia asettaa se, millaisin ehdoin aineeton oikeus on luovutettu asiakkaalle. Yrityksen ostaessa toiselta yritykseltä tuotteen kaupallista hyödyntämistä varten, niin myyjän saama luovutus on kiistattomasti rojaltia.³²⁹

³²⁸ Ks. Lehtonen 2002.

³²⁹ Ks. Mannio 2001a: 207–212, 221–242. Ks. myös Torkkel 2001: 23–28 ja Torkkel 1999: 36–41.

OECD:n malliverosopimuksen 12 artiklassa on määritetty rojaltin käsite³³⁰ ja rojaltia koskeva 12 artikla on yleensä sisällytetty verosopimukseen. Rojaltin käsitteen sisältö on määritetty kyseisessä artiklassa tyhjentävästi.³³¹ OECD:n malliverosopimuksen 12.2. artiklassa on lueteltu kaikki maksut, jotka katsotaan rojalteiksi. Artiklan 12.2. mukaan rojalteja ovat kaikki sellaiset maksut, jotka ovat saatu tekijänoikeuksista taikka taiteellisen tai tieteellisen työn käyttöoikeuden perusteella mukaan lukien elokuvat, patentit, tavaramerkit, mallit, suunnitelmat, salaiset kaavat tai valmistusprosessit. Artiklan 12.2. mukaan rojalteiksi katsotaan myös kaikki tietotaito liittyen teolliseen, kaupalliseen tai tieteelliseen kokemuksestaan.³³² OECD:n malliverosopimuksen rojaltin määrite ei sisällä sisäisenä palvelusuoritteena luovutettuja teknisiä tai neuvonnallisia palveluja, vaikka ne liittyisivätkin aineettoman oikeuden yhteydessä luovutettuun suoritukseen. Sisäiset palvelut luetaan liike- ja ammattituloksi verotuksessa.³³³

OECD:n rojaltiartiklan sovellettavuus koskee ainoastaan markkinaehtoisen hinnoittelun täyttäviä tapauksia³³⁴. Jos aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelussa on esiintynyt yli- tai alirojaltia, sovellettavaksi tulevat kansalliset erityissäännökset³³⁵. Erityissäännösten sovellettavuus ratkaistaan kansallisen lainsäädännön normien perusteella³³⁶. Yli- ja alihinnoittelutapauksissa tulevat noudatettavaksi esimerkiksi VML 31 §:n siirtohinnoittelu-oikaisua koskeva säännös³³⁷.

Konsernien osalta EU-vero-oikeuden normit vaikuttavat välittömään verotukseen muun muassa direktiivien kautta³³⁸. Korko- ja rojaltidirektiiviä (2003/49/EY) sovelletaan EU:n jäsenvaltioiden välisten lähiyhtiöiden korko- ja rojaltilmaksujen lähdeverovapautteen koron

³³⁰ Ks. OECD 2010a: 30. Article 12.2.

³³¹ Ks. Helminen 2009: 321–322

³³² Ks. OECD 2010a: 30. Article 12.2. Ks. myös Källqvist & Köhlmark 2007: 223.

³³³ Ks. Helminen 2009: 322. Ks. sisäisten palveluiden siirtohinnoittelusta Helminen 2000 sekä rojaltien ja palvelumaksujen verotuksesta Niskakangas 1983.

³³⁴ Ks. OECD 2010a: 30. Article 12.4; Helminen 2009: 323 Ks. ylisuuren koron oikaisusta Äimä 2009: 429–434, 440–443.

³³⁵ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 169; Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 27. Siirtohinnoittelu; Helminen 2009: 214; Wikström 2008: 129–133 ja Äimä 2009: 433.

³³⁶ Ks. Helminen 2000: 45.

³³⁷ Ks. Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 27. Siirtohinnoittelu.

³³⁸ Ks. Euroopan unionin virallinen lehti, C 83, 30.03.2010 s. 97.

tai rojaltilin maksajan valtiossa³³⁹. Korko- ja rojaltidirektiiviä sovellettaessa ilmaisulla ”rojaltilit” tarkoitetaan direktiivissä seuraavia maksuja:

Ilmaisulla ”rojaltilit” tarkoitetaan kaikenlaisia maksuja, jotka saadaan vastineeksi kirjallisen, taiteellisen tai tieteellisen teoksen, mukaan lukien elokuvien ja tietokoneohjelmien, tekijänoikeuden, patentin, tavaramerkin, mallin, suunnitelman, salaisen kaavan tai menetelmän käytöstä tai käyttöoikeudesta taikka teollis-, kaupallis- tai tieteellislouhteisesta kokemukseräisestä tiedosta. Maksut teollisten, kaupallisten tai tieteellisten laitteiden käytöstä tai käyttöoikeudesta katsotaan rojalteiksi.³⁴⁰

Valtiot solmivat keskenään verosopimuksia, mutta EU:n jäsenvaltioiden alueella direktiivin säännös voi ohittaa etusijajärjestyksessä valtioiden verosopimuksen säännöksen³⁴¹. OECD:n malliverosopimuksessa ei rojalteiksi katsota maksuja teollisten, kaupallisten tai tieteellisten laitteiden käytöstä tai käyttöoikeudesta³⁴². Jos verosopimukseen ei sisälly korko- ja rojaltidirektiivin 2b artiklan mukaista laitteiden käytön tai käyttöoikeuden lauseketta, tulee tämä kuitenkin sovellettavaksi EU:n jäsenvaltioissa, jos direktiivin sovellettavuuden muut edellytykset täyttyvät³⁴³.

EU:n korko- ja rojaltidirektiiviä vastaava implementointi Suomen kansalliseen lainsäädäntöön on tehty lähdeverolain (11.8.1978/627) 3 a §:n 2 kohtaan. Implementointi lähdeverolakiin on tehty sanatarkasti. EU:n jäsenvaltioiden välisten lähiyhtiöiden rojaltilin lähdeverovapautta sovelletaan sellaisiin maksuihin, jotka LähdeVL 3 a §:n 2 kohdan mukaan katsotaan maksuiksi teollisten, kaupallisten tai tieteellisten laitteiden käytöstä tai käyttöoikeudesta. Lähdeverolain rojaltilimääritelmien lisäksi tuloverolain (30.12.1995/1535) 10 §:n 8 kohta sisältää säännöksen rojaltilista, lisenssimaksuista tai muiden niihin verrattavien hyvytysten veronalaisuudesta Suomessa saatuna tulona.³⁴⁴

³³⁹ Direktiivi 2003/49/EY. 1 artikla.

³⁴⁰ Direktiivi 2003/49/EY. 2 artikla b-kohta.

³⁴¹ Ks. Helminen 2009: 17–18.

³⁴² OECD 2010a: 30. Article 12.2. Ks. myös Källqvist & Köhlmark 2007: 228–229.

³⁴³ Lähdeverolain 3 a §:n 2 kohtaan on implementoitu sanatarkka korko- ja rojaltidirektiivin rojaltiliartiklan 2b mukainen rojaltilimääritelmä, jolloin Suomen verosopimuksissa tulee nimenomaisesti noudattaa sekä direktiivin että kansallisen lainsäädännön määräyksiä EU:n jäsenvaltioiden alueella lähiyhtiöiden välisiin rojaltilimaksuihin sovellettaessa lähiyhtiöiden välisiä verovapaussäännöksiä muiden sovellusedellytysten täytyessä. Ks. Helminen 2009: 321–325.

³⁴⁴ Ks. Helminen 2009: 324–325.

3.3. Rojaltien verokohtelu kansainvälisessä vero-oikeudessa

3.3.1. Asuinmaa- ja lähdemaaperiaate

Kansainvälisten konsernien siirtohinnoittelussa on kysymys vero-objektien tai verosubjektien liittämisestä kahden tai useamman valtion alueelle, mikä saattaa aiheuttaa kaksoisasumiskonflikteja. Kaksoisasumiskonflikti voi johtaa tilanteeseen, jolloin sekä konserniyrityksen asuinvaltio että tulon lähdevaltio katsovat yrityksen täyttävän kyseisen valtion asuinmaaperiaatteen mukaisen määritteen.³⁴⁵

Merkittävä osa kansainvälisestä vero-oikeudesta käsittelee valtioiden verotusvallan ulottuvuutta. Verosopimuksissa sovittu verotusvallan jakautuminen perustuu valtioiden väliseen sopimukseen tulojen jakautumisesta asuinvaltion ja lähdevaltion kesken.³⁴⁶ Konserniyrityksillä voi olla vero-objekteja ja/tai verosubjekteja kahdessa eri valtiossa, joiden perusteella konsernille kertyy tuloja. Asuinvaltioperiaatteen mukaan valtio pyrkii verottamaan asuinvaltionsa yhteisön maailmanlaajuisen tulon. Lähdevaltioperiaatteen mukaisesti valtiot taas pyrkivät verottamaan tuloa, joka syntyy valtion alueella toimivan elinkeinotoiminnan tuloksena. Verosopimusten solmimisella pyritään ratkaisemaan tulon jakautuminen asuinvaltion ja lähdevaltion kesken, koska kansainväliseen tuloon liittyy kaksinkertaista verotusta.³⁴⁷

Kansainvälisen konsernin tuloihin saattaa kohdistua sekä juridista että taloudellista kaksinkertaista verotusta. Juridisessa kaksinkertaisessa verotuksessa kahden valtion verotus kohdistuu samaan tuloon samanaikaisesti. Taloudellinen kaksinkertainen verotus taas johtuu

³⁴⁵ Ks. Niskakangas 1983: 2 ja Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 167. Konserniyrityksen emoyhtiön asuinvaltion eli kotivaltion määrittäminen saattaa johtaa kaksoisasumiskonfliktiin, koska sekä emoyhtiön rekisteröimisvaltio että ylimmän johdon sijaintivaltio (tosiasiallinen johtopaikka) voivat katsoa samanaikaisesti yhtiön yleisesti verovelvolliseksi kyseisessä valtiossa. Ks. Helminen 2009: 89 ja Malmgrén 2008: 14. Valtioilla on verotusoikeus oman valtionsa alueella. Verovelvollisuus ratkaistaan kolmen kriteerin perusteella, joita ovat kotivaltioperiaate (nationalitetsprincipen), asuinvaltioperiaate (domicilprincipen) ja lähdevaltioperiaate (källstatsprincipen). Ks. Dahlman & Fredborg 2002: 128.

³⁴⁶ Ks. Helminen 2009: 1; Vapaavuori 2003: 25–30 ja Vapaavuori 1991: 35–40

³⁴⁷ Ks. Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 167. Ks. myös Vapaavuori 2003: 25–32 ja Vapaavuori 1991: 35–40.

siitä, että sama tulo tulee verotetuksi kahdessa eri valtiossa kahden konserniyrityksen tulona.³⁴⁸

Verotuksellisesta asuinvaltiosta säännellään verosopimuksissa, EU-oikeudellisissa direktiiveissä sekä kansallisessa lainsäädännössä. Lisäksi kyseiset kansainvälisen vero-oikeuden lähteet sisältävät määräyksiä lähdevaltion verotusoikeudesta sekä sääntelyitä, jotka vaikuttavat tulojen jakautumiseen verosopimusvaltioiden kesken.³⁴⁹ Kansainväliseen vero-oikeuteen sisältyy myös tilanteita, jolloin valtioiden välillä ei ole verosopimusta. Verosopimuksettomien valtioiden välinen verotus tulee ratkaistavaksi valtioiden kansallisen lainsäädännön perusteella.³⁵⁰

Puhtaassa muodossaan asuinvaltioperiaate merkitsee sitä, että tiettyä tuloa tai varallisuutta verotetaan vain tulonsaajan tai varallisuuden omistajan asuinvaltiossa. Jos taas lähdevaltioperiaatetta sovelletaan puhtaana, tulon lähdevaltiolle tai varallisuuden sijaintivaltiolle annetaan yksinomainen verotusoikeus kyseiseen tulon tai varallisuuden osalta. Useiden tulojen osalta verotusoikeus kuitenkin jaetaan lähdevaltion ja asuinvaltion kesken.³⁵¹

Verosopimuksen tarkastelu voidaan jakaa koko sopimuksen näkökulmaan sekä tulotyyppiartikloihin, kun kysymys on asuinvaltion sekä lähdevaltion verotusoikeuden määrittämisestä. Koko sopimuksen näkökulma on asuinvaltion verotusoikeuden määrittämisessä ja tulotyyppiartikloissa taas määritetään lähdevaltion oikeus kulloinkin kyseessä olevaan tuloon.³⁵² Tulotyyppiartiklana voidaan mainita kansainvälisten konsernien sisäisten rojaltilojen verotukseen liittyvät artikkelit, joita koskevat OECD:n malliverosopimuksen mukaan

³⁴⁸ Yleisen ja rajoitetun verovelvollisuuden yhtäaikainen soveltaminen kahdessa valtiossa merkitsee usein sitä, että henkilöä verotetaan samasta tulosta tai varallisuudesta molemmissa valtioissa. Tällöin syntyy juridinen kaksinkertainen verotus. Taloudellinen kaksinkertainen verotus syntyy taas siitä, että sama tulo tulee verotetuksi kahdessa eri valtiossa, mutta kahden eri verovelvollisen tulona. Ks. Malmgrén 2010: 264–284. Ks. myös Källqvist & Köhlmark 2007: 20 ja OECD 2010a: 306. Commentary on Article 23 A and 23 B. Kohdat 1 ja 2.

³⁴⁹ Ks. Malmgrén 2008: 13–16.

³⁵⁰ Ks. Helminen 2009: 8, 179.

³⁵¹ Ibid: 8.

³⁵² Ibid: 8–9.

asuinmaaperiaate, kiinteä toimipaikka, liiketulo, etuyhteydessä keskenään olevat yritykset sekä rojalteja koskeva tulotyyppiartikla³⁵³.

3.3.2. Verosopimusten vaikutus

Verotuksellisesti oikeushenkilön asuinvaltiona pidetään valtiota, jossa oikeushenkilö on perustettu tai rekisteröity. Oikeushenkilön asuinvaltio voi myös määräytyä sillä perusteella, missä oikeushenkilön tosiasiallinen johto toimii. Oikeushenkilön asuinvaltiossa tämä katsotaan verotuksessa yleisesti verovelvolliseksi.³⁵⁴ Verosopimuksissa on kuitenkin voitu asuinmaan ja lähdemaan välillä sopia toisenlaisesta verotulojen jakautumisesta³⁵⁵.

OECD:n malliverosopimuksessa on määritetty rojaltin verokohtelu asuinmaan ja lähde-
maan välillä rojalteja koskevan artiklan 12.1. kohdassa. Verosopimusvaltioista toiseen maksettuja rojalteja verotetaan ainoastaan rojaltin saajan asuinvaltiossa, jos rojaltin omistaja asuu kyseisessä verosopimusvaltiossa. Lähdevaltiolla ei ole artiklan mukaan verotusoikeutta sellaiseen rojaltiin, jonka tosiasiallinen omistaja asuu toisessa sopimusvaltiossa.³⁵⁶ Useimmat Suomen solmimat verosopimukset poikkeavat rojaltien suhteen osittain asuinmaaperiaatteen mukaisesta verotuksesta. Verosopimukset antavat OECD:n malliverosopimuksen rojalteja koskevasta artiklasta poiketen viiden prosentin lähdeverotusoikeuden, jota sovelletaan siirtymäaikoja koskevien siirtymäsäännösten puitteissa myös EU:n jäsenvaltioiden alueella³⁵⁷.

Kiinteän toimipaikan muodostuminen toiseen verosopimusvaltioon vaikuttaa rojaltin verotukseen merkittävästi. Tällöin verosopimukset antavat verotusoikeuden rojaltiin. Verotusoikeudelle on asetettu edellytykseksi, että sen perusteena oleva oikeus tai omaisuus liittyy rojaltin saajayritykseen rojaltin lähdevaltiossa ja että toimintaa harjoitetaan kiinteän toimi-

³⁵³ Ks. OECD 2010a: 24–30. Articles 4, 5, 7, 9, 12.

³⁵⁴ Ks. OECD 2010a: 24. Article 4.1. Ks. myös Viitala 2004: 87–91.

³⁵⁵ Ks. Malmgrén 2008: 13–14

³⁵⁶ Ks. OECD 2010a: 30. Article 12.1. Ks. myös Helminen 2009: 326.

³⁵⁷ Ks. Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 230–232.

paikan muodossa.³⁵⁸ Rojaltituloon liittyvä kaksinkertainen verotus poistetaan käyttämällä hyvitys- tai vapautusmenetelmää. Jos taas rojaltin maksajan valtioon ei ole muodostunut verosopimuksessa määritettyä kiinteää toimipaikkaa, tulee rojalti verotetuksi normaalien verosopimuksen rojaltitulon määräysten mukaisesti.³⁵⁹

OECD:n malliverosopimuksen mukaan kiinteä toimipaikka tarkoittaa kiinteää paikkaa tai toimintaa, mistä yrityksen toimintaa kokonaisuudessaan tai osittain organisoidaan. Termillä kiinteä toimipaikka tarkoitetaan erityisesti johdon sijaintipaikkaa, sijaintivaltioon perustettua haarakonttoria, toimistoa, tehdasta, työpajaa tai kaivosta. Lisäksi kiinteäksi toimipaikaksi katsotaan työmaa tai asennusprojekti, jonka kesto on yli 12 kuukautta kyseisessä sijaintivaltiossa.³⁶⁰

3.3.3. Korko- ja rojaltidirektiivin vaikutus

Euroopan unionin neuvosto voi antaa välittömään verotukseen liittyviä direktiivejä SEUT-sopimukseen sisältyvän artiklan 115 valtuutuksella. Artiklassa määritetyn toimivallan mukaan Neuvosto saa antaa yksimielisesti erityisessä lainsäätämisyjärjestyksessä sekä Euroopan parlamenttia ja talous- ja sosiaalikomiteaa kuultuaan direktiivejä sellaisten lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä, jotka suoraan vaikuttavat sisämarkkinoiden toteuttamiseen ja toimintaan.³⁶¹

SEUT-sopimukseen ei sisällytetty EY:n perustamissopimuksen artiklaa 293, jossa säädettiin EU-jäsenvaltioiden mahdollisuudesta neuvotella keskenään kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta. Kaksinkertainen verotus voidaan nähdä yhtenä aitona esteenä sisämarkkinoiden syntymiselle. EU-tuomioistuimen mukaan EU-jäsenvaltioiden on poistettava kak-

³⁵⁸ OECD:n malliverosopimuksen (OECD 2010a: 30) 12.3. artiklan mukaan lähdeverovapaus ei toteudu, jos lähdevaltioon on muodostunut kiinteä toimipaikka ja oikeus rojaltiin tai omaisuuteen liittyy rojaltin maksajan valtiossa olevan toisen verosopimusvaltion (rojaltin saajavaltion) tässä valtiossa sijaitsevaan kiinteään toimipaikkaan. Ks. myös Malmgrén 2011: 302–309 ja KHO 2011: 101.

³⁵⁹ Ks. Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 230 ja Malmgrén 2011: 302–309.

³⁶⁰ Ks. OECD 2010a: 24–25. Article 5. Ks. myös Malmgrén 2011: 302–309.

³⁶¹ Ks. Euroopan unionin virallinen lehti, C 83, 30.03.2010 s. 97.

sinkertainen verotus verosopimustasolla. Ongelman asettavat tilanteet, jolloin kaksinkertaista verotusta syntyy EU-jäsenvaltioiden alueella riittämättömien harmonisointitoimien johdosta. Kaksinkertaisen verotuksen poistaminen on jätetty EU:n jäsenvaltioille, vaikka katsotaan, että Euroopan unionin tasoisia harmonisointitoimia myös tarvittaisiin. Mahdollisia EU-oikeuden tasoisia velvoitteita asettavatkin lojaliteettiperiaate sekä SEUT-sopimukseen sisältyvä vapausoikeuksien syrjimättömyysperiaate.³⁶²

Direktiiveihin sisältyy määräyksiä verotusvallan jaosta asuinvaltion ja lähdevaltion kesken. Korko- ja rojaltidirektiivissä kaksinkertaista verotusta ei synny, jos direktiivin muut edellytykset ovat täyttyneet.³⁶³ Direktiivien tarkoituksena on parantaa Euroopan unionin yhteismarkkinoiden toimivuutta³⁶⁴. Korko-rojaltidirektiivin tarkoituksena on yhteismarkkinoiden ominaispiirteiden vahvistaminen, jolloin varmistetaan korkoihin ja rojalteihin liittyvän verotuksen yhtenäistäminen Euroopan unionin jäsenvaltioissa. Direktiivin tarkoituksena on ollut:

- korko- ja rojaltituloihin liittyvän kaksinkertaisen verotuksen poistaminen,
- huolehtia, että korko- ja rojaltimaksuja verotetaan jossakin jäsenvaltiossa kerran,
- varmistua kansallisten ja rajojen ylitse tapahtuvien liiketoimien tasa-arvoinen vero-kohtelu luomalla lähdeverovapaus rojaltin maksaja valtiossa sekä
- soveltaa lähdeverovapautta vain sellaisiin toimiin, joista olisi sovittu ilman etuyhteyden puuttumista.³⁶⁵

Direktiivit vaikuttavat EU:n jäsenvaltioissa ja korko-rojaltidirektiivillä on välittömään tuloverotukseen vaikutusta tilanteessa, jolloin vero-objektilla tai verosubjektilla on liittymä toisen jäsenvaltion ohella toiseen jäsenvaltioon. Vero-objektin tai -subjektin liittyessä toiseen jäsenvaltioon, korko-rojaltidirektiivi rajoittaa suvereenin jäsenvaltion verotusoikeutta,

³⁶² Ks. problematiikan yksityiskohdista tarkemmin Malmgrén 2010: 276–284 ja Nieminen 2010: 428–437. Ks. myös Komission tiedonanto 582/2001.

³⁶³ Ks. Malmgrén 2010: 276–284.

³⁶⁴ Ks. Wikström 2008: 44–61. Ks. myös EU-oikeuden vaikutuksesta välittömään verotukseen Äimä 2003: 78, 82–83.

³⁶⁵ Direktiivi 2003/49/EY. Korko- ja rojaltidirektiivin tarkoituksena on myös ollut poistaa verotukseen liittyviä hallinnollisia muodollisuuksia sekä estää yrityksiin kassavirtaan liittyviä ongelmia, joita korkojen ja rojaltien lähdeverotus on synnyttänyt. Ks. Burgers 2009: 88.

jos korko-rojaltidirektiivin muut edellytykset täyttyvät. Korko-rojaltidirektiivin soveltamisala ja menettely on määritelty direktiivin 1 artiklan 1 kohdassa, jonka mukaan:

Jäsenvaltioista lähtöisin olevat korko- ja rojalTIMaksut ovat vapaita kaikista siinä valtiossa näistä maksuista lähdeveroina ja/tai lopullisessa verotuksessa kannettavista veroista, mikäli koron tai rojalTIMin tosiasiallinen edunsaaja on toisessa jäsenvaltiossa oleva yhtiö tai jostakin jäsenvaltiosta olevan yhtiön toisessa jäsenvaltiossa sijaitseva kiinteä toimipaikka.³⁶⁶

EU:n korko-rojaltidirektiiville on asetettu sovellettavuuden edellytyksiä, joiden täytyessä lähiyhtiöt ja niiden kiinteät toimipaikat ovat vapautettuja rojalTIMin maksajan valtiossa lähdeverosta. Tosiasiallisen rojalTIMin maksajan ja tosiasiallisen edunsaajan tulee olla eri jäsenvaltioissa sijaitsevia direktiivin tarkoittamia yhtiöitä. Direktiiviä ei sovelleta tapauksissa, joissa rojalTIMin maksaja ja tosiasiallinen edunsaaja ovat samassa EU:n jäsenvaltiossa olevia yhtiöitä. Tilanteeseen tulevat sovellettavaksi kyseisen jäsenvaltion kansalliset säännökset. Tosiasiallisen rojalTIMista tulevan edun saajalle on asetettu edellytykseksi, että tämä ei toimi välittäjänä rojalTIMin suhteen.³⁶⁷

Korko-rojaltidirektiivin sovellettavuuden edellytyksenä on, että rojalTIMin maksajan tai kiinteän toimipaikan sekä rojalTIMin tosiasiallisen edunsaajan välillä vallitsee direktiivin mukainen etuyhteyssuhde³⁶⁸. Direktiivissä tarkoitettu etuyhteys muodostuu lähiyhtiö-käsitteen määrittämisen kautta³⁶⁹. Lähiyhtiön käsite on määritetty direktiivin 3b artiklassa, jonka mukaan yhtiötä pidetään toisen yhtiön ”lähiyhtiönä”, jos

- ensiksi mainittu yhtiö omistaa välittömästi vähintään 25 prosenttia toisen yhtiön pääomasta; tai
- toinen yhtiö omistaa välittömästi vähintään 25 prosenttia ensiksi mainitun yhtiön pääomasta, tai
- kolmas yhtiö omistaa välittömästi vähintään 25 prosenttia sekä ensiksi mainitun yhtiön pääomasta että toisen yhtiön pääomasta.

Omistus lasketaan vain siltä osin, kun yhtiöiden kotipaikka on Euroopan yhteisön alueella. Omistussuhteet on rajoitettu direktiivissä koskemaan ainoastaan välittömiä omistuksia.³⁷⁰

³⁶⁶ Direktiivi 2003/49/EY. Artikla 1 kohta 1.

³⁶⁷ Direktiivi 2003/49/EY. Artikla 1.

³⁶⁸ Direktiivi 2003/49/EY. Artikla 1 kohta 7.

³⁶⁹ Ks. etuyhteyden muodostumisesta Äimä 2009: 222–225 .

³⁷⁰ Direktiivi 2003/49/EY artikla 3b:n mukaan jäsenvaltiolla on oikeus korvata lainsäädännössään pääomaomistuksen vähimmäisperuste asettamalla vähimmäisääniosuuteen perustuva määrite lainsäädäntöön, jonka

Korko-rojaltidirektiiviä sovelletaan yhtiöihin, jotka ovat a) tuloverovelvollisia EU:n jäsenvaltiossa, b) yhtiöllä on verotuksellinen kotipaikka³⁷¹ EU:n jäsenvaltiossa ja c) yhtiömuoto on jokin direktiivin liitteissä mainituista³⁷². Direktiivissä tarkoitettulla ilmaisulla ”kiinteä toimipaikka” tarkoitetaan jäsenvaltiossa sijaitsevaa kiinteää liikepaikkaa, jonka kautta toisesta jäsenvaltiosta olevan yhtiön liiketoimintaa osaksi tai kokonaan harjoitetaan³⁷³.

Korko-rojaltidirektiivi sisältää markkinaehtoperiaatteen vaatimuksen etuyhteyssuhteessa olevien osapuolten kesken, joka sisältyy direktiivin 4 artiklan ”Korkoina tai rojalteina maksettujen maksujen poissulkeminen” kohtaan 2. Jos etuyhteyssuhteessa on sovittu sellaisista ehdoista, jotka ylittävät erityisen suhteen vuoksi määrän, josta rojaltilin maksaja ja tosiasiallinen edunsaaja olisivat ilman etuyhteyssuhdetta sopineet, niin direktiiviä sovelletaan vain markkinaehtoisien rojaltilin määrään.³⁷⁴ Yli- tai alihinnoittelussa tulevat kansallisen lainsäädännön normit sovellettaviksi³⁷⁵. Direktiivissä on erikseen artikla, jonka tarkoituksena on estää petosten ja väärinkäytösten torjuminen. Artiklasta käytetään nimitystä anti-abuse-yleislauseke. Jos etuyhteystoimissa on tehty sellaisia liiketoimia, joiden pääasiallisena tarkoituksena tai yhtenä pääasiallisena tarkoituksena on ollut veronkiertäminen, veron välttäminen tai väärinkäytökset, sovellettavaksi tulevat kansalliset säännökset tai sopimukseen perustuvat määräykset.³⁷⁶

perusteella lähiyhtiö muodostuu korko- ja rojaltidirektiivissä tarkoitettulla tavalla. Ks. myös etuyhteyden vähimmäisomistuksen tai -äänimäärän muodostumiselle asetuista edellytyksistä Äimä 2009: 222–225.

³⁷¹ Kotipaikan käsite on lähtökohtana eurooppavero-oikeudessa sekä EU:n yhtiöoikeudellisissa säännöksissä, kun määritetään oikeushenkilön yhtiöoikeudellista kotipaikkaa. Lisäksi direktiiveissä on määritetty asuinvaltiokäsite, jonka kautta yrityksen kotipaikkaa arvioidaan direktiivien sovellettavuuden edellytyksenä. Ks. Malmgrén 2008: 13.

³⁷² Ks. Helminen 2009: 327–328.

³⁷³ Direktiivi 2003/49/EY. Artikla 3c. Korko- ja rojaltidirektiivi ei sisällä OECD:n malliverosopimuksen artiklan 5 lauseita 2–7. Näiden lauseiden sisällyttäminen verosopimukseen laajentaa, rajoittaa tai selventää kiinteän toimipaikan käsitettä. Verosopimuksin saatetaan sopia, että kiinteä toimipaikka muodostuu toisin kuin yleisen määritteen mukainen kiinteä toimipaikka. Ks. lisää kiinteän toimipaikan muodostumisesta Helminen 2009: 141–181; Malmgrén 2008: 218–241, 301–369 ja OECD 2010a: 24–25. Article 5.

³⁷⁴ Direktiivi 2003/49/EY. Artikla 4

³⁷⁵ Ks. Helminen 2009: 323.

³⁷⁶ Direktiivi 2003/49/EY. Artikla 5 kohdat 1–2. Korko- ja rojaltidirektiivin 4 ja 5 artiklaa ei tarvitse nimenomaisesti implementoida kansalliseen lainsäädäntöön. Suomen verolainsäädännössä ei ole erityistä lainkohtaa, jota sovellettaisiin nimenomaan korko- ja rojaltidirektiivin soveltamisalalla direktiivietujen poissulkemiselta yli suurelta korolta. Suomessa sovelletaan myös korko- ja rojaltidirektiivin soveltamistilanteissa VML 28, 29 tai 31 §:ää sekä verosopimusmääräyksiä. Ks. Äimä 2009: 433. Ks. myös HE 137/2003: 6 ja Knuutinen 2012: 50–52.

3.3.4. Kansallinen lainsäädäntö

Suomen valtion verotusoikeuden lähtökohtana ovat valtion sisäisen lainsäädännön normit, joiden kautta määritetään oikeushenkilön asuinvaltio ja lähdevaltio. Verotuksellinen asuinvaltio määrittää oikeushenkilön yleisen verovelvollisuuden. Yleinen ja rajoitettu verovelvollisuus tulee ratkaistavaksi Suomen kansallisten säädösten perusteella.³⁷⁷ Yleinen ja rajoitettu verovelvollisuus eroavat toisistaan, sillä näillä eri verovelvollisryhmillä on erilainen verotuksellinen laajuus. Lisäksi verotusmenettelyä koskevat seikat eroavat toisistaan.³⁷⁸

Tuloverolain (30.12.1995/1535) 9–13 §:ien säännöksissä määritetään verovelvollisuuden laajuus Suomessa. Yleisesti verovelvolliseksi TVL 9.1 §:n 1 kohdan mukaan Suomessa katsotaan henkilö, kotimainen yhteisö, yhteisetuus ja kuolinpesä, joka on verovuonna asunut Suomessa. Yleinen verovelvollisuus ulottuu Suomesta ja muualta saatuun tuloon. Suomesta saadut tulot on lueteltu tyhjentävästi TVL 10 §:ssä. Suomesta saaduksi tuloksi katsotaan TVL 10 §:n 2 kohdan mukaan täällä liikkeen- tai ammatin harjoittamisesta saatu tulo. Rojaltili, lisenssimaksu ja niihin rinnastettava tulo on TVL 10 §:n 8 kohdan mukaan Suomessa veronlaista, jos omaisuutta tai oikeutta käytetään täällä elinkeinotoiminnassa tai jos tällaisen hyvityksen maksamiseen on velvollinen Suomessa asuva yhteisö. Yleinen verovelvollisuus voidaan nähdä lähtökohtana Suomessa asuvan yhteisön verovelvollisuudelle maailmanlaajuisista tuloista³⁷⁹. Suomessa yleisesti verovelvollisen yhteisön saama rojaltili on normaalia veronalaista tuloa, johon kohdistuu yhteisövero³⁸⁰.

Rajoitetusti verovelvolliseksi katsotaan TVL 9.1 §:n 2 kohdan mukaan henkilö, joka verovuoden aikana ei ole asunut Suomessa. Lisäksi rajoitetusti verovelvolliseksi katsotaan ulkomainen yhteisö täältä saamastaan tulosta. Verosopimukset asettavat Suomesta saadulle

³⁷⁷ Ks. Malmgrén 2008: 11–13 ja Malmgrén 2011: 277.

³⁷⁸ Ks. Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 13.

³⁷⁹ Ibid: 39.

³⁸⁰ Helminen 2009: 331. Vuoden 2011 verotuksessa rojalteihin kohdistuu 26 prosentin yhteisövero. Sen sijaan vuoden 2012 alusta yleisesti verovelvollisen yhteisön verokanta TVL 124 §:n mukaan 24,5 prosenttia ja sitä sovelletaan ensimmäisen kerran vuodelta 2012 toimitettavassa verotuksessa. Ks. VaVM 23/2011: 4, 6.

tulolle rajoitteita³⁸¹ ja tulotyyppiartikloissa saatetaan määrittää, että Suomella ei ole verotusoikeutta lähdevaltiona rojaltiin³⁸². Rajoitetusti verovelvollisen tulon verottamisesta säädetään lähdeverolaissa (11.8.1978/627) ja lähdeveroasetuksessa (29.12.2005/1228). Lähdeverolain 3 §:ssä on lueteltu tyhjentävästi tulot, joihin lähdeverolain mukainen verotus kohdistuu. Lähdeverolain 3 §:n mukaan lähdeverotus kohdistuu sekä rojaltituloon että verotusmenettelylain 31 §:ssä säädettyyn siirtohinnoitteluoikeykseen.³⁸³

Joissain tilanteissa on mahdollista, että Suomen ja toisen valtion välillä ei ole verosopimusta. Verosopimuksettomassa tilanteessa kohdistuu ulkomaisen rajoitetusti verovelvollisen Suomesta saamaan rojaltituloon lähdeverolain 7 §:n 2 kohdan mukainen yhteisövero. Normaali verotus Suomessa tapahtuu verotusmenettelylain mukaisessa järjestyksessä, jolloin kyse on nettoverotuksesta. Ulkomaisen rajoitetusti verovelvollisen rojalteihin liittyvä verotus verosopimuksettomassa tilanteessa johtaa bruttoverotukseen eikä kyseisestä tulosta voida tehdä tuloon liittyviä vähennyksiä.³⁸⁴

3.3.5. Kiinteä toimipaikka

Suomen kansallisten säännösten mukaisesti kiinteä toimipaikka muodostuu ensisijaisesti sillä perusteella, että verovelvollinen harjoittaa täällä elinkeinotoimintaa sitä varten perustetun kiinteän toimipaikan muodossa³⁸⁵. Jos ulkomaisella yhteisöllä on Suomessa elinkeinoharjoittamista varten kiinteä toimipaikka, on yhteisö velvollinen TVL 9.3 §:n mukaan suo-

³⁸¹ Ks. Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 22.

³⁸² OECD:n malliverosopimuksen (OECD 2010a: 30) 12.1. rojaltiartiklan mukaan ainoastaan asuinvaltiolla on verotusoikeus rojaltimekseen. Kuitenkin Suomen solmimat sopimukset poikkeavat tältä osin OECD:n verosopimuksista ja antavat lähdevaltiolle alhaisen verotusoikeuden rojaltiin. Ks. Helminen 2009: 327.

³⁸³ Ks. Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 111.

³⁸⁴ Poikkeuksen tähän tekee elokuvarojaltien verotus, joka tapahtuu normaalin verotusmenettelylain mukaisessa järjestyksessä. Ks. Helminen 2009: 325–326. Hallituksen esityksen (130/2011: 10) ja valtiovarainvaliokunnan mietinnön (23/2011: 13) mukaan vuoden 2012 alusta voimaan tulleen LähdeVL 7 §:n 2 kohtaa koskevan lakimuutoksen jälkeen yhteisövero on 24,5 prosenttia rajoitetusti verovelvolliselle yhteisölle maksettavasta osingosta, korosta tai rojaltimekseen sekä muusta 3 §:ssä tarkoitettua suorituksista, jonka osalta ei muuta säädetä. Vuodelta 2011 toimitettavaan verotukseen kohdistuu 26 prosentin yhteisövero.

³⁸⁵ Ks. Helminen 2009: 143. Ks. myös Malmgrén 2011: 302–309 ja Verohallinto 2010a.

rittamaan kiinteästä toimipaikasta veroa kaikesta tähän kiinteään toimipaikkaan liittyvästä tulosta. Kiinteä toimipaikka on määritetty TVL 13 a §:ssä seuraavasti:

Kiinteällä toimipaikalla tarkoitetaan paikkaa, jossa elinkeinon pysyvää harjoittamista varten on erityinen liikepaikka tai jossa on ryhdytty erityisiin järjestelyihin, kuten paikkaa, jossa sijaitsee liikkeen johto, sivuliike, toimisto, teollisuuslaitos, tuotantolaitos, työpaja tai myymälä taikka muu pysyvä osto tai myyntipaikka. Kiinteäksi toimipaikaksi luetaan myös käytössä oleva kaivos tai muu löydös, kivilouhos, turvesuo, soranotto- tai muu siihen verrattava paikka taikka palstoitettujen tai palstoitettaviksi tarkoitettujen kiinteistöjen elinkeinotoimintaan kuuluvassa myynnissä nämä kiinteistöt ja rakennusurakoinnissa paikka, jossa sellaista urakointia on huomattavassa määrässä harjoitettu, sekä linjaliikenteen harjoittamisessa myös liikkeen huoltopaikka tai muu erityinen, liikennettä palveleva pysyvä liikepaikka.

Kiinteä toimipaikka synnyttää tilanteen, jolloin asuinvaltion lisäksi lähdevaltiolla on oikeus verottaa kiinteää toimipaikkaa lähdevaltiossa syntyneestä kiinteän toimipaikan tulosta. Verosopimusten perusteella asuin- ja lähdevaltion välillä on sovittu kiinteän toimipaikan verotuksesta sen sijaintivaltiossa ja verosopimus määrittää lähdevaltion oikeuden kiinteän toimipaikan elinkeinotulon verotukseen. Kiinteä toimipaikka on lähdevaltiossa rajoitetusti verovelvollinen.³⁸⁶

Kiinteän toimipaikan muodostuminen on poikkeus siitä pääsäännöstä, jonka perusteella yhteisön maailmanlaajuinen tulo tulee verotetuksi asuinvaltiossa³⁸⁷. Kiinteä toimipaikka tulee olla perustettu TVL 13 a §:n mukaan elinkeinonharjoittamista varten Suomeen. Kiinteän toimipaikan osalta Suomen verotusoikeus tulee ratkaista sekä Suomessa olevan ulkomaisen yhteisön kiinteän toimipaikan että suomalaisen emoyhtiön ulkomailla olevan kiinteän toimipaikan verotuksen osalta. Molempien tilanteiden osalta kysymyksessä on lähdevaltioon liittyvän verotusoikeuden ulottuvuuden ratkaiseminen.³⁸⁸

Suomesta tai muualta rojaltina saatu tulo Suomessa yleisesti verovelvolliselle emoyhtiölle on normaalia yhteisöverokannan alaista elinkeinotuloa³⁸⁹. Konsernin sisäisesti kiinteästä toimipaikasta voidaan rojaltin käyttöoikeuskorvauksena maksaa emoyhtiölle Suomeen maksuja, jotka saatetaan verottaa sekä lähde- että asuinvaltiossa. Lähdevaltion rojaltiin

³⁸⁶ Ks. Malmgrén 2008: 15, 17. Ks. myös Malmgrén 2011: 302–309 ja Verohallinto 2010a.

³⁸⁷ Ks. OECD 2010a: 26–27. Article 7.

³⁸⁸ Ks. Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 167, 173–177. Ks. myös Malmgrén 2011: 302–309.

³⁸⁹ Ks. VaVM 23: 2011: 3–4, 6, 13 ja HE 130/2011: 1, 4, 10.

kohdistuva vero hyvitetään menetelmälain mukaan Suomessa. Jos ulkomainen emoyhtiö on lisensiointisopimuksen perusteella luovuttanut immateriaalioikeuden Suomessa sijaitsevan kiinteän toimipaikan käyttöön, tulee lisenssin käyttöoikeudesta maksettava rojalti verotetuksi verosopimuksen mukaisesti.³⁹⁰

Kiinteän toimipaikan ja konserniyrityksen muiden yhtiöiden välisessä liiketoiminnassa on noudatettava markkinaehtoperiaatteen mukaista menettelyä. Kiinteän toimipaikan muodostuminen on yksi niistä konsernien siirtohinnoitteluun liittyvistä seikoista, joka voidaan nähdä verosuunnittelukeinona. Kiinteän toimipaikan verotus perustuu kuitenkin erillisen yrityksen periaatteeseen, mikä tulee huomioida siirtohinnoittelussa. Jokaisen liiketoimen arvostaminen tulee ratkaista liiketoimen taloudellisen sisällön kautta, jolloin huomioidaan markkinaehtoinen menettely kiinteän toimipaikan ja konserniyrityksen muiden yhtiöiden välillä. Kiinteän toimipaikan liiketoimien arvostaminen tulee tehdä käyvän arvon periaatteen mukaisesti.³⁹¹

Verohallinnon (2010a) ohjeistuksen mukaisesti kiinteän toimipaikan markkinaehtoperiaatteen vastainen menettely tullaan arvioimaan siirtohinnoitteluoikaisua koskevien säännösten mukaisesti. Jos markkinaehtoperiaatetta ei ole noudatettu ja kiinteän toimipaikan tulo on tästä syystä jäänyt pienemmäksi tai tappio muodostunut suuremmaksi kuin muutoin, oikaisutaan kiinteän toimipaikan verotusta verotusmenettelystä annetun lain (VML) 31 §:n ja verosopimuksen liiketuloa koskevan artiklan (malliverosopimuksessa 7 artiklan) perusteella (siirtohinnoitteluoikaisu). Verotettavaan tuloon lisätään tällöin määrä, joka olisi kertynyt, jos liiketoimen ehdot olisivat vastanneet sitä, mitä riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu. Markkinaehtoperiaatteen vaatimus koskee näin konsernin kaikkia liiketoimia.³⁹²

³⁹⁰ Ks. Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011: 59–61, 167, 173–177 ja Helminen 2009: 321–335.

³⁹¹ Ks. Verohallinto 2010a; Malmgrén 2011: 302–309; Malmgrén 2008: 235–239 ja Jaakkola ym. 2012: 37. OECD:n (2010a: 26) malliverosopimuksen 7 artiklan 2 kohdassa on nimenomaisesti mainittu erillisen yrityksen periaate. Ks. kiinteään toimipaikkaan ja siirtohinnoitteluun liittyvistä verotusongelmista sähköisessä kaupankäynnissä Torkkel 2001: 23–28.

³⁹² Ks. myös Malmgrén 2011: 302–309.

3.4. Hyväksyttävän verosuunnittelun rajat

Verosuunnittelua ei ole Suomessa määritelty lakitasoisesti³⁹³, mutta verovelvollisen valinnanvapaus verosuunnitteluun voidaan johtaa perustuslain 18 §:n elinkeinovapaudesta³⁹⁴. Hyvään ja sallittavaan verosuunnitteluun kuuluu tietää, missä kulkee hyväksyttävän verosuunnittelun ja optimoinnin raja. Verot ovat kustannuserä yritykselle ja niiden optimointi on osa talouden suunnittelua. Tavoitellun verosäästön motiivi hyväksyttävän verosuunnittelun rajan etsinnässä nousee korostetusti esiin.³⁹⁵

Verovelvolliselle on lain sallimissa puitteissa annettu valinnanvapaus päättää itselleen verodullisimmasta vaihtoehdosta, mutta tällöin tulee olla varovainen. Hyväksyttävän verosuunnittelun raja ei ole tarkasti määritelty.³⁹⁶ Jos teon hallitsevana motiivina on ollut etsiä lainsäädännöstä aukkoja tai oikeustilan epäselvyyttä, tämä saatetaan tulkita veron kiertämiseksi³⁹⁷.

Suomen kansallisen kansainvälisen vero-oikeuden normiston taustalla on periaatteita, joista tärkeimmän muodostaa legaliteettiperiaate, jonka mukaan verosta on säädettävä lailla. Perustuslain 81 §:n mukaan lailla säädetään verovelvollisuuden ja veron suuruuden perusteista sekä verovelvollisen oikeusturvasta.³⁹⁸ Legaliteettiperiaatteella on vaikutusta myös kan-

³⁹³ Ks. Immonen 2007: 78.

³⁹⁴ Yrittämisen vapauden periaatteella on vaikutusta verotukseen. Valinnanvapaudelle voidaan antaa vero-oikeuteen soveltuva tulkinta. Tämän mukaan suoja voidaan muotoilla ajatuksiksi, jonka mukaan lähtökohdaisesti verovelvollisella on vapaus valita vaihtoehto, joka hänelle on itselleen taloudellisesti edullisin. Ks. Wikström 2008: 92–93. Ks. myös Ossa 2002: 81–84.

³⁹⁵ Ks. Mehtonen 2005: 164–165.

³⁹⁶ Ks. Wikström 2008: 92–102. Veron kierron ja verosuunnittelun välisen eron tekemien on vaikeaa. Ei näet jokainen toimenpide, jolla valitaan verotuksellisesti edullisempi vaihtoehto, ole veron kiertoa. Verosuunnittelussa pysytään normaalin taloudellisen suunnittelun puitteissa ja käytetään yleisesti hyväksytyjä menettelytapoja, jotka soveltuvat yleisesti elämän normaaliin kulkuun. Se, mikä katsotaan veron kierroksi ja mikä verosuunnitteluksi, riippuu joissain määrin noudatetusta käytännöstä. Ks. Kilpi 1987b: 7–17. Tämän rajan vetäminen on ollut eräs vero-oikeuden vaikeimmista osa-alueista niin teoriassa kuin käytännössä. Ks. Knuutinen 2012: 3.

³⁹⁷ Ks. veron kiertämisestä Lehtonen 2007: 151 ja Knuutinen 2012: 1.

³⁹⁸ Ks. Wikström 2008: 33, 92, 95; Myrsky 2011: 38–40 ja Lehtonen 2011b: 35. Legaliteettiperiaatetta sovelletaan rikosoikeuden ohella yleisesti myös julkisoikeudessa. Vero-oikeudessa periaatetta voidaan kutsua nullosum tributum sine lege -periaatteeksi. Veroa ei nullosum tributum sine lege -periaatteen mukaan voida periä ilman lain tukea. Ks. Äimä 2011b: 102–108; Lehtonen 1986: 47–48; Söderlund 2009: 262–264 ja Knuutinen 2009: 47–48.

sainvälisen vero-oikeuden soveltamiseen, sillä kaiken Suomessa verotettavan tulon taustalla tulee olla Suomen voimassa olevaan lainsäädäntöön perustuva normisto³⁹⁹. Valtion verotusoikeus kaventaa verovelvollisen vapauspiiriä ja verotusoikeuden vastakohtana on verovelvollisen valinnanvapaus ja oikeus suunnitella verotustaan⁴⁰⁰. Verovelvollisen valinnanvapauden korrelaatio on veronsaajan sidonnaisuus, joka tulee näkyviin verovelkasuhteessa. Veronsaaja on sidottu verovelvollisen valinnanvapauteen, josta ei ole lupa poiketa ilman nimenomaista oikeuttamisperustetta.⁴⁰¹ Verolain tarkoitukselle vieras tavoite johtaa veronsaajan sidonnaisuuden katkeamiseen ja nimenomaisen oikeuttamisperusteen voidaan katsoa syntyneen. Sovellettavaksi voivat tulla VML 28 §:n veronkiertonormi, VML 29 §:n peitelty osingon säännös tai VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisu.⁴⁰²

*Verosuunnittelu*⁴⁰³ on kokonaistaloudellisesti edullisimman vaihtoehdon etsintää, jossa verot huomioidaan maksettavina kustannuksina. Verosuunnittelun tavoitteita ovat veroseuraamusten ennakointi mahdollisimman luotettavasti sekä hallitsemattomien verotustilanteiden estäminen johtuen yllättävistä verotulkinnoista ja verolainsäädännön muutoksista.⁴⁰⁴

Veron minimointi eroaa verosuunnittelusta siinä, että veron minimoinnissa toimenpiteiden ainoana ja hallitsevana motiivina on veroedun saavuttaminen. Aidossa verosuunnittelussa verokustannus nähdään yhtenä tekijänä muiden joukossa. Veron minimointi voidaan jakaa joko *legaaliseen tai illegaaliseen verontorjuntaan*. *Legaalisen veron minimoinnin* toimenpiteenä määrättyä veroseuraamusta voidaan kutsua veron säästämiseksi. *Illegaalisen veron-*

³⁹⁹ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 166; Karjalainen & Raunio 2007: 17 ja Lehtonen 2011b: 35. Ks. myös verotuksen oikeuslähteistä Niskakangas 2009: 19–23.

⁴⁰⁰ Ks. Wikström 2008: 33, 92, 95. Ks. tarkemmin legaliteettiperiaatteesta Äimä 2011b: 102–108.

⁴⁰¹ Ks. Wikström 2008: 94.

⁴⁰² Ks. Wikström 2008: 101 ja Lehtonen 2000: 51.

⁴⁰³ Ks. verosuunnittelun käsitteestä Tikka 1972: 28–33. Kari S. Tikka toi suomalaisen vero-oikeuteen verosuunnittelun käsitteen avaamalla ulkomaisien termien merkitystä verosuunnittelusta (tax planning; skatteplanering). Ks. Lehtonen 2007: 142. Ks. myös Knuutinen 2012: 4–5.

⁴⁰⁴ Ks. Tikka 1972: 28–29; Lehtonen 2000: 96; Wikström 2008: 95–98 ja Lehtonen 2007: 140–151. Ks. tarkemmin tilinpäätös- sekä verosuunnittelun tavoitteista Leppiniemi & Walden 2010: 18–19. Ks. myös Myrsky & Rabinä 2011: 197–202; Knuutinen 2012: 4–5 ja Niskakangas. *Henkilöverotus*. Luku 19. Verosuunnittelu: Veron minimointi ja veronkiertäminen.

torjunnan alueelle sijoittuu veron kiertäminen, jossa pyritään saavuttamaan ei-hyväksyttävä veroetu.⁴⁰⁵

Hyvä verojärjestelmä muodostuu ominaisuuksista, joita ovat johdonmukaisuus ja symmetrisyys. Johdonmukainen verojärjestelmä ei sisällä aukkoja tai veroansoja. Jälkimmäisellä on katsottu ymmärrettävän sitä, että verojärjestelmään ei kuulu ankaraa tai yllättävää verokohtelua, jota lainsäätäjä ei ole tarkoittanut. Symmetrisyydellä vero-oikeudessa ymmärretään elinkeinoverolain (24.6.1968/360) 1–2 luvun tarkoittamia tilanteita, joiden mukaan vähennyskelpoinen meno on tulona veronalainen.⁴⁰⁶ Konsernitasolla tämä tarkoittaa sitä, että jos emoyhtiö saa laskun tytäryhtiöltä sisäisestä suoritteesta, on tämä tytäryhtiön tuloa, mutta vastaavasti emoyhtiölle vähennyskelpoinen meno. Symmetrisyys ilmenee myös konserniavustuslain 3 §:ssä konserniavustuksen vähennyskelpoisuutena ja tuloksi lukemisena, jos muut konserniavustuslaissa olevat edellytykset ovat täyttyneet.

Verolainsäädäntö sisältää aitoja aukkoja, joiden hyväksikäytöllä tarkoitetaan tilanteita, jossa verovelvollinen voi saavuttaa sellaisen veroedun, jota lainsäätäjä ei ole lakia säätäessään pyrkinyt luomaan. Tätä ei kuitenkaan voida evätä voimassa olevan lain nojalla tai poistaa soveltamalla vero-oikeudellisia kompetenssinormeja, kuten käyttämällä VML 28 §:n antamaa toimivaltaa. Vero-oikeudellisten kompetenssinormien, kuten VML 28 §:n soveltamismahdollisuudet luovat epävarmuusalueen. Verovelvollisen tulee ottaa selvää tällä alueella liikkeessaan esitetyn tulkinnan tai arvostuksen hyväksyttävyydestä verotuksessa.⁴⁰⁷ Vero-

⁴⁰⁵ Ks. täsmennetyt käyttöedellytykset käsitteille veron minimointi, veron kiertäminen, veron säästäminen, veropako ja verosuunnittelu Tikka 1972: 10–38. Näiden yläkäsite on veron torjunta, jonka Kari S. Tikka on luonut systematisoidessaan veronkiertämistä oikeudellisessa ympäristössään. Lehtonen on analysoinut yksityiskohtaisesti Tikan väitöskirjaan Veron minimoinnista (1972) liittyvää veronkiertämistä sekä tulkinnut käsitteitä niiden oikeudellisessa ympäristössään. Ks. Veronkiertämisestä veron torjunnan elementtinä Lehtonen 2007: 140–151 sekä Verontorjunta ja verosuunnittelu oikeudellisessa systematiikassa Lehtonen 2000: 38–110. Ks. käsitteiden kansainvälisistä epäyhtenäisyyksistä Äimä 2009: 20–21. Ks. myös Myrsky & Rabinä 2011: 198–199 ja Niskakangas 2004a: 35–36.

⁴⁰⁶ Ks. Lehtonen 2000: 46–47. Hyvään verojärjestelmään ei kuulu se, että veron kiertäminen on helppoa. Hyvä verojärjestelmä pitää sisällään tehokkaita veron kiertämistä estäviä normeja, jotka toteuttavat myös yhdenmukaisuutta verotuksessa. Verorasituksen ei tulisi muodostua sen perusteella, millaisia veronkiertämisen mahdollisuuksia verovelvollisilla on käytettävänä. Ks. Penttilä 2007: 324–337.

⁴⁰⁷ Ks. Lehtonen 2000: 47–48, 55 ja Lehtonen 1986: 243–244.

suunnittelun eräs tavoitteista onkin hallitsemattomien verotustilanteiden estäminen, mikä johtuu yllättävistä verotulkinnosta ja odottamattomista verolainsäädännön muutoksista⁴⁰⁸.

3.5. Riskienhallinta verosuunnittelussa

Hyvään ja sallittavaan verosuunnitteluun kuuluu konsernissa riskienhallinta, jolloin varmistetaan tulkinnanvaraisten oikeustoimien verotuksellinen kohtelu⁴⁰⁹. Verosuunnittelun riskienhallintaa varten on olemassa keskusverolautakunnan ennakkotietojärjestelmä. Keskusverolautakunnan ennakkotietojärjestelmän intressi kohdistuu tulkinnallisesti merkittäviin ennakkoratkaisuihin tulo- ja arvonlisäverotuksen osalta, joihin lukeutuu myös konsernin verosuunnittelun intressit. Toinen konsernin verotuksen epävarmaan tulkintaan käytettävä keino on ennakkotieto verohallinnolta.⁴¹⁰

Verosuunnittelussa tulee huomioida ennakkopäätösten merkitys verosuunnittelun välineenä. Hyväksyttävän verosuunnittelun ja ei-hyväksyttävän veron kiertämisen välinen raja on vaikeaa määrittää. Viime kädessä tuomioistuimen tehtävänä on vetää raja sen suhteen, onko kyseessä hyväksyttävä veron säästäminen vai ei-hyväksyttävä veron kiertäminen⁴¹¹. Oikeustapausten perusteella voidaan etsiä tukea kartoitettaessa erilaisten toimintavaihtoehtojen ja niiden verotuksellisia seuraamuksia. Siirtohinnoittelun osalta voidaan markkinaehtoperiaatteen mukaista käypää arvoa etsiä niistä oikeustapauksista, joissa kysymys on ollut siirtohinnoitteluvoimakkaisuudesta. Prejudikaatteja arvioitaessa on kuitenkin huomioitava oikeuslähdeoppi, mikä asettaa lähtökohdat oikeustapauksen arvioinnille.⁴¹²

⁴⁰⁸ Ks. Leppiniemi & Walden 2010: 147. Ks. myös Knuutinen 2012: 4–5.

⁴⁰⁹ KPMG:n (2011: 3) vuosittaisen siirtohinnoittelukatsauksen (Global Transfer Pricing Review) mukaan on olemassa avainelementtejä, joiden avulla hallitaan siirtohinnoitteluun liittyviä riskejä. Avainelementtejä ovat suunnittelu (planning), siirtohinnoittelupolitiikan implementointi (implementation), soveltaminen ja dokumentointi (compliance and documentation) sekä sovittelu liittyen erimielisyyksiin siirtohinnoittelukysymyksissä veroviranomaisten kanssa (controversy). Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 216.

⁴¹⁰ Ks. Wikström 2008: 98. Ks. myös Myrsky & Rabinä 2011: 43–50 ja Engblom ym. 2010: 308.

⁴¹¹ Ks. Knuutinen 2012: 3. Ks. myös Äimä 2011b: 104.

⁴¹² Ks. ennakkopäätösten hyödyntämisestä ja prejudikaateista verosuunnittelun yhteydessä Myrsky 2011: 153–180. Iivonen (2011: 284) on käsitellyt väitöskirjassaan verotuksen oikeuslähdeoppia ja polysentriaa.

Myrsky (2011: 153, 173–177) on ottanut esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden KHO 2010:73 ennakkoratkaisun. Vero-oikeudellista ongelmaa käyvän koron asettamisesta tulee kirjoittajan mukaan ensisijaisesti etsiä lakitekstistä, jolloin VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisusäännös asettaa vero-oikeudellisen ongelman tarkastelulle raamit. VML 31 §:n säännös on avoin sen suhteen, miten markkinaehtoperiaate määritetään. Käyvän koron osalta on olemassa prejudikaatti, mutta kaikkien oikeusongelmien osalta näin ei ole. Tarkasteltaessa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisua, antaa ratkaisu enemmän informaatiota käyvän arvon määrittämisestä kuin lakiteksti, koska se täsmentää ja selventää säännöksen sisältöä. Prejudikaatin merkitys vero-oikeudellisten ongelmien ratkaisuun voi olla merkittävä silloin, kun etsitään vastausta siihen, mikä on voimassa oleva oikeus ja kuinka se voidaan osoittaa.⁴¹³

Iivosen mukaan vero-oikeudessa oikeuskäytännöllä on suuri merkitys verolainsäädännön tulkinnessa. Lain sisällön lopullinen muotoutuminen tapahtuu korkeimman hallinto-oikeuden päätösten kautta ja KHO:n päätösten rooli on korostunut. Vero-oikeudessa valitsee dualismi, jonka muodostavat lainsäädäntö ja korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytäntö. Aarnion (2011: 115–118) mukaan oikeuslähdeoppi tulee olemaan eri oikeuden aloilla muutoksen tilassa. Oikeuslähdeoppia tulee leimaamaan polysentria. Linnakankaan, Immosen & Purosen (2000: 63) mukaan vuonna 2000 kansainvälistä peiteltyä voitonsiirtoa koskevia KHO:n ratkaisuja oli vähän ja onkin nähty tärkeänä oikeuskäytännön kehittymisen kannalta, että julkaistun ratkaisukäytännön määrä kasvaa.

⁴¹³ Myrskyn (2011: 153, 173–177) mukaan siirtohinnoittelua koskevista prejudikaateista voidaan esittää seuraavat ratkaisut: KHO 1986 II 577, KHO 27.12.1999 taltio 4219 sekä yllä mainittu vuosikirjassa esitetty ratkaisu KHO 2010:73. Näitä ratkaisuja on käytetty tulkinnallisena välineenä tässä tutkimuksessa. Mehtosen (2005: 223 alaviite 607) mukaan rojaltien siirtohinnoittelusta on vain muutama korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu. Nämä tapaukset ovat KHO 29.4.1994 taltio 1847 sekä KHO 27.12.1999 taltio 4219. Edellä mainittuja oikeustapauksia on hyödynnetty tässä tutkimuksessa arvioitaessa markkinaehtoisen siirtohinnoittelun muodostumista rojaltille ja tavaramerkille. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisua KHO 2010:73 on käsitelty eri kirjoittajien toimesta, joista voidaan mainita Karjalainen 2010: 378–383 ja Järvenoja 2011: 309–324. Erityisesti Raunio & Svennas (2011: 190–200) kommentoivat päätöksen ratkaisulinjan mahdollista sovellettavuutta verotuskäytännössä kaikkiin samanlaisiin tapauksiin. Kirjoittajien mukaan konsernin sisäisiin rahoitustransaktioihin saattaisi kohdistua epäneutraalia verotusta, koska konserninäkökulmaa ei huomioitu korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa. Myös Äimän (2009: 455–456) mukaan markkinaehtoperiaatteen noudattamiselle voidaan asettaa kritiikkiä. Ks. KHO 2010:73 ratkaisun yksityiskohtainen arviointi Äimä 2011c: 1547–1551. Ks. VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisua koskevan säännöksen avoimuuden asettamasta ongelmasta Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 27. Siirtohinnoittelu. Ks. myös rahoitusjärjestelyihin liittyvistä verokysymyksistä Viitala 2009: 138–157.

3.6. Rojaltien siirtohinnoitteluun liittyvä veron kiertäminen

Kansainvälinen peitelty voitonsiirto kuuluu laajassa mielessä veron kiertämiseen⁴¹⁴. Lähtökohtainen tilanne konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa on ilmentynyt peiteltyinä voitonsiirtona, mikä on johtanut verotusmenettelylain 31 §:n siirtohinnoitteluvoimassa olevan säännöksen soveltamiseen kansallisessa verotuksessa. VML 31 §:n siirtohinnoitteluvoimassa olevan säännöksen soveltamisen edellytyksenä on, että siirtohinnoitteluvoimassa olevan säännöksen soveltamisen edellytysten täyttyneen, johtaa tämä veronsaajan sidonnaisuuden katkeamiseen verovelvollisen verosuunnittelun valinnanvapauteen nähden⁴¹⁶. Tällöin tulkinta siirtyy subjektiivisesta tulkinnasta objektiiviseen tulkintaan ja tulkinta tapahtuu verotusmenettelylain kompetenssinormeihin nojaten⁴¹⁷.

Veron kiertämistä koskevassa verolainsäädännön tulkintaproblematiikassa voidaan nähdä erilaisia tilanteita, joissa veron kiertämistä koskeva VML 28 §:n säännös tulee sovellettavaksi. Veron kiertämisessä olennaisena motiivina on tarkoitus minimoida veroa, joten aito verosuunnittelu voidaan tästä yhteydestä sulkea pois. Käyttämällä VML 28 §:n mukaista kompetenssinormia, voidaan poistaa säännöksen sanamuodon ja lain tarkoituksen välisiä jännitystiloja.⁴¹⁸ Kompetenssinormien soveltamisen tulee perustua aina lainsäädäntöön, koska kyseessä on normaalin verolainsäädännön soveltamisen laajentaminen erityislainsäädännön keinoin⁴¹⁹.

Verolainsäädännön tulkintaproblematiikkaa voidaan lähestyä Tikan (1972: 121–146) mukaan perinteisestä oikeusdogmaattista näkökulmaa painottavasta formalistisesta näkökulmasta sekä taloudellista tai teleologista tulkintatapaa painottavasta realistisesta näkökul-

⁴¹⁴ Ks. Lehtonen 2000: 51–52 .

⁴¹⁵ Ks. Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 27. Siirtohinnoittelu.

⁴¹⁶ Ks. Wikström 2008: 92–102.

⁴¹⁷ Ks. Niskakangas 1983: 226–230; Helminen 2000: 16–22, 48–51 ja Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 191.

⁴¹⁸ Ks. Tikka 1972: 10–38. Ks. myös Myrsky & Räbinä 2011: 199 ja Knuutinen 2012: 5–6.

⁴¹⁹ Ks. Ryytänen 2007: 391–406 ja Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 18. Konserniverotus.

masta⁴²⁰. Verovelvollinen liikkuu veron kiertämiseen tähtäävissä toimissa verolainsäädännön näkökulmasta ei-hyväksyttävän vero-optimoinnin alueella. Tilanteessa saatetaan tavoitella lainsäädännön aukkotilanteen hyväksikäyttöä tai verolainsäädännölle vieraita etuja.⁴²¹ Lainsäädännön aukkotilanteessa formalistinen näkökulma kieltäytyy käyttämästä kompetenssinormia tulkinnassa. Realistisesta näkökulmasta katsottuna verovelvollisen menettely on veron kiertämistä, joka johtaa kompetenssinormien soveltamiseen. Jos kysymyksessä on verolainsäädännölle vieraiden etujen tavoittelu, johtaa verovelvollisen menettely toimenpiteen luonnehtimisen veron kiertämiseksi käyttämällä molempia tulkintanäkökulmia.⁴²²

Vero-oikeudessa on voimassa vahva periaate, jonka mukaan verotuksen tulee perustua lainsäädäntöön. Kysymys on verovelvollisen oikeusturvasta, jolloin tuleva vero-oikeudellinen kohtelu voidaan ennakoida. Ennustettavuus vero-oikeudessa johtaa siihen, että verovelvollinen voi varmistua taloudellisen toimenpiteensä tulevista veroseuraamuksista. Formalistinen näkökulma painottaa pidättäytymistä lain sanamuodon mukaisessa tulkinnassa, jolloin normilauseessa olevalle ilmaisulle ei voida antaa juridisen yleiskielen käyttösäännöistä poikkeavaa merkitystä. Formalistinen tulkinta johtaa verovelvollisen kannalta joko edulliseen tai ankaraan lopputulokseen.⁴²³

Realistisessa tulkinnassa korostuu taloudellinen katsantotapa, jossa päätöksentekijät ovat valmiita laajentamaan tulkintaa. Realistista katsantotapaa noudattavat voivat päätöksenteossa laajentaa tai supistaa normilauseiden tulkintaa saavuttaakseen ne päämäärät, joiden katsotaan olevan merkityksellisiä lopputulokselle. Tulkinnassa annetaan erityisasema pragmaattisille tekijöille ja lain sanamuotoja ei tulkita yhtä ahtaasti kuin formalistisessa suhtau-

⁴²⁰ Ks. myös Myrsky & Rabinä 2011: 199–202. Teleologinen tulkinta tai päättely on ominaista talousoikeudelliselle argumentoinnille, koska ratkaisussa pyritään valitsemaan vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää sääntelyllä tavoiteltavia päämääriä. Ratkaisu perustuu oikeuslähdeoppiin, jossa vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden tukena käytetään heikosti velvoittavia sekä sallittuja oikeuslähteitä vahvistamaan ratkaisun argumentointia. Tällöin ratkaisua peilataan yhteiskunnan oloja vastaavasti, jolloin saavutetaan optimaalinen päämäärä. Ks. Tuori 2003: 54–55 ja Aarnio 2006: 301–302.

⁴²¹ Ks. Lehtonen 2007: 391–406. Siirtohinnoittelussa käytettävä markkinaehtoperiaate aiheuttaa kustannuksia konsernille eri muodoissa, koska markkinaehtoperiaatteen todentamiseen liittyy esimerkiksi siirtohinnoitteludokumentointi. Verovelvollinen saattaa tästä kustannuksia aiheuttavasta syystä pyrkiä verokeinotteluun. Ks. Äimä 2009: 455.

⁴²² Ks. Tikka 1972: 121–146.

⁴²³ Ks. Tikka 1972: 121–146; Wikström 2008: 22–32 ja Ryyänen 2007: 391–406.

tumistavassa. Realistisen tulkintatavan näkökulmasta päätöksentekijä selvittää veron kiertämistilanteessa eri ratkaisuvaihtoehtoihin liittyvän seuraamuksen ja suorittaa ratkaisun tiettyjen asetettujen arvostusten kuten taloudellisen katsantotavan pohjalta.⁴²⁴ Realistinen tulkintatapa ilmenee käytännöllisenä argumentointina oikeuskäytännössä ja oikeustieteellisessä tutkimuksessa seuraamusharkintana. Käytännöllisistä argumenteista käytetäänkin seuraamusargumentin tai reaalisen argumentin käsitettä.⁴²⁵

Vero-oikeudessa on Suomessa perinteisesti pidättäytytty formalistisessa tulkinnassa, jota puoltaa legaliteettiperiaate⁴²⁶, ennustettavuus, yhdenvertaisuus sekä verovelvollisen oikeus- turva. Realistinen tulkintatapa arvioi ratkaisua yhtä lailla kiinnittäen huomiota näihin seikoihin. Realismia puoltaa ennen kaikkea verolainsäädäntöön kohdistuva paine, koska taloudelliset olosuhteet muuttuvat nopeammin kuin lainsäädäntö⁴²⁷. Verovelvolliset voivat pyrkiä saavuttamaan sellaisia veroetuja, joita ei voida formalistisen tulkinnan avulla esittää⁴²⁸. Realismi ja formalismi tulisikin nähdä toisiaan tukevinä tulkinnan muotoina tulkittaessa verolainsäädäntöä eri tilanteissa⁴²⁹.

Veron kiertäminen voidaan nähdä joko suppeassa tai laajassa merkityksessä. Suppea merkitys pitää sisällään VML 28 §:n veronkiertoa ehkäisevän normin. Laajassa merkityksessä veron kiertämisen käsite pitää sisällään VML 28 §:n veronkiertonormin, VML 29 §:n pei-

⁴²⁴ Ks. Tikka 1972: 121–146 ja Wikström 2008: 22–32.

⁴²⁵ Ks. käytännöllisistä argumenteista sallittuna oikeuslähteenä Aarnio 2006: 300–303. Tolosen (2003: 25) mukaan sallittujen oikeuslähteiden ryhmässä tärkeä rooli on reaalilla harkinnalla, joka viittaa ratkaisussa tavoiteltuihin tai tavoiteltaviin tosiasiamailman vaikutuksiin.

⁴²⁶ Ks. Ryyänen 2007: 391–406; Lehtonen 2011b: 35; Söderlund 2009: 262–264 ja Knuutinen 2009: 47–48.

⁴²⁷ Oikeusjärjestyksen tulisi vastata kyseisen ajan yhteiskunnallista tilaa, jolloin oikeusjärjestyksestä voitaisiin johtaa ratkaisu lain sanamuodon mukaisesti. Julkisen vallankäytön tulee perustua lakiin. Kuitenkaan aina lainsäädäntö ei pysty vastaamaan niihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, joita kyseinen aika tuo mukanaan. Ks. Tolonen 1991: 18–25. Eurooppavero-oikeutta sovellettaessa tulee huomioida sen teleologinen tulkintatapa. Erytisen mielenkiintoisia teoreettisia kysymyksiä liittyy siihen, kuinka eurooppavero-oikeudelle tyypillinen teleologinen tulkintatapa olisi sovitettavissa yhteen perinteisen oikeusdogmatiikkamme kanssa. Ks. Mehtonen 2005: 47. Ks. teleologisesta tulkintatavasta ja sen vaikutuksesta syrjäntäkieltoon Ståhl ym. 2011: 47–48. Ks. myös luottamuksensuojaperiaatteesta verotusmenettelyssä Puronen 2009: 474–494.

⁴²⁸ Merkittävä syy verotuksen dynaamiselle luonteelle on myös verovelvollisen luontainen pyrkimys verokustannusten minimoimiseen ja tästä aiheutuva lainsäätäjän tarve aukkojen paikkaamiseen. Ks. Juusela 1998: 28.

⁴²⁹ Wikström (2008: 26–28) analysoi verolainsäädännön tulkintaa Tikan formalismia ja realismia koskevan verolainsäädännön tulkinnan kautta ja tulee siihen lopputulokseen, että realismi ja formalismi voivat olla toisiaan tukevia tulkintatapoja. Kuitenkin Wikström painottaa, että lainsanamuodon mukaista tulkintaa ei tule venyttää ja tätä tulkintaa puoltaa vero-oikeudellinen legalismi.

teltyä osinkoa koskevan säännöksen sekä VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisusäännöksen. Erityinen huomio säännösten välillä on, että VML 28 § on yleissäännös, kun taas VML 29 § ja VML 31 § ovat erityissäännöksiä.⁴³⁰

VML 28 §:n veronkiertonormin soveltamisedellytykset ovat lueteltu säännöksen kahdessa virkkeessä, jotka molemmat sisältävät oman itsenäisen merkityksen. Ensimmäisen virkkeen soveltamisedellytys on toimenpiteen taloudellisen reaalisisällön ja oikeudellisen muodon välinen ristiriita. Veronsaajan ja verovelvollisen välillä valitsee tällöin tulkintaerimielisyys ja verotus toimitetaan käyttämällä toimenpiteen oikeaa muotoa (substance over form -periaate). Toisen virkkeen ominaispiirteisiin kuuluu tavallisuudesta poikkeavat sopimusehdot, jolloin kyseessä on veronsaajan ja verovelvollisen välinen arvostuserimielisyys.⁴³¹ Erityinen huomio kiinnittyy toisen virkkeen lauseeseen ”[...] taikka toimenpiteeseen on ryhtydytty ilmeisesti siinä tarkoituksessa, että suoritettavasta verosta vapaututtaisiin”. Lause ilmentää pykälän soveltamisedellytyksen, mikä on toimenpiteen verosta vapautumisen tarkoitus.⁴³²

VML 29 §:n peiteltyä osinkoa koskevan säännöksen soveltamisen edellytyksenä on emoyhtiön ja tytäryhtiön välillä käytetty yli- tai alihinta. Käytetyn hinnan ja käyvän hinnan välinen erotus katsotaan yhteisön tuloksi VML 29.3 §:n mukaan. Markkinaehtoperiaatteen mukainen menettely on nimenomaisesti mainittu VML 29.3 §:ssä. Jos emoyhtiön ja tytäryhtiön välillä on poikettu käyvän arvon mukaisesta hinnoittelusta, tulee erotus lisättäväksi verotuksessa.⁴³³ Peiteltyyn osingon verotukseen kohdistuu avoimesti jaettua osinkoa suurempi verorasitus, koska avoin osinko on yleensä yhteisöjen välillä verovapaata. EVL 6 a.6 §:n mukaan peitelty osinko on veronalaista tuloa. Suomessa yleisesti verovelvollisen yhteisön verotuksessa kohdistuu peiteltyyn osinkoon TVL 124 §:n mukainen yhteisövero, jolloin 70

⁴³⁰ Ks. Lehtonen 2000: 51–52, 57–59

⁴³¹ Ks. Tikka 1972: 309–315 ja Lehtonen 2000: 60–62. VML 28 §:n 2 momenttiin liittyy selvittämisvelvollisuuden erityispiirre, joka siirtää selvittämisvelvollisuuden verohallinnon perusselvitysten jälkeen verovelvolliselle veron kiertämistilanteissa. Ks. Wikström 2008: 103–110.

⁴³² Hyväksytyt verosuunnittelun ja veron kiertämisen rajan määrittelyn kannalta merkityksellistä on etenkin se, että verovelvollisen on tullut ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin nimenomaan suoritettavasta verosta eikä mistä tahansa verosta vapautuakseen. Ks. Ryytänen 2007: 391–406. Ks. myös Knuutinen 2012: 5.

⁴³³ Ks. hinnoitteluvirheen oikaisemisesta konsernissa Ranta-Lassila 2002: 77–80, 225–241.

prosenttia peitelystä osingosta on veronalaista tuloa. Rajoitetusti verovelvollisen Suomesta saamaan peiteltyyn osinkoon kohdistuu lähdeverolain 3 §:n ja 7 §:n 2 kohdan mukainen yhteisövero.⁴³⁴

VML 31 §:n siirtohinnoitteluokaisua koskevan säännöksen soveltamisedellytyksenä on markkinaehtoperiaatteen vastainen menettely. Siirtohinnoitteluokaisua koskevalle säännökselle on asetettu kolme sovellettavuuden edellytystä, joiden täytyessä siirtohinnoitteluokaisua voidaan soveltaa. Kolmantena edellytyksenä on, että elinkeinotoiminnan tai muun toiminnan verotettava tulo on pienentynyt tai tappio suurentunut etuyhteystoimien johdosta. Siirtohinnoitteluokaisua koskevan säännöksen mukaan verotus tullaan toimittamaan, kuten olisi toimitettu, jos verovelvolliset olisivat käyttäneet käyvän arvon mukaista hinnoittelua.⁴³⁵ Tällöin peitelty voitonsiirto verotetaan normaalin yhteisöverokannan mukaan ja rajoitetusti verovelvollisen verotuksesta on voimassa lähdeverolain 3 §:n mukaan sama, mitä säädetään osingosta.

Siirtohinnoitteluokaisua koskevan VML 31 §:n soveltaminen ei vielä indikoi sitä mahdollista tulevaa ratkaisua, jonka perusteella toimenpide arvioidaan rikosoikeudellisesti. Konsernin siirtohinnoittelussa esiintynyt hinnoitteluvirhe voidaan luonnehtia veron minimoimiseksi tai veron kiertämiseksi, mutta saattaa rikosoikeudellisesta näkökulmasta johtaa veropetosta koskevien rikoslainsäännösten soveltamiseen. Lehtonen (2000: 67–68) on luokitellut kansainvälisen veropaon kysymykset kolmeen ryhmään, joiden perusteella toimenpiteitä voidaan tarkastella rikosoikeudellisena kysymyksenä. Tilanteet voidaan havainnollistaa immateriaalioikeuksien siirtohinnoitteluun seuraavasti:

- konserniyhtiöt jättävät tulouttamatta immateriaalioikeuksista kertyneitä tuloja ja tulot jäävät ilmoittamatta veroilmoituksessa,
- rojalteihin liittyvät perusteettomat laskut ja maksusuoritusten ohjaaminen kolmanteen maahan sekä

⁴³⁴ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 58–60. Ks. VaVM 2011: 4, 13 ja HE 130/2011: 1, 4, 10.

⁴³⁵ Ks. Helminen 2009: 214; Kukkonen & Walden 2010: 175 ja Wikström 2008: 129–133.

- rojalTIMaksuihin liittyvät kaksoislaskutusilanteet.⁴³⁶

3.7. Oikeuskäytännön kanta markkinaehtoisesta rojalTista

Kansainvälisen konsernin verosuunnittelu voi saada piirteitä, jossa pyritään aggressiivisin keinoin lieventämään sitä verorasitusta, jota konsernin sisäiseen siirtohinnoitteluun kohdistuu. Kansainväliseen veropakoon liittyy toimenpiteitä, jolloin verovelvollinen pyrkii järjestämään verotuksensa niin, että nykyiset ja mahdolliset tulevat tulot siirtyvät ankaramman verotuksen piiristä lievemmän verotuksen kohteeksi. Toimenpiteet voidaan luonnehtia verosuunnitteluksi, veron kiertämiseksi tai verovilpiksi.⁴³⁷

Seuraavassa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 27.12.1999 taltio 4219 oli kysymys tavaramerkin lisensioinnista, jossa suomalainen emoyhtiö oli luovuttanut merkin käyttöoikeuden niin sanotulla ”masterlisenssillä” hollantilaiselle tytäryhtiölle. Ratkaisussa tuli arvioitavaksi tavaramerkeistä maksettaviin rojalteihin liittyvä alihinnoittelu emo- ja tytäryhtiön välillä⁴³⁸:

KHO 27.12.1999 taltio 4219: A Oy oli tehnyt hollantilaisen tytäryhtiönsä kanssa lisenssisopimuksen, jolla emoyhtiö oli luovuttanut tytäryhtiölleen käyttöoikeuden tavaramerkkiin. Sopimuksen mukaan hollantilainen tytäryhtiö maksoi vuosittain oikeudesta emoyhtiölleen A Oy:lle rojalTia, joka oli kaksi prosenttia konsernin nettomyynnistä. Hollantilainen tytäryhtiö oli tehnyt konserniyhtiöiden kanssa alilenssisopimukset, joiden perusteella konserniyhtiöt maksoivat hollantilaiselle yhtiölle vuotuista viiden prosentin rojalTia nettomyynnistään. A Oy oli vuosittain saanut hollantilaiselta tytäryhtiöltään rojalTin lisäksi osinkoja. Yhteenlasketut rojalTit ja osingot olivat viisivuotisjaksona lähes yhtä suuret. Verotarkastuksessa katsottiin, että emoyhtiön ja hollantilaisen tytäryhtiön välinen rojalTisopimus ei ollut markkinaehtoinen vaan alihinnoiteltu. Konsernin suomalaiset tytäryhtiöt olivat maksaneet viiden prosentin mukaisia rojalTeja, jotka ne olivat vähentäneet kuluina verotettavista tuloistaan, jotta hollantilainen tytäryhtiö oli voinut

⁴³⁶ Ks. myös Lehtonen 2007: 140–151 ja Lehtonen 1986: 240–259. Vero-oikeudessa on nimenomaisesti haluttu pitää veron kiertämistä koskevan yleissäännöksen (kuten VML 28 §:n ja AVL 181 §:n) soveltaminen erillään veropetossäännöksistä. Veropetossäännöksissä tarkoitetuilla ”muun vilpin”, ”muun petollisen toimen” ja ”muun petollisuuden” tekotapatunnusmerkeillä sekä VerotusL 56 §:n ja VML 28 §:n säännöksillä on eräitä yhdensuuntaisia piirteitä. Säännösten soveltaminen edellyttää verosta vapautumisen tarkoitusta. Lisäksi näiden säännösten lakitekstien lauseet eivät tarkkarajaisesti implikoi soveltamisedellytyksiä. Niiden soveltamiseen liittyy epävarmuutta, joka poistuu käytännön vakiintumisen kautta. Ks. Lehtonen 2011a: 169.

⁴³⁷ Ks. Penttilä 2007: 324–337. Ks. myös Niskakangas 1983: 181–188 ja KHO 1981 II 529.

⁴³⁸ Ks. Linnakangas, Immonen & Puronen 2000: 61–65. Myrsky (2011: 173–177) mainitsee korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun KHO 27.12.1999 taltio 4219 yhtenä siirtohinnoitteluoikaisua koskevana oikeustapauskasena, josta voidaan etsiä tukea vero-oikeudelliseen ongelmaan konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa.

maksaa emoyhtiölleen A Oy:lle verovapaita osinkotuloja. Sen vuoksi verotarkastuksessa katsottiin alihinnoitteluun ryhdytyn ilmeisesti siinä tarkoituksessa, että suoritettavasta verosta vapauduttaisiin. A Oy:n tuloon määrättiin lääninoikeudessa verotuslain 56 ja 73 § huomioon ottaen lisättäväksi 5 000 000 markkaa hollantilaisen tytäryhtiön maksamista osingoista. Hollantilaisen tytäryhtiön tulot olivat olleet lähes kokonaisuudessaan lisenssisopimusten mukaisia rojaltituloja. Katsottiin, että A Oy oli sopinut hollantilaisen tytäryhtiön kanssa taloudellisista ehdoista, jotka poikkesivat siitä, mitä toisistaan riippumattomien yritysten välillä olisi sovittu. Lääninoikeuden päätöstä ei muutettu korkeimmassa hallinto-oikeudessa, joka perusteli päätöstä lisäksi sillä, että yhtiö ei ollut riittävästi esittänyt selvitystä hollantilaisen yhtiön saamien ja emoyhtiölleen maksamien rojalttien määrien eroon vaikuttaneista hyväksyttävistä tekijöistä. Verovuosi 1995. Äänestys 3-2. VerotusL 56 §, VerotusL 73 §.

Suomalaiseen emoyhtiöön oli tehty verotarkastus, joka koski verovuosia 1989–1994. Kyseisten verovuosien aikana hollantilaisen tytäryhtiön suomalaiselle emoyhtiölle maksamat rojalit olivat olleet samansuuruiset maksettujen verovapaiden osinkotulojen kanssa. Hollantilaisen tytäryhtiön solmimat lisenssisopimukset muiden tytäryhtiöiden kanssa katsottiin verotarkastuksessa markkinaehtoiseksi. Sen sijaan suomalaisen emoyhtiön ja hollantilaisen tytäryhtiön välinen lisenssisopimus oli verotarkastuksessa todettu alihinnoitelluksi. Verotarkastuskertomuksen mukaan hollantilaisen tytäryhtiön kautta oli tarkoitus kierrättää suomalaisten tytäryhtiöiden ja suomalaisen emoyhtiön välisiä lisensiointimaksuja. Toimenpiteeseen oli ryhdytty vain siinä tarkoituksessa, että yhtiöt välttyisivät veronmaksulta muuttamalla veronalaiset rojaltitulot verovapaiksi osinkotuloiksi kierrättämällä ne hollantilaisen tytäryhtiön kautta emoyhtiölle ja muuttamalla voitonjaon kuluksi kirjatuksi rojaltiksi. Verotarkastuskertomuksen mukaan puolet suomalaisten tytäryhtiöiden maksamista rojaltituloista oli lisättävä emoyhtiön veronalaisiksi rojaltituloiksi VML 28 §:n (ennen VerL 56 §) ja VML 31 §:n (ennen VerL 73 §) nojalla. Säännönmukaista verotusta toimitettaessa veronalaisten rojaltitulojen lisäystä ei kuitenkaan tehty.⁴³⁹

Veroasiamies valitti verotuksen oikaisulautakuntaan, mutta sai hylkäävän päätöksen. Veroasiamies valitti oikaisulautakunnan päätöksestä Uudenmaan lääninoikeuteen, joka hyväksyi veroasiamiehen oikaisulautakunnan päätöksestä tekemän valituksen. Uudenmaan lääninoikeuden päätöksen (Uudenmaan LO 26.1.1999/43/3) mukaan toimenpiteeseen oli ryhdytty tarkoituksena vapautua suoritettavasta verosta, mitä ilmensi useana vuotena hollantilaisen tytäryhtiön jakamat verovapaat osingot. Osapuolten sopimat taloudelliset ehdot poikkesivat

⁴³⁹ Ks. KHO:n ratkaisun yksityiskohdista tarkemmin Linnakangas, Immonen & Puronen 2000: 61–65.

siitä, mitä riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu. Uudenmaan lääninoikeus lisäsi suomalaisen emoyhtiön tuloon 840.939,63 euroa (5.000.000,00 mk) hollantilaisen tytäryhtiön sille maksamista osingoista VML 28 §:n (ennen VerL 56 §) ja VML 31 §:n (ennen VerL 73 §) nojalla. Suomalainen emoyhtiö valitti Uudenmaan lääninoikeuden päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen ja sai valitusluvan.⁴⁴⁰

Geitelin & Hiltusen (2000: 89) mukaan päätöksen tärkein merkitys liittyy näyttövelvollisuuteen, näytöltä vaadittavaan sisältöön ja todistustaakan jakoon. Myös Linnakangas, Immonen & Puronen (2000: 62–64) ovat samaa mieltä näyttövelvollisuuden merkityksestä päätöksessä. KHO:n enemmistön (äänestys 3–2; enemmistössä Olsson, Talikka ja Nykänen) mukaan suomalainen yhtiö oli tehnyt yleisluontoisen selvityksen riskien jakautumisesta suomalaisen emoyhtiön ja hollantilaisen tytäryhtiön välillä. KHO:n enemmistön mukaan suomalainen emoyhtiö ei ollut esittänyt riittävää selvitystä hollantilaisen yhtiön suomalaisilta tytäryhtiöiltä saatujen rojaltitulojen ja suomalaiselle emoyhtiölle maksamien rojaltien hyväksyttävään eroon johtaneista syistä. KHO:n enemmistö piti voimassa Uudenmaan lääninoikeuden päätöksen.

Penttilän (2007: 324–337) mukaan ratkaisussa merkittävää oli se seikka, että sinänsä verovapaat osingot luokiteltiin emoyhtiön veronalaiseen tuloon kuuluviksi tuotoiksi. Penttilän mukaan poikkeava tulonlisäys on mahdollinen, kun asiaa tarkastellaan VML 28 §:n nojalla. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun KHO 27.12.1999 taltio 4219 mukaan siirtohinnoitteluoikaisu tehtiin VML 28 §:n (ennen VerL 56 §) sekä VML 31 §:n (ennen VerL 73 §⁴⁴¹) nojalla. VML 28 §:n veronkiertosäännöksen nojalla voidaan puuttua sellaisiin kansainvälisen vero-oikeuden tilanteisiin, jolloin verovelvollinen pyrkii vapautumaan suoritettavasta verosta ryhtymällä toimenpiteisiin. VML 28.2 § sisältää nimenomaisen oikeutta-

⁴⁴⁰ Ibid.

⁴⁴¹ VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisusäännös ei poikkea sisällöltään sitä edeltäneestä VerotusL 73 §:n kansainvälisen peitellyn voitonsiirron säännöksestä. Tämän vuoksi tapauksen käsittely voidaan perustaa voimassa olevaan VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisua koskevaan säännökseen. Ks. Linnakangas, Immonen & Puronen 2000: 63.

misperusteen.⁴⁴² VML 31 §:n (ennen VerL 73 §) kansainvälistä peiteltyä voitonsiirtoa koskevan säännöksen nojalla voitiin ratkaisun antamisen aikaan puuttua sellaisiin kansainvälisen vero-oikeuden tilanteisiin, joissa oli tarkoituksellista turvata yritysverotuksen veropohjaa⁴⁴³.

3.8. Yhteenveto

Verosuunnittelua ei ole Suomessa määritetty lakitasoisesti. Verovelvollisella on oikeus suunnitella verotuksensa, mutta verosuunnittelun korrelaationa on veronsaajan sidonnaisuus. Veronsaajan sidonnaisuus katkeaa, jos verosuunnittelussa esiintyy verolain tarkoituksen vastaisia piirteitä. Näiden piirteiden ilmeneminen aiheuttaa oikeuttamisperusteen puuttua verovelvollisen toimiin. Vero-oikeudellisten kompetenssinormien soveltamismahdollisuudet luovat epävarmuusalueen. Verovelvollisen tuleekin kompetenssinormien soveltamisalueella liikkua ottaa selvää esitettyjen tulkintojen ja arvostuksen hyväksyttävyydestä verotuksessa. Verotuksellinen riskienhallinta tulisikin ottaa mukaan verosuunnitteluun. Riskienhallinnassa verovelvollinen varmistuu etukäteen verotulkinnosta. Eräänä verosuunnittelun välineenä voidaan pitää prejudikaatteja sekä ennakkotietoa ja ennakkoratkaisua. VML 31 §:n säännös on avoin käytetyn siirtohinnan ja käyvän arvon määrittämisen osalta. Prejudikaattien katsotaankin täsmentävän ja selventävän siirtohinnoitteluoikaisua koskevan säännöksen sisältöä ja tämä tulisi huomioida osana verosuunnittelua.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 27.12.1999 taltio 4219 oli kysymys suomalaisen emoyhtiön ja hollantilaisen tytäryhtiön välisestä tavaramerkin masterlisensiointi - sopimuksesta, jolla tavaramerkin käyttöoikeus oli luovutettu tytäryhtiölle. Rojaltitulot olivat kierrätetty hollantilaisen tytäryhtiön kautta, joka maksoi emoyhtiölle Suomeen alihinnoiteltuja rojalteja sekä verovapaita osinkoja. KHO:n ratkaisun merkittävin seikka liittyy

⁴⁴² Ks. Tikka 1972: 309–315; Lehtonen 2000: 60–62 ja Rynänen 2007: 391–406. Monimutkaisiin veron kiertämistoimiin voidaan soveltaa VML 28 §:ää toisen kompetenssinormin ohella. Kuitenkin VML 31 § on syytä nähdä säännöksen soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa ensisijaisena suhteessa VML 28–29 §:iin. Andersson, Ikkala & Penttilä 2009: 94–95.

⁴⁴³ Ks. Penttilä 2007: 324–337.

näyttövelvollisuuteen. KHO:n enemmistön mukaan suomalainen emoyhtiö oli riskianalyysiin perustuen selvittänyt vastuiden ja riskien jakautumista hollantilaisen tytäryhtiön ja emoyhtiön välillä. KHO:n enemmistön perusteluiden mukaan yhtiö ei ollut riittävästi esittänyt selvitystä hollantilaisen tytäryhtiön saamien ja emoyhtiölleen maksamien rojaltien määrien eroon vaikuttaneista hyväksyttävistä tekijöistä, minkä voidaan katsoa ilmentävän riittävän näytön puuttumista. Selvittämisvelvollisuus markkinaehtoperiaatteen mukaisesta menettelystä on verovelvollisella. Jos verovelvollinen ei esitä riittävää selvitystä markkinaehtoperiaatteen mukaisesta menettelystä, liiketoimi saattaa tulla arvioitavaksi kompetenssinormien nojalla.

Siirtohinnoittelustrategioita muodostettaessa tulee ottaa huomioon, että vero-optimointi tulee tehdä kunkin sijaintivaltion verotuksellisia rajoja kunnioittavasti. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun KHO 1981 B II 529 perusteella voidaan katsoa, että konsernin pyrkiessä ehkäisemään korkeaa verorasitusta siirtämällä aineettomat oikeudet alhaisen verokannan maahan, voidaan VML 31 §:n siirtohinnoittelu-oikaisua koskevan säännöksen ohella liiketoimea arvioida VML 28 §:n veronkiertonormin nojalla. Veronkiertonormi VML 28.2 § sisältää nimenomaisen oikeuttamisperusteen. Ratkaisu KHO 1981 B II 529 osoittaa sen, että konsernin aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelussa tuleekin sopimusehdoissa huomioida hinnanmuutoslauseke, jonka avulla hinta voidaan jälkeinpäin oikaista markkinaehtoiseksi. Mahdollinen aineettoman oikeuden myynti tai lisensointi voi olla liiketoimea tehtäessä tietyn arvoinen, mutta hintaa tulee oikaista myöhemmin, jos aineettoman oikeuden arvo muuttuu huomattavasti. Hinnanmuutoslausekkeet ovat yleisiä riippumattomien osapuolten välisessä kaupankäynnissä ja niiden avulla varmistetaan epävarmaan tulevaisuuden tuottoon liittyvän kompensaation jakautuminen.

Konsernin sisäisten sopimusehtojen arvioinnin yhteydessä käsiteltiin korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuja liittyen lisenssi- ja palvelusopimusten sopimusehtoihin sekä sopimuksen perusteella maksettujen maksujen vähennyskelpoisuuteen. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 29.4.1994 taltio 1847 oli kysymys lisenssisopimuksen perusteella maksetuista rojalteista. Ratkaisussa verrattiin konsernin sisäistä tuotehinnoittelua ja rojalteja konsernin ulkopuolisten kanssa käyttämiin taloudellisiin ehtoihin. Koska yhtiö pys-

tyi hintavertailuselvityksen avulla näyttämään toteen, että konsernin sisäinen siirtohinnoittelu oli markkinaehtoperiaatteen mukaista, ei rojaltien vähennyskelpoisuuden rajoittamiseen katsottu olevan aihetta. Tapauksen ratkaisussa oli mielenkiintoista se seikka, että hintavertailuselvityksen mukaan konsernin sisäinen hinnoittelu oli ollut huomattavasti alhaisempi, mitä markkinaehtoperiaatteen mukaisessa menettelyssä olisi voinut veloitaa. Tapaus ilmentää konsernin sisäistä alihinnoittelua, joka ei ole markkinaehtoperiaatteen mukaisista.

Toisenlaiseen lopputulokseen on tultu korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 1986 II 577. Konsernissa oli käytetty kustannustenjakomenetelmää, jossa konsernin emoyhtiön ylläpitämät tutkimus-, tuotekehittely- ja muut kulut jaettiin tytäryhtiöille niiden ulkopuolisille tapahtuvan myynnin suhteessa. Service fee -veloitusten perusteena on, että palvelumaksujen on tullut todella hyödyntää maksajayhtiötä, jotta palvelumaksut ovat Suomen elinkeinoverolainsäädännön 7 §:n mukaan vähennyskelpoisia⁴⁴⁴. Ratkaisussa rojaltien vähennyskelpoisuus evättiin, koska suomalainen tytäryhtiö ei voinut osoittaa palveluiden hyödyntäneen liiketoimintaa. Suomalaisen tytäryhtiön maksamiin palvelumaksuihin kohdistui lisäksi kansainvälisen peitellyn voitonsiirron säännös.

Yhteenvetona voidaankin todeta, että kaikissa tässä tutkimuksessa käsitellyissä korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuissa oli kysymys verovelvollisen näyttövelvollisuudesta. Verovelvollisen tuleekin varautua näyttövelvollisuuteen mahdollisimman hyvällä siirtohinnoitteludokumentaatiolla, johon on sisällytettynä asianmukainen ja riittävä todisteluaineisto veroviranomaisia varten. Lisäksi dokumentaatio toimii myös myöhemmässä vaiheessa todisteena, jos verovelvollisen liiketoimiin kohdistuu verotarkastus tai lisäselvitystä tarvitaan verotuksen toimittamista varten. Siirtohinnoitteludokumentaatio toimii myös verovelvollisen oikeusturvana, mutta auttaa myös verohallintoa muodostamaan oman arvionsa liiketoimien markkinaehtoperiaatteen mukaisuudesta.

⁴⁴⁴ Näin myös KHO 1993 B 504 ja Helsingin HAO 7.8.2008 taltio 08/1175/3.

4. SIIRTOHINNOITTELU JA ARVONMÄÄRITYS

4.1. Vertailuanalyysi

4.1.1. Merkitys ja vertailtavuutta määrittävät tekijät

Markkinaehtoperiaatteen mukainen menettely perustuu siihen, että konsernin sisäisiä transaktioita verrataan riippumattomien osapuolien vastaaviin transaktioihin. Vertailuanalyysin merkitys markkinaehtoperiaatteen noudattamiselle on nimenomaisesti mainittu OECD:n siirtohinnoitteluohjeen kappaleessa I Markkinaehtoperiaate kohdassa 1.6, jossa vertailuanalyysin merkitys on ilmaistu seuraavasti:

Because the separate entity approach treats the members of an MNE group as if they were independent entities, attention is focused on the nature of the transactions. Such an analysis of the controlled and uncontrolled transactions, which is referred to as a “comparability analysis”, is at the heart of the application of the arm’s length principle.⁴⁴⁵

OECD:n siirtohinnoittelua koskevan ohjeistuksen mukaan markkinaehtoperiaatteen mukainen menettely todennetaan vertailuanalyysissä. Vertailuanalyysi pitää sisällään seuraavat vertailtavuutta määrittävät tekijät:

- omaisuuden tai palvelun luonteenpiirteiden määrittäminen,
- toimintoanalyysi,
- sopimusehtojen tarkastelu,
- taloudellisten olosuhteiden huomioiminen sekä
- liiketaloudellisten strategioiden huomioiminen.⁴⁴⁶

Toimintoanalyysi muodostaa yhden vertailuanalyysin osa-alueen, jossa arvioidaan liiketoimintoihin sitoutuneita varoja ja sisältyviä riskejä⁴⁴⁷. Toimintoanalyysissä identifioidaan

⁴⁴⁵ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.6; Pykönen 2011: 406–407 ja Laaksonen & Anttila 2007: 37.

⁴⁴⁶ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.6, 1.33–1.63. Ks. myös Markham 2005: 93; Laaksonen & Anttila 2007: 37 ja King 2009: 13–14.

⁴⁴⁷ Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun KHO 2010: 73 asian käsittelyä koskevassa osassa oli arvioitu sitä, kenen kannettavana oli rahoitukseen liittyvät riskit. Jos konserniyhtiöissä on keskitetty rahoitus, jossa

konserniyritysten taloudellisesti tärkeimmät toiminnot ja vastuut, jotka liittyvät etuyhteydessä keskenään olevien yritysten välisiin liiketoimiin.⁴⁴⁸ Toimintoanalyysi muodostuu erilaisten yritysten toimintoihin vaikuttavien tekijöiden arvioinnista, joita ovat muotoilu, tuotanto, kokoonpano, tutkimus ja tuotekehitys, palvelut, ostot, jakelu, markkinointi, mainonta, tuotteiden kuljetus, rahoitus ja liiketoiminnan johtaminen⁴⁴⁹. Lisäksi toimintoanalyysin muuttujia ovat markkinat ja kilpailuolosuhteet, organisaatio, tuotteet, yksiköt, liiketoimintaprosessit, eri toiminnot, tuotteet, liiketoimintasuunnitelmat, transaktiot sekä yritysten kirjanpidon tulostiedot⁴⁵⁰.

Aineettomien oikeuksien identifiointi on erittäin tärkeää osa toimintoanalyysiä. Niihin liittyy usein suuri taloudellinen arvo, vaikka niiden arvo ei käytännössä näy yrityksen taseessa. Aineettomien oikeuksien ominaisuuksien määrittäminen vaikuttaa sisäisten transaktioiden identifiointiin, jonka perusteella valitaan ulkoinen vertailukohde. Niihin liittyvien transaktioiden identifioinnilla pyritään löytämään mahdolliset eroavaisuudet verrattavaan kohteeseen. Yksi vertailuanalyysin tehtävistä onkin pystyä löytämään mahdollinen ulkoinen vertailukohde. Ulkoisen vertailukohteen tulee olla mahdollisimman samankaltainen ja eroavaisuus verrattavaan kohteeseen ei saa vaikuttaa verrattavaan suureeseen, kuten hintaan tai tuotteen katteeseen. Jos eroavaisuuksia kuitenkin ilmenee, tulisi nämä pystyä oikaisemaan, jotta samankaltaisuus pystyttäisiin saavuttamaan.⁴⁵¹

Toimintoanalyysissä tulee määrittää etuyhteystoimien osapuolet, joiden välisiä transaktioita tarkastellaan. Transaktioiden tarkastelun avulla määritetään kummankin osapuolen liiketoimintaan sitoutuneet varat ja sisältyvät riskit. Liiketoimintaan sitoutuneiden varojen ja riskien jakautuminen vaikuttaa siihen, miten tuottojen ja kulujen voidaan katsoa jakautuvan osapuolien kesken markkinaehtoperiaatteen mukaisesti. Riippumattoman osapuolen voi-

yksi konserniyhtiöistä antaa lainaa sitä tarvitseville muille konserniyhtiöille, tulee lainan käypä korko arvioida sen perusteella, kenen toimintaa laina hyödyttää ja kenen konserniyhtiöistä tulee kantaa lainoihin liittyvät vastuut. Jos rahoitusta hoitava konserniyhtiö ei tee voittoa tai tappiota, ei sen voida katsoa kantavan myöskään riskejä lainojen hoitamisesta aiheutuneista kuluista. Ks. myös Tucha & Brem 2007: 154–167.

⁴⁴⁸ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.42.

⁴⁴⁹ Ibid: 1.43.

⁴⁵⁰ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 53. Ks. myös Helminen 2000: 108.

⁴⁵¹ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.33, 1.35, 1.39, 1.43–1.44.

daan katsoa haluavan sitä suuremman tuoton, mitä suurempia sijoituksia ja riskin kantamista liiketoimintaan sisältyy. Tämä näkökulma pitää huomioida myös konsernin sisäisesti.⁴⁵²

Taloudellisten olosuhteiden huomioiminen osana vertailuanalyysiiä merkitsee sitä, että etsittäessä vertailukelpoista riippumatonta osapuolta tulee huomioida ne seikat, jotka vaikuttavat kyseisellä hetkellä ekonomisessa ympäristössä. Tavaramerkin siirtohinnoittelussa huomioitavia taloudellisia olosuhteita ovat maantieteellinen sijainti, markkinoiden koko, kilpailu, suhteellinen ostajien ja myyjien asema, tuotteiden ja palveluiden saatavuus sekä kysyntä ja tarjonta kokonais- ja osittaismarkkinoilla.⁴⁵³

Konsernin vertailuanalyysissä tulee huomioida liiketoimintastrategiat yhtenä siirtohinnoitteluun vaikuttavana tekijänä. Aineettomiin oikeuksiin vaikuttavia liiketoimintastrategioita ovat innovatiivisuuden taso ja tuotekehitys, riskien jakautuminen strategiassa, sijaintimaiden poliittiset ja lainsäädännölliset muutokset sekä muut tekijät, joilla on vaikutusta päivitäiseen operatiiviseen liiketoimintaan.⁴⁵⁴ Aineettomaan varallisuuteen liittyvät strategiat voivat olla merkittäviä aineettoman oikeuteen liittyvän huomattavan taloudellisen arvon kannalta. Veroviranomaisten tulisikin huomioida nämä aineettomaan varallisuuteen liittyvät strategiat osana konsernin siirtohinnoittelua ja liiketoimintastrategioita.⁴⁵⁵

4.1.2. Muodostaminen ja esittäminen

OECD:n siirtohinnoitteluohjeen vuoden 2010 painokseen on lisätty vertailuanalyysiiä käsittelevä luku III, jossa hyvin yksityiskohtaisesti määritetään, miten vertailuanalyysii tulisi

⁴⁵² Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.42–1.50; Geitel & Hiltunen 2000: 87–90 ja KHO 27.12.1999 taltio 4219.

⁴⁵³ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.55–1.58. Siirtohinnoittelu laskusuhdanteessa voidaan nähdä sekä veronsaajan aktiivisuutena yrityksen pienentyneitä voittoja kohtaan että siirtohinnoitteluun liittyvänä veronminimointimahdollisuutena. Ks. Raunio & Gerdt 2010: 75–81.

⁴⁵⁴ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.59.

⁴⁵⁵ Ks. Mehtonen 2005: 269–296; Erasmus-Koen 2009: 120–143 ja Raunio & Gerdt 2011: 420–428.

muodostaa ja esittää.⁴⁵⁶ Luvussa III kappaleessa A.1 kohdassa 3.4. luetellaan vertailuanalyysiin kuuluvan tyypillisen prosessin vaiheet. Siirtohinnoitteluohjeissa todetaan, että kyseinen prosessi on havaittu hyväksi käytännössä, vaikka mikä tahansa muu menetelmä on hyväksyttävä, joka johtaa luotettavaan lopputulokseen markkinaehtoperiaatteen noudattamisesta.⁴⁵⁷

Siirtohinnoitteludokumentointi tulee laatia verovuodelta. Tarkasteltavan ajanjakson valinta liittyy verovuoteen ja mahdollisiin aikaisempiin vuosiin. Lisäksi tarkasteltavan ajanjakson valintaan kuuluu mahdollisten tulevaisuuden tapahtumien arviointi. Jälkiviisautta tulee kuitenkin välttää tarkastellessa jo päättyneitä verovuosia. Tulevaisuuden arviointi liittyy aineettomien oikeuksien osalta arvostusongelmaan.⁴⁵⁸ Vallinneiden olosuhteiden arviointi katsotaan erittäin tärkeäksi osaksi vertailuanalyysiä. Olosuhteiden arviointi pitää sisällään sekä verovelvollisen että kilpailijoiden toimintoihin vaikuttavien tekijöiden analysoinnin. Tällöin arvioidaan toimialaa, kilpailua sekä taloudellisia ja lainsäädännöllisiä tekijöitä.⁴⁵⁹

Tarkasteltavien etupiiritoimien hahmottamiseen sisältyy kaikkien liiketoimeen liittyvien tekijöiden kartoittaminen. Toimintoanalyysin avulla arvioidaan niitä tekijöitä, jotka muodostavat puitteet vertailuanalyysissä käytettäville tiedoille. Tarkasteltavien etupiiritoimien hahmottamisessa valitaan testattava osapuoli, kartoitetaan paras mahdollinen siirtohinnoittelumenetelmä, valitaan testattava taloudellinen indikaattori ja identifioidaan merkittävimmät vertailukelpoisuuteen vaikuttavat tekijät. Liiketoimet tulee pääsääntöisesti arvioida transaktiokohtaisesti. Toisena vaihtoehtona on arvioida kokonaisuuteen sisältyviä liiketoimien osa-alueita yhtenäisenä liiketoimena. Liiketoimen sisältäessä aineettomia oikeuksia, voi ”pakettiin” lisäksi sisältyä mahdollinen know how sekä koneiden ja laitteiden leasing.

⁴⁵⁶ Ks. OECD 2010b. Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Administrations. Ks. myös uudistukseen liittyvät luvut I–III. OECD 2010c. Review of the Comparability and of Profit Methods. Revision of the Chapters I–III of the Transfer Pricing Guidelines.

⁴⁵⁷ Ks. OECD 2010b. Guidelines 3.4–3.6.

⁴⁵⁸ Ks. OECD 2010b. Guidelines: 3.67–3.79 ja Atkinson & Tyrrell 1999: 74.

⁴⁵⁹ Ks. OECD 2010b. Guidelines: 3.7.

Liiketoimia tarkasteltaessa tulee arvioida, onko liiketoimi järkevää jakaa osiin vai arvioida kokonaisuudessaan, kun tarkastellaan liiketoimen markkinaehtoperiaatteen mukaisuutta.⁴⁶⁰

Yksi vertailuanalyysin osa on määrittää konsernista riippumattomien ulkopuolisten osapuolien liiketoimiin liittyvät informaatiolähteet. Ensisijaisesti informaation keräämisessä tulee keskittyä siihen, että tieto on luotettavaa. Julkisesti saatava informaatio perustuu erilaisiin tietokantoihin sekä yritysten tilinpäätöstietoihin. Tietokantoja pitävät yllä valtiolliset tahot, kuten tilastokeskus sekä kaupalliseen toimintaan perustuvat yritykset. Johtuen eri maiden lainsäädännöllisistä eroavaisuuksista käytännössä tilanne voi olla niin, että tietokannasta saatavat tiedot soveltuvat ainoastaan kyseiseen maahan ja dataa ei voida käyttää toisessa maassa vertailtavana kohteena. Tietoja kerätessä tulee olla kriittinen näkökulma ja arvioida niitä tekijöitä, joiden perusteella dataa voidaan käyttää luotettavana vertailukohteena.⁴⁶¹

Siirtohinnoittelumenetelmän valintaan vaikuttaa ne indikaattorit, jotka valitaan vertailtaviksi kohteiksi. Vertailuanalyysiä muodostettaessa valitaan kaikkein sopivin siirtohinnoittelumenetelmä ja määritetään se taloudellinen indikaattori, joka valitaan vertailtavaksi kohteeksi. Siirtohinnoittelumenetelmä tulee valita sen perusteella, mikä parhaiten sopii käytännössä kyseisten yritysten välisien liiketoimien arviointiin.⁴⁶²

Vertailukelpoisuuden arviointi perustuu siihen, että vertailtava kohde on riittävän samankaltainen tai ainakin niin, että vertailukelpoisuus saavutetaan mahdolliseen valittuun suuressen liittyvän oikaisun kautta. Vertailukelpoisuutta ei saavuteta, jos vertailtavien piirteiden eroavaisuus on olennainen. Vertailukelpoisuuden arviointi perustuu tapauskohtaiseen arviointiin. Tapauskohtaisessa arvioinnissa tulee huomioida kaikki sellaiset seikat, joilla olisi voinut olla vaikutusta riippumattomien osapuolien välillä käytäviin sopimusneuvotteluihin tai hinnoitteluun. Erityinen paino tulee asettaa olennaisille eroille vertailtavissa koh-

⁴⁶⁰ Ibid: 3.4–3.12.

⁴⁶¹ Ibid: 3.24–3.46.

⁴⁶² Ibid: 3.4, 3.18–3.23.

teissa. Tapauskohtaisen arvioinnin lisäksi vertailuun valittavaan suureeseen vaikuttaa siirtohinnoittelumenetelmän valinta.⁴⁶³

4.1.3. Vertailtavan kohteen valinta

Vertailtavat kohteet tulee jakaa yrityksen sisäisiin ja ulkoisiin vertailukohteisiin. Konsernin sisäinen vertailtava kohde on konserniyrityksen ja kolmannen osapuolen välillä tehty liiketoimi. Konsernin ulkopuolinen ja samalla riippumaton liiketoimi on solmittu kahden konsernista riippumattoman osapuolen välillä. Lähtökohtaisesti voidaan todeta, että luotettavin vertailtava kohde on yleensä silloin, kun samankaltainen liiketoimi on tehty kahden konsernista riippumattoman yrityksen välillä ja tätä voidaan verrata konsernin sisällä tehtyyn liiketoimeen. Konsernin on helpoin määrittää ulkoinen vertailukohde silloin, kun konsernissa on samankaltaisia toimia sekä konsernin sisäisesti että ulkoisesti. Johtuen aineettoman oikeuden ainutlaatuisesta luonteesta, tilanne ei useinkaan esiinny käytännössä.⁴⁶⁴

Ulkoinen vertailtava kohde tulee olla riippumaton konsernista ja samalla riippumattomuus on ulkoisten vertailutietojen käytävyyden perusta. Vertailutietojen käytettävyyden perustana on myös se, että tiedot ovat läpinäkyviä, systemaattisia sekä varmennettavissa. Kaksi konsernin sisäistä yritystä eivät kelpaa useinkaan vertailtaviksi kohteiksi keskenään. Kun riippumattomuus liiketoimesta tai konsernista voidaan todeta, tulee arvioitavaksi kaikki vertailuanalyysissä esitetyt tekijät sekä vertailtavan kohteen laadulliset tekijät. Vertailtavaa kohdetta voidaan etsiä julkisista rekistereistä. Tärkeää on huomioida, että viranomaiset hyväksyvät tämän tietolähteen käyttämisen osana siirtohinnoittelua.⁴⁶⁵

Vertailtavalle kohteelle on asetettava valikointikriteerit, joita ovat liiketoimet, liiketoimien liiketaloudellinen luonne, ulkoinen muoto, toimiala, tuotteiden ja palveluiden (aineettomien oikeuksien) riittävä samankaltaisuus, yrityksen koko ja vertailtavan yrityksen liiketoimin-

⁴⁶³ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.33–1.37 ja Kukkonen & Walden 2010: 187–191.

⁴⁶⁴ Ibid: 3.24–3.36; Ibid: 179–181, 189–190, 205–207.

⁴⁶⁵ Ibid: 3.24–3.46, Ibid: 189–190.

nan tunnistaminen. Erityinen huomio on arvioinnissa annettava liiketoimen todelliselle luonteelle eli on tarkasteltava liiketoimea sen reaalista sisältöä vasten.⁴⁶⁶

Etuyhteystoimien tulee olla riittävän samankaltaisia tai riittävä yhtäläisyys tulee olla saavutettavissa oikaisun avulla. Jos oikaisun avulla ei saavuteta riittävää samankaltaisuutta, vertailtava kohde ei ole hyväksyttävä. Vertailtavia kohteita valittaessa voidaan vertailtavaksi suureeksi ottaa joko laadullisia tai numeraalisia kriteerejä. Laadullisia kriteerejä ovat vertailukelpoisuutta määrittävät viisi tekijää. Aineettomien oikeuksien osalta numeraalisena kriteerinä voidaan pitää esimerkiksi aineettoman oikeuden nettonykyarvoa, joka lasketaan taseen aineettomien oikeuksien osuutena koko taseen nettonykyarvosta. Nettonykyarvon määrittämistä voidaan pitää yleisimpänä käytettävänä numeraalisena kriteerinä. Jos näin määritettävän numeraalisen kriteerin tai viiden laadullisia ominaisuuksia määrittävän kriteerin oikaisujen kautta ei päästä riittävään samankaltaisuuteen, tulee vertailukelpoisen kohteen etsimistä jatkaa, kunnes riittävä samankaltaisuus saavutetaan.⁴⁶⁷

Jotta varmistetaan vertailtavan kohteen virheettömyys suhteessa verrattavaan omaan indikaattoriin, voidaan vertailtavaan kohteeseen tehdä oikaisu. Oikaisut liittyvät kirjanpitoikäntäntöjen ja taloudellisten tekijöiden eroavaisuuksiin. Lisäksi oikaisut liittyvät pääomassa, toiminnoissa, sitoutuneissa varoissa ja riskeissä ilmenneihin eroihin verrattuna vertailtavaan kohteeseen. Erityinen huomio oikaisujen tekemisessä tulee asettaa sille seikalle, että oikaisujen tulee parantaa olennaisesti vertailtavuutta. Muuten oikaisua ei tarvita. Suurin merkitys oikaisuissa liittyy niiden aineellisten eroavaisuuksien korjaamiseen, joita vertailussa ollaan mittaamassa. Tehdyt oikaisut tulee kerätä osaksi siirtohinnoitteludokumentointia, joka auttaa todentamaan vertailtavan kohteen hyväksyttäväksi myöhemmänkin ajan kulu-
tua.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ Ks. Kukkonen & Walden 2010: 179–180, 190–191.

⁴⁶⁷ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.33, 3.40–3.54. Ks. vertailtavan kohteen määrittämiseen liittyvästä problematiikasta Laaksonen 2004: 423–432 ja Palmu 2005: 291–301.

⁴⁶⁸ Ks. OECD 2010b. Guidelines 3.47–3.54.

4.2. Siirtohinnoittelu- ja arvonmääritysmenetelmät

4.2.1. Siirtohinnoittelumenetelmän valinta

Siirtohinnoittelumenetelmän valinta riippuu siitä liiketoimesta, johon tarkastelu kohdistuu. Vaikka siirtohinnoittelumenetelmiä on useita, niin käytännön valintatilanteessa kyseiseen liiketoimeen soveltuva menetelmä löytyy, kun otetaan huomioon eri menetelmien vahvuudet ja heikkoudet. Siirtohinnoittelumenetelmän valinnassa tulee huomioida liiketoimen reaalin sisältö, joka on määritetty toimintoanalyysissä osana vertailuanalyysiä. Lisäksi tulee huomioida markkinoilla olevien vertailuun vaikuttavien tietojen saatavuus ja saavutettu vertailtavuus etuyhteydessä suoritetun liiketoimen ja vertailtavan kohteen välillä. Jotta saavutettaisiin hyväksyttävän vertailun taso, tulee mahdollisia vertailtavuuteen vaikuttavia tekijöitä oikaista, jotta vertailtavat suureet olisivat samantasoisia.⁴⁶⁹

Siirtohinnoittelumenetelmät voidaan jakaa perinteisiin liiketoimimenetelmiin (Traditional transaction methods) ja liiketoimivoittomenetelmiin (Transactional profit methods). Perinteisiä menetelmiä ovat markkinahintavertailu-, kustannusvoittolisä- ja jälleenmyyntihintamenetelmä. Liiketoimivoittomenetelmiä ovat liiketoiminettomarginaali- ja voitonjakamismenetelmä. Muita menetelmiä ovat kustannusten jakamiseen liittyvät menetelmät (Cost sharing arrangements), jotka liittyvät esimerkiksi aineettomien oikeuksien kehittämiseen konserniyritysten yhteistyönä. Toinen kustannusten jakamisen menetelmä on kustannuspanossopimukset (Cost contribution arrangements eli CCA), joita käytetään aineettomiin oikeuksiin liittyvissä yhteistyömalleissa. Lisäksi kiellettyinä menetelmänä OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa mainitaan globaalin jakokaavan menetelmä (Global formulary apportionment).⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.42–1.51, 1.64–1.69, 2.2, 3.47–3.54. OECD:n vuoden 2010 siirtohinnoitteluohjeiden uudistuksen yhteydessä on luovuttu siirtohinnoittelumenetelmien luokittelusta ensisijaisiin ja toissijaisiin menetelmiin. OECD:n siirtohinnoitteluohjeet suosittavat soveltamaan parasta mahdollista menetelmää ”most appropriate method”. Ks. KPMG 2011: 3. Näin myös Markham 2005: 92–93.

⁴⁷⁰ Ks. tarkemmin OECD 2010b. Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. Chapter II: Transfer pricing methods, Chapter I: Part C: A non-arm’s length approach sekä Chapter VIII: Cost contribution arrangements. Näin myös Kukkonen & Walden 2010: 191–205; Karjalainen & Raunio

Perinteisten liiketoimimenetelmien katsotaan olevan ”suoria menetelmiä”, kun arvioidaan etuyhteystoimien markkinaehtoisuutta. Perinteiset menetelmät osoittavat suoraan eroavaisuuden käytetyssä hinnoittelussa etuyhteystoimien ja riippumattomien osapuolien välillä. Markkinahintavertailumenetelmää pidetään ensisijaisena siirtohinnoittelumenetelmänä, mutta siirtohinnoittelumenetelmän soveltuvuus täytyy kuitenkin arvioida tapauskohtaisesti.⁴⁷¹ Jokainen perinteisistä menetelmistä sekä liiketoimivoittomenetelmistä voi johtaa yhtä luotettavaan lopputulokseen. Siirtohinnoittelumenetelmän valintaan vaikuttaa julkisesti saatavilla olevan tiedon määrä sekä verrattavan taloudellisen indikaattorin valinta. Erityinen huomio valinnassa on kuitenkin annettava liiketoimen reaalisen sisällön tarkastelulle. Esimerkiksi erittäin arvokkaiden aineettomien oikeuksien liittyessä liiketoimeen, voi paras mahdollinen menetelmä olla voitonjakamismenetelmä.⁴⁷²

Joissain tapauksissa voi olla useampia siirtohinnoittelumenetelmiä, jotka soveltuvat tapaukseen. Kuitenkaan useamman menetelmän käyttöä ei edellytetä, joskin niitä voi käyttää rinnakkain. Useamman menetelmän valinta voi kuitenkin aiheuttaa liikaa vaivaa verovelvolliselle ja lisäksi menetelmien rinnakkainen käyttö voi luoda useita mahdollisia hintoja, joiden voitaisiin katsoa olevan markkinaehtoperiaatteen mukaisia. Valitun menetelmän soveltuvuus liiketoimeen tulisi dokumentoida mahdollisimman tarkasti, jotta markkinaehtoisuus voidaan liiketoimesta osoittaa.⁴⁷³

OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa (2010b) todetaan useassa yhteydessä, että aineettomien oikeuksien siirtohinnoitteluun soveltuvimmat menetelmät ovat a) markkinahintavertailu-

2007: 65–96, 173–178 ja HE 107/2006: 18. Ks. konsernin sisäisten palveluiden ja kustannuspanossopimusten käsitteestä Torkkel 2003: 279–292. Ks. myös King 2009: 11.

⁴⁷¹ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.3–2.11. Ks. myös suorien menetelmien sovellettavuudesta Helminen 2000: 107–140. Markkinahintavertailumenetelmä on ensisijainen siirtohinnoittelumenetelmä Suomessa. Jos markkinahintavertailumenetelmä ei syystä tai toisesta sovellu, tulee seuraavaksi tarkastella muiden perinteisten menetelmien soveltuvuutta. Suomessa voidaan myös käyttää voittopohjaisia menetelmiä, jos markkinahintavertailumenetelmä ei sovellu. Ks. Niskakangas & Finckenberg 1993: 304–310. Suomen siirtohinnoitteludokumentointia koskevien VML 14 b §:n säännösten lainsäädäntöaineistossa (HE 107/2006) on tukeuduttu OECD:n siirtohinnoitteluohjeisiin. Ks. Laaksonen & Anttila 2007: 39–41. Kuitenkin tässä yhteydessä tulee huomioida, että OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden vuoden 2010 versiossa siirtohinnoittelumenetelmän valintakriteerit ovat entistä joustavampia.

⁴⁷² Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.2–2.24, 3.9–3.12, 3.18–3.23, 3.30–3.39 ja Jaakkola ym. 2012: 213–214.

⁴⁷³ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.11, 5.3, 5.19. Ks. myös Niskakangas & Finckenberg 1993: 304–310; Niskakangas 1991: 36–37 ja HE 107/2006: 18.

menetelmä, b) liiketoiminettomarginaalimenetelmä sekä c) voitonjakamismenetelmä⁴⁷⁴. Suomen siirtohinnoittelulainsäädäntöä koskevissa lakiesityksen perusteluissa (HE 107/2006) ei ole mainittu siitä, miten siirtohinnoittelumenetelmiä tulisi soveltaa eri siirtohinnoittelusuoritteiden osalta käytännössä. Tältä osin hallituksen esityksessä (107/2006: 18) viitataan OECD:n siirtohinnoitteluohjeisiin. Sen sijaan esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Kiinan siirtohinnoittelua koskevaan lainsäädäntöön sisältyy määräykset siitä, mitä siirtohinnoittelumenetelmiä tulisi soveltaa aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelussa⁴⁷⁵.

Yhdysvaltojen verolainsäädännössä on määritetty neljä menetelmää, joiden katsotaan soveltuvan aineettomien oikeuksien siirtohinnoitteluun. Menetelmät ovat a) markkinahintavertailumenetelmä (CUT⁴⁷⁶), b) liiketoiminettomarginaalimenetelmä (CPM⁴⁷⁷), c) voitonjakamismenetelmä sekä d) määrittelemätön menetelmä.⁴⁷⁸ Määrittelemättömät menetelmät tarkoittavat tässä yhteydessä liiketaloudellista lähestymistapaa arvonmääritykseen⁴⁷⁹. Kiinan siirtohinnoittelua koskeva Circular 2/2009 -säännöstö on hyvin samankaltainen Yhdysvaltojen verolainsäädännön kanssa, mutta niin sanottujen määrittelemättömien menetelmien käyttäminen siirtohinnoittelussa on epävarmaa mahdollisen verokohtelun osalta⁴⁸⁰.

Edellä esitettyjen menetelmien on katsottu soveltuvan silloin, kun kysymys on lisensiointisopimuksen perusteella maksettavien rojaltien tai liiketoimeen sisältyvän aineettoman oikeuden siirtohinnan markkinaehtoisuuden todentamisesta. Kiinassa ja Yhdysvalloissa siirtohinnoittelumenetelmät ovat samankaltaisia OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa mainittujen

⁴⁷⁴ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.1, 2.109–2.114, 2.108, 2.115–2.117, 2.131, 2.134–2.140, 2.2–2.5, 2.14, 2.57, 2.59–2.61, 2.65–2.67.

⁴⁷⁵ Ks. King 2009: 11–17; Devonshire-Ellis ym. 2011: 16–21 ja Deloitte Touche Tohmatsu. *China Master Tax Guide 2011/12*, 657–663.

⁴⁷⁶ CUT-method eli “the comparable uncontrolled transaction -method”, on täysin samankaltainen markkinahintavertailumenetelmän kanssa ja usein menetelmästä käytetään myös lyhennettä CUP-method. Ks. Smith & Parr 2005: 126 ja King 2009: 22–26.

⁴⁷⁷ TNMM menetelmästä käytetään nimitystä ”comparable profit method, CPM”, mutta menetelmä on kaiken kaikkiaan täysin vastaavanlainen OECD:n TNMM:n kanssa. Ks. King 2009: 11–17

⁴⁷⁸ Ks. Smith & Parr 2005: 126 ja Markham 2005: 89–132. Ks. myös Reilly & Schweish 1999: 34.

⁴⁷⁹ Ks. Markham 2005: 58–67.

⁴⁸⁰ Ks. Devonshire-Ellis ym. 2011: 16–21.

menetelmien kanssa.⁴⁸¹ Tämän vuoksi voidaankin katsoa, että tavaramerkin siirtohinnoittelumenetelmiä valittaessa tulee ensisijaisesti etsiä soveltuvaa siirtohinnoittelumenetelmää yllä mainittujen menetelmien joukosta huomioiden tavaramerkin siirtohinnoittelulle asetetut kriteerit.

4.2.2. Tavaramerkin arvonmääritys

Verohallinnon (2007: 37) siirtohinnoitteludokumentointia koskevien ohjeiden mukaan aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelusta annettuja OECD:n suosituksia on tulkittava niin, että aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelumenetelmiin soveltuvat myös muut menetelmät kuin mitä perinteisesti on sovellettu. Markkinaehtoperiaatetta sovellettaessa on otettava huomioon muun muassa aineettomasta omaisuudesta odotetut hyödyt, jotka voitaisiin mahdollisesti määrittää omaisuuden tuottaman tuloksen nykyarvolaskelman (net present value) perusteella. Yritysjärjestelytilanteissa taas kassavirtapohjaiset menetelmät soveltuisivat parhaiten aineettomien oikeuksien arvonmäärittämiseen. Tätä näkökohtaa voidaan perustella sillä, että riippumattomat osapuolet käyttävät vastaavia menetelmiä aineettomien oikeuksien arvonmäärityksessä.⁴⁸²

Liiketaloustieteestä on haettu tukea aineettomien oikeuksien arvon määrittämiselle. Arvonmääritysmenetelmät voidaan jakaa teoreettisiin (theoretical approach), käytännöllisiin (practical approach) ja siirtohinnoittelua (transfer pricing approach) koskeviin lähestymistapoihin. Käytännöllisen näkökulman mukaan liiketaloustieteelliset menetelmät jaetaan markkinaperusteiseen (market approach), kustannusperusteiseen (cost approach) sekä tuloperusteiseen (income approach) lähestymistapaan. Käytännöllinen näkökulma lähestyy

⁴⁸¹ Ks. King 2009: 11–17; Devonshire-Ellis ym. 2011: 16–21 ja Deloitte Touche Tohmatsu. *China Master Tax Guide 2011/12*, 657–663.

⁴⁸² Ks. OECD 2010b. Guidelines 6.23 ja Laaksonen & Anttila 2007: 40–41. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 304–329 ja Smith & Parr 2005: 140–155.

arvonmääritystä liiketaloustieteellisten menetelmien kautta ja on yleisin lähestymistapa aineettomien oikeuksien arvonmääritykseen.⁴⁸³

Eräiden näkemysten mukaan liiketaloustieteellistä menetelmää ei voida pitää prioriteetillisesti ensisijaisena arvonmääritysmenetelmänä, kun etsitään VML 31 §:n mukaista markkinaehtoista hintaa. Liiketaloustieteelliset menetelmät voivat toimia avustavina menetelminä arvonmäärittämiseksi. Ensisijaisesti on tutkittava, mitä aineettomasta oikeudesta maksettai-siin vapailla markkinoilla.⁴⁸⁴ Riippumattomat osapuolet lähestyvät aineettomien oikeuksien arvonmääritystä varallisuuden korkeimman mahdollisen tuottoasteen kautta. Myös riippumattomien osapuolten välillä vallitsee epätietoisuus siitä, miten tuottoaste mitataan, mikä on mittausväline ja mitkä subjektiiviset tekijät mittaukseen vaikuttavat. Markkina-arvo on yhtäläinen omistetun varallisuuden tulevaisuudessa tuottamien taloudellisten hyötyjen kanssa.⁴⁸⁵

Mikä sitten on tavaramerkin käypä arvo? Vastausta voidaan tarkastella arvokäsitteen avulla, mikä kertoo sen, mitä arvoa ollaan määrittämässä. Konsernin sisäisessä siirtohinnoittelutilanteessa etsitään markkinaehtoista hintaa, jota pidetään verotuksessa käypänä markkina-arvona. Arvonmääritystilanteeseen sopiva sovellettava arvokäsite löytyy lainsäädännöstä, normistosta tai riippumattomien osapuolten välisestä sopimuksesta.⁴⁸⁶ Ongelmia aiheuttaa siitä, että OECD:n siirtohinnoitteluohjeet eivät sisällä tarkkoja suosituksia aineettomien oikeuksien siirtohinnan määrittämisestä. Tämä jättää tulkinnanvaraisuutta veroviranomaisille, kun käytetyn siirtohinnan markkinaehtoisuutta arvioidaan.⁴⁸⁷ Veronsaajan ja verovelvolli-

⁴⁸³ Ks. Boos 2003: 39–156; Cohen 2005: 73–114; Yang 2008: 162–186; Haeussler & Clarry 2001: 188–201; Erasmus-Koen 2009: 99–144; Laaksonen 2004: 423–432; Palmu 2005: 291–301; Corbett ym. 2008: 255–260; Smith & Parr 2005: 156–267; Smith & Parr 2007: 23–29; Jaakkola ym. 2012: 202–218, 304–329 ja Eerola 2001: 37–41.

⁴⁸⁴ Ks. Niskakangas 1983: 263–267, 309–312; Karjalainen & Raunio 2007: 161–173; Manner 2000: 398–401 ja Markham 2005: 80–84. Riippumattomien osapuolien näkökulma tavaramerkin lisensiointiin on markkina-perusteinen lähestymistapa, jossa neuvottelusumma tai rojaltimaksu perustuu käyvän arvon mukaiseen hinnoitteluun. Ks. Corbett ym. 2008: 256.

⁴⁸⁵ Ks. Smith & Parr 2005: 140–144. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 304–329.

⁴⁸⁶ Ks. Jaakkola ym. 2012: 312–313. Ks. myös Reilly & Schweish 1999: 30–32.

⁴⁸⁷ Ks. Markham 2005: 80–84. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 202–218.

sen välistä käytännön tilannetta aineettoman oikeuden arvostamisesta verotuksessa voidaan havainnollistaa Laaksosen (2004: 423–432) esittämällä esimerkillä.

Laaksonen on analysoinut yksityiskohtaisesti artikkelissaan konserniverokeskuksen antamaa ennakkotietoa aineettoman oikeuden arvostamisesta verotuksessa. Ennakkotiedon hakija oli käyttänyt ulkopuolisen laatimassa arviokirjassa tuloperusteista relief from royalty -menetelmää. Arviokirjassa ilmeni, että tuloperusteinen arvonmäärittäminen oli hakijan perusteluiden mukaan soveltuvin. Tuloperusteinen menetelmä oli sinänsä hyväksyttävä ja osittain konserniverokeskus olikin samaa mieltä hakijan kanssa. Konserniverokeskus testasi eri menetelmien soveltuvuutta kyseiseen tavaramerkin arvostustilanteeseen ja päätyi soveltamaan markkinaperusteista lähestymistapaa. Konserniverokeskus tuli laskelmissaan lopputulokseen, johon olisi päästy myös soveltamalla relief from royalty -menetelmää. Arvostuserimielisyyttä ilmeni kuitenkin tavaramerkin taloudellisen eliniän arvioimisessa. Hakijan perusteluiden mukaan tavaramerkin elinikä oli 5 vuotta ja konserniverokeskuksen vertailuanalyysin perusteella 15–20 vuotta.

Konsernin sisäinen siirtohintaa voidaan laskea käyttämällä liiketaloudellisia menetelmiä. Erityinen huomio on kiinnitettävä siihen seikkaan, että menetelmien soveltuvuus tulee arvioida jokaisen menetelmän osalta ja mahdollisesti käyttää eri menetelmiä rinnakkain. Vaikka lopullisessa laskelmassa ei olisikaan käytetty kuin yhtä menetelmää, tulee muiden menetelmien sovellettavuus dokumentoida. Arvostuserimielisyyksien sekä mahdollisen siirtohinnoitteluoikaisusäännöksen soveltamisen välttämiseksi merkittävässä liiketoimissa olisi suositeltavaa hakea ennakkotietoa tai ennakkoratkaisua, jos se on mahdollista käytettävissä olevan ajan puitteissa. Edellä mainitut verosuunnittelun keinot voivat myös ehkäistä mahdollisten kompetenssinormien sovellettavuutta liiketoimeen.⁴⁸⁸

Oikeuskirjallisuudessa sekä veronsaajan ja verovelvollisen kesken esiintyy tiettyjä aineettoman oikeuden arvostukseen liittyviä samansuuntaisia sekä eriäviä mielipiteitä⁴⁸⁹. Tutkimuksessa aiemmin esitetyn perusteella voidaan tehdä yhteenveto niistä seikoista, jotka aineettoman oikeuden arvonmäärittämisessä tulisi ottaa huomioon, jotta tavaramerkin siirtohinnoittelu voidaan katsoa olevan markkinaehtoperiaatteen mukainen:

- vertailuanalyysin kaikki vaiheet tulee olla huolellisesti tehty;

⁴⁸⁸ Ks. Laaksonen 2004: 423–432. Ks. myös melko kriittinen artikkeli, joka käsittelee sekä Laaksosen artikkeleita että konserniverokeskuksen päätöstä taloudellisten arvonmäärittämenetelmien soveltamisesta Palmu 2005: 291–301. Ks. myös aineettomien oikeuksien arvonmäärittämisestä verotuksessa Jaakkola ym. 2012: 202–218, 304–329.

⁴⁸⁹ Ks. Boos 2003: 39–156; Cohen 2005: 73–114; Yang 2008: 162–186; Haeussler & Clarry 2001: 188–201; Erasmus-Koen 2009: 99–144; Markham 2005: 89–132; Laaksonen 2004: 423–432 ja Palmu 2005: 291–301. Ks. myös Smith & Parr 2005: 156–267; Smith & Parr 2007: 23–39; Smith 1997; Anson 2007; Corbett ym. 2008: 255–260 ja Jaakkola ym. 2012: 202–218.

- valitaan oikea siirtohinnoittelu- ja arvonmääritysmenetelmä;
- siirtohinnan määrittämisessä tulee olla objektiivinen näkökulma;
- siirtohintaa tulee oikaista, jos käytetty hinta ei ole markkinaehtoinen sekä
- tulevasta verotuksellisesta arvostuksesta tulee varmistua etukäteen.⁴⁹⁰

Yllä mainittujen siirtohinnoittelussa ja arvonmäärityksessä huomioitavien seikkojen avulla pyritään tutkimuksessa seuraavaksi havainnollistamaan käytännön tilanteiden kautta niitä tekijöitä, jotka tulee tavaramerkin kokonaisluovutuksessa (kauppa) ja osittaisluovutuksessa (lisensiointi) huomioida. Käytännön tilanteita havainnollistetaan liiketaloudellisten ja siirtohinnoittelumenetelmien avulla, joita sekä verohallinto että verovelvollinen soveltavat tavaramerkkiin liittyvissä arvostustilanteissa.

4.3. Markkinaperusteinen arvonmääritystapa

Markkinahintavertailumenetelmä perustuu käytetyn hinnan vertaamiseen etuyhteisyriyten ja riippumattomien osapuolten välillä. Markkinahintavertailumenetelmän taloudellinen indikaattori on varallisuuden kokonaisluovutuksessa hinta ja markkinaehtoista lisenssisopimusta määritettäessä toimialalla käytetty mediaanirojaltiprosentti tai myynnin kate⁴⁹¹. Markkinahintavertailumenetelmän lähtökohtana on, että vapailta markkinoilta löydetään riittävän vertailukelpoinen riippumattomien osapuolten välillä suorittama liiketoimi, jota vasten konsernin sisäistä liiketoimea verrataan. Käytännössä ei kuitenkaan löydetä täysin vastaavaa liiketoimea, joten vertailussa käytettäviä tietoja voidaan joutua oikaisemaan. Olennaisten eroavaisuuksien korjaaminen oikaisemalla tulee johtaa riittävän samankaltaiseen hinnoitteluun. Muuten joudutaan mahdollisesti valitsemaan toinen siirtohinnoittelu-

⁴⁹⁰ Ks. luku 2.5.1–2.5.2, 2.6.1, 3.1.2–3.1.3, 3.4–3.8, 4.1–4.2.

⁴⁹¹ Ks. Niskakangas 1983: 31–36; 312; Anson 2007: 70–72; Laaksonen 2004: 423–432 ja Cohen 2005: 91–107.

menetelmä. Jos riittävän samankaltainen liiketoimi löydetään, on markkinahintavertailumenetelmän käyttäminen aina ensisijalla verrattuna muihin menetelmiin.⁴⁹²

Käytetyn hinnan lisäksi huomiota tulee kiinnittää laajempiin seikkoihin, joita ovat vertailukelpoisuutta määrittävät viisi tekijää. Jos näissä tekijöissä ilmenee riittävien oikaisujenkin jälkeen huomattavia eroavaisuuksia, tulee etsiä luotettavampi siirtohinnoittelumenetelmä. Markkinahintavertailumenetelmän sovellettavuus konsernin sisäisiin liiketoimiin on parhaimmillaan silloin, kun kyseinen vertailu suuntautuu samankaltaisiin tuotteisiin samankaltaisesti sisältäen samanlaisiksi katsottavat jakelu- ja toimituskanavat. Lisäksi vertailtavien olosuhteiden tulee olla samankaltaiset.⁴⁹³ Markkinahintavertailumenetelmän käytettävyys heikkenee, mitä arvokkaampi ja ainutlaatuisempi liiketoimi on⁴⁹⁴.

Yrityksen aineettoman varallisuuden arvonmääritykseen on etsitty markkinaperusteista lähestymistapaa yrityksen markkina-arvon näkökulmasta. Menetelmä on kuitenkin yksinkertainen ja toimii ainoastaan yrityksen kaikkien aineettomien oikeuksien arvonmäärittämisessä suuntaa antavasti. Lisäksi menetelmässä ongelmana on se, että pörssikurssien heiluesssa myös aineettoman varallisuuden arvo vaihtelee ja näin tarkkaa arvoa ei ole saatavilla. Aineettomien oikeuksien osuus koko yrityksen markkina-arvosta voidaan laskea seuraavasti:

$$(1) IP = 0,9 C - NT$$

Jossa

0,9 = yrityksen markkina-arvo vähennettynä ei-identifioitavan AO:n eli goodwillin osuudella (10 %),

C = koko yrityksen markkina-arvo (ulkona olevat osakkeet * osakkeen päivän markkina-arvo) ja

⁴⁹² Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.33, 2.1, 2.3–2.4, 2.6, 2.13–2.14, 2.16. Yhdysvaltojen verolainsäädännössä määritetään, että aineettomaan oikeuteen liittyvä liiketoimi on vertailukelpoinen ainoastaan, kun aineeton oikeutta on käytetty samanlaisissa tuotteissa tai prosessissa samalla toimialalla tai markkinoilla. Jos pidemällä aikavälillä näiden eroavuus on huomattava, vertailusta saavutettu tulos on epätarkka. Markkinahintavertailumenetelmän soveltamisessa vertailukelpoisuudelle asetettu standardi on erittäin korkea. Ks. King 2009: 22–26. Ks. myös Atkinson & Tyrrell 1999: 70; Kukkonen & Walden 2010: 191–194; KHO 27.12.1999 taltio 4219; Avi-Yonah 2007: 104–105; Corbett ym. 2008: 257–258 ja Jaakkola ym. 2012: 212–215.

⁴⁹³ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.16, 2.18. Ks. myös King 2009: 23.

⁴⁹⁴ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.4.

NT = aineellisen omaisuuden nettoarvo.⁴⁹⁵

Markkinaperusteinen arvonmääritys perustuu siihen, että markkinoilta löydetään vertailukelpoinen kohde, johon konsernin sisäisen aineettoman oikeuden luovutusta verrataan. Käytännössä ongelmia aiheutuu ensinnäkin siitä, että aineettomille oikeuksille ei ole olemassa samantyyppisiä markkinoita, kuten julkisen kaupankäynnin kohteena olevilla yrityksen osakkeilla. Listatun yhtiön ulkona olevien osakkeiden lukumäärä kerrottuna osakkeen arvolla kertoo yhtiön kyseisen päivän markkina-arvon. Aineettomat oikeudet ovat yrityksen yhä tärkeämpää strategista varallisuutta, mikä pikemminkin pyritään pitämään hyvin suojatuna omaisuutena yrityksen IPR-salkussa. Aineettomille oikeuksille ei ole olemassa julkisia markkinoita, mikä hankaloittaa markkinaperusteista arvonmääritystä.⁴⁹⁶

Tavaramerkin vertailukelpoinen markkina-arvo voidaan laskea suhdelukuna, jossa nimittäjänä on vertailtavan kohteen tavaramerkin käypä arvo ja jakajana tavaramerkin tuottama liikevaihto. Näin laskettu suhdeluku voisikin toimia avustavana menetelmänä, kun halutaan laskea tarkkaa arvoa tavaramerkille siirtohinnoittelutilanteessa. Suhdeluku suhteutetaan konserniyhtiön tavaramerkin tuottamaan liikevaihtoon. Menetelmässä edellytetään, että tavaramerkin tuottama liikevaihto on eriteltynä kirjanpitotilikohtaisesti. Suhdeluku voidaan esittää seuraavasti:⁴⁹⁷

$$(2) \text{ Tavaramerkin käypä arvo} = \frac{\text{myyjä yhtiön käyttämä arvo}}{\text{tavaramerkin tuottama liikevaihto}}$$

Markkinaperusteisessa lähestymistavassa on sekä hyvät että huonot puolet. Kaikkein käytökelpoisin markkinaperusteinen arvonmääritysmenetelmä on silloin, kun markkinat kyseiselle aineettomalle oikeudelle ovat kaikkein aktiivisimmillaan.⁴⁹⁸ Tärkeintä on kiinnittää huomiota myytävän tai lisensoitavan aineettoman oikeuden sisältöön. Erityisesti tulee huomioida vertailtavan aineettoman oikeuden kaupan- tai lisensoinnin osapuolten välinen

⁴⁹⁵ Ks. Yang 2008: 168–170. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 204–207.

⁴⁹⁶ Ks. Cohen 2005: 91–107. Ks. myös Haeussler & Clarry 2001: 191–192.

⁴⁹⁷ Ks. Laaksonen 2004: 431.

⁴⁹⁸ Ks. Yang 2008: 169.

tarkoitus, hinnoittelun ajankohta (historia) sekä muut vertailtavuuteen vaikuttavat laadulliset tekijät.⁴⁹⁹

4.4. Markkinaehtoisen rojaltin määrittäminen

Aineettomien oikeuksien lisenssisopimuksin luovutettujen käyttöoikeuksien rojalteja on kolmen tyyppisiä, joita ovat juokseva rojalti, etumaksun ja juoksevan rojaltin yhdistelmä sekä kertarojalti⁵⁰⁰. Juokseva rojalti perustuu tiettyyn laskennalliseen suureeseen, mikä toimii rojaltin perusteena. Juokseva rojalti on yleisin laskentaperuste tavaramerkkejä koskevissa lisensiointisopimuksissa ja lasketaan tiettyinä prosenttiosuutena valitusta suureesta. Markkinaehtoinen prosenttiosuus tulee vertailla riippumattomien yritysten käyttämää prosentuaalista osuutta vasten. Juoksevan rojaltin suureena voi olla:

- yrityksen kokonaisliikevaihto;
- nettovoitto;
- nettoliikevaihto;
- käytetty raaka-aine;
- tietty rahamäärä per myyty yksikkö⁵⁰¹ sekä
- tuotekohtainen brutto- tai nettomyynti⁵⁰².

Konsernin tavaramerkin lisensiointitilanteissa yllä mainituista suureista käyttökelpoisimpana voidaan pitää nettoliikevaihtoon sidottuja rojalteja. Konsernitason kirjanpidon yhdistelemiseksi konsernin emoyhtiöön kerätään kuukausittain jokaisen konserniin sisältyvän tytäryhtiön kirjanpito. Sisäisessä raportoinnissa voidaan vaivattomasti selvittää nettoliikevaihto, mikä rojaltin perusteena edellyttää, että kaikki tuotteet ovat yhden tuotemerkin alla. Jos konserni omistaa useita tavaramerkkejä, joita käytetään konsernin sisäisesti lisensioimalla, nettoliikevaihdon käytettävyys heikentyy. Usean tavaramerkin sisältyessä liiketoi-

⁴⁹⁹ Ks. Cohen 2005: 93. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 308–309.

⁵⁰⁰ Ks. Niskakangas 1983: 31–36; Karjalainen & Raunio 2007: 170 ja Jaakkola ym. 2012: 323.

⁵⁰¹ Ks. Niskakangas 1983: 31–36. Ks. myös Jaakkola ym. 2012: 212–213.

⁵⁰² Ks. Oesch 2007: 12–30.

mintaan tulee konsernin sisäisessä raportoinnissa käyttää toista suuretta, jolloin voidaan kirjanpidon kautta etsiä kirjanpitolikohtaisesti eri tavaramerkkeihin liittyvät tuotteet.⁵⁰³

Etumaksun ja juoksevan rojaltin yhdistelmä ovat tavallisimpia rojaltimuotoja. Etumaksu kattaa know how`sta ja muista tavaramerkkiä tukevista palvelusuoritteista aiheutuvat kulut. Lisäksi etumaksua maksetaan alueellisesta yksinoikeudesta lisenssiin⁵⁰⁴. Tavaramerkki muodostuu mainonnalla aikaansaadusta tunnettuisuudesta. Tavaramerkki saattaa olla myös konsepti, kuten franchising, joka vaatii tietotaitoa toiminnan aloittamiseksi. Know how`n merkitys konserniyrityksille on yhtäläillä tärkeää kuin ulkopuolisille lisensiointitilanteissa annettava tiedollinen ohjeistaminen.⁵⁰⁵ Juokseva rojalti perustuu taas siihen, että lisenssin antama käyttöoikeus tulee korvatuksi kokonaan siltä ajalta, jona käyttöoikeus on luovutettu lisenssin saajalle⁵⁰⁶.

Kiinteää rojaltia (kertarojalti) puoltaa riippumattomien yritysten välinen kaupankäynti sekä know how`n myynti lisensiointitilanteessa. Riippumattomien yritysten välillä kiinteä rojalti saattaa olla käyttökelpoinen rojaltimuoto tilanteissa, jolloin halutaan varmistaa lisenssin saajalta saatavat suoritukset. Toisaalta kiinteää rojaltia voi puoltaa yrityksessä seikka, että se on tietyllä alalla käytetty rojaltimuoto. Kiinteä rojalti liittyy enemmän patentin lisensiointiin kuin tavaramerkkiin.⁵⁰⁷ Se on rahallinen suoritus, joka kattaa koko sopimuksen voimassaoloajan ja voi toisaalta johtaa riskeihin sopimusosapuolten välillä tavaramerkin taloudellisen tuoton tulevaisuuden arvioinnissa puolin ja toisin⁵⁰⁸.

Tavaramerkin vastaanottajan hyöty asettaa maksimirajan lisensiointisopimuksessa määrätävälle rojaltille. Tavaramerkin vastaanottaja punnitsee eri vaihtoehtojen välillä ja lisensi-

⁵⁰³ Ks. Niskakangas 1983: 31–36, 263–267, 309–312. Haeussler & Clarry (2001: 191) ovat tarkastelleet niin sanottujen sateenvarjo-brändien (”umbrella-branding”) arvonmäärittämistä. Näissä tapauksissa on erittäin vaikeaa määrittää ”sateenvarjon” alla oleville tuotteille erillistä tulevaisuuden kassavirtaa. Haeussler & Clarry ovat maininneet esimerkiksi Cillite-Sensor parranajokoneen. Parranajokoneen lisäksi ”sateenkaari” sisältää myös deodorantit ja partavaahdon. Kirjoittajien päätelmän mukaan tulee ”sateenkaari-brändin” alla olevat tuotteet arvostaa kokonaisuutena.

⁵⁰⁴ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 171.

⁵⁰⁵ Ks. Niskakangas 1983: 31–36. Ks. myös tietotaitolisensseistä Koulu 2003: 57–59.

⁵⁰⁶ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 171.

⁵⁰⁷ Ks. Niskakangas 1983: 31–36 ja Markham 2005: 68–70, 80–84.

⁵⁰⁸ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 171.

oinnin tuottama hyöty määrittää sen maksimin, jonka lisensiointisopimus voi tuottaa rahallisesti lisenssin saajalle. Katetuotto toimii käyttökelpoisena suurena arvioitaessa tavaramerkin vastaanottajan asettamaa tuottotasoa liiketoimelle. Tavaramerkin luomisesta muodostuneet kulut toimivat kustannuslaskennan pohjana. Tuotantokustannusten päälle tarvittava asettaa tietty kate ja tämä kate tulee saavuttaa, jotta on liiketaloudellisesti järkevää lissensioida toiselta yritykseltä tavaramerkki. Tavaramerkin ”voima” markkinoilla määrittää siitä saatavan katteen ja mitä tunnetummasta ja arvokkaammasta merkistä on kysymys, sitä suuremman rojaltiluoton tavaramerkin voidaan olettaa tuottavan sen haltijalle.⁵⁰⁹

Tavaramerkkiä konsernin sisäisesti lissensioitaessa voidaan markkinaehtoisuutta todentavana pitää tilastoja, jotka riittävän kattavasti määrittävät toimialan, jolla vertailua suorittava konserniyritys toimii⁵¹⁰. Yhdysvalloissa toimiva RoyaltyStat⁵¹¹ on eräs esimerkki tällaisesta julkisesta tietokannasta (royaltysource).⁵¹² RoyaltyStatin lissensiointisopimuksia sisältävää tietokantaa käytettäessä valitaan perusmuuttujiksi a) toimiala (industry), b) sopimustyyppi (agreement type) ja c) rojaltilin perussuure (royalty base), joka voi olla esimerkiksi nettoliikvaihto (net sales). Perusmuuttujien avulla ohjelma listaa kaikki lissenssisopimukset kyseisillä muuttujilla. Näistä valitaan eniten vertailukelpoisimmat sopimukset, joiden avulla määritetään kyseisellä toimialalla käytettävät rojaltiliprosentit. Tietokanta määrittää vaihteluvälin (25–75%), josta katsotaan mediaani (50 %), joka toimii markkinaehtoisien rojaltiliprosentin perusteena.⁵¹³

Konsernin sisäisen lissensiointisopimuksen perusteena olevan juoksevan rojaltilin voi määrittää kuluttajatuotteisiin erikoistuneen konsernin eri segmenteille seuraavalla tavalla, kun

⁵⁰⁹ Ks. Niskakangas 1983: 312. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 27.12.1999 taltio 4219 oli kysymys hollantilaisen tytäryhtiön suomalaiselle emoyhtiölle maksamista alihinnoitelluista rojalteista. Vähemmistön (äänestys 3–2) perusteluiden mukaan masterlisenssin haltijan oli tapauksessa pyrittävä samaan mahdollisimman hyvä kate työlleen muista riippumattoman yrityksen tapaan. Ks. Linnakangas, Immonen & Puroinen 2000: 62–63. Ks. myös Jaakkola 2012: 212–213.

⁵¹⁰ OECD:n siirtohinnoitteluoheissa (2010b: 3.30–3.39) kuitenkin huomautetaan erilaisten julkisten tilastojen käytettävyydestä. Ks. rojaltilitasojen määräytymisestä eri teollisuuden aloilla Goldscheider ym. 2007: 45–51 ja Parr 2007: 17–66. Ks. myös Corbett ym. 2008: 257–258.

⁵¹¹ RoyaltyStat (2012) on Yhdysvalloissa toimiva tietokanta, johon on sisällytetty valtava määrä lissenssi- ja management fee -sopimuksia. Ks. myös Parr 2007: 181–185 ja Jaakkola ym. 2012: 323–324.

⁵¹² Ks. Erasmus-Koen 2009: 99–144.

⁵¹³ Ks. RoyaltyStat 2012.

toimialan mediaanirojaltia (5 %) käytetään konsernissa sisäisesti ja juoksevan rojaltin suurena on konsernin segmenttien nettoliikevaihto:

Taulukko 1. Toimialakohtaisen mediaanirojaltin määrittäminen. Lähde: Royalty Stat 2012.

Toimiala	Sopimusten lkm	Vaihteluväli	Rojalti %	Rojaltin perussuure
Kuluttajatuotteet	100	100 %	17 %	nettoliikevaihto
		75 %	10 %	nettoliikevaihto
		50 %	5 %	nettoliikevaihto
		25 %	4 %	nettoliikevaihto
		0 %	0 %	nettoliikevaihto

Taulukko 2. Rojaltin määrittäminen konsernin segmenteille.

KONSERNIN SEGMENTIT	Nettoliikevaihto	Rojalti (5 %)
	(milj. €)	(milj. €)
USA	100,0	5,0
EUROOPPA:		
Ranska	30,0	1,5
Saksa	20,0	1,0
Suomi	5,0	0,25
AASIA:		
Kiina	150,0	7,5
Singapore	3,0	0,2
SEGMENTIT YHTEENSÄ:	308,0	15,4

Esimerkissä valitaan taulukon 1 osoittama mediaanirojalti (5 %), jonka avulla voidaan määrittää kunkin eri segmentin osuus rojaltilmaksuista. Esimerkki taulukossa 2 kuvaa eri segmenttien vuosittain suorittamaa rojaltia konsernin sisäiselle lisenssinantajalle. Mediaanirojalti ei kuitenkaan aina käytännössä sovellu sellaisenaan, vaikka toimiala olisikin sama.

RoyaltyStatin tilastoja käytetään kvantitatiivisena menetelmänä Yhdysvalloissa määrittäessä markkinaehtoista rojaltia. Kvantitatiivisten menetelmien ohella markkinahintavertai-

lumenetelmässä tulee käyttää kvalitatiivisia muuttujia.⁵¹⁴ Kvalitatiivisia muuttujia ovat aineettomien oikeuksien vertailukelpoisuutta määrittävät tekijät. Vertailukelpoisuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat omaisuuden tai palvelujen ominaisuudet, toimintoanalyysi, sopimusehdot, taloudelliset olosuhteet ja liiketoimintastrategiat. Eroavaisuudet omaisuuksissa ja palveluissa vaikuttavat niiden arvoon avoimilla markkinoilla. Aineettomaan oikeuteen vaikuttavia ominaisuuksia ovat liiketoimen muoto (lisensointi tai myynti), omaisuuden tyyppi (patentti, tavaramerkki tai know-how), suojan voimassa oloaika ja vahvuus sekä aineettoman omaisuuden odotettavissa oleva hyöty.⁵¹⁵

Markkinahintavertailumenetelmän sovellettavuuteen voidaan suhtautua kriittisesti, koska se ei huomioi konsernin liiketoimintaan liittyviä yksilöllisiä seikkoja, joilla voi olla hyvinkin paljon merkitystä sille, voidaanko vertailukelpoinen kohde löytää vapailta markkinoilta. Erityisesti ongelmia sovellettavuudelle aiheutuu siitä, että oletetaan kaikkien tavaramerkin lisensiointisopimusten olevan samanlaisia ja perustuvan samankaltaiseen aineettoman varallisuuden tuottamaan kassavirtaan. Markkinahintavertailumenetelmä kuitenkin soveltuu nimenomaisesti tavaramerkkien lisensioinnin siirtohinnoitteluun, koska julkisen tiedon määrä on suurempi verrattuna esimerkiksi aineettomien oikeuksien kokonaisluovutuksiin.⁵¹⁶

Johtopäätöksenä voidaankin esittää, että huolellisesti tehdyn vertailuanalyysin avulla voidaan havaita sellaisia tekijöitä, joiden merkitys on olennainen tavaramerkin markkinaehtoisien siirtohinnan muodostamiselle. Vertailuanalyysin merkitys onkin korostuneempi markkinaperusteisessa lähestymistavassa verrattuna muihin menetelmiin. Jos markkinaperusteista arvonmäärittäminen sovellettaessa huomataan, että vertailukelpoisissa tekijöissä on olennaista eroa, pitäisi olennaisia eroja pystyä oikaisemaan. Muuten tulee mahdollisesti valita toinen menetelmä. Etuyhteystoimen ja vertailtavan kohteen eroista huolimatta konsernin sisäisten liiketoimien markkinaperusteinen hintavertailu tulisi suorittaa, koska tämä

⁵¹⁴ Ks. Erasmus-Koen 2009: 99–144 ja Jaakkola ym. 2012: 323.

⁵¹⁵ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.36–1.39 ja Jaakkola ym. 2012: 323.

⁵¹⁶ Ks. King 2009: 22–26.

toimii muiden menetelmien lähtökohtana⁵¹⁷. Voidaankin katsoa, että vertailuanalyysin muodostaminen on omalta osaltaan markkinaperusteista selvitystä vapaiden markkinoiden hinnoittelusta.

4.5. Tuloperusteinen arvonmääritystapa

Yleisin lähestymistapa tavaramerkin arvonmääritykseen on tuloperusteinen lähestymistapa⁵¹⁸. Aineettomien oikeuksien arvonmäärittämisen parissa toimivien asiantuntijoiden keskuudessa esiintyy eriäviä mielipiteitä parhaista käytettävistä metodeista⁵¹⁹. Tähän tutkimukseen valitut metodit edustavat kuitenkin ulkomaisessa kirjallisuudessa eniten käytettyjä menetelmiä.

Tavaramerkin taloudellinen arvonmääritys on haasteellinen tehtävä, koska tulevaisuuden tuottoarvo voi olla myyntivaiheessa tuntematon ja tavaramerkin tuotto-odotukset liittyvät tulevaisuuteen⁵²⁰. Tulevaisuuteen liittyvä aineettoman varallisuuden tuotto tai tuottovaatimus voidaan laskea eri liiketaloudellisten menetelmien avulla. Tässä tutkimuksessa käytetyt tuloperusteiset arvostusmenetelmät voidaan jakaa kahteen eri ryhmään: capital asset pricing -malli⁵²¹ diskonttaa varallisuuden tulevaisuudessa tuottaman kassavirran nykyarvoon (the ”discount” method) ja relief from royalty -menetelmä⁵²² on sijoitettua pääomaa mittaava metodi (the capitalization method).⁵²³

⁵¹⁷ Markkinaperusteinen arvonmääritysmenetelmä on yleensä kiinteästi yhteydessä toisiin arvonmääritysmenetelmiin, kuten tuloperusteiseen menetelmään. Ks. Cohen 2005: 92.

⁵¹⁸ Ks. Haeussler & Clarry 2001: 193–194; Rezaee 2001: 230; Cohen 2005: 73–89 ja Jaakkola ym. 2012: 307. Esimerkkinä tuloperusteisen menetelmän soveltamisesta voidaan mainita ”multibrändi -konserni” Möt Hennessy-Louis Vuitton sa (2011: 126) sekä Motorola Mobility Holdings, Inc. (2012: 73).

⁵¹⁹ Yang toteaaakin arvonmääritysmenetelmien valinnasta, että johtuen eriävistä mielipiteistä aineettomien oikeuksien arvonmääritys on enempi estimointia kuin täydellisyys tavoittelua. Ks. Yang 2008: 168–169.

⁵²⁰ Ks. Karjalainen & Raunio 2007: 161–173 .

⁵²¹ Ks. Cohen 2005: 73–89; Smith & Parr 2007: 26–29 ja Erasmus-Koen 2009: 134–135.

⁵²² Ks. Laaksonen 2004: 423–432; Haeussler & Clarry 2001: 193–194; OECD 2011b: 7; Mard ym. 2011: 101–104 ja Jaakkola ym. 2012: 323–324.

⁵²³ Ks. Boos 2003: 82–87.

4.5.1. Capital asset pricing -malli

Capital asset pricing -malli (CAPM) perustuu rahoituksen laskentamenetelmiin ja on hyvin yleisesti käytetty malli, kun punnitaan riskittömän ja suuren riskin sisältävän sijoituksen välillä. Capital asset pricing -malli voidaan esittää matemaattisin menetelmin seuraavasti:

$$(3) R_i - R_f = \beta_i (R_m - R_f)$$

Jossa

R_i = aineettomasta oikeudesta odotettu tuotto tai tuottovaatimus;

R_f = riskitön korkokanta;

β_i = beta-kerroin, kuvastaa sijoituksen muutoksen herkkyyttä suhteessa markkinaportfolioon muutoksiin;

R_m = markkinaportfolioon odotettu tuotto tai tuottoaste;

$R_m - R_f$ = markkinoiden odottama preemio.⁵²⁴

Riskitön sijoitus, kuten Suomen valtion obligaatiot, asettavat riskittömän korkokannan (R_f). Riskittömään korkokantaan (R_f) lisätään beta-kerroin (β_i), mikä kertoo yksityiskohtaisen markkinoiden vaatiman keskimääräisen riskipreemion sijoitetulle tuotolle. Capital asset pricing -malli kertoo nimensä mukaisesti sen, mitä sijoittaja haluaa pääomalleen tuottoa pitkältä aikaväliltä.⁵²⁵

Capital asset pricing -mallia käytetään määrittämään oman pääoman kustannuksia ja se on hyvin yleisesti käytetty malli. Sen sijaan yritysten kassavirtaperusteisessa arvonnäilytyksessä yleisesti käytetty diskonttokoron määrittämismenetelmä on WACC (weighted average cost of capital), joka mittaa oman ja vieraan pääoman keskimääräiskustannusta.⁵²⁶

Käytännössä tavaramerkin arvostaminen capital asset pricing -mallin avulla voidaan esittää seuraavasti, kun riskitön korkokanta on 2 %, tuottovaatimus on 8 %, arvostettavan tavara-

⁵²⁴ Ks. Cohen 2005: 76–78 ja Smith & Parr 2007: 26–29.

⁵²⁵ Ks. Cohen 2005: 73–89; Smith & Parr 2007: 26–29 ja Erasmus-Koen 2009: 134–135.

⁵²⁶ Ks. Jaakkola ym. 2012: 317–318 ja Mard ym. 2011: 87–88.

merkin sisältävät tuotteet eivät ole alttiita markkinoiden vaihteluille (beta on 1), tavaramerkin tuottama kassavirta on ollut viimeiset viisi vuotta tasainen (1.000.000,00 eur/vuosi) ja tavaramerkin eliniäksi on määritetty 5 vuotta.⁵²⁷

Diskonttokorko voidaan laskea seuraavasti, kun yhtälö (3) uudelleen järjestetään siten, että R_i on diskonttokorko:

$$(4) R_i = R_f + \beta_i (R_m - R_f)$$

$$R_i = 2 + [1 \times (8 - 2)] = 8$$

Tavaramerkin tulevaisuudessa tuottaman kassavirran diskonttaaminen perustuu siihen, että halutaan selvittää, mikä tavaramerkin arvo tänä päivänä. Kassavirran nykyarvo voidaan laskea seuraavasti:

$$(5) PV = \sum \frac{Ct + Rt}{(1+r)^t}$$

Jossa

PV = nykyarvo;

Ct = kassavirta ajanjaksona t ;

Rt = diskonttokorko ajanjaksona t .

Tavaramerkin tuottaman kassavirran nykyarvo:

$$PV = \frac{1000000}{(1+0,08)} + \frac{1000000}{(1+0,08)^2} + \frac{1000000}{(1+0,08)^3} + \frac{1000000}{(1+0,08)^4} + \frac{1000000}{(1+0,08)^5} = 3.992.710,04 \text{ EUR}$$

Esimerkin avulla voidaan esittää tärkeitä näkökulmia, jotka tulisi tavaramerkin arvonmäärittämisessä huomioida. Ensinnäkin diskonttokorko vaikuttaa olennaisesti tulevaisuuden tuottojen nykyarvoon, kuten esimerkistä voidaan nähdä. Kahdeksan prosentin diskonttokorolla

⁵²⁷ Alla olevan esimerkin mukaiset tiedot perustuvat Cohenin (2005: 75–78) ja Yangin (2008: 171–173) esityksiin tavaramerkin taloudellisen arvonmäärittämisestä tuloperusteisen menetelmän avulla. Ks. myös Boos 2003: 81–84 ja Smith & Parr 2005: 24–29.

5.000.000,00 euron kassavirran nykyarvo on 3.992.710,04 euroa, kun tavaramerkin eliniäksi on asetettu 5 vuotta. Jos diskonttokoroksi asetetaan 6 tai 10 prosenttia, muuttuu myös diskontatun kassavirran arvo seuraavasti:

Taulukko 3. Tavaramerkin nykyarvo.

Diskonttokorko:	8 %	6 %	10 %
1 v.	925925,93	943396,23	909090,91
2 v.	857338,82	889996,44	826446,28
3 v.	793832,24	839619,28	751314,80
4 v.	735029,85	792093,66	683013,46
5 v.	680583,20	747258,17	620921,32
Yhteensä:	3992710,04	4212363,79	3790786,77
20 v.	9818147,41	11469921,22	8513563,72

Toinen merkittävä seikka on tavaramerkin elinikä. Jos tavaramerkin eliniäksi asetetaan 5 vuoden sijasta 20 vuotta, niin tavaramerkin tuottama kassavirta 8 prosentin diskonttokorolla on 9.818.147,41 EUR. Esimerkin avulla voidaan huomata, että diskonttokoron vaikutus laskelmiin ei ole niin merkityksellinen verrattuna tavaramerkin eliniän määrittämiseen, kun kysymys on capital asset pricing -mallin soveltamisesta. Tavaramerkin eliniän määrittäminen voidaankin nähdä ongelmallisena silloin, kun kysymys on tavaramerkin arvonmäärittämisestä verotusta varten.⁵²⁸

Tavaramerkin elinikä voi olla 15–20 vuotta tai sitten määräämätön (indefinite). Nykyinen IFRS-tulkinta on kuitenkin tiivistettynä se, että vain painavista syistä tavaramerkillä voi olla määräämätön elinkaari. Määräämätön ei ole synonyymi ikuisen kanssa vaan liittyy tilanteisiin, jossa tavaramerkki on vakiintunut, sen nykykäyttöä aiotaan jatkaa tai laajentaa eikä siihen liittyviä lopetus- tai muita vastaavia päätöksiä ole tehty. Jos tavaramerkistä pää-

⁵²⁸ Ks. tästä problematiikasta Laaksonen 2004: 423–432 ja Palmu 2005: 291–301.

tetään luopua taloudellisen ympäristön tai muiden olosuhteiden muuttuessa, sen käypä arvo lasketaan ja jaksotetaan poistoiksi jäljellä olevalle taloudelliselle käyttöiälleen.⁵²⁹

Tavaramerkin elinikäarvio voidaan tarkastaa julkisten yhtiöiden tilinpäätöstiedoista. Esi-merkiksi IFRS-standardien mukaisesti tilinpäätöksensä tekevät kansainväliset konsernit ovat velvoitettuja IAS 38 -standardin 88 kohdan mukaan arvioimaan aineettoman hyödykkeen taloudellinen vaikutusajan, jolloin näitä tietoja voidaan pitää luotettavina vertailua tehtäessä.⁵³⁰ Vertailutietoja tarkasteltaessa tulisi kiinnittää huomiota erilaisiin tilinpäätös-käytäntöihin, joiden vuoksi aineettomien oikeuksien kirjauskäytäntö vaihtelee olennaisesti.⁵³¹ Lisäksi elinikäodotusten taustalla voi olla yritys- ja tavaramerkkikohtaisia tekijöitä, jotka tulisi huomioida⁵³².

4.5.2. Relief from royalty -menetelmä

Relief from royalty -menetelmä on eräs käyttökelpoinen mittausväline aineettomien oikeuksien arvonmääritykseen. Relief from royalty -menetelmä mittaa aineettoman varallisuuden arvon perustuen a) varallisuuden elinikäodotukseen sekä b) arvioituun eri vuosille asetettuun rojaltiltasoon. Aineettoman varallisuuden tuottamien maksujen avulla voidaan määrittää niiden nykyarvo käyttämällä diskonttokorkoa, mikä huomioi tavoiteltuun liikevaihtoon ja rojaltilvirtoihin sisältyvät riskit. Menetelmää sovellettaessa aineettoman oikeuden arvostaminen perustuu siihen, että yritys on vapautettu maksamasta rojaltilta, koska se omistaa kyseisen varallisuus erän. Toisin sanoen menetelmä mittaa niitä kustannuksia, joita yritys joutuisi maksamaan, jos olisi lisensoinut tavaramerkin konsernin ulkopuolelta.⁵³³

⁵²⁹ Ks. Jaakkola ym. 2012: 205, 208–209, 324. Aineettoman oikeuden jäljellä oleva taloudellinen tuottoaika on elintärkeä komponentti arvonmääritysprosessissa. Ks. Smith & Parr 2005: 165. Ks. myös Boos 2003: 86.

⁵³⁰ Ks. tarkemmin *IFRS-standardit 2010*: 655–656. IAS 38 Aineettomat hyödykkeet, kohdat 88–96.

⁵³¹ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.58, 2.74–2.75, 2.84, 2.91, 2.97–2.98; Vuorio 2008: 275–302, Ranta-Lassila 2002: 225–241; Karjalainen & Raunio 2007: 166 ja King 2009: 16. Ks. myös luku 4.7.1.

⁵³² Ks. tästä esimerkiksi *Möet Hennesy-Louis Vuitton* 2011: 126.

⁵³³ Ks. Anson 2007: 70–72; Mard ym. 2011: 101–104; Haeussler & Clarry 2001: 193–194; OECD 2011b: 7; Jaakkola ym. 2012: 323–324; Laaksonen 2004: 423–432; Palmu 2005: 291–301; Smith & Parr 2007: 23–26; Smith & Parr 2005: 194–196 ja Boos 2003: 85–87.

Tuloperusteinen arvonmääritysmenetelmä soveltuu tapauksiin, joissa myytävä kohde on lisensoitu yhdelle tai useammalle konsernin ulkopuoliselle yritykselle. Lisensioinnista maksettavien rojaltitulojen kautta voidaan arvioida tavaramerkin nykyarvo ja määrittää siten siirtohinta konsernin sisäiselle luovutukselle.⁵³⁴ Tavaramerkin arvon määrittäminen diskonttaamalla rojaltitulot nykyarvoon soveltuu myös tapauksiin, joissa pyritään hypoteettisesti arvioimaan rojaltitulot. Tilanne voi realisoitua silloin, kun konsernissa siirretään aineeton oikeus, kuten tavaramerkki, konsernin sisäisesti yhtiöstä toiseen. Arvonmäärityksessä tulee tällöin huomioida, että rojaltimeksi vaikuttavia laadullisia tekijöitä ovat vastuun, riskien ja omistuksen jakautuminen konsernissa.

Relief from royalty -menetelmä voidaan esittää seuraavasti:

$$(6) FV = PV(r) \sum_{t=0}^t [Liikevaihto X rojaltimeprosentti (1 - verotekijä)]$$

Jossa

FV = fair value (käypä arvo);

PV = present value (nykyarvo);

r = diskonttotelektijä;

Liikevaihto = aineettomasta oikeudesta odotettu tulevaisuuden kassavirta;

t = aineettoman varallisuuden odotettu elinikä;

rojaltimeprosentti = toimialalla keskimääräisesti käytetty rojaltimeaso;

verotekijä = yhteisöverokanta.⁵³⁵

Diskonttokoron markkinaehtoinen määrittäminen voidaan tehdä aiemmin esitetyn capital asset pricing -mallin avulla. Määritettäessä oikeaa diskonttokorkoa, tulee huomioida kyseiseen liiketoimeen sisältyvät riskit (project-specific risk or diversifiable risk) sekä markkinoihin liittyvä riski (market risk). Vaikka diskonttokoron määrittäminen oikein onkin tärke-

⁵³⁴ Ks. Katjalainen & Raunio 2007: 165–167.

⁵³⁵ Ks. OECD 2011b: 7. Ks. myös Mard ym. 2011: 102–104 ja Palmu 2005: 291–301.

ää, niin on tärkeämpää kiinnittää huomiota siihen, että varallisuuden tuottama kassavirta on laskettu oikein.⁵³⁶

Relief from royalty -menetelmässä on erittäin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että varallisuuden elinikä sekä sovellettu rojaltiprosentti on määritetty oikein jokaisen odotetun ”elinvuoden” osalta. Toimialakohtaisista rojaltiprosenteista julkaistaan tietoa, mutta kyseiset tilastot koskevat menneisyyttä. Kysymys tulevaisuuden rojaltiprosentin määrittämisestä liittyykin enemmän hyvin arvionvaraiseen menettelyyn, jossa tulee kuitenkin huomioida toimialalla käytetyt rojaltiprosentit. Toki tässä tilanteessa tulee myös huomioida konsernin tavaramerkkiin ja tuotteisiin liittyvät yksilölliset erot: kansainvälisen laajasti tunnetun kuluttajatuotteita myyvän brändin on helpompi määrittää konsernissa sovellettava rojaltiprosentti verrattuna esimerkiksi musiikkiteollisuudessa toimivaan artistiin.⁵³⁷

4.5.3. Case-esimerkki

Seuraava esimerkki perustuu käytännön tilanteeseen, jossa relief from royalty -menetelmän avulla pyritään määrittämään tavaramerkin nykyhetken taloudellinen arvo diskonttaamalla tavaramerkin tulevaisuudessa tuottama kassavirta. Esimerkkiä havainnollistetaan Nokia Oyj:n vuosien 2011 ja 2010 konsernitilinpäätösten avulla. Oletuksena on, että Nokia käyttää 3 prosentin rojaltia⁵³⁸ ja että Nokia-tavaramerkin elinikä on 20 vuotta⁵³⁹. Diskonttokorkona käytetään Nokian vuosittaisessa goodwillin impairment-testissä soveltamaa diskonttokorkoa 13,1 prosenttia (pre-tax discount rate 2011/ mobile phones), jossa on huomioitu

⁵³⁶ Ks. Cohen 2005: 76–78. Ks. myös Smith 1997: 22; Smith & Parr 2005: 24–30; Jaakkola ym. 2012: 309–311 ja Mard ym. 2011: 101–104.

⁵³⁷ Ks. Anson 2007: 70–72.

⁵³⁸ Ks. Parr 2007: 50. Viiden prosentin rojalti vaatii, että kyseessä on tunnettu tavaramerkki. Ks. Palmu 2005: 292. Nokia Oyj:n (2012b) markkinatilanne on keväällä 2012 erittäin haasteellinen johtuen koventuneesta kilpailusta matkapuhelinvalmistajien kesken. Kolmen prosentin soveltuvuutta puoltavat ne markkinoihin vaikuttavat tekijät, joiden merkitys Nokia Oyj:n liiketoimintaan on suurin. Ks. myös Mard ym. 2011: 102.

⁵³⁹ Esimerkiksi kansainväliset konsernit Möet Hennesy-Louis Vuitton sa (2011: 126) sekä Prada Group spa (2011: 56) määrittävät tavaramerkin taloudelliseksi käyttöikäksi 15–40 vuotta.

pääomarakenteen vaikutus rahoitukseen sekä markkinoihin liittyvät riskit⁵⁴⁰. Liikevaihdon kasvuennuste perustuu maltilliseen niin sanottuun nollakasvuun (ei Nokian esittämä tieto).⁵⁴¹

Taulukko 4. Nokia-tavaramerkin arvo laskettuna relief from royalty-menetelmällä. Lähde: Nokia Oyj 2012a: 5–7,112, 121; Nokia Oyj 2011: 33; OECD 2011b: 7, 20; Mard ym. 2011: 102–104 ja Palmu 2005: 291–301.

Nokia Oyj							
(Miljardia €)	2012	2013	2014	2015	2016	2031
Estimoitu liikevaihto	38,659	38,659	38,659	38,659	38,659	38,659
Rojalti prosentti	3 %	3 %	3 %	3 %	3 %	3 %
Säästetty rojaltikustannus	1,160	1,160	1,160	1,160	1,160	1,160
Verot 24,5 %	0,284	0,284	0,284	0,284	0,284	0,284
Verojen jälkeinen rojaltien säästö	0,876	0,876	0,876	0,876	0,876	0,876
Diskonttotekijä 13,1 %	0,88	0,78	0,69	0,61	0,54	0,09
Nykyarvo	0,774	0,685	0,605	0,535	0,473	0,075
Yhteensä	3,147						
Poistojen veropohja 24,5 %	0,771						
Käypä arvo	3,918					Est.	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Liikevaihto (historiallinen data)	51,058	50,710	40,984	42,446	38,659	38,659	
Muutos liikevaihdossa %		-0,7 %	-23,7 %	3,4 %	-9,8 %	0,0 %	

Taulukon 4. mukaisesti laskettu Nokia-tavaramerkin arvo voidaan esittää seuraavasti:

Säästetty rojaltikustannus = Liikevaihto X rojaltiprosentti

Verojen jälkeinen rojaltisäästö = säästetty rojaltikustannus - verotekijä

Nykyarvo = verojen jälkeinen rojaltisäästö X diskonttotekijä

Poistojen veropohja = yhteenlaskettujen nykyarvojen summa X verotekijä

Tavaramerkin käypä arvo = yhteenlaskettu nykyarvojen summa + poistojen veropohja

⁵⁴⁰ Tällöin sovellettu diskonttokoron määrittämismenetelmä on WACC. Ks. Jaakkola ym. 2012 317–318 ja Mard ym. 2011: 87–88.

⁵⁴¹ Ks. Nokia Oyj 2012a: 112; Nokia Oyj: 2012b ja Nokia Oyj 2011: 33.

Vuoden 2012 osalta tämä voidaan esittää seuraavasti:

$$\text{Säästetty rojaltikustannus} = 38,659 \times 0,03 = 1,160$$

$$\text{Verojen jälkeinen rojaltisäästö} = 1,160 - (1,160 \times 0,245) = 0,876$$

$$\text{Nykyarvo (2012)} = 0,876 \times ((1/1,131)^t) = 0,774$$

Tavaramerkin käypä arvo:

$$\text{Rojaltivirtojen nykyarvo} = 0,774 + 0,685 + 0,605 + 0,535 + 0,473 + \dots + 0,075 = 3,147$$

$$\text{Tavaramerkin käypä arvo} = 3,147 + (3,147 \times 0,245) = 3,918 \text{ miljardia EUR}$$

Soveltamalla relief from royalty -menetelmää Nokia-tavaramerkin arvon määrittämiseen aiemmin esitettyjen tietojen perusteella, saadaan tavaramerkin arvoksi 3,918 miljardia euroa⁵⁴². Taulukossa esitettyyn ”käypään arvoon” vaikuttavat hyvin subjektiiviset tekijät, kuten tavaramerkin eliniän odotus sekä asetettu vuosittainen kasvu (0 %). Objektiivisena tekijänä voidaan pitää yrityksen käyttämää diskonttokorkoa 13,1 %⁵⁴³. Esimerkissä käytetty 3 prosentin rojalti on kirjoittajan esittämä subjektiivinen tieto. Näistä seikoista kuitenkin voidaan havaita, että arvonmääritysmenetelmän sovellettavuudessa on huomattavan paljon arvionvaraisia tekijöitä, jos arvostettavana kohteena on konsernin sisäinen kokonaisluovutus. Tämä ilmenee myös muita menetelmiä käytettäessä. Vaikka relief from royalty -menetelmän sovellettavuus kokonaisluovutukseen olisikin epävarmaa, soveltuu menetelmä tavaramerkin lisensioinnin siirtohinnoitteluun ja lisenssisopimuksen arvonmäärittämiseen. Menetelmää sovellettaessa on toki muistettava yllä mainitut menetelmän käytettävyyteen vaikuttavat tekijät.

⁵⁴² Taulukossa esitetyt luvut perustuvat Nokia Oyj:n vuosien 2011 ja 2010 IFRS-tilinpäätöksiin, jollei erikseen ole muuta ilmoitettu. Ks. Nokia Oyj 2012a: 5–7, 112, 121 ja Nokia Oyj 2011: 33. Taulukon mukaista esimerkkiä on sovellettu käytäntöön esimerkiksi seuraavissa lähteissä: OECD 2011b: 7, 20; Mard ym. 2011: 102–104 ja Palmu 2005: 291–301. Esimerkissä on pyritty huomioimaan myös muut tavaramerkin tulevaisuuden tuottojen arvostamiseen vaikuttavat seikat, joita ovat käsitelleet Anson 2007: 70–72; Cohen 2005: 73–78 ja Yang 2008: 171–173.

⁵⁴³ Myös saman toimialan yritys Motorola Mobility Holdings, Inc. (2012: 73) käyttää samansuuntaisia diskonttokorkoja (16,5 %, 14 % ja 13,5 %).

Relief from royalty -menetelmän sovellettavuudesta aineettomien oikeuksien arvostukseen voidaan olla montaa mieltä⁵⁴⁴. Arvonmääritys ei saisi perustua ainoastaan tulevaisuuden tuottojen arvonmääritykseen. Tällöin ongelmaksi voi muodostua verotuksen kannalta arvonmäärityksen todennettavuus, oikeusvarmuus ja ennustettavuus.⁵⁴⁵ Relief from royalty -menetelmää voidaan kuitenkin pitää myös markkinaperusteisena menetelmänä, jos menetelmää sovellettaessa on huomioitu seuraavat seikat:

- varallisuuden elinikä odotus on määritetty vertailukelpoisista kohteista,
- käytetty diskonttokorko huomioi liiketoimeen sisältyvät riskit,
- käytetty rojaltiltaso on määritetty käyttämällä kyseisen toimialan keskimääräisiä rojaltiliprosentteja ja
- aineettoman varallisuuden vertailukelpoisuuteen vaikuttavat tekijät ovat huomioitu huolellisen vertailuanalyysin avulla.⁵⁴⁶

4.6. Kustannusperusteinen arvonmääritystapa

Kustannusperusteisen arvonmäärityksen lähtökohtana on tavaramerkin voimassaoloaikanaan muodostamat kustannukset. Kustannusperusteista arvonmääritystä voidaan lähestyä sekä historiallisten (historical cost approach) tai tulevaisuudessa kertyvien (re-creation of replacement cost approach) kustannusten näkökulmasta.⁵⁴⁷

Tavaramerkin luovuttajan merkkiin sijoittamat kustannukset luovat minimipohjan tavaramerkin arvon määrittämiselle luovuttajan näkökulmasta. Kysymys on kustannuslaskennasta, jonka perusteena ovat tavaramerkin korkeat yleiskustannukset ja alhaiset marginaalikustannukset. Tavaramerkkiin liittyvät kustannukset koostuvat mainonnasta, merkin laatuun liittyvistä sekä merkin luomisesta johtuvista kustannuksista. Kustannusperusteinen laskenta

⁵⁴⁴ Ks. Anson 2007: 70–72; Laaksonen 2004: 423–432; Palmu 2005: 291–301; Haeussler & Clarry 2001: 193–194; Smith & Parr 2005: 194–196 ja Smith & Parr 2007: 24–30.

⁵⁴⁵ Ks. Engblom ym. 2010: 308–310.

⁵⁴⁶ Ks. Anson 2007: 70–72. Ks. myös Smith 1997: 22 ja Mard ym. 2011: 101–104.

⁵⁴⁷ Ks. Yang 2008: 170–171 ja Corbett ym. 2008: 257. Ks. myös Smith & Parr 2005: 156–168.

ei ota kuitenkaan huomioon tavaramerkin todellista taloudellista arvoa. Johtuen lisensiointi-sopimusten erilaisuudesta markkinoilla ei ole selvää rajaa, miten markkinoinnista johtuvat kustannukset jaetaan lisensoijan ja lisenssin saajan välillä. Erityinen paino tulee asettaa juuri mainoskustannusten jakautumiselle. Lisäksi rojalta määrítettäessä tulee huomioida mahdollisen alilicensiointisopimuksen sisältyminen sopimukseen.⁵⁴⁸ Kustannusperusteisessa menetelmässä huomioitavia kustannuksia ovat:

- tavaramerkkiin liittyvät oikeudelliset kustannukset,
- rekisteröintikustannukset,
- henkilökunnan palkat,
- tavaramerkin kehittämisestä aiheutuneet kustannukset,
- tuotekustannukset sekä
- mainos- ja markkinointikustannukset.⁵⁴⁹

Konsernin sisäiseen tavaramerkin kokonaisluovutuksen arvonmääritykseen voidaan etsiä tukea kirjanpidollisista säännöksistä⁵⁵⁰, vaikka tavaramerkille onkin vaikeaa löytää markkinaehtoista hintaa tarkastelemalla yrityksen tasetta⁵⁵¹. Tavaramerkki sisältyy aineettomana oikeutena pysyvien vastaavien käyttöomaisuuden ryhmään. Aineettomiin oikeuksiin on taseeseen voitu aktivoida esimerkiksi tavaramerkin rekisteröinnistä johtuneita kuluja, mutta tasearvot eivät monesti kerro todellisesta markkina-arvosta. Ongelmaksi muodostuu se, ettei kaikkia kuluja voida välttämättä kohdistaa tavaramerkkiin kuuluviksi.⁵⁵²

Aineettomat oikeudet esitetään taseessa kirjanpitoasetuksen (30.12.1997/1339) 1 luvun 6 §:n tasekaavan mukaan aineettomien hyödykkeiden ryhmässä. Aineettomiin hyödykkeisiin kuuluvat aineettomien oikeuksien lisäksi kehittämismenot, liikearvo, muut pitkävaikutteiset menot sekä ennakkomaksut. Kirjanpitolaissa ja -asetuksessa on yksilöity näiden erien sisältö sekä eriin liittyvä aktivointivelvollisuus. Aktivointivelvollisuus koskee pitkävaikutteisia

⁵⁴⁸ Ks. Niskakangas 1983: 310–312; Atkinson & Tyrrell 1999: 69; Yang 2008: 170–171 ja Jaakkola ym. 2012: 208–209. Ks. myös Smith & Parr 2005: 166–167.

⁵⁴⁹ Ks. Anson 2007: 67 ja Smith & Parr 2005: 166–167, 261.

⁵⁵⁰ Ks. Ranta-Lassila 2002: 73–77, 214–241.

⁵⁵¹ OECD:n siirtohinnoitteluohteen (2010b: 6.2) mukaan teolliset aineettomat oikeudet, kuten patentit ja tavaramerkit voivat sisältää huomattavaa taloudellista arvoa, vaikka niillä ei olisikaan kirjanpidollista arvoa.

⁵⁵² Ks. Niskakangas 1983: 263–267, 309–312 ja Manner 2000: 398–401.

menoja, joiden perusteella tulevaisuudessa voidaan aineettomasta hyödykkeestä odottaa tuloja. Vaikka pitkävaikutteisten menojen aktivointiin suhtaudutaan varovaisesti⁵⁵³, puoltaa tavaramerkin pitkä taloudellinen käyttöikä menojen aktivointia taseeseen⁵⁵⁴. Aineettoman oikeuden taloudellinen arvo olisi helpompaa määrittää taseesta, jos taseeseen aktivoitaisiin tavaramerkin tunnetuksi tekemisestä johtuneet mainosmenot.

Aineettoman omaisuuden vastikkeellisesti hankittu hankintameno tulee aktivoida. Aineettomiin oikeuksiin kuuluvat kirjanpitolain 5 luvun 5 a §:n mukaan vastikkeellisesti hankitut toimiluvat, patentit, lisenssit, tavaramerkit sekä vastaavien oikeuksien ja varojen hankintamenot, jotka tulee aktivoida. Konsernissa kehitetty tavaramerkki voidaan aktivoida erityistä varovaisuutta noudattaen.⁵⁵⁵ Tämän vuoksi on perusteltua sanoa, että vastikkeellisesti hankittu alkuperäinen hankintameno kirjanpidossa kuvaa tavaramerkin taloudellista arvoa paremmin kuin konsernin itse kehittämä tavaramerkki, mikä on taseessa arvostettu poistamattomaan kirjanpitoarvoon⁵⁵⁶.

Tavaramerkki ja brändi ovat yritykselle tärkeä viestintäväline ja ne toimivat yhtenä myynnin edistämisen työkaluna⁵⁵⁷. Tavaramerkin kustannusten tarkastelu voi realisoitua yrityksessä a) tavaramerkin myynnin yhteydessä tai b) johdon seurattessa kustannuksia. Kun tavaramerkin myyntitilanne realisoituu, tarkasteluajanjaksoksi otetaan joko kaikki tavaramerkistä johtuneet kustannukset tai ajanjakso voidaan asettaa lyhyemmäksi ajaksi. Yrityksen johto seuraa kustannuksia lyhyemmän ajanjakson puitteissa, jolloin kysymys on kuukausittaisesta tai vuosittaisesta konsernin sisäisestä raportoinnista⁵⁵⁸. Molempia tilanteita voidaan havainnoida seuraavasti, kun tarkasteluajanjaksoksi asetetaan viimeisin vuosi 2011, vuosina

⁵⁵³ Ks. Vuorio 2008: 275–302. Ks. myös Järvenkare 1997: 61–92.

⁵⁵⁴ Yrityksen aineettomasta varallisuudesta on tullut merkittävin strateginen omaisuus viimeisen 30 vuoden aikana. Ks. Parr 2007: 1. Pitkävaikutteiset menot aktivoidaan taseeseen niiden tulontuottamiskyvyn perusteella. Hyödykkeellä on tulontuottamiskykyä, jos yritys saa tuloja joko hyödykkeen myynnistä tai sen osallisuudesta yrityksen toimintaan. Jos hyödykkeellä on tulontuottamiskykyä, sillä lienee myös varallisuusarvoa. Ks. Järvenkare 1997: 26.

⁵⁵⁵ Ks. Vuorio 2008: 275–302.

⁵⁵⁶ Ks. Järvenkare 1997: 26.

⁵⁵⁷ Ks. Salmi 2001: 5–11 ja Haarman 2006: 242–243.

⁵⁵⁸ Ks. Laaksonen 2004: 423–432; Palmu 2005: 291–301 ja Boos 2003: 75–78.

2005–2010 kertyneet kustannukset ja historialliset kustannukset diskontataan niiden nykyarvoon käyttämällä diskonttokorkoa 10,0 %:

Taulukko 5. Esimerkki tavaramerkkiin sijoitettujen kustannusten nykyarvosta.

Kustannuslaji	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mainonta ja markkinointi	40000	55000	45000	60000	38000	40000	65000
Ulkopuoliset palvelut	35000	10000	10000	10000	10000	15000	15000
Palkat: lakiosasto	15000	5000	5000	5000	5000	5000	5000
Palkat: myynti & markkinointi	60000	40000	40000	40000	40000	40000	50000
Rekisteröinti- ja viralliset kustannukset	1000	200	200	200	200	200	200
Historialliset kustannukset yhteensä	151000	110200	100200	115200	93200	100200	
Nykyiset (2011) kustannukset							135200
Kustannusten nykyarvo							
Historialliset kustannukset	151000	110200	100200	115200	93200	100200	Yhteensä
Diskonttotekijä 10,0 %	1,95	1,77	1,61	1,46	1,33	1,21	
Nykyarvo yhteensä	294256	195226	161373	168664	124049	121242	1064811
X-tavaramerkin kustannukset (EUR)							1200011

Esimerkin mukaisesti laskettuna X-tavaramerkkiin sijoitettujen kustannusten nykyarvo on 1.200.011,00 euroa, mikä muodostuu nykyarvoon diskontattujen historiallisten kustannusten (2005–2010) yhteenlasketusta summasta (1.064.811,00 eur) sekä vuonna 2011 kertyneistä kustannuksista (135.200,00 eur). Laskelmassa tulee huomioida ainoastaan X-tavaramerkin kerryttämät kustannukset⁵⁵⁹. Ongelma muodostuu siitä, miten X-tavaramerkin kustannuksia on seurattu kirjanpidossa. Tarkka laskentatapa edellyttää, että tavaramerkistä johtuneet kaikki kustannukset löytyvät kirjanpidosta tietyn projektinumeron alta. Tavaramerkin siirtohinnoittelussa kustannuslaskenta voi toimia eräänlaisena minimi-

⁵⁵⁹ Ks. tarkemmin Anson 2007: 67 ja Smith & Parr 2005: 166–167, 261.

tasona asetettaessa siirtohintaa, mutta riippumattomat osapuolet asettavat lisäksi tietyn voitotason, joka tulee konsernin siirtohinnoittelussa huomioida. Paras hyödynnettävyys kustannusperusteisella arvonmäärittämismenetelmällä onkin konsernijohdon raportoinnissa, kun lasketaan tavaramerkin tuottamaa kassavirtaa sekä tulojen että menojen osalta.⁵⁶⁰

Tuloperusteista relief from royalty -menetelmää voidaan kritisoida siitä, että se ei huomioi tavaramerkkiä ylläpitävästä mainonnasta johtuvia kustannuksia. Kustannusperusteisen menetelmän avulla voidaan diskontata tavaramerkistä johtuneet kustannukset, jolloin kustannusten ”menovirta” tulee huomioiduksi laskemissa. Tällöin myös relief from royalty -menetelmän sovellettavuus paranee.⁵⁶¹ Kuitenkaan kustannusperusteisen menetelmän tuottamaan informaatioon ei voida luottaa, jos menetelmä on ollut ainoa sovellettava menetelmä siirtohinnoittelussa⁵⁶². Menetelmä onkin käyttökelpoisin toisten arvonmäärittämismenetelmien rinnalla⁵⁶³.

4.7. Voittopohjaiset menetelmät

4.7.1. Liiketoiminettomarginaalimenetelmä

Liiketoimivoittomenetelmissä tarkastelu lähtee liikkeelle liikevoiton (EBIT) tai muiden kannattavuutta kuvaavien tunnuslukujen, kuten voittoindikaattorin (Profit level indicator, PLI) kautta. Liiketoiminettomarginaalimenetelmässä (TNMM) nettovoittomarginaalia tarkastellaan suhteessa johonkin toiseen hyväksyttävissä olevaan liiketaloudelliseen erään,

⁵⁶⁰ Ks. Niskakangas 1983: 263–267, 309–312; Manner 2000: 398–401; Atkinson & Tyrrell 1999: 69; Yang 2008: 170–171; Corbett ym. 2008: 257; Jaakkola ym. 2012: 215; Smith & Parr 2005: 166–167 ja Manner 2000: 401.

⁵⁶¹ Ks. Laaksonen 2004: 425.

⁵⁶² Ks. Laaksonen 2004: 423–432; Palmu 2005: 291–301 ja Boos 2003: 75–78.

⁵⁶³ Ks. Yang 2008: 171. Kustannusperusteinen arvonmäärittäystapa soveltuu paremmin patenttien arvonmäärittäykseen. Nokia Oyj (2012a: 55) on investoinut yli 45 miljardia euroa tutkimus- ja tuotekehitykseen vuosina 1990–2011, hallinnoiden yli kymmentätuhatta patenttiperhettä.

joita ovat esimerkiksi kustannukset, liikevaihto, sitoutunut pääoma tai maksetut palkat.⁵⁶⁴ Olennaisin vaatimus, joka on asetettu TNMM:n sovellettavuudelle, liittyy vertailtavan kohteen ja etuyhteystoimen voittoindikaattorin perusteina käytettävien erien samankaltaisuudelle: liikevoitto tulee olla laskettu samoin kirjanpidollisin perustein, jos liikevoittoa käytetään voittoindikaattorin laskentaperusteena.⁵⁶⁵ Kuitenkaan ei voida odottaa, että konserniyritykset saavuttavat täysin samankaltaiseen kirjanpitoon perustuvan voittoindikaattorin verrattuna riippumattomiin yrityksiin. Tätä ei ole mahdollista saavuttaa yleensä edes kilpailullisilla markkinoilla.⁵⁶⁶

Voittoindikaattoria määritettäessä tulee nettovoittoa laskettaessa huomioida ainoastaan välittömästi ja välillisesti vaikuttavat erät sekä operatiivisen luonteen vuoksi huomioitavat kulut. Ei-operatiivisia erä ei tule sisällyttää laskelmaan, joita ovat rahoitustuotot ja -kulut, tuloverot ja satunnaiset erät. Vain sellainen liikevaihto ja kulut voidaan laskea mukaan, jotka liittyvät etuyhteystoimeen. Edellä mainittujen erien lisäksi voittoindikaattoria laskettaessa huomiota tulee kiinnittää ennakkomaksujen ja myyntisaatavien väliseen korrelaatioon, mahdollisiin eläkekuluihin, valuuttakurssien vaihteluihin ja vieraaseen valuuttaan liittyviin riskeihin. Erillä voi olla huomattava vaikutus tuloksen muodostumiseen ja näihin tulee tehdä tarvittavat oikaisut, jotta riittävä samankaltaisuus voitaisiin saavuttaa.⁵⁶⁷

Vertailtaessa kahden yhtiön tilinpäätöstietoja, tulee huomioida kirjanpidossa sekä maakoh- taisten kirjanpitokäytäntöjen että kansainvälisten tilinpäätösstandardien väliset eroavaisuu- det (IFRS ja USCAAP), jotka vaikuttavat laskettavan liikevoiton määrään. Eräs TNMM:ssä huomioitava seikka on operatiivisten ja ei-operatiivisten kulujen käsittely ja niihin liittyvät eroavaisuudet. Näitä erä kirjanpidossa ovat poistot, varaukset ja provisiot.⁵⁶⁸ Aineettomien oikeuksien osalta voidaan mainita arvonalentumiset, koska esimerkiksi IFRS-tilinpäätöksessä tulee vuosittain tehdä arvonalentumistesti ja tällä on vaikutusta taseen py-

⁵⁶⁴ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.58; Karjalainen & Raunio 2007: 81–84; Kukkonen & Walden 2010: 201–202; Mehtonen 2005: 127–131; Helminen 2009: 224–225 ja King 2009: 12–13.

⁵⁶⁵ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.62, 2.74–2.75, 2.77–2.85; Kukkonen & Walden 2010: 201–202 ja Karjalainen & Raunio 2007: 82–83.

⁵⁶⁶ Ks. King 2009: 15.

⁵⁶⁷ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.75, 2.80–2.85; Ks. myös King 2009: 16.

⁵⁶⁸ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.58, 2.74–2.75, 2.84, 2.91, 2.97–2.98. Ks. myös King 2009: 16.

syvien vastaavien loppusummaan⁵⁶⁹. Lisäksi tulee huomioida mahdollisten poistokirjausten eroavaisuudet, koska konsernissa kehitetyn ja konsernin ulkopuolelta hankitun aineettoman oikeuden aktivoimiskäsittely on erilainen⁵⁷⁰.

Vertailukelpoisuudelle on asetettu erityisiä vaatimuksia liiketoiminettomarginaalimenetelmässä. Vertailuanalyysi tulee aina tehdä arvioitaessa menetelmän soveltuvuutta. Määritettäessä luotettavaa arviota lopputuloksesta, tulee liiketoimien markkinaehtoisuutta tarkastella joustavasti ja käyttäen erityistä harkintakykyä. TNMM:ssä tulee vertailukelpoisuutta arvioidessa kiinnittää huomiota menetelmässä käytettävään voittoindikaattoriin vaikuttaviin tekijöihin. Nämä tekijät ovat suoraan voittoindikaattoriin vaikuttavia eriä. Operatiivisessa toiminnassa liikevoittoon voi vaikuttaa kilpailu, uudet tulokkaat, johdon tehokkuus, uusien tuotteiden uhka, yrityksen pääomarakenne ja yrityksen ikä markkinoilla.⁵⁷¹

Vertailukelpoisuuden arvioinnissa tulee huomiota kiinnittää myös niihin tekijöihin, joilla on merkitystä kannattavuuteen. TNMM perustuu siihen, että tarkastellaan liikevoittoa tai muita kannattavuutta mittaavia tunnuslukuja. Mahdollisia vertailukelpoisuuteen vaikuttavia eriä ovat operatiivisten kulujen kirjauskäytäntö, eliminoitumattomat bruttomarginaaliin vaikuttavat erät ja kapasiteettiasteen vaikutus välillisten kulujen käsittelyyn. Lisäksi osana vertailuanalyysiiä, tulee toimintoanalyysissä arvioida tarkasti liiketoimeen sijoitettu varallisuus ja mahdollisten riskien sisältyminen sekä etuyhteysosapuolien väliseen että vertailtavaan liiketoimeen.⁵⁷²

TNMM perustuu transaktiokohtaiseen laskentatapaan. Transaktiota voidaan tarkastella yhden tai useamman etuyhteysosapuolen näkökulmasta, jolloin tarkastelu voidaan asettaa joko myyjän tai ostajan voiton (tappion) määrittämiseen. Markkinaehtoisien yksittäisten transak-

⁵⁶⁹ Nokia Oyj (2011: 24) mainitsee muiden aineettomien oikeuksien arvonalentumistestistä seuraavaa: jos omaisuuden arvon alentumisesta on viitteitä, aineettoman oikeuden kerrytettävissä oleva rahamäärä arvioidaan ja kirjataan sen mukainen arvonalentuminen. Ks. myös pitkäaikaisten aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden sekä liikearvon kerryttämistä olevan rahamäärän määrittäminen s. 23.

⁵⁷⁰ Ks. Vuorio 2008: 275–302. Ks. myös Ranta-Lassila 2002: 225–241; Karjalainen & Raunio 2007: 166; OECD 2010b. Guidelines 2.75 ja King 2009: 16.

⁵⁷¹ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.62, 2.68–2.75 ja King 2009: 15–16.

⁵⁷² Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.42–1.51, 2.58, 2.72.

tion laskeminen saattaisi asettaa kohtuuttomia vaatimuksia, koska harvoin on saatavilla transaktiokohtaisia tietoja vertailtavista kohteista. Tämän vuoksi TNMM:ssä voidaan vertailtavia tietoja arvioida yhtiökohtaisella tasolla.

TNMM soveltuu parhaiten aineettomien oikeuksien siirtohinnoitteluun, kun ainoastaan yksi etuyhteysosapuolista lisää arvokkaita ainutlaatuisia toimintoja liiketoimeen ja muut osapuolet toimivat vain jälleenmyyjänä. Menetelmässä voidaan nähdä vahvuutena sen soveltuvuus yhden etuyhteysosapuolen (myyjän tai ostajan) transaktion arvioimiseen. Kun markkinoilla on riittävästi tietoa saatavilla voittoindikaattorin luotettavaa määrittämistä varten, voidaan menetelmä nähdä soveltuvana aineettomien oikeuksien siirtohinnoitteluun, jos menetelmän soveltuvuudelle annetut muut kriteerit täyttyvät. Jos taas kaikki osapuolet lisäävät transaktioon rahallisesti arvokkaita ja ainutlaatuisia toimintoja, soveltuu voitonjakamismenetelmä parhaiten aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelumenetelmäksi.⁵⁷³

Ongelmia kuitenkin aiheuttaa käytännössä tietojen saatavuus samanaikaisesti tehtävistä transaktioista. Pörssiyhtiöt julkaisevat tilinpäätöksen vuosittain ja lisäksi osavuosikatsauksen neljännesvuosittain. Vaikka tietoja voitaisiin luotettavasti saada julkisesta materiaalista, niin oikaisuihin tarvittavia tietoja ei ole saatavilla riittävästi. Oikaisuihin liittyvät ongelmat kohdistuvat sekä tilikauteen että myöhempiin tilikauden jälkeisiin seikkoihin.

4.7.2. Case-esimerkki

Seuraavassa esimerkissä havainnollistetaan käytännön tilanteen avulla liiketoiminettomarginaalimenetelmää. Tarkastelun kohteeksi valitaan konsernin suomalaisen emoyhtiön ja Espanjassa jälleenmyyjänä toimivan tytäryhtiön väliset liiketoimet. Esimerkissä on oletuksena, että emoyhtiö suorittaa kaikki muut toiminnot, paitsi jälleenmyynnin kohdemaassa. Emoyhtiö omistaa X-tavaramerkin ja patentit. Tytäryhtiö kantaa riskin ja vastuut ainoastaan Espanjassa. Tytäryhtiö maksaa liikevaihdostaan 5 % rojaltia emoyhtiölle perustuen

⁵⁷³ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.59–2.61, 2.63, 2.65–2.67, 2.103.

lisenssillä myytäviin tuotteisiin kohdemaassa. Lisäksi tytäryhtiö maksaa management fee -maksuja 5 % liikevaihdostaan emoyhtiölle tytäryhtiön puolesta suoritetuista toiminnoista.

Taulukko 6. Riippumattomien osapuolten välillä suoritettu vertailuanalyysi.

Vertailtavat kohteet:	X-konsernin emoyhtiö: Suomi	Y-konsernin emoyhtiö: Suomi	S-konsernin emoyhtiö: Ruotsi
Toimiala:	Kuluttajatuotteet	Kuluttajatuotteet	Kuluttajatuotteet
Tuoteperheet:	Kosmetiikka	Kosmetiikka	Kosmetiikka
Brändit:	X-tavaramerkki	Y-tavaramerkki	S-tavaramerkki
Kilpailun merkitys:	suuri	suuri	suuri
Yrityksen/ konsernin ikä markkinoilla:	30 vuotta, tavaramerkki kehitetty konsernissa, ei tasearvoa.	25 vuotta, Y-tavaramerkki kehitetty konsernissa, ei tasearvoa.	35 vuotta, S-tavaramerkki kehitetty konsernissa, ei tasearvoa.
Liikevaihto 2011 (EUR):	32 000 000,00	29 000 000,00	40 000 000,00
Liikevoitto 2011 (EUR):	6 400 000,00	4 350 000,00	8 800 000,00
Liikevoitto %:	20 %	15 %	22 %
Toimialalla käytettävä rojaltiprosentti:	5 %, soveltaa liiketoiminnassaan	5 %, soveltaa liiketoiminnassaan	5 %, soveltaa liiketoiminnassaan

Vertailussa voidaan havaita, että molemmat vertailukohteeksi valitut konsernin emoyhtiöt soveltuvat vertailukelpoisiksi kohteiksi. Liikevoitto asettuu kyseisellä toimialalla 15–22 prosentin välille. Vertailtavaksi kohteeksi valitaan S-konsernin emoyhtiö. Vertailukelpoisuudelle on asetettu suuri merkitys TNMM:ää sovellettaessa⁵⁷⁴. S-konsernista on saatavilla kattavaa yrityskohtaista tietoa ja tilinpäätöstiedoissa on myös eriteltyä konsernin sisäisiin liiketoimiin liittyvät taloudelliset erät. Tällöin liikevoitto voidaan määrittää julkisesti saatavien tietojen perusteella ja samoin kirjanpidollisin perustein.⁵⁷⁵

⁵⁷⁴ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.62, 2.68–2.75 ja King 2009: 15–16.

⁵⁷⁵ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.62, 2.74–2.75, 2.77–2.85; Kukkonen & Walden 2010: 201–202 ja Karjalainen & Raunio 2007: 82–83.

Taulukko 7. Liiketoimikohtainen tuloslaskelma. Lähde: Esimerkissä käytetty liiketoimikohtainen tuloslaskelma vastaa OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa (2010b: 313–318) esitettyä herkkyyssanalyysiä sovellettaessa liiketoiminettomarginaalimenetelmää.

Liiketoimikohtainen tuloslaskelma 2011:	X-konsernin emoyhtiö: Suomi	S-konsernin emoyhtiö: Ruotsi	Tytäryhtiö: Espanja
Liikevaihto:	1000000,00	1000000,00	2000000,00
Välittömät kulut:	-620000,00	-630000,00	-1300000,00
Bruttovoitto:	380000,00	370000,00	700000,00
Välilliset kulut:			
Markkinointi ja mainonta:	-240000,00	-220000,00	Emoyhtiö maksaa
Muut kulut:	-150000,00	-130000,00	-150000,00
Rojalit emoyhtiölle (5 %):	100000,00	100000,00	-100000,00
Management fee (5 %):	100000,00	100000,00	-100000,00
Liikevoitto:	190000,00	220000,00	350000,00
Liikevoitto -%:	19 %	22 %	18 %

Vertailtaessa kahden emoyhtiön tuloslaskelmia voidaan huomata, että kyseisellä toimialalla on samankaltainen kulurakenne, mikä vaikuttaa emoyhtiöiden liikevoiton määrään. Vertailtavien emoyhtiöiden liikevoitto asettuu 19–22 prosentin välille. Jos liikevoitto asettuu toimialan keskimääräisen liikevoiton tasolle, niin voidaan katsoa, että konsernin sisäinen siirtohinnoittelu on ollut markkinaehtoista. Verohallinnon (2007: 33–36) siirtohinnoittelun dokumentoinnista annettujen ohjeiden mukaan vertailtavan kohteen olisi oltava suurin piirtein samaa luokkaa kuin testattavalla etuyhteisytyksellä. Myös kulurakenteen tulisi olla samankaltainen. Markkinaehtoinen hinta tai kate voi olla OECD:n ohjeiden mukaan yksi ainoa luku, mutta markkinaehtoperiaatteen soveltaminen voi tuottaa myös lukujen vaihteluvälin.⁵⁷⁶ Jos liikevaihto ei asetu verrattavaan vaihteluväliin, niin tällöin tulisi ensisijaisesti selvittää, mistä ero johtuu. Esimerkiksi vertailtavaan liikevoittoon voi vaikuttaa kertaluonteiset erät, kuten suuria investointeja vaativat myynti- ja markkinointitoimenpiteet, joita uusien tuotteiden ja palveluiden lanseeraaminen vaatii. Liiketoimikohtainen tuloslaskelma onkin tässä suhteessa hyvä, koska suuria vaihteluja sisältävät kirjanpidon erät voidaan havaita helposti liiketoimikohtaisen tuloslaskelman avulla.

⁵⁷⁶ Ks. Verohallinto 2007: 33–36.

Edellä esitetty esimerkki kuvaa siirtohinnoittelua käytännössä kahden etuyhteysosapuolen välillä, kun siirtohinnoittelumenetelmänä käytetään liiketoiminettomarginaalimenetelmää. TNMM:stä, kuten muistakin siirtohinnoittelumenetelmistä on erilaisia versioita, joita kansainväliset konsernit käyttävät omassa siirtohinnoittelussaan. Esimerkin perusteella voidaan katsoa, että liiketoiminettomarginaalimenetelmä soveltuu erityisesti niihin tilanteisiin, jolloin liikevoitto toimii voitonjakautumisen mittarina. Etuyhteystoimesta muodostettu liiketoimikohtainen tuloslaskelma soveltuu erittäin hyvin lisensioinnin markkinaehtoisuuden todentamiseen. Jos liikevoitto asettuu toimialan normaalikatteen keskiväliin, liiketoimi on markkinaehtoinen. Taas liikevoiton ollessa yli- tai alimitoitettu, tulee konsernin sisäistä liiketoimea oikaista, jotta saavutetaan vapaiden markkinoiden vaatima kate etuyhteysliiketoimelle puolin ja toisin.

Johtopäätöksenä voidaankin todeta, että liiketoiminettomarginaalimenetelmän soveltuvuus aineettomien oikeuksien siirtohinnoitteluun on parhaimmillaan, kun markkinoilta saadaan mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa toimialan katteista. Vertailuanalyysin huolellinen kartoitus minimoi virheiden mahdollisuutta. Erityinen huomio onkin kiinnitettävä siihen, että muodostettu liiketoimikohtainen tuloslaskelma sisältää samankaltaisesti lasketut kirjanpidolliset luvut, mahdolliset oikaisut huomioiden. Liiketoiminettomarginaalimenetelmä ei kuitenkaan yksinään sovellu tavaramerkin siirtohinnoitteluun, jos suhdelukuna käytetään OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden suosittamaa aineettoman oikeuden nettoliikevoittoa suhteessa liiketoimeen sitoutuneeseen operatiiviseen aineettomaan varallisuuteen. Tavaramerkin käypä arvo tulisivikin tällöin määrittää markkina- tai tuloperusteisten menetelmien avulla. Aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelussa sekä konsernin sisäisessä että riippumattomien osapuolten kanssa tehtävässä liiketoimissa voidaan käyttää voittoindikaattoria, jonka suhdeluku muodostuu liiketoimesta saadusta nettovoitosta ja operatiiviseen toimintaan sitoutuneesta aineettomasta varallisuudesta. Mahdollisia varallisuuden arvostamisperusteita on kirjanpitoarvo, käypä arvo ja oikaistu kirjanpitoarvo, joka asettuisi lähelle aineettoman oikeuden markkina-arvoa.⁵⁷⁷ Liiketoiminettomarginaalimenetelmä soveltuukin parhaiten

⁵⁷⁷ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.97–2.98.

konsernin sisäisten liiketoimintakokonaisuuksien siirtohinnoitteluun, jolloin tavaramerkki on eräs liiketoimintakokonaisuuteen liitetty toiminto.

4.7.3. Voitonjakamismenetelmä

Voitonjakamismenetelmä perustuu etuyhteydessä tehdystä liiketoimesta syntyneen voiton jakamiseen etuyhteisosapuolille kunkin osapuolen sitouttaman varallisuuden tai muun allokatioavaimen perusteella. Voiton jakaminen tulee tehdä, kuten riippumattomat osapuolet olisivat vastaavassa tilanteessa menetelleet.⁵⁷⁸ Voitonjakamismenetelmässä identifioidaan ne voitot, jotka etuyhteysliiketoimeen kuuluvat. Tärkeää on huomioida myös mahdolliset liiketoimesta syntyneet tappiot. Käytännössä voitonjakamismenetelmässä operatiivinen voitto toimii laskentaperusteena, koska bruttovoitto vähennettynä operatiivisilla kuluilla voi johtaa epätarkkaan lopputulokseen, kun kuluja allokoidaan liiketoimeen.⁵⁷⁹

Voitonjakamismenetelmää sovellettaessa tulee laskelmassa ottaa huomioon ainoastaan tarkasteltavaan liiketoimeen liittyvä liikevaihto ja kustannukset tai varallisuus. Ennen liiketoimea tulee määrittää sovellettava kirjanpitokäytäntö, jota osapuolet yhtenäisesti noudattavat. Lisäksi tulee määrittää ajankohta, josta kustannuslaskenta aloitetaan. Toinen suunnittelussa huomioitava seikka on liiketoimen ajankohdan määrittäminen aloitushetkestä päättymiseen saakka. Osana mittauksen luotettavuutta voidaan nähdä se, että etukäteen asetettuja voitonjakamisen perusteena olevia kriteerejä noudatetaan koko liiketoimen ajan. Menetelmää sovellettaessa tulee huomioida, että menetelmän käytettävyys kyseiseen liiketoimeen tulee pystyä perustelemaan. Parhaiten sovellettavuutta voidaan arvioida sekä etukäteen asetettujen kriteerien että jälkikäteen toteutuneiden voittojen näkökulmasta. Määritettäessä voittoja, jotka voitonjakamismenetelmässä jaetaan osapuolille, tulee huomioida ainoastaan kyseiseen liiketoimeen kohdistuvat voitot. Liiketoimesta tulee tehdä erilliset tuloslaskelma ja tase osana voiton määrittämistä. Lisäksi tulee määrittää osapuolten osuus liiketoimeen

⁵⁷⁸ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.108; Helminen 2009: 224; Karjalainen & Raunio 2007: 86; Mehtonen 2005: 128; Markham 2005: 121–122 ja Jaakkola ym. 2012: 214–215.

⁵⁷⁹ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.108, 2.115–2.117, 2.131, 2.134–2.140.

että muihin etuyhteys liiketoimiin. Erityinen huomio tulee asettaa kriteereille, jotka tulee määrittää etukäteen.⁵⁸⁰

Voitonjakamismenetelmässä merkittävää roolia esittää toimintoanalyysi, jonka merkitys on korostuneempi muihin menetelmiin verrattuna. Toimintoanalyysi tulee tehdä huolellisesti ja siinä tulee arvioida jokaisen osapuolen toimintoihin sitoutunut varallisuus, mahdolliset sisältyvät riskit sekä muut toiminnot, joita osapuolet lisäävät liiketoimeen. Toimintojen markkina-arvoa ei tarvitse laskea, jos voidaan selvittää toimintojen suhteellinen arvo liiketoimelle. Tällöin tulee pyrkiä yhtenäiseen laskentatapaan, jonka perusteella voidaan arvioida kukin toiminto voittojen perusteeksi. Toimintoanalyysissä tulee identifioida transaktio mahdollisimman tarkasti, jolloin huomioidaan myös liiketoimen elinkaari.⁵⁸¹

Voitonjakamismenetelmässä asetetaan etukäteen allokaatioavain, jonka perusteella voitot jaetaan. Allokaatioavain voi perustua sitoutuneeseen varallisuuteen tai sijoitettuun pääomaan sekä kustannuksiin. Myös muita seikkoja, kuten lisämyyntiä tai palvelujen lukumäärää voidaan käyttää voitonjakamisen kriteerinä. Sekä sitoutuneeseen varallisuuteen että kustannuksiin perustuva allokaatioavain soveltuu aineettomista oikeuksista syntyvän voitonjakamiseen. Aineeton oikeus on arvokas uniikki toiminto ja varallisuuteen tai sitoutuneeseen pääomaan liittyvän allokaatioavaimen merkitys on suurin, jos on olemassa korrelaatio sitoutuneen varallisuuden ja lisäarvon tuottamisen välillä.⁵⁸²

Voitonjakamismenetelmä soveltuu erinomaisesti liiketoimiin, kun liiketoimen jokainen osapuolista lisää arvokkaita toimintoja, kuten aineettomia oikeuksia. Tätä voidaan perustella sillä seikalla, että riippumattomat osapuolet toimisivat samoin vastaavissa olosuhteissa. Tosin heikkoutena menetelmässä on se, että menetelmä ei sovellu silloin, kun yksi osapuolista ei lisää arvokasta toimintoa mukaan toisten osapuolten tavoin. Voitonjakamismenetelmän vahvuutena voidaan nähdä se, että menetelmä huomioi kaikki liiketoimen osapuolet.

⁵⁸⁰ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.108, 2.115–2.131, 2.140, 2.142.

⁵⁸¹ Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.111, 2.116, 2.119–2.123, 2.134–2.145 ja Karjalainen & Raunio 2007: 86–92. Ks. myös Mehtonen 2005: 128.

⁵⁸² Ks. OECD 2010b. Guidelines 2.134–2.140, 2.142; Niskakangas 1983: 310–311; Manner 2000: 398–401 ja Jaakkola ym. 2012: 214–215.

Jos menetelmä huomioi yhden osapuolen voitot tai tappiot markkinaehtoperiaatteen mukaisesti, niin silloin myös muiden osapuolten osuus tulee huomioiduksi oikein. Menetelmän sovellettavuus ei aina edellytä vertailtavan riippumattoman kohteen olemassaoloa. Sen sijaan erityinen huomio on asetettava kirjanpitoikäntöjen yhteneväisyydelle sekä toimintanalyysin huolelliselle arvioinnille.⁵⁸³

4.7.4. Case-esimerkki

Nokia Oyj ja Microsoft ovat toisistaan riippumattomia yrityksiä, jotka ovat solmineet ristiin lisensiointisopimuksen. Tällöin molemmat osapuolet lisäävät liiketoimeen ainutlaatuisia aineettomia oikeuksia, kuten tavaramerkin, software -alustoja, patenteja, yrityssalaisuuksia sekä sellaista tietotaitoa, joilla on suuri merkitys liiketoimelle. Sopimuksessa on sovittu, miten eri aineettomien oikeuksien hyödyntäminen tullaan osapuolten välillä korvaamaan. Sopimuksen sisältöä on kuvattu Nokia Oyj:n vuoden 2011 tilinpäätöksessä seuraavasti:

We are paying Microsoft a software royalty fee to license the Windows Phone smartphone platform, which we record as royalty expense in our Smart Devices cost of goods sold. We have a competitive royalty structure, which includes annual minimum software royalty commitments and reflects the large volumes that we expect to ship, as well as a variety of other consideration related to engineering work to which both companies are committed... In recognition of the contributions that we are providing, we will receive quarterly platform support payment from Microsoft. In the fourth quarter of 2011, we receive the first quarterly payment of USD 250 million (approximately EUR 180 million). We have started to recognize a portion of the payments as a benefit to our Smart Devices cost of goods sold. The total amount of the platform support payment is expected to slightly exceed the total amount of the minimum software royalty commitments... The Microsoft partnership also recognizes the value of intellectual property and puts in place mechanism for exchanging intellectual property rights.⁵⁸⁴

Nokia Oyj ja Microsoft ovat solmineet yllä esitetyn mukaisesti sopimuksen, jonka mukaisesti Nokia Oyj maksaa Windows Phone -alustan käytöstä rojaltimaksuja Microsoftille. Rojaltimaksut koostuvat kiinteästä minimimaksusta sekä myynnin volyymin ja tuotekehitystyöhön perustuvasta juoksevasta rojaltilta. Microsoft on sitoutunut maksamaan Nokia

⁵⁸³ OECD 2010b. Guidelines 2.109–2.117, 2.124–2.126, 2.131–2.133, 2.144. 2.2–2.5. Ks. myös Karjalainen & Raunio 2007: 84–94.

⁵⁸⁴ Ks. Nokia Oyj 2012a: 90.

Oyj:lle Windows Phone -alustan kehittämisestä niin sanottua ”support”-maksua, joka vuoden 2011 viimeisellä kvartaalilla oli noin 180 miljoonaa euroa.⁵⁸⁵

Voitonjakamismenetelmässä tulee liiketoimesta tehdä toimintoanalyysi, jonka perusteella voidaan todeta kunkin osapuolen liiketoimeen sijoittama varallisuus. Nokia Oyj:n ja Microsoftin välinen toimintoanalyysi voidaan esittää seuraavasti:

Taulukko 8. Toimintoanalyysi Nokia Oyj:n ja Microsoftin yhteistyöstä. Lähde: Nokia Oyj 2012a: 90.

Sopimusosapuolet:	Nokia Oyj	Microsoft
Lisensiointisopimuksen sisältö:	"partnership" -sopimus	"partnership" -sopimus
Valmistettavat tuotteet:	Nokia Windows Phone -mallisto	
Liiketoimeen sisältyvät tavaramerkit:	NOKIA, LUMIA ja The Nokia Lumia Family	Microsoft, Windows Phone Smartphone Platform
Liiketoimeen sisältyvät patentit:	Nokia luovuttaa Windows Phone -alustaisten puhelimien kehittämistä varten omat patenttinsa ja niihin liittyvän teknologian	Microsoft luovuttaa Nokian käyttöön sekä Windows Phone Smartphone -alustan patenteineen sekä niihin liittyvän teknologian
Know how:	Nokia luovuttaa sopimuksen mukaisesti oman "insinööriteknologiansa" liiketoimen kehittämistä varten	Microsoft luovuttaa sopimuksen mukaisesti oman "insinööriteknologiansa" liiketoimen kehittämistä varten
Riskit:	Nokia kantaa omat riskinsä, jotka yhteistyösopimuksessa on sovittu osapuolten välillä	Microsoft kantaa omat riskinsä, jotka yhteistyösopimuksessa on sovittu osapuolten välillä
Vastuut:	Nokia kantaa vastuun omasta liiketoiminnastaan	Microsoft kantaa vastuun Windows Phone Smartphone -alustan kehittämisestä

Nokia Oyj:n ja Microsoftin välinen allokaatioavain perustuu a) liiketoimeen sijoitettuun aineettomaan varallisuuteen, b) kustannuksiin ja c) tuotteiden menekin vahvistamistoimiin. Yhteistyöhön sijoitettu aineeton varallisuus on huomioitu yhteistyösopimuksessa, jonka vuoksi sopimuksen voidaan katsoa olevan edullinen Nokialle rojaltilmaksujen suhteen. Koska molemmat osapuolet ovat sijoittaneet merkittävän taloudellisen arvon sisältäviä ai-

⁵⁸⁵ Ibid.

neettomia oikeuksia liiketoimeen, tulee molempien osapuolten välinen voitto arvioida sen mukaan, mikä aineettoman oikeuden arvo liiketoimelle on. Nokia Oyj:n ja Microsoftin välinen yhteistyö voidaan kuvata seuraavien esimerkkien avulla, kun analysoidaan numeraalisesti Nokia Oyj:n IFRS-tilinpäätöksessä ilmoittamia tietoja.

Taulukko 9. Nokia Oyj:n liiketoimikohtainen tuloslaskelma, kun yhteistyön odotetaan kestävän seitsemän vuotta.

Liiketoimikohtainen tuloslaskelma:	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Yhteensä
Yksikköhinta (EUR):	150	150	160	170	170	170	180	1150
Volyyymi:	1000	5000	7000	7000	6000	6000	6000	38000
Liikevaihto yhteensä:	150000	750000	1120000	1190000	1020000	1020000	1080000	6330000
Kustannukset:								
Tuotanto:	-75000	-375000	-560000	-595000	-510000	-510000	-540000	-3165000
Tutkimus- ja tuotekehitys:	-22500	-112500	-168000	-178500	-153000	-153000	-162000	-949500
Viralliset kustannukset:	-10000	-5000	-5000	-5000	-5000	-5000	-5000	-40000
Mainonta ja markkinointi:	-11250	-56250	-84000	-89250	-76500	-76500	-81000	-474750
Ulkopuoliset palvelut	-3750	-18750	-28000	-29750	-25500	-25500	-27000	-158250
Palkat myynti & markkinointi:	-15000	-75000	-112000	-119000	-102000	-102000	-108000	-633000
Liikevoitto:	12500	107500	163000	173500	148000	148000	157000	909500
Liikevoitto -%:	8,3 %	14,3 %	14,6 %	14,6 %	14,5 %	14,5 %	14,5 %	14,4 %

Liiketoimikohtaiseen tuloslaskelmaan tulee sisällyttää vain kyseiseen liiketoimeen sisältyvä liikevaihto ja kustannukset. Yllä esitetystä esimerkistä on kuvattuna ne tuloslaskelmaan sisältyvät erät, joiden perusteella voidaan määrittää liikevoitto, joka toimii voittoallokaation perusteena. Liiketoimen kesto tulisi etukäteen määrittää mahdollisimman tarkasti, mutta sitä voidaan oikaista vuosittain, kun liiketoimesta on saatavilla toteutuneet taloudelliset luvut. Tässä yhteydessä liiketoimen on arvioitu kestävän 7 vuotta. Voittoallokaatio osapuolten välillä jakautuu alla esitetyn esimerkin mukaisesti, jos osapuolten odotetaan käyttä-

vän 15 prosentin rojaltia ja Microsoftin maksama ”support”-maksu kattaa osan markkinointikustannuksista:

Taulukko 10. Nokia Oyj:n oikaistu liikevoitto.

Oikaistu liikevoitto:	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Yhteensä
Nokian maksama minimirojalti:	-22500	-112500	-168000	-178500	-153000	-153000	-162000	-949500
Microsoftin "support"-maksu:	23625	118125	176400	187425	160650	160650	170100	996975
Nettomaksut:	1125	5625	8400	8925	7650	7650	8100	47475
Markkinointikulut:	-11250	-56250	-84000	-89250	-76500	-76500	-81000	-474750
Markkinointikulut oikaisujen jälkeen:	-10125	-50625	-75600	-80325	-68850	-68850	-72900	-427275
Oikaistu liikevoitto:	13625	113125	171400	182425	155650	155650	165100	956975
Oikaistu liikevoitto%:	9,1 %	15,1 %	15,3 %	15,3 %	15,3 %	15,3 %	15,3 %	15,1 %
Rojalti 15 % (myynnin volyymi)	-2044	-16969	-25710	-27364	-23348	-23348	-24765	-143546
Nokian voitto:	11581	96156	145690	155061	132303	132303	140335	813429
Liikevoitto / myyty puhelin (EUR):	12	19	21	22	22	22	23	21

Taulukossa 9. on määritetty liikevoitto, joka toimii voittoallokaation perusteena voitonjakamismenetelmässä. Näin laskettu liikevoittoa tulee kuitenkin oikaista, koska Nokia Oyj:n ja Microsoftin välisen sopimuksen mukaan yhtiöiden väliset maksut jakautuvat niin, että Nokian saama korvaus on hieman suurempi kuin Microsoftin. Taulukossa 10. tämä on esitetty ”nettomaksuina”, jotka kirjataan oikaistussa tuloslaskelmassa markkinointikulujen oikaisuksi. Oikaistun liikevoiton mukaisesti lasketaan myynnin volyymiin perustuva rojalti (15 %), jonka Nokia Oyj maksaa Microsoftille. Rojaltin lisäksi oikaistun tuloslaskelman avulla on voitu määrittää Nokia Oyj:lle kuuluva nettovoitto liiketoimesta sekä kappalemäärään perustuva voitto.

Koska esimerkissä on kuvattu kahden toisistaan riippuvaisen yhtiön välinen yhteistyö, tulee myös liiketoimen toisen osapuolen liikevoitto määrittää lähempää tarkastelua varten. Tämä

on erityisen tärkeää konsernin sisäisissä liiketoimissa. Microsoftin oikaistu liikevoitto voidaan määrittää seuraavalla tavalla:

Taulukko 11. Microsoftin oikaistu liikevoitto.

Oikaistu liikevoitto:	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Yhteensä
Nokian maksama minimirojalti:	22500	112500	168000	178500	153000	153000	162000	949500
Microsoftin "support"-maksu:	-23625	-118125	-176400	-187425	-160650	-160650	-170100	-996975
Nettomaksut:	-1125	-5625	-8400	-8925	-7650	-7650	-8100	-47475
Rojalti 15 % (myynnin volyymi)	2044	16969	25710	27364	23348	23348	24765	143546
Microsoftin voitto:	919	11344	17310	18439	15698	15698	16665	96071
Liikevoitto / myyty puhelin (EUR):	1	2	2	3	3	3	3	3

Taulukoissa 10. ja 11. esitetty osapuolten välinen voiton jakaminen voidaan esittää seuraavasti:

Taulukko 12. Liikevoiton jakautuminen Nokia Oyj:n ja Microsoftin välillä.

Nokia Oyj	Yhteensä	Yhteensä	Microsoft
maksaa minimirojaltin Microsoftille, joka kirjataan tutkimus- ja tuotekehitys kustannuksiin	-949500		
		-996975	maksaa tutkimus- ja tuotekehityksen tukimaksua
MAKSUT YHTEENSÄ	-949500	-996975	
		-47475	maksaa markkinointitukea
Markkinointikulut (Nokia):	-474750		
Oikaistaan markkinointikuluja:	47475		
OIKAISTU LIIKEVOITTO:	956975		
maksaa volyymiin perustuvan rojaltin 15 %	-143546	143546	saa myynnin volyymiin perustuvan rojaltin 15 %
Nokian voitto:	813429		
		96071	Microsoftin voitto:

Yllä on esitetty esimerkki siitä, miten voitonjakamismenetelmän avulla voidaan osapuolille kuuluva voitto määrittää silloin, kun liiketoimeen sisältyy arvokkaita aineettomia oikeuksia. Voitonjakamismenetelmä onkin paras sovellettava menetelmä silloin, kun kaikki liiketoimen osapuolet lisäävät liiketoimeen lisäarvoa tuottavia toimintoja, joiden arvo liiketoimelle määritetään toimintoanalyysin sekä erilaisten laskelmien avulla.

Esimerkin avulla on voitu esittää käytännön tilanteessa realisoituva voiton jakautuminen, mutta Nokian saama voitto tulee jakaa vielä eri yksiköiden kesken, jotta konsernin sisäinen siirtohinnoittelu tulee huomioituksi. Voidaan kuitenkin katsoa, että voitonjakamismenetelmä soveltuu erinomaisesti konsernin sisäisen voiton jakamiseen, koska oikaistun liiketoimikohtaisen tuloslaskelman avulla voidaan määrittää se, mikä kunkin toiminnon osuus on liiketoimelle. Nokian ja Microsoftin välisessä yhteistyösopimuksessa ei ole kuitenkaan kuvattu tarkemmin, mikä on Nokia-tavaramerkin arvo yhteistyössä. Toisaalta voittoaallokatio kuvaa sitä, että tavaramerkin osuus on huomioituna Nokian voitto-osuudessa. Tavaramerkki veloitetaan usein osana tuotteen hintaa, jolloin erilliselle rojaltille ei ole perustetta. Jos käytännössä kuitenkin haluttaisiin määrittää tavaramerkin osuus voitosta, tulee tämä tehdä toimintoanalyysin avulla⁵⁸⁶

⁵⁸⁶ Ks. Jaakkola ym. 2012: 214–215.

5. TUTKIMUSTULOKSET

Tässä tutkimuksessa tutkimustehtävänä on ollut selvittää tavaramerkin siirtohinnoittelua ja rojalteihin liittyvä verosuunnittelua kansainvälisen konsernin tuloverotuksessa. Ensimmäisenä tutkimustehtävänä on ollut tutkia tavaramerkin siirtohinnan muodostumista konsernin sisäisessä siirtohinnoittelussa. Erityinen paino tavaramerkin siirtohinnan muodostamista koskevassa tutkimustehtävässä on asetettu tavaramerkin taloudellisen arvonmäärittämiselle, jota on lähestytty käytännön tilanteissa realisoituvan lisensioinnin ja kokonaisluovutuksen näkökulmasta.⁵⁸⁷

Tämän tutkimuksen toisessa tutkimustehtävässä on tarkasteltu tavaramerkeistä maksettaviin rojalteihin liittyvää hyväksyttävää verosuunnittelua. Pääpaino tutkimustehtävässä asetettiin hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän menettelyn välisen rajan tutkimiselle. Toinen tutkimustehtävä osoittautui merkittäväksi myös ensimmäiselle tutkimustehtävälle asetetun tavoitteen näkökulmasta. Konsernin sisäisesti yleisin tavaramerkin järjestämistapa on lisensiointi, josta maksetaan käyttöoikeuskorvauksena rojaltia. Rojaltia maksetaan myös esimerkiksi erilaisina palvelumaksuina know how`sta sekä tutkimus- ja tuotekehityspalveluista. Tämän vuoksi voidaan toisen tutkimustehtävän katsoa palvelevan kansainvälisissä konserniyrityksissä myös muiden rojalteja koskevien siirtosuoritteiden markkinaehtoisuuden arviointia.⁵⁸⁸

5.1. Lisensiointisopimuksen markkinaehtoinen siirtohinnoittelu

Kansainvälisen konsernin markkinaehtoinen siirtohinnoittelu edellyttää vertailua riippumattomien osapuolten välisiin liiketoimiin. Tällöin tavaramerkin lisensioinnin osalta tarkastellaan lisensiointisopimuksen sisältöä ja siinä määritettyä käyttöoikeuden korvaustasoa, mikä käytännössä on rojaltiprosentti tietyistä laskennallisesta suureesta kuten nettoliikevaihdosta. Myös myynnin kate on eräs markkinaehtoisuutta todentava laskennallinen mittausväline.

⁵⁸⁷ Ks. luku 1, 4.

⁵⁸⁸ Ks. luku 3, 4.4.

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että tavaramerkin lisensiointisopimuksen markkinaehtoisuuden määrittäminen on huomattavasti helpompaa verrattuna tavaramerkin kauppaan. Vapaille markkinoilla solmituista lisensiointisopimuksista on tietoa erilaisissa tietokannoissa, joiden perusteella markkinaehtoisuus voidaan todentaa.⁵⁸⁹

Riippumattomat osapuolet lähestyvät tavaramerkin lisensiointia aineettoman oikeuden tulevaisuudessa tuottaman kassavirran näkökulmasta, jolloin maksimoidaan varallisuuden tuotto. Tavaramerkin arvoon vaikuttavat useat sekä laadulliset tekijät että numeraalisten tekijöiden taustalla vaikuttavat seikat. Vaikka arvonmääritykseen vaikuttaa useat subjektiiviset tekijät, kuten tavaramerkin elinikä ja sovellettava rojaltiprosentti, niin käytännössä edellä mainittujen subjektiivisten tekijöiden vaikutus voidaan tavaramerkin lisensioinnissa minimoida vertailtavista kohteista saatavien luotettavien tietojen avulla.⁵⁹⁰

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu tavaramerkin lisensiointia arvonmäärityksen näkökulmasta. Tutkimuksessa havaittujen seikkojen perusteella voidaan sanoa, että tavaramerkin lisensiointiin soveltuvimmat menetelmät ovat a) markkinaperusteinen lähestymistapa, b) tuloperusteinen lähestymistapa ja c) voittopohjaiset menetelmät. Markkinaperusteinen lähestymistapa perustuu konsernin sisäisen rojaltiprosentin vertaamiseen toimialalla käytetyn mediaanirojaltiprosentin kanssa. Markkinaperusteinen arvonmääritysmenetelmä on omalta osaltaan vertailua riippumattomien osapuolten välisiin liiketoimiin ja menetelmän käytettävyys tulee aina tutkia, koska menetelmän avulla saatavat tiedot toimivat muiden menetelmien tukena. Markkinaperusteinen lähestymistapa osoittaa lähtökohtaisesti oikean arvon lisensiointisopimukselle, kunhan kaikki laadulliset ja numeraaliset tekijät on osattu oikein huomioida sekä konsernin sisäisesti että vertailua tehtäessä.⁵⁹¹

Tässä tutkimuksessa tuloperusteisista menetelmistä on käytetty capital asset pricing -mallia sekä relief from royalty -menetelmää. Lähtökohtaisesti molemmat menetelmät soveltuvat sekä lisensioinnin että kaupan arvostamiseen. Molempia menetelmiä käyttämällä voidaan

⁵⁸⁹ Ks. luku 3.1.3, 3.7–3.8, 4.1.1–4.1.3, 4.3–4.5.

⁵⁹⁰ Ks. luku 3.1.3, 4.2.2, 4.3–4.5.

⁵⁹¹ Ks. luku 3.1.3, 4.1–4.7.

arvioida tavaramerkin tulevaisuudessa tuottama kassavirta. Rojaltiprosentti määritetään toimialan mediaanirojaltin avulla ja rojaltien tuottama kassavirta on prosentuaalinen osuus tavaramerkin tuottamasta kassavirrasta. Vaikka tuloperusteiset menetelmät sisältävätkin useita arvionvaraisia tekijöitä, niin lisensiointisopimukseen sisältyvän hinnanmuutoslauskkeen avulla voidaan torjua tulevaisuuden epävarmaan tuottoon liittyvät seikat. Tämä tulisi huomioida myös tavaramerkin kaupassa.⁵⁹²

5.2. Tavaramerkin arvostaminen osana liiketoimintakokonaisuuksia

Liiketoiminettomarginaalimenetelmä ja voitonjakamismenetelmä ovat voittopohjaisia menetelmiä. Voittopohjaiset menetelmät perustuvat siihen, että liiketoimesta syntynyt voitto pyritään jakamaan osapuolten välillä liiketoimeen sijoitetun aineettoman tai muun varallisuuden perusteella. Liiketoiminettomarginaalimenetelmä soveltuu parhaiten sellaisiin tapauksiin, jolloin ainoastaan toinen osapuolista lisää arvokkaan aineettoman oikeuden liiketoimeen. Taas voitonjakamismenetelmä soveltuu silloin, kun kaikki liiketoimen osapuolista lisäävät arvokkaita toimintoja yhteistyöhön.⁵⁹³

Lähtökohtaisesti kuitenkin voidaan sanoa, että tavaramerkin lisensiointisopimuksen arvostaminen näiden menetelmien avulla on mahdollista vain silloin, kun kyseessä on tavaramerkin lisensiointia suurempi kokonaisuus. Esimerkiksi liiketoiminettomarginaalimenetelmässä voidaan osapuolille jakautuneen liikevoiton avulla katsoa, asettuuko liikevoittotaso osapuolten välillä vapaiden markkinoiden saavuttamalle tasolle. Laskelmiin tulee sisällyttää liiketoimesta saadut ja maksetut rojaltit. Jos rojaltit ovat markkinaehtoisia, niin konsernin sisäisesti testattavien yhtiöiden liikevoitto vastaa riippumattomien osapuolien liikevoittoa. Yli- ja alihinnoittelutapauksissa konsernin sisäisiä rojaltiveloituksia tulee oikaista.⁵⁹⁴

⁵⁹² Ks. luku 4.4–4.5.

⁵⁹³ Ks. luku 4.7.

⁵⁹⁴ Ibid.

Voitonjakamismenetelmän etuna on, että se huomioi laajoja liiketoimintakokonaisuuksia. Liiketoimintakokonaisuus voi olla esimerkiksi ristiin lisensiointi konsernin sisällä ja voitonjakamismenetelmän avulla voidaan määrittää kunkin osapuolten markkinaehtoinen korvaus. Voitonjakamismenetelmä soveltuu erinomaisesti sellaisiin tapauksiin, jolloin molemmat osapuolet saavat toisiltaan korvauksia yhteistyössä toteutetusta liiketoimesta. Kaiken kaikkiaan voidaankin todeta, että voittopohjaiset menetelmät ovat erittäin hyviä laskennallisia menetelmiä konsernin siirtohinnoittelussa silloin, kun tavaramerkki on osana liiketoimea.⁵⁹⁵

5.3. Tavaramerkin kauppa arvostusongelmana verotuksessa

Tutkimuksessa on käsitelty tavaramerkkien siirtohinnoittelutilanteessa realisoituvaa arvonmääritystarvetta. Tutkimustehtävää on havainnollistettu käytännön esimerkeillä sekä lisensiointi- että myyntitilanteiden osalta. Tutkimuksessa on myös tarkasteltu oikeustapausten avulla niitä tilanteita, joissa on ollut kysymys konsernin sisäisestä lisensioinnista. Markkinaehtoinen rojaltili on määritettävissä erilaisten vertailutietojen avulla, jolloin tarkastellaan toimialalla käytettäviä rojalteja tai myynnin katetta. Sen sijaan merkittävä ongelma liittyy tavaramerkin arvonmääritykseen siirtohinnoittelutilanteessa, jolloin konsernin sisällä siirretään tavaramerkki kokonaisuuvutuksella konserniyhtiöltä toiselle.⁵⁹⁶

Tutkimukselle on asetettu systematisointitehtävä, jonka avulla on selvitetty tavaramerkkien siirtohinnoittelua sääntelevää kansainvälisen vero-oikeuden normistoa. Tutkimuksessa on havaittu, että sekä VML 31 § että OECD:n malliverosopimuksen 9 artikla ovat hyvin avoimia markkinaehtoisesta siirtohinnan määrittämisen osalta.⁵⁹⁷ On katsottu, että eräänä verosuunnittelua ohjaavana lähteenä toimivat prejudikaatit, jotka täsmentävät VML 31 §:n

⁵⁹⁵ Ibid.

⁵⁹⁶ Ks. luku 3.1.3, 3.7, 4.3–4.4. Ks. myös arvonmääritykseen liittyvästä problematiikasta Wikström 2008: 158–160; Engblom ym. 2010: 308–310 ja Jaakkola ym. 2012: 202–218, 304–329.

⁵⁹⁷ Ks. luku 1.2, 2.4, 2.5.2, 2.7, 4.2.2.

säännöstä käyvän hinnoittelutason osoittamiseksi⁵⁹⁸. Rojaltien siirtohinnoittelua käsittelevästä korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisusta KHO 27.12.1999 taltio 4219 voidaan johtaa useita sellaisia tekijöitä, joiden avulla konserni voi määrittää markkinaehtoisen rojalтин konsernin sisäisesti⁵⁹⁹. Taas konsernin sisäisestä tavaramerkin kokonaisluovutuksesta ei ole olemassa yhtään prejudikaattia. Tähän voi olla syynä se, että kansainväliset konsernit käyttävät verosuunnittelussaan ennakkotietoa verohallinnolta tai ennakkoratkaisua keskusverolautakunnalta, jolloin vältetään negatiivisen julkisuuden mukanaan tuomat seikat⁶⁰⁰.

VML 31 §:n siirtohinnoitteluokaisua koskevan säännöksen mukaan tavaramerkin arvonmäärittästä tulee lähestyä riippumattomien osapuolten välisen hinnoittelun näkökulmasta. Riippumattomat osapuolet voivat sopia haluamansa hinnoittelutason⁶⁰¹ ja lähestyvät maksimaalisen tuoton kautta tavaramerkin arvonmäärittästä⁶⁰². Aineettomien oikeuksien arvonmäärittästä on käsitelty kansainvälisesti sekä konsernin sisäisen siirtohinnoittelun että vapaiden markkinoiden näkökulmasta. Oikeuskirjallisuuden sekä OECD:n siirtohinnoitteluohjeen suositusten mukaan erilaiset liiketaloudelliset lähestymistavat ovat väline, jolla mitataan riippumattomien osapuolten välillä vallitsevaa hinnoittelutasoa.⁶⁰³ Tässä tutkimuksessa onkin pyritty tarkastelemaan kaikkia niitä menetelmiä, joiden katsotaan soveltuvan tavaramerkin ja aineettomien oikeuksien arvonmäärittäykseen. Menetelmiä käytäntöön testaamalla on voitu johtaa melko tarkkoja johtopäätöksiä siitä, miten menetelmät soveltuvat tavaramerkin lisensointiin ja kauppaan.⁶⁰⁴

⁵⁹⁸ Ks. luku 2.5.2, 3.5 ja Myrsky 2011: 153–180.

⁵⁹⁹ Ks. luku 3.7–3.8.

⁶⁰⁰ Ks. Niskakangas 1983: 335.

⁶⁰¹ Ks. Wikström 2008: 126; Myrsky & Linnakangas 2010: 456–457 ja Äimä 2009: 435.

⁶⁰² Ks. Smith & Parr 2005: 140–145; OECD 2010b. Guidelines 6.23; Verohallinto 2007: 37 ja Laaksonen & Anttila 2007: 40–41. Ks. myös Reilly & Schweish 1999: 30–32.

⁶⁰³ Ks. OECD 2010b. Guidelines 6.23; Boos 2003: 39–156; Cohen 2005: 73–114; Yang 2008: 162–186; Haussler & Clarry 2001: 188–201; Erasmus-Koen 2009: 99–144; Laaksonen 2004: 423–432; Palmu 2005: 291–301; Corbett ym. 2008: 255–260; Smith & Parr 2005: 156–267; Smith & Parr 2007: 23–29; Jaakkola ym. 2012: 202–218, 304–329 ja Eerola 2001: 37–41.

⁶⁰⁴ Ks. luku 4.2–4.7.

5.3.1. Tutkimuksessa havaittu arvostusongelma

Tavaramerkin arvonmääritys kokonaisluovutustilanteessa on erittäin ongelmallinen arvonmääritykseen liittyvien subjektiivisten tekijöiden vuoksi. Tuloperusteisten menetelmien on katsottu soveltuvan parhaiten tavaramerkin myyntitilanteisiin, jos subjektiivisiin tekijöihin liittyvät arvionvaraiset seikat on tarkastettu vertailemalla vastaavia liiketoimia. Toisaalta voidaan myös sanoa, että markkinaperusteisen arvonmääritystavan soveltuminen on lähes tulkoon olematon, mikäli markkinoilla ei ole juuri tehty vastaavaa tavaramerkin kauppaa. Eniten kritiikkiä onkin esitetty juuri markkinaperusteista lähestymistapaa kohtaan silloin, kun kysymyksessä on ainutlaatuiset aineettomat oikeudet. Kustannusperusteinen arvonmääritystapa soveltuu parhaiten toisten menetelmien tueksi tai konsernijohdon työvälineeksi. Tällöin tuloperusteiset menetelmät olisivat käytännössä ainoa mahdollinen luotettava menetelmä tavaramerkin arvonmääritykseen.⁶⁰⁵

Tavaramerkin arvonmääritystä myyntitilanteessa on tässä tutkimuksessa tarkasteltu kahden tuloperusteisen menetelmän avulla, joita ovat capital asset pricing -malli ja relief from royalty -menetelmä. Tutkimuksessa havaittujen seikkojen perusteella voidaan sanoa, että kaikessa yksinkertaisuudessaan capital asset pricing -malli osoittaa tavaramerkin tulevaisuudessa tuottaman kassavirran nykyarvon,⁶⁰⁶ mutta tarvitsee tuekseen kustannusperusteista arvonmääritysmenetelmää, jotta luotettavin tulos saavutetaan. Tällöin sekä tulovirta että menovirta on huomioitu laskelmassa, joka erään näkemyksen mukaan on vaatimuksena markkinaehtoperiaatteen mukaisen hinnan todentamiseksi.⁶⁰⁷

Relief from royalty -menetelmä on useissa lähteissä käytetty malli, kun kysymys on ollut tavaramerkin käyvän arvon määrittämisestä myyntitarkoituksessa. RFR-menetelmän sovellettavuuteen liittyy myös poikkeavia mielipiteitä. Voidaan katsoa, että RFR-menetelmän

⁶⁰⁵ Ks. luku 4.3, 4.5–4.6.

⁶⁰⁶ Ks. luku 4.5.1.

⁶⁰⁷ Ks. luku 4.6. Laaksosen (2004: 425) mukaan tuloperusteiset menetelmät tarvitsevat tuekseen toisen menetelmän, jotta kustannukset olisivat huomioitu laskelmissa. Näin on myös relief from royalty -menetelmän osalta.

sovellettavuudessa on useita subjektiivisia tekijöitä, jotka vaikuttavat erittäin paljon siihen, mikä on tavaramerkin käypä arvo.⁶⁰⁸

Capital asset pricing -mallissa subjektiivisia tekijöitä ovat a) tavaramerkin elinikä ja b) diskonttokorko. RFR-menetelmässä subjektiivisia tekijöitä ovat a) tavaramerkin elinikä, b) diskonttokorko, c) vuosittainen liikevaihdon kasvuvauhti ja d) sovellettu rojaltiprosentti. Markkinaehtoinen hinnoittelu konsernissa perustuu vertailuun. Jos vertailussa saadaan luotettavia lopputuloksia siitä, miten riippumattomien osapuolten välillä on arvioitu yllä mainittuja subjektiivisia tekijöitä, muuttuvat subjektiiviset tekijät objektiivisiksi tekijöiksi. Tällöin voidaan katsoa, että tavaramerkin kaupan arvostuksessa on ollut objektiivinen ja kriittinen näkökulma. Ongelmana aineettomien oikeuksien arvonmäärityksessä on se, että liike-toimeen liittyy aina arvionvaraisia tekijöitä siitä, mikä on tavaramerkin tulevaisuudessa kerryttämä kassavirta.⁶⁰⁹ Yleinen taloudellinen markkinatilanne ja yrityskohtaiset tekijät voivat vaihdella suurestikin, mikä vaikuttaa taas laskelmissa käytettyihin lukuihin⁶¹⁰.

Aineettomien oikeuksien arvonmääritys kansainvälisten konsernien siirtohinnoittelussa voidaan nähdä oikeudellisena ongelmana. Markkinaehtoperiaatteen mukaista hinnoittelua ilmaisevat VML 31 § ja OECD:n malliverosopimukseen sisältyvä 9 artikla ovat käyvän arvon määrittämisen osalta niin avoimia⁶¹¹, ettei aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelussa voida päästä sellaiseen optimaaliseen tulokseen, mikä on mahdollista esimerkiksi EVL 52 §:n tarkoittamissa konsernin yritysjärjestelytilanteissa. Tilannetta ei voida pitää tavoiteltuna tilana lainsäätäjän, verovelvollisen tai veronsaajan kannalta⁶¹². Lainsäädäntö on tältä osin avoin ja yksityiskohtaista viranomaisten ohjeistusta ei asiasta ole Suomessa, minkä

⁶⁰⁸ Ks. luku 4.5.3. Ks. myös Anson 2007: 70–72; Laaksonen 2004: 423–432; Palmu 2005: 291–301; Haeussler & Clarry 2001: 193–194; Smith & Parr 2005: 194–196 ja Smith & Parr 2007: 24–30.

⁶⁰⁹ Ks. luku 4.1.1–4.1.3, 4.2.2, 4.3, 4.5.1–4.5.3.

⁶¹⁰ Ks. OECD 2010b. Guidelines 1.55–1.58.

⁶¹¹ Ks. luku 2.5.2.

⁶¹² Ks. Söderlund 2009: 263. Ks. myös Lehtonen 2000: 47–48. Rynänen (2007: 391–406) mukaan kompetenssien avulla laajennetaan normaalin verolainsäädännön tulkintaa ja vaarana saattaa olla, että legaliiteetti jää toteutumatta. Normiformuloineiltaan lähes avointen lausekkeiden käyttö ei saa muodostua laintulkinnassa liian laajaksi ja laintulkinnassa tulisi pidättäytyä lain säännönmukaisessa tulkinnassa, jolloin voidaan varmistua verovelvollisen oikeusturvan riittävästä tasosta. Knuutinen (2009: 48) kuitenkin huomauttaa, että yksityiskohtaisesta lainsäädäntötekniikasta voi seurauksena olla vaikea hallittavuus, joka saattaa päinvastoin vähentää oikeusvarmuutta.

vuoksi konsernin omatoimisiin menettelyihin ja valintoihin liittyy epävarmuustekijöitä, joiden johdosta konsernilla voi olla vaikeuksia ennakoida ja varmistua konsernin sisäisen siirtohinnoittelun verokohtelusta.

5.3.2. Legaliteettiperiaate vero-oikeudessa

Valtion verotusoikeuden taustalla on vahva periaate siitä, että verotuksen tulee perustua lainsäädäntöön. Vero-oikeuteen sisältyvä erityispiirre näkyy veronormien asetannassa (sääntämisessä), soveltamisessa yksittäistapauksiin (soveltamisessa) ja sisällön selvittämisessä (tulkinnassa). Erityispiirteestä käytetään nimityksiä korostetun laillisuuden periaate tai vero-oikeudellinen legalismi.⁶¹³ Lakisidonnaisuus on ensisijainen veropäätösten muodollista ennustettavuutta ja yhdenmukaisuutta turvaava argumentti. Legalismin vaatimus sitoo lainsäätäjää ja lainsoveltajaa, joka käytännössä tarkoittaa sitä, että legaliteettiperiaate kieltää tuomioistuimilta ja viranomaisilta oikeutta kehittävän roolin: verotus- tai oikeuskäytännössä ei voi syntyä uusia veroja.⁶¹⁴

Oikeuslähdeopillisesti tarkasteltuna kansainvälisen vero-oikeuden oikeuslähteistä siirtohinnoittelua koskevat velvoittavat säännökset suomalaisen konsernin osalta ovat VML 31 §:n siirtohinnoitteluohjeiden säännös sekä OECD:n malliverosopimukseen sisältyvä 9 artikla. Lisäksi tulkinnallista tukea voidaan etsiä heikosti velvoittavista oikeuslähteistä, kuten hallituksen esityksestä ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuksista.⁶¹⁵ Käytännössä tulkinnallista tukea voidaan myös etsiä OECD:n malliverosopimuksesta ja sen kommentaarista, OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden suosituksista, EU:n siirtohinnoitteludokumentointia koskevista käytännesäännöistä sekä Verohallinnon siirtohinnoitteludokumentointia koskevista ohjeista, joiden merkitys on kuitenkin oikeuslähdeopillisesti suositus, eivätkä ne velvoita tuomioistuimia tai verovelvollisia.⁶¹⁶

⁶¹³ Ks. Wikström 2008: 23.

⁶¹⁴ Ks. Söderlund 2009: 262.

⁶¹⁵ Ks. oikeuslähdeopin ydinsisällöstä Aarnio 2006: 291–303.

⁶¹⁶ Ks. luku 1.4, 2.1–2.7, 4.2.1–4.2.2.

Tämän tutkimuksen perusteella kuitenkin voidaan sanoa, että merkittävimmät tulkinnalliset lähteet tavaramerkin siirtohinnoittelussa ovat VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisusäännös, siirtohinnoitteluoikaisusäännöksen lainsäädäntöaineisto, OECD:n malliverosopimuksen 9 artikla sekä OECD:n siirtohinnoitteluohje. Lisäksi tavaramerkin siirtohinnoittelukysymykseen on etsitty vastausta korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuista, joiden rooli tutkimukselle on ollut merkittävä. Tutkimuksessa on selvitetty kaikkien mahdollisten tulkinnallisten lähteiden avulla sitä, miten tavaramerkin markkinaehtoinen siirtohintaa voisi muodostua niin, että konsernissa voitaisiin ennakoida tuleva verotuksellinen kohtelu. Ongelmana voidaan nähdä se, että mikään vahvasti velvoittava oikeuslähde ei määritä tavaramerkin kaupassa käytettävää siirtohintaa riittävän tarkasti. Näin ei ole myöskään muiden alemman asteisesti velvoittavien tai edes suositusten osalta.

VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisusäännös on kompetenssinormi, jonka 1 momentin mukaan siirtohinnoitteluoikaisuun voidaan ryhtyä, jos etuyhteysosapuolten välisessä liiketoimessa on sovittu ehdoista tai määrätty ehtoja, jotka poikkeavat siitä, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu. Tutkimuksessa havaitun perusteella voidaan sanoa, että riippumattomien osapuolten käyttämään hinnoitteluun vaikuttavat samat epävarmat tekijät kuin konsernin siirtohinnoittelutilanteessakin⁶¹⁷. Veronsaaja ja verovelvollinen voisivat helpommin päästä luotettavaan lopputulokseen riippumattomien osapuolten välisestä hinnoittelusta, jos VML 31 §:n siirtohinnoitteluoikaisusäännös ei olisi näin avoin käyvän arvon määrittämisen suhteen⁶¹⁸.

Luvussa kolme on käsitelty rojaltien siirtohinnoitteluun liittyvää veronkiertämistä. Erityisesti tässä yhteydessä tarkasteltiin veronkiertämisproblematiikkaa kompetenssinormien tulkinnan näkökulmasta. Vero-oikeudellinen legalismi ilmenee vero-oikeudessa sovellettavana formalistisena tulkintatapana. Toisaalta realismia puoltaa se, että verolainsäädäntö ei pysy taloudellisten uudistusten vauhdissa mukana. Realismia puoltaa aineettomiin oikeuk-

⁶¹⁷ Ks. luku 2.5.2, 4.2.2. Ks. myös Smith & Parr 2007: 140–144.

⁶¹⁸ Ks. tarkemmin siirtohinnoittelusäännöksen avoimuuteen liittyvästä problematiikasta Tikka ym. *Yritysverotus I–II*. Luku 27. Siirtohinnoittelu; Niskakangas 1991: 35–39; Niskakangas 1983: 332–339; Mannio 2001b: 357; Helminen 2000: 48–51; Järvenoja 1999: 331; Niskakangas & Finckenberg 1993: 304–310; Torkkel 2003: 279–292; Äimä 2011c: 1546–1547; Laaksonen 2006: 430 ja Jaakkola ym. 2012: 203.

siin liittyvät veronkiertämistoimet, mutta taas toisaalta formalistista tulkintatapaa puoltaisi hyväksyttävän verosuunnittelun alueelle luokiteltavat arvostustilanteet.⁶¹⁹ Legaliteettiperiaate ja formalismin mukainen verolainsäädännön tulkinta edellyttävät, että käyvän arvon määrittämisestä tulisi olla säännökset lainsäädännössä⁶²⁰. Tavaramerkin arvostusproblematiikka tulisi nähdä konsernin normaalina liiketoiminnallisena tilanteena, jos kysymys ei ole verolainsäädännölle vieraiden etujen tavoittelusta.

OECD on kiinnittänyt huomiota kansainvälisten konsernien aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelussa ilmeneviin ongelmiin. OECD:n (2011a) tammikuussa 2011 julkaiseman raportin mukaan aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelun kehittämistä varten on perustettu projektiryhmä, jonka tavoitteena on kehittää aineettomia oikeuksia koskevaa siirtohinnoitteluohjeen lukua VI (Special Considerations for Intangible Property). OECD:n raportissa määritettiin ne aineettomiin omaisuuseriin liittyvä osa-alueet, jotka kaipaavat tarkennusta ja lisämäärittelyjä: projektin tavoitteiksi on asetettu a) aineettoman omaisuuden määritelmä, b) aineettomiin oikeuksien siirtohinnoitteluun liittyvät ongelmat, c) taloudellisen omistajuuden määritelmä sekä d) mahdollisen arvonmääritykseen liittyvän ohjeistuksen laatiminen.⁶²¹

Jos OECD:n siirtohinnoitteluohjeen sisältämät suositukset pystyvät tarjoamaan tulevaisuudessa paremmin käytännön ohjeistusta siitä, miten aineettomat oikeudet tulee markkinaehtoisesti hinnoitella, tulisi Suomessa huomioida tämä kehitys osana siirtohinnoittelua koskevan lainsäädännön kehittämistyötä. Säännösten lisääminen lainsäädäntöön parantaisi verovelvollisen oikeusturvaa ja selkeyttäisi VML 31 §:n siirtohinnoitteluokaisua koskevan säännöksen sisältöä. Toiseksi markkinaehtoisen siirtohinnan määrittävän ohjeistuksen lisääminen lainsäädäntöön voidaan nähdä myös positiivisena seikkana valtioiden verotulojen turvaamisen kannalta. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että tämän hetkinen avoin oikeusti-

⁶¹⁹ Ks. luku 3.6. Ks. myös Tikka 1972: 121–146; Wikström 2008: 22–32 ja Rynänen 2007: 391–406.

⁶²⁰ Yksiselitteiset ja täsmälliset lainsäädännökset toimivat oikeusjärjestelmän muodollisen oikeusvarmuuden sekä oikeudellisten ratkaisujen ennustettavuuden ja yhdenmukaisuuden takeena. Konkreettinen lainsäädäntötekniikka korostaa lainsäädännön sanamuodon mukaisen laintulkinnan merkitystä. Ks. Söderlund 2009: 263.

⁶²¹ Ks. OECD 2011a.

la liittyen siirtohinnan määrittämiseen lisää sekä verovelvollisen että veronsaajan selvittämistyötä sekä epävarmuutta käyvän arvon määrittämisestä.

5.4. Hyväksyttävä verosuunnittelu rojaltien siirtohinnoittelussa

Hyväksyttävän verosuunnittelun raja ei ole tarkasti määritelty, joten liikuttaessa kompetenssinormien soveltuvuusalueella tulee ottaa huomioon, että liiketoimi voi tulla arvioitavaksi VML 28 §:n, VML 29 §:n, VML 31 §:n sekä mahdollisen väliyhteisölainsäädännön nojalla.⁶²² Hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän verosuunnittelun rajan vetäminen on viime kädessä katsottu olevan tuomioistuinten tehtävä⁶²³. Prejudikaateilla onkin verosuunnittelussa tärkeä rooli, kun tarkastellaan markkinaehtoperiaatteen mukaisen hinnoittelutason muodostumista. Ratkaisujen katsotaan täsmentävän ja selventävän VML 31 §:n säännöstä.⁶²⁴ Oikeuskäytännön tarkastelu tutkimuksessa koostui pääasiallisesti korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuista. Rojaltien siirtohinnoittelusta on annettu vain muutamia oikeustapauksia, joita on pyritty tutkimuksessa yksityiskohtaisesti käsittelemään.⁶²⁵ Tässä yhteydessä voidaan tarkastella KHO:n ratkaisuista ilmenneitä yhtenäisiä piirteitä, joiden avulla voidaan esittää tulkinnallisia kannanottoja siitä, miten markkinaehtoinen hinnoittelutaso on muodostunut oikeuskäytännössä.

Kansainvälisen konsernin siirtohinnoittelussaan toteuttamaan markkinaehtoperiaatteen mukaiseen menettelyyn liittyy näyttökysymykset siitä, että konsernin sisäisessä liiketoimessa on noudatettu sellaista hinnoittelua ja sopimusehtoja, joita riippumattomien osapuolten välisessä liiketoimessa katsottaisiin noudatettavan. Oikeustapausten perusteella voidaan todeta, että näyttökysymykset tiivistyvät lähtökohtaisesti erilaisiin selvityksiin, kuten hintaver-

⁶²² Ks. luku 2.5.1–2.5.2, 3.1.2–3.1.3, 3.4–3.8.

⁶²³ Ks. Knuutinen 2012: 3.

⁶²⁴ Ks. Myrsky 2011: 173–177.

⁶²⁵ Ks. luku 2.5.1–2.5.2, 3.1.3–3.1.2, 3.5, 3.7–3.8.

tailuselvitykseen etuyhteystoimien ja riippumattomien osapuolien käyttämästä hinnoittelutasosta.⁶²⁶

Kansainväliset konsernit saattavat ryhtyä veronkiertämisyjärjestelyihin siirtämällä liiketoimintaa alhaisen verokannan maahan ehkäistäkseen korkea verorasitusta. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 1981 B II 529 oli kysymys teknisen tiedon toimintojen siirtämisestä Sveitsiin, johon oli perustettu tytäryhtiö. Siirto tapahtui kertakorvausta vastaan. Tytäryhtiö veloitti siirron jälkeen patenttioikeusmaksuja sekä palveluista suoritettavaa maksua palveluiden vastaanottajilta. Ratkaisun antamisen aikaan Suomessa ei ollut voimassa olevaa väliyhteisölainsäädäntöä, jonka perusteella rojalteihin liittyvä tulo olisi voitu verottaa Suomessa. Korkein hallinto-oikeus tarkasteli erillisinä liiketoimina teknisen tiedon toimintojen myyntiä ja palveluista maksettavien rojaltien verokohtelua. Myynti arvosteltiin veronkiertonormin ja kansainvälistä peiteltyä voitonsiirtoa koskevan säännöksen nojalla. Ratkaisusta voidaan johtaa tulkinta, jonka mukaan aineettoman oikeuden kokonaisluovutuksessa tulee huomioida erilaiset tulevaisuuden kassavirtaan liittyvät laskelmat. Jos suomalainen emoyhtiö olisi voinut näyttää hintavertailulaskelmien avulla, että kauppa on tehty markkinaehtoperiaatteen mukaisesti, niin käytetty hinnoittelutaso olisi mahdollisesti hyväksytty verotuksessa. Lisäksi kaupassa olisi tullut huomioida hinnanmuutoslauseke.⁶²⁷

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun KHO 1981 B II 529 avulla voidaan tarkastella käytännössä realisoituvaa tavaramerkin arvonmäärittystä myyntitilanteessa seuraavan esimerkin avulla, jolloin arvonmäärittämisessä sovelletaan RFR-menetelmää:

Suomalaisen emoyhtiön X-tavaramerkki siirretään Irlantiin tytäryhtiö Y:lle 3.000.000,00 euron kertakorvauksella. Kaupan jälkeen irlantilainen tytäryhtiö Y veloittaa rojalteja käyttöoikeusmaksuina tavaramerkistä. Emoyhtiö on veloittanut 5 prosentin rojalteja eri maissa sijaitsevilta tytäryhtiöiltä sekä konsernista riippumattomilta osapuolilta. X-tavaramerkin tuottama kassavirta viimeisen kymmenen vuoden aikana on ollut noin 10.000.000,00 euroa vuodessa. Liikevaihdon ei ennusteta kasvavan haastavasta taloustilanteesta johtuen. Tavaramerkin eliniäksi on arvioitu edellisen vuoden tilinpäätöksessä 20 vuotta. Emoyhtiö on käyttänyt aineettomien oikeuksien arvostamisessa 10,0 prosentin diskonttokorkoa. Miten voidaan varmistua siitä, että tavaramerkin kauppa on markkinaehtoperiaatteen mukainen?

⁶²⁶ Ks. luku 2.5.1–2.5.2, 2.6.1–2.6.2, 3.1.3–3.1.2, 3.5, 3.7–3.8.

⁶²⁷ Ks. luku 3.1.2, 3.8.

Taulukko 13. X-tavaramerkin käypä arvo. Lähde: OECD 2011b: 7, 20; Mard ym. 2011: 102–104 ja Palmu 2005: 291–301.

X-tavaramerkin käypä arvo							
Miljoonaa EUR	2012	2013	2014	2015	2016	2031
Estimoitu liikevaihto	10,000	10,000	10,000	10,000	10,000	10,000
Rojalti prosentti	5 %	5 %	5 %	5 %	5 %	5 %
Säästetty rojalitkustannus	0,500	0,500	0,500	0,500	0,500	0,500
Verot 24,5 %	0,123	0,123	0,123	0,123	0,123	0,123
Verojen jälkeinen rojaltien säästö	0,378	0,378	0,378	0,378	0,378	0,378
Diskonttotekijä 10,0 %	0,91	0,83	0,75	0,68	0,62	0,15
Nykyarvo	0,343	0,312	0,284	0,258	0,234	0,056
Yhteensä	1,487						
Poistojen veropohja 24,5 %	0,364						
Käypä arvo	1,851						

Relief from royalty -menetelmää soveltamalla X-tavaramerkin käypä arvo on 1,851 miljoonaa euroa, joten konsernin siirtohinnoittelussa on käytetty ylihintaa, kun tavaramerkin arvoksi on määritetty 3,0 miljoonaa euroa. Yllä mainitussa tapauksessa käytetty ylihintaa tulee oikaista osapuolten välillä. Tosin tässä yhteydessä tulee huomioida, että relief from royalty -menetelmällä saatu käypä arvo sisältää useita subjektiivisia tekijöitä, joita esimerkiksi ovat a) tavaramerkin elinikä, b) liikevaihdon vuosittainen kasvu sekä c) käytetty diskonttokorko. Arvionvaraisten tekijöiden vuoksi liiketoimista tuleekin olla kattava siirtohinnoitteludokumentointi, joka sisältää yksityiskohtaiset selvitykset siitä, miten laskelmissa on saavutettu markkinaehtoinen hinnoittelu.⁶²⁸

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 27.12.1999 taltio 4219 oli kysymys masterlisensiointi -sopimuksesta, jolla suomalainen emoyhtiö luovutti tavaramerkin käyttöoikeuden hollantilaiselle tytäryhtiölle. Suomalaisella emoyhtiöllä oli Suomessa tytäryhtiöitä, jotka maksoivat hollantilaiselle tytäryhtiölle 5 prosentin vuotuista rojalta nettomyynnistään. Hollantilainen tytäryhtiö maksoi masterlisensioinnista käyttöoikeusmaksuina suomalaiselle emoyhtiölleen 2 prosentin vuotuista rojalta konsernin nettomyynnistä. Rojaltilisäksi hollantilainen tytäryhtiö maksoi verovapaita osinkoja emoyhtiölleen. Rojaltilis ja osin-

⁶²⁸ Ks. luku 2.4, 2.5.1–2.5.2, 2.6.1–2.6.4, 4.5.2–4.5.3, 5.3.1–5.3.2.

got olivat yhteenlaskettuna yhtä suuret viiden vuoden ajanjaksona. Lääninoikeus katsoi päätöksessään (Uudenmaan LO 26.1.1999/43/3), että rojaltitulot olivat kierrätetty hollantilaisen tytäryhtiön kautta veron kiertämistarkoituksessa. Vuotuiset 2 prosentin rojaltitulot katsottiin alihinnoitteluksi ja veronalaiseksi rojaltituloksi katsottiin puolet verovapaina osinkotuloina suoritetusta määrästä. Korkein hallinto-oikeus ei muuttanut lääninoikeuden päätöstä. Korkein hallinto-oikeus lisäsi perusteluihin sen, että yhtiö ei ollut antanut riittävää selvitystä hollantilaisen tytäryhtiön saamien ja suomalaiselle emoyhtiölleen maksamien rojaltien määriin vaikuttaneista hyväksyttävistä eroista. Ratkaisuun sovellettiin veronkiertämismnormia sekä kansainvälistä peiteltyä voitonsiirtoa koskevaa säännöstä.⁶²⁹

Vaikka tavaramerkin ja aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelusta ei ole olemassa useita oikeustapauksia, niin näiden kahden yllä esitetyn korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun perusteella voidaan esittää tämän tutkimuksen kannalta tärkeitä johtopäätöksiä. Ensinnäkin hyväksyttävässä verosuunnittelussa ei tehdä sellaisia toimenpiteitä, jolloin tarkoituksena on tavoitella mahdollisimman alhaista verorasitusta. Tällaisia toimenpiteitä ovat aineettoman oikeuden siirto matalan verorasituksen maahan sekä rojaltien tai muiden vastikkeiden kierrättäminen alhaisen verokannan maan kautta Suomeen. Sen sijaan liiketoiminnalliset päätökset tulee tehdä sen mukaisesti, että ne edistävät konserniyhtiöiden liiketoimintaa pitkällä ajanjaksolla. Tällöin voidaan myös huomioida verosuunnittelulliset lähtökohdat, mutta verojen jatkuva minimointi ei edusta liiketaloudellista tarkoituksenmukaisuutta.⁶³⁰ Toiseksi ratkaisulla on merkitystä tässä tutkimuksessa käsitellyn tavaramerkin lisensioinnin ja kokonaisluovutuksen näkökulmasta. Tavaramerkin lisensiointia tehtäessä konsernissa tulee selvittää toimialan mediaanirojaltiprosentti, jota tulee soveltaa kaikkiin konserniyhtiöihin. Jos tästä poiketaan, tulee erisuuruudesta hinnoittelusta esittää laskelmia ja perustelut hinnoittelulle. Poikkeaminen toimialan mediaanirojaltista on mahdollista esimerkiksi silloin, kun osapuolten välillä riski ja vastuu ovat jakautuneet eri tavalla. Tämä tulee kuitenkin pystyä tarvittaessa selvittämään. Ongelmana tutkimuksessa oli se, ettei tavaramerkin kokonaisluovutuksesta ole olemassa prejudikaattia. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun KHO

⁶²⁹ Ks. luku 3.7–3.8.

⁶³⁰ Ks. luku 2.5.2, 3.1.2–3.1.3, 3.4–3.8.

1981 B II 529 avulla voitiin tässä yhteydessä tarkastella käytännön siirtohinnoittelutilanteissa realisoituvaa tavaramerkin kaupan käyvän arvon määrittämistä. Ratkaisun tarkastelun avulla voidaan esittää eräitä johtopäätöksiä, mutta kovin pitkälle menevät tulkinnat eivät ole mahdollisia.⁶³¹

5.5. Loppupäätelmät

Tämän tutkimuksen puitteissa on tehty kansainvälisen vero-oikeuden alaan perustuva lisensiaatintutkimus, jossa on käsitelty kansainvälisten konsernien tavaramerkkien siirtohinnoittelua ja rojalteihin liittyvää verosuunnittelua kansainvälisen konsernin tuloverotuksessa. Tutkimuksessa on löydetty tutkimuskysymyksiin vastauksia, joiden puitteissa on ollut mahdollista muodostaa tulkinnallisia kannanottoja sekä johtopäätöksiä. Tämä tutkimus on oikeusdogmaattinen, mutta myös erilaiset vertailut ovat kuuluneet tutkimuksen menetelmiin riittävän tutkimusnäkökulman saavuttamiseksi. Tutkimuksen metodi on myös liiketaloudellinen, sillä riippumattomat osapuolet tarkastelevat aineettoman oikeuden arvoa tavaramerkin tulevaisuudessa tuottaman maksimaalisen kassavirran näkökulmasta.

Tutkimusnäkökulmaa olisi mahdollista laajentaa aineellisen vero-oikeuden ja metodin puitteissa. Aineellisen vero-oikeuden osalta tutkimusnäkökulmaa voidaan laajentaa yritysjärjestelyiden mukana siirtyvän tavaramerkin siirtohinnoittamisen määrittämiseen. Metodillisesti tutkimusta voidaan laajentaa oikeusvertailevaan tutkimukseen. Oikeusvertailevassa tutkimuksessa näkökulma asetetaan muiden maiden oikeusjärjestykseen sekä siirtohinnoittelua sääntelevään lainsäädäntöön. Erityinen merkitys tällöin olisi toisen maan lainsäädäntöön sisältyvillä säännöksillä, joissa säädetään markkinaehtoisen siirtohinnoittamisen muodostamisesta. Oikeusvertailevan tutkimuksen perusteella voidaan esittää *de lege ferenda* -tyyppisiä tulkintasuosituksia siitä, miten Suomen kansallista lainsäädäntöä voidaan tältä osin kehittää.

⁶³¹ Ks. luku 2.5.2, 2.6.1–2.6.2, 3.7–3.8, 4.1.1–4.1.3, 4.4, 5.3, 5.3.1.

LÄHTEET

- Aaker, David A. (2010). *Building strong brands*. (New ed.) London: Pocket Books.
- Aarnio, Aulis (1989). *Laintulkinnan teoria*. Juva: WSOY.
- Aarnio, Aulis (2006). *Tulkinnan taito. Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta*. Helsinki: WSOY.
- Aarnio, Aulis (2011). *Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta*. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.
- Andersson, Edward (1995). Förutsättningarna för ett inhemskt bolag att i beskattningen avdra ersättningar för tjänster till utländskt koncernbolag*. *JFT 1995*, 183–199.
- Andersson, Edward, Jarmo Ikkala & Seppo Penttilä (2009). *Elinkeinoverolain kommentaari*. 12., uudistettu painos. Helsinki: Talentum.
- Anson, Weston (2007). *The Intangible Assets Handbook: Maximizing Value from Intangible Assets*. USA: American Bar Association.
- Atkinson, Mark & David Tyrrall (1999). *International Transfer Pricing – A Practical Guide for Finance*. London: Financial Times Management.
- Avi-Yonah, Reuven S. (2007). *International Tax as International Law: An Analysis of the International Tax Regime*. Cambridge University Press.
- Bergmann, Elisabeth & Anders Köhlman (2004). *International skattehandboken*. Femte upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik Ab.
- Björklund, Mika, Markku Jänkälä & Timo Kaisanlahti (2009). *Kirjanpito-oikeus*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Boos, Monica (2003). *International transfer pricing: The Valuation of Intangible Assets*. Hague; London: Kluwer Law International.
- Burgers, Irene J.J. (2009). EU Policy framework. Teoksessa *Transfer Pricing and Business Restructurings – Streamlining all the way*, 85–96. Toim. Anuschka Bakker. IFBD.
- Chinking, Christine (2000). Normative development in the international legal system. Teoksessa *Commitment and Compliance. The Role of Non-binding Norms in the International Legal System*, 21–42. Toim. Dina Shelton. Oxford University Press.
- Cohen, Jeffrey A. (2005). *Intangible Assets: Valuation and Economic Benefit*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Commission decision of 22 December 2006 setting up an expert group on transfer pricing. (2007/75/EC) [online]. Saatavissa internetistä: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:032:0189:0191:EN:PDF>>. [2.11.2011].
- Contractor, Faroc J. (2001). Intangible Assets and Principles for Their Valuation. Teoksessa *Valuation of Intangible Assets in Global Operations*, 3–24. Toim. Faroc J. Contractor. Westport, Connecticut; London: Quorum Books.

Cook, Trevor (2010). *EU Intellectual Property Law*. Oxford University Press.

Corbett, Michaelyn, Mohan Rao & David Teece (2008). A Primer on Trademarks and Trademark Valuation. Teoksessa *The Transfer and Licensing of Know-How and Intellectual Property: Understanding the Multinational Enterprise in the Modern World*, 247–262. Toim. David Teece. Singapore: World Scientific Publishing Co, Pte. Ltd.

Dahlman, Roland & Lars Fredborg (2003). *Internationell beskattning – En översikt*. Stockholm: Norstedts Juridik Ab.

Deloitte Touche Tohmatsu. *China Master Tax Guide*. Jatkuvatäydenteinen. Singapore: CCH Asia Pte Limited.

Direktiivi 2009/133/EY eri jäsenvaltioissa olevia yhtiöitä koskeviin sulautumisiin, jakautumisiin, osittaisjakautumisiin, varojensiirtoihin ja osakkeiden vaihtoihin sekä eurooppayhtiön (SE) tai eurooppaosuuskunnan (SCE) sääntömääräisen kotipaikan siirtoon jäsenvaltioiden välillä sovellettavasta yhteisestä verojärjestelmästä 19.10.2009

Direktiivi 2003/49/EY eri jäsenvaltioissa sijaitsevien lähiyhtiöiden välisiin korko- ja rojaltimaksuihin sovellettavasta yhteisestä verojärjestelmästä 3.6.2003

Direktiivi 90/435/EY eri jäsenvaltioissa sijaitseviin emo- ja tytäryhtiöihin sovellettavasta yhteisestä verojärjestelmästä 23.7.1990

Drockila, Lauri (1986). *Tavaramerkin sekoitettavuudesta ja harhaanjohtavuudesta*. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Eckerstorfer, Martin & Wei Xiong (2010). Treaty Entitlement (Articles 1, 4 and 2 OECD Model). Teoksessa *Europe-China Tax Treaties*, 1–32. Toim. Michael Lang, Jianwen Liu & Gongliang Tang. Hague; London: Kluwer Law International.

Eerola, Antti (2001). Aineettomien oikeuksien kansainvälinen verosuunnittelu. Julkaisussa *Tilintarkastus 2001/3*, 37–41.

Engblom, Ari, Jyrki Holla, Paula Holmström, Jussi Järvinen, Sebastian Kellas, Markku Lepistö, Vesa-Pekka Nuotio, Vesa Paronen, Eric Sandelin, Timo Torkkel, Markku O. Tunturi & Eila Vuorilehto (2010). *Elinkeino-erotus 2010*. Helsinki: Edita publishing ja KPMG Oy Ab.

Erasmus-Koen, Monica (2009). Art. 9 of the OECD Model convention. Teoksessa *Transfer Pricing and Business Restructuring – Streamlining all the way*, 99–144. Toim. Bakker, Anuschka. IFBD.

Euroopan unionin virallinen lehti, C 83, 30.03.2010. *Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoidut toisinnot: Euroopan unionin perusoikeuskirja* [online]. Saatavissa internetistä: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/fi_FI/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=FXAC10083>. [2.11.2011]

Euroopan unionin virallinen lehti C/176, 28.7.2006 s.0001–0007. *Neuvoston ja neuvostossa kokoontuneiden jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätöslauselma. Annettu 27.6.2006, etuyhteydessä keskenään olevien yritysten siirtohinnoittelu asiakirjoja Euroopan unionissa koskevista menettelysäännöistä (2006/C 176/01)* [online]. Saatavissa internetistä: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:176:0001:0007:FI:PDF>>. [6.11.2011]

Finckenberg, Anja (1994). Näyttövelvollisuus ja VERL:n 73 §. *Verotus 44:2*, 215–218.

Geitel, Juhani & Kirsi Hiltunen (2000). Uutta yritysjärjestelyjen ja siirtohinnoittelun oikeuskäytäntöä. Teoksessa *Uudistuva verosuunnittelu*, 75–90. Toim. Kirsti Auranen, Aki Blomqvist, Juhani Geitel, Petri Grönberg, Seppo Heiniö, Tuula Helaniemi, Kirsi Hiltunen, Marianne Malmgrén, Jukka Nisonen, Mirjami Pipatti & Esko Tuominen. Helsinki: Kauppakaari Oyj.

Goldscheider, Robert, John Jarosz & Carla Mulhern (2007). Use of the Twenty-Five Percent Rule in Valuing Intellectual Property. Teoksessa *Royalty Rates for Licensing Intellectual Property*, 31–52. Toim. Russell L. Parr. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Haarman, Pirkko-Liisa (2006). *Immateriaalioikeus*. 4. Painos. Helsinki: Talentum Media Oy.

Hakapää, Sari (2008). *Sähköinen verohallinto – automatisoitu arvonlisäverotusmenettely*. Vaasa: Vaasan yliopisto. Acta Wasaensia, no 199 [online]. Saatavissa internetistä: <http://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-246-5.pdf>. [20.11.2011]

Haeussler, Margaretha C. & John W. Clarry (2001). Current Issues in Valuation: De-Bundling Composite Trademarks and Other Intangibles in Transfer Pricing Analysis. Teoksessa *Valuation of Intangibles in Global Operations*, 188–201. Toim. Farok J. Contractor. Westport, Connecticut; London: Quorum Books.

HE 155/1994 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulkomaisten väliyhteisöjen osakkaiden verotuksesta.

HE 53/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi verotusmenettelystä annetun lain ja ennakkoperintälain muuttamisesta.

HE 137/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rajoitetusti verovelvollisen tulon ja varallisuuden verottamisesta annetun lain sekä kansainvälisen kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta annetun lain muuttamisesta.

HE 107/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle tuloverotuksen siirtohinnoittelua koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 74/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulkomaisten väliyhteisöjen osakkaiden verotuksesta annetun lain muuttamisesta.

HE 130/2011 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta annetun esityksen (HE 50/2011 vp.) täydentämisestä.

Heikkinen, Titta (1999). Siirtohinnoittelusta kansainvälisten yhtiöiden verotuksessa. *Tilintarkastus* 1999/6, 429–433.

Helminen, Marjaana (1999). *The Dividend Concept in International Tax Law: Dividend Payments Between Corporate Entities*. Hague; London: Kluwer Law International.

Helminen, Marjaana (2000). *Kansainvälisen konsernin sisäiset palvelut verotuksessa*. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Helminen, Marjaana (2009). *Kansainvälinen tuloverotus*. Helsinki: Edita.

Helminen, Marjaana (2012). *EU-vero-oikeus: välitön verotus*. Helsinki: Talentum.

Helminen, Marjaana. *Finnish International Taxation*. Jatkuvatäydenteinen. Helsinki: WSOYpro.

Hidén, Mikael & Ilkka Saraviita (1994). *Valtiosääntöoikeuden pääpiirteet*. 6. uudistettu painos. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Hjerppe, Reino, Kari Seppo, Jaakko Kiander & Panu Poutvaara (2003). *Verokilpailu ja Suomen verojärjestelmä*. Helsinki: WSOY.

Husa, Jaakko (1998). *Johdatus oikeusvertailuun*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus

IFRS-standardit 2010. 1.1.2010 tai sitä ennen voimaan tulleet standardit ja tulkinnat. Helsinki: KHT-Media Oy.

Iivonen, Seppo (2011). *Verohallinnon muuttuva normianto*. Vaasa: Vaasan yliopisto. Acta Wasaensia no 249.

Immonen, Raimo (2007). Yritysjärjestelyjen verosuunnittelusta. Julkaisussa *In Memoriam Kari S. Tikka 1944–2006, 77–87*. Helsinki: Lakimiesyhdistys.

Immonen, Raimo (2011). *Yritysjärjestelyt*. Helsinki: Talentum.

Interbrand (2011). Best global brands 2011 ranking [online]. Saatavissa internetistä: <<http://www.interbrand.com/en/best-global-brands/best-global-brands-2008/best-global-brands-2011.aspx>>. [14.7.2011]

Jaakkola, Riika, Sanna Laaksonen, Timo Nikula, Mikko Palmu, Vesa Paronen, Eric Sandelin & Suvi Vasenius (2012). *Siirtohinnoittelu käytännössä*. Helsinki: Edita.

Juusela, Janne (1998). *Kansainväliset sijoitukset ja verotuksen tehokkuus*. Oikeustieteellinen tutkimus verotuksen tehokkuudesta ja verovalvonnan säätelystä erityisesti kansainvälisiä portfoliosijoituksia silmällä pitäen. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Järvenoja, Markku (1999). *Yrityksen uusi verosuunnittelu*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Ajatus.

Järvenoja, Markku (2011). Yritysverotuksen oikeuskäytäntöä 2010. *Defensor legis* 92:3, 309–324.

Järvikare, Terhi (1997). *Yrityksen nettovarallisuuden määrittäminen erityisesti käyttöomaisuuden pitkävaikutteisten menojen osalta*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B - 4.

Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2011. Verovuosi 2010. Verohallinnon julkaisu No: 284.11 [online]. Saatavissa internetistä: <<http://vero.fi/download/xxx/%7BDEE930C6-F909-484B-95E8-0C4522B677AA%7D/6736>>. [20.11.2011]

Karjalainen Jukka & Raunio Merja (2007). *Siirtohinnoittelu*. Helsinki: WSOYpro.

Karjalainen, Jukka (2010). Konsernin sisäisten korkojen markkinaehtoisuus. *Verotus* 60:4, 378–383.

Kilpi, Lassi (1987a). KHO:n oikeuskäytäntöä tulo- ja varallisuusverotuksen piiristä vuonna 1986. *Defensor Legis* 68: 3–4, 195–232.

Kilpi, Lassi (1987b). Verotuslain 56 §:n soveltaminen. *Verotus* 37:1, 7–17.

King, Elizabeth (2009). *Transfer Pricing and Corporate Taxation: Problems, Practical Implications and Proposed Solutions*. Springer.

Knuutinen, Reijo (2009). *Muoto ja sisältö vero-oikeudessa – erityistarkastelussa rahoitus- ja sijoitusinstrumentit*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys. A-sarja N:o 292.

Knuutinen, Reijo (2012). *Verosuunnittelua vai veronkiertämistä: Verosuunnittelun ja veron kiertämisen välinen rajanveto tuloverotuksessa*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Komission tiedonanto 543/2005. EU:n yhteisen siirtohinnoittelufoorumin tekemästä etuyhteydessä keskenään olevien EU:n yritysten siirtohinnoitteluasiakirjoihin liittyvästä työstä. Menettelysäännöt etuyhteydessä keskenään olevien EU:n yritysten siirtohinnoitteluasiakirjoista [online]. Saatavilla internetissä: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0543:FIN:FI:PDF>>. [6.11.2011]

Komission tiedonanto 582/2001. Kohti sisämarkkinoita, joilla ei ole veroesteitä – Strategia yhtenäistetyt yhtiöveropohjan luomiseksi yritysten EU:n laajuista toimintaa varten [online]. Saatavilla internetistä: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0582:FIN:FI:PDF>>. [21.11.2011]

Koulu, Risto (2003). *Immateriaalinen varallisuus konkurssissa*. Helsinki: WSOY.

KPMG (2011). Global transfer pricing review [online]. Saatavissa internetistä: <<http://www.kpmg.com/FI/fi/Ajankohtaista/Uutisia-ja-julkaisuja/Vero-ja-lakijulkaisut/Documents/Global-Transfer-Pricing-Review-2011.pdf>>. [20.12.2011]

Kukkonen, Matti & Risto Walden (2010). *Konsernin verosuunnittelu*. Helsinki: WSOYpro.

Kuoppamäki, Petri (2001). *Kilpailuoikeuden perusteet*. 1. painoksen korjattu lisäpainos. Helsinki: WSOY.

Kyläkallio, Juhani, Olli Iirola & Kalle Kyläkallio (2008). *Osakeyhtiö*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Källqvist, Jan & Anders Köhlman (2007). *Internationella skattehandboken*. Stockholm: Norstedts Juridik i samarbete med KPMG.

Laaksonen, Sami (2004). Tavaramerkin siirtohinnoittelusta. *Verotus* 54:4, 423–432.

Laaksonen, Sami (2006). Konserniverotuksen ennakkotietoja: Liiketoimintamallin muutos ja siirtohinnoittelu. *Verotus* 56: 4, 428–437.

Laaksonen, Sami & Tuomas Anttila (2007). Uudet siirtohinnoittelun dokumentointia koskevat säännökset. *Verotus* 57:1, 31–43.

Lehtonen, Asko (1986). *Veropetoksesta: RL 38 luvun 11§:n Imom. tunnusmerkistöstä lähinnä tulo- ja varallisuusverotuksen kannalta*. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton kustannus.

Lehtonen, Asko (2000). Verontorjunta ja verosuunnittelu oikeudellisessa systematiikassa. *Pohjois-Suomen tuomarikoulun julkaisuja*. (4/2000). Rovaniemi: Lapin yliopistopaino

Lehtonen, Asko (2002). *Tietokoneiden ja tietokoneohjelmien hankintamenojen verokohtelusta henkilö- ja elinkeinoverotuksessa* [online]: saatavissa internetistä: <http://lipas.uwasa.fi/ktt/talousoikeus/it/atkverot/atkverot_toc_fin.htm>. [5.2.2012]

Lehtonen, Asko (2007). Veronkiertäminen ja veropetos verontorjunnan elementteinä. Julkaisussa *In Memoriam Kari S. Tikka 1944–2006*, 140–151. Helsinki: Lakimiesyhdistys.

Lehtonen, Asko (2011a). *Veropetosäännöksen tunnusmerkistöstä*. 3. Täydennetty painos. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun julkaisuja.

Lehtonen, Asko (2011b). *Oikeusteoria*, luentomateriaali. Vaasan yliopisto.

Leppiniemi, Jarmo & Risto Walden (2010). *Tilinpäätös- ja verosuunnittelu*. 11. uudistettu painos. Helsinki: Wsoy.

- Linnakangas, Esko (1994). Näytön hankkimisesta verovalitus- ja valituslupajärjestelmässä. Julkaisussa *Verotus*, 392–398.
- Linnakangas, Esko, Raimo Immonen & Pertti Puroinen (2000). *Verotuskäytäntö 1999/4. KHO:n, KVL:n ja LO:n ennakkopäätökset*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Linnanvirta, Reima & Hannu-Tapani Leppänen (2011). Liiketoiminnan uudelleenjärjestelyt EVL:n ja OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden valossa. *Verotus* 61:2, 201–207.
- LVMH Möet Hennesy-Louis Vuitton sa (2011). Fiscal Year Ended December 31, 2010 [online]. Saatavissa internetistä: <<http://www.lvmh.com/uploads/assets/Com-fi/Documents/en/Reports/LVMH-2010-Reference-Document.pdf>>. [22.3.2012]
- Luhtasela, Harri (2007). *Sähköisen kuluttajakaupan sääntely Euroopan unionissa ja Yhdysvalloissa*. Vaasa: Vaasan yliopisto. Acta Wasaensia, no 178.
- Malmgrén, Marianne (2008). *Oikeushenkilön asuinvaltio verotuksessa ja yrityksen kansainvälistyminen*. Helsinki: Edita.
- Malmgrén, Marianne (2010). Eurooppaoikeudellinen näkökulma kansainvälisen kaksinkertaisen verotuksen poistamiseen. *Verotus* 60:3, 276–284.
- Malmgrén, Marianne (2011). Siirtohinnoittelu kiinteän toimipaikan tulon määrittelyssä. *Verotus* 61:3, 302–309.
- Manner, Mauri (2000). Siirtokelpoisten aineettomien oikeuksien verotusongelmista. *Verotus* 50:4, 398–401.
- Mannio, Lauri (2001a). Sähköisen kaupankäynnin verotus. Helsinki: Wsoy Lakitieto.
- Mannio, Lauri (2001b). Sähköisen kaupankäynnin verotus. Teoksessa *Verkkokauppaoikeus*, 329–386. Toim. Juha Laine. Helsinki: WSOY.
- Mansala, Marja-Leena (1994). *Teollisuus oikeudet osana yrityksen strategiaa yhdentyvillä markkinoilla*. Helsinki: Helsingin yliopiston kansainvälisen talousoikeuden instituutin julkaisuja. N:o 5.
- Mard, Michael J., James R. Hitchner & Steven D. Hyden (2011). *Valuation for Financial Reporting: Fair Value, Business Combinations, Intangible Assets, Goodwill, and Impairment Analysis*. Third edition. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Markham, Michelle (2005). *Transfer Pricing of Intangibles*. Hague; London: Kluwer Law International.
- Matikkala, Timo (1992). EY:n siirtohinnoittelun vastaoikaisu mahdollistavan verosopimuksen sisältö ja vaikutus kansainvälisen yrityksen verotukseen. *Verotus* 42:2, 164–175.
- May, Christopher & Susan K. Sell (2006). *Intellectual property rights. A critical history*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Meh-tonen, Pekka (2005). *Siirtohinnoittelu, tuloverotus ja konsernistrategiat - erityisesti strategisen suunnittelun dokumentoinnista ja reaaliargumentaatiosta*. Helsinki: Edita Publishing.
- Mikkola, Tuulikki (1999). *Oikeudellisen tiedon yhtenevyys ja sen esteet*. Helsinki: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja No 223.

Motorola Mobility Holdings, Inc (2012). *Form 10-K*. Motorola Mobility Holdings, Inc:n Yhdysvaltain arvo-paperipörssille toimittama vuoden 2011 IFRS-konsernitilinpäätös [online]. Saatavissa internetistä: <http://files.shareholder.com/downloads/ABEA-58XVPR/1738782325x0x543821/82EBAD02-A7FC-45D2-9CF2-1C60A287B96B/MMI_10-K_Final_No_Exhibits.PDF>. [18.3.2012]

Myrsky, Matti & Linnakangas Esko (2002). *Verotusmenettely ja muutoksenhaku*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Myrsky, Matti & Linnakangas Esko (2005). *Kansainvälinen henkilö- ja yritysverotus*. Helsinki: Talentum.

Myrsky, Matti (2009). Väilyhteisölaista, sen muutoksista ja tulevaisuudennäkymistä. *Defensor Legis* 90:1, 81–92.

Myrsky, Matti & Linnakangas Esko (2009). *Kansainvälinen henkilö- ja yritysverotus*. Helsinki: Talentum.

Myrsky, Matti & Linnakangas Esko (2010). *Elinkeinoverotus*. Helsinki: Talentum.

Myrsky, Matti (2011). *Ennakkopäätökset verotuksessa*. Helsinki: Talentum.

Myrsky, Matti & Timo Rabinä (2011). *Verotusmenettely ja muutoksenhaku*. Helsinki: Talentum.

Mäkinen, Pentti, Paula Paloranta, Hannu Pokela & Kristiina Vuori (2006). *Markkinaoikeuden perusteet*. 2. uud. painos. Helsinki: Talentum.

Mäkelä, Lotta, Marko Reponen, Sari Pohjonen & Tuomas Honkamäki (2009). *Konsernitilinpäätöksen laadinta*. Helsinki: WSOYpro.

Määttä, Kalle (2006). *Oikeustaloustieteen perusteet*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Nieminen, Martti (2010). Monenkertaisen verotuksen poistaminen Lissabonin sopimuksessa. *Verotus* 60:4, 428–437.

Nieminen, Tuula (1995). Immateriaalioikeus. Teoksessa *Teollisoikeudellisia kirjoituksia* 1,1–34. Toim. Ari Saarnilehto. Turku: Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeudellinen julkaisusarja A:81.

Niskakangas, Heikki (1983). *Rojaltit ja palvelumaksut kansainvälisessä vero-oikeudessa*. Helsinki. Suomen Lakimiesliiton kustannus.

Niskakangas, Heikki (1984). Ulkomaisen tytäryhtiön tappion aiheuttamia vero-ongelmia. *Verotus* 34:3, 210–220.

Niskakangas, Heikki (1991). Kansainvälisen yrityksen tuloksenohjauksen uudet tuulet. *Verotus* 41: 1, 33–46.

Niskakangas, Heikki & Anja Finckenberg (1993). *Siirtohinnoittelu vertailuhintojen puuttuessa ja kansainvälisten yritysostojen veroseuraamukset - IFA:n 46. kongressi Cancunissa*. *Verotus* 43:3, 304–310.

Niskakangas, Heikki (2004a). *Uudistuneet verolait. Muutosten merkitys käytännössä, säädökset ja hallituksen esitykset*. Toim. Heikki Niskakangas. Helsinki: WSOY.

Niskakangas, Heikki (2004b). Verouudistuksen tausta ja tavoitteet. Teoksessa *Verouudistus 2005*, 19–36. Toim. Heikki Niskakangas, Kari S. Tikka, Tero Honkavaara, Marjaana Helminen, Anna Lunden, Mirjami Laitinen, Timo Rabinä, Jarmo Leppiniemi, Esko Kiviranta, Hannele Ranta-Lassila, P.K. Mattila, Merja Rautio & Kristiina Äimä. Helsinki: WSOY.

- Niskakangas, Heikki (2009). *Johdatus Suomen verojärjestelmään*. Helsinki: WSOY.
- Niskakangas, Heikki (2011). *Veropolitiikka*. Helsinki: WSOYpro.
- Niskakangas, Heikki. *Henkilöverotus*. Jatkuvatyönteinen. Helsinki: WSOYpro.
- Nokia Oyj (2011). *Nokia in 2010* [online]. Saatavissa internetistä:
<<http://i.nokia.com/blob/view/-/263824/data/1/-/Request-Nokia-in-2010-pdf.pdf>>. [17.3.2012]
- Nokia Oyj (2012a). *Nokia Form 20–F 2011*. Nokia Oyj:n Yhdysvaltain arvopaperipörssille toimittama vuoden 2011 IFRS-konsernitilinpäätös [online]. Saatavissa internetistä:
<<http://i.nokia.com/blob/view/-/1015984/data/3/-/form20-f-11-pdf.pdf>>. [17.3.2012]
- Nokia Oyj (2012b). Nokia alentaa Devices & Services -liiketoiminnan vuoden 2012 ensimmäistä neljänneistä koskevia näkymiä ja antaa näkymiä vuoden 2012 toiselle neljännekselle. [online]. Saatavissa internetistä:
<<http://press.nokia.fi/2012/04/11/nokia-alentaa-devices-services-liiketoiminnan-vuoden-2012-ensimmaista-neljanneista-koskevia-nakymia-ja-antaa-nakymia-vuoden-2012-toiselle-neljannekselle/>>. [15.4.2012]
- Nordlund, Marika (2001). Aineettomien oikeuksien verosuunnittelu. *Tilintarkastus 2001/2*, 31–38.
- Norrgård, Marcus (2002). *Interimistiska förbud i immaterialrätten*. Helsinki: Talentum Media Oy.
- OECD (2008). *Model Tax Convention on Income and on Capital*. Condensed version. Seventh edition.
- OECD (2009). *Transfer Pricing Aspects of Business Restructurings. Discussion Draft for Public Comment. 19 September to 19 February* [online]. Saatavissa internetistä:
<<http://www.oecd.org/dataoecd/59/40/41346644.pdf>>. [4.1.2012]
- OECD (2010a). *Model Tax Convention on Income and on Capital*. Condensed version. Eighth edition.
- OECD (2010b). *Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations*.
- OECD (2010c). *Review of the Comparability and of Profit Methods. Revision of the Chapters I–III of the Transfer Pricing Guidelines* [online]. Saatavissa internetistä:
<<http://www.oecd.org/dataoecd/23/12/45763692.pdf>>. [13.10.2011]
- OECD (2011a). *Transfer Pricing and Intangibles: Scope of the OECD Project. Document approved by the committee on fiscal affairs on 25 January 2011* [online]. Saatavissa internetistä:
<<http://www.oecd.org/dataoecd/10/50/46987988.pdf>>. [6.6.2011]
- OECD (2011b). *Illustrative Example of Intangible Asset Valuation. Working Party No. 6` Special Session of the Transfer Pricing Aspects of Intangibles* [online]. Saatavissa internetistä:
<<http://www.oecd.org/dataoecd/13/59/47426115.pdf>>. [10.12.2011]
- Oesch, Rainer (2007). Teknologialisensinsopimuksen synty: Neuvotteluvaiheen merkityksestä. *Teoksessa IPR -sopimukset, kilpailu ja suojan toteuttaminen – Immateriaalioikeuksien hyödyntäminen*, 12–30. Toim. Rainer Oesch, Taina Pihlajarinne, Juha Vesala, Heikki Raappana & Julia Tikkanen. Helsinki: Edita publishing Oy.
- Ojanen, Tuomas (2010). *EU-oikeuden perusteita*. Uud. laitos. Helsinki: Edita.
- Ossa, Jaakko (2002). *Sijoitustoiminnan verotus ja verosuunnittelu*. Helsinki. Lakimiesliiton kustannus.

Palm, Jukka (2002). *Tavaramerkki, kilpailu ja alkuperä*. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-Sarja No: 233.

Palmu, Mikko (2005). Tavaramerkin siirtohinnoittelusta*. *Verotus* 55:3, 291–301.

Parr, Russell L. (2007). *Royalty Rates for Licensing Intellectual Property*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Penttilä, Seppo (2007). Veronkiertäminen – EY-oikeudellisia näkökohtia. Julkaisussa *In Memoriam Kari S. Tikka 1944–2006*, 324–337. Helsinki: Lakimiesyhdistys.

Perustuslakivaliokunnan lausunto 9/2012. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi ulkomaalaislain ja työsopimuslain muuttamisesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi, PeVL 9/2012 – HE 3/2012, tarkistamaton versio 1.1 [online]. Saatavissa internetistä: <http://eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/pevl_9_2012_p.shtmp>. [19.5.2012]

Pokela, Essi (2010). Tavaramerkinhaltijan kielto-oikeus ja sen soveltuminen toiminimen käyttöön. Teoksessa *Tavaramerkki ja toiminimi*, 47–67. *Immateriaalioikeuden erityiskysymyksiä*. Toim. Taina Pihlajarinne, Essi Pokela & Kirsi Ruuhonen. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Prada Group spa (2011). The Group – 2010 Annual Report [online]. Saatavissa internetistä: <http://www.pradagroup.com/documents/reports/2010%20Annual%20Report_PRADA%20spa%20Group_ENG.pdf>. [22.3.2012]

Puronen, Pertti (2009). Luottamuksensuojaperiaate verotusmenettelyssä. *Verotus* 59:2, 474–494.

Pykönen, Elina (2011). Yritysjärjestelyjä, pääomasijoitustoimintaa, rahoitusjärjestelyjen verokysymyksiä – Konserniverokeskuksen ennakkotiedoista vuonna 2010. *Verotus* 61:4, 399–408.

Rahnasto, Ilkka (2003). *Intellectual Property Rights, External Effects, and Anti-Trust Law. Leveraging IPRs in the Communications Industry*. Oxford University Press.

Ranta-Lassila, Hannele (2002). *Konsernit ja verotuksen neutraalisuus*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Raunio, Merja (2008). Konsernitukea vai markkinaehtoista hinnoittelua. *Verotus* 58:1, 47–59.

Raunio, Merja & Elina Gerdt (2010). Siirtohinnoittelu laskusuhdanteessa. *Verotus* 60:1, 75–81.

Raunio, Merja & Karin Svennas (2011). Rahoitustransaktioiden siirtohinnoittelu – onko konserniin kuulumisella vaikutusta? *Verotus* 61:2, 190–200.

Raunio, Merja & Elina Gerdt (2011). Liiketoimintamallin uudelleenjärjestely siirtohinnoittelun näkökulmasta. *Verotus* 61:4, 420–428.

Rautajoki, Pekka (1991). Hinnoittelutukea antaneen emoyhtiön verotus. *Verotus* 41:5, 463–467.

Reilly, Robert F. & Robert P. Schweihs (1999). *Valuing Intangible Assets*. New York: Mc Graw-Hill.

Rezaee, Zabihollah (2001). *Financial Institutions, Valuations, Mergers, and Acquisitions: The Fair Value Approach*. Second edition. Canada: John Wiley & Sons, Inc.

RoyaltyStat (2012). *Database of Royalty Rates and Service Fees* [online]. Saatavissa internetistä: <www.royaltystat.com>. [20.3.2012]

- Ryynänen, Olli (1996). *Förtäckt dividend i beskattningen*. Helsingfors: Svenska handelshögskolan.
- Ryynänen, Olli (2000). *Bevisning i inkomstbeskattningen*. Helsingfors: Svenska handelshögskolan.
- Ryynänen, Olli (2007). Veron kiertämisen yleislausekkeen soveltamisen käytännön ongelmakohtia. Julkaisussa *In Memoriam Kari S. Tikka 1944–2006*, 391–406. Helsinki: Lakimiesyhdistys.
- Saarenpää, Ahti (2009). Oikeusinformaatiikka. Teoksessa *Oikeusjärjestys osa I*, 1–129. 6. täydennetty painos. Toim. Minna-Greta Martti. Rovaniemi: Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja C 52.
- Sainio, Olli J. (1976). *Verosopimusten vaikutus elinkeinotulon verotukseen*. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton kustannus.
- Salmi Harri, Petteri Häkkänen, Rainer Oecsh & Marja Tommila (2001). *Tavaramerkki*. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.
- Salmi Harri, Petteri Häkkänen, Rainer Oecsh & Marja Tommila (2008). *Tavaramerkki*. 2. Uudistettu painos. Helsinki: Talentum.
- Saraviita, Ilkka (2011). *Perustuslaki*. Helsinki: Talentum.
- Shelton Dina (2000). Introduction: Law, Non-Law and the Problem of "Soft Law". Teoksessa *Commitment and Compliance. The Role of Non-Binding Norms in the International Legal System*, 1–18. Toim. Dina Shelton. Oxford University Press.
- Siltala, Raimo (2001). *Johdatus oikeusteoriaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.
- Smith, Gordon V. (1997). *Trademark Valuation*. Canada: John Wiley & Sons, Inc.
- Smith, Gordon V. & Russell L. Parr (2005). *Intellectual Property: Valuation, Exploitation and Infringement Damages*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Smith, Gordon V. & Russell L. Parr (2007). *Intellectual Property: Valuation, Exploitation, and Infringement Damages. 2007 Cumulative supplement*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Susarla, Kamesh & Antoine Glaize (2011). *OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax administrations 2010 Edition and Transfer Pricing Features of Selected Countries 2011*. Toim. Kamesh Susarla & Antoine Glaize. IBFD.
- Syväkangas, Katja (2011). Vastaoikaisu siirtohinnoittelussa (referee-artikkeli). *Verotus* 61:5, 528–537.
- Ståhl, Kristina, Roger Persson Österman, Maria Hilling & Jesper Öberg (2011). *EU-skatterätt*. Upplaga 3. Uppsala: Iustus Förlag.
- Sund-Norrgård, Petra (2011). *Lojalitet i licensavtal*. Helsingfors: IPR-University Center.
- Söderlund, Seppo (2009). *Oikeus ja kohtuus verotuksessa: oikeustieteellinen tutkimus verovelvollisen oikeudesta saada ja viranomaisen velvollisuudesta myöntää harkinnanvaraisia verohuojennuksia*. Helsinki: Talentum.
- Terra, Ben & Wattel, Peter (2008). *European tax law*. Hague; London: Kluwer Law International.

Tiili, Virpi (1988). Goodwillin suojasta markkinoinnissa. *Lakimies* 86:6, 655–663. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Tikka, Kari S. (1972). *Veron minimoinnista: tutkimus tulo- tai varallisuusverosta vapautumisen tarkoituksessa tehdyistä toimista lainsoveltamisongelmana erityisesti silmällä pitäen verotuslain 56 §:ää*. Vammala. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B-sarja; 165.

Tikka, Kari S. (1987). Konserniavustukset ja siirtohinnoittelu konsernissa. Teoksessa *Konsernijuridiikka*, 63–85. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Tikka, Kari S. (2003). Onko Suomen itsenäisyys veropolitiikassa mennyt? Julkaisussa *Keskuskaupakamarin Suuri Veropäivä 2003*, 1–13.

Tikka, Kari S, Olli Nykänen, Janne Juusela & Tomi Viitala. *Yritysverotus I–II*. Jatkuvatäydenteinen. Helsinki: WSOYpro.

Tolonen, Hannu (2003). *Oikeuslähdeoppi*. Helsinki: WSOY Lakitieto.

Torkkel, Timo (1999). Sähköisen kaupankäynnin tuloverotus. *Tilintarkastus* 1999/2, 36–41.

Torkkel, Timo (2001). Sähköisen kaupankäynnin tuloverotuksen ajankohtaiset kysymykset. *Tilintarkastus* 2001/2, 23–28.

Torkkel, Timo (2003). Konsernin sisäisen palvelun ja kustannuspanossopimuksen käsite Suomen kansainvälisessä tulovero-oikeudessa. *Verotus* 53: 3, 279–292.

Torkkel, Timo (2011). *Tuloveron laskeminen. Vero- ja kirjanpito-oikeudellinen tutkimus yhteisön tuloveron laskemisesta*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Tucha, Thomas & Markus Brem (2007). Documentation of Transfer Pricing: The Nature of Arm's length Analysis. Teoksessa *International Taxation Handbook: Policy, Practice, Standards, and Regulation*, 147–169. Toim. Colin Read & Greg N. Gregoriou. Amsterdam; Oxford; Boston: Cima Publishing.

Tuori, Kaarlo (2003). *Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt*. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2008). IPR tehokkaaseen käyttöön! Aineksia teollis- ja tekijänoikeuksien strategiaan. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 37/2008*.

Valtiovarainministeriö (2012). Suomen solmimat verosopimukset 23.11.2011 [online]. Saatavissa internetistä: <http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/35580.pdf>. [27.3.2012]

Valtiovarainvaliokunnan mietintö 22/2006. Valtiovarainvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä tuloverotuksen siirtohinnoittelua koskevaksi lainsäädännöksi, VaVM 22/2006 – HE 107/2006 [online]. Saatavissa internetistä: <http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/vavm_22_2006_p.shtml>. [4.5.2012]

Valtiovarainvaliokunnan mietintö 23/2011. Valtiovarainvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta ja hallituksen esityksestä eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi ja sekä laeiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 50/2011 vp.) täydentämisestä, VaVM 23/2011 – HE 50/2011, HE 130/2011 [online]. Saatavissa internetistä: <http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/vavm_23_2011_p.shtml>. [4.5.2012]

Vapaavuori, Ahti (1991). *Suomeen suuntautuvien portfoliosijoitusten verokohtelu*. Helsinki: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 186.

Vapaavuori, Ahti (2003). *Eurooppaoikeus ja kansainvälinen verotus - EY:n primäärioikeudellisten normien vaikutuksesta kansainvälisen vero-oikeuden peruseriaatteiden alalla*. Helsinki: Talentum.

Verohallinto (2007). Siirtohinnoittelun dokumentointi – muistio. Annettu 19.10.2007 [online]. Saatavissa internetistä: <<http://www.vero.fi/download/xxx/%7BB7C214C0-8E02-4A31-AD7E-7A2D0709245F%7D/4030>>. [28.6.2011]

Verohallinto (2010a). Ulkomaisen yhteisön tuloverotus Suomessa. Verohallinnon ohje 18.2.2010. Diaarinumero 129/37/2010 [online]. Saatavissa internetistä: <[http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Kansainvaliset_tilanteet/Yritykset/Ulkomaisen_yhteison_tuloverotus_Suomessa\(9921\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Kansainvaliset_tilanteet/Yritykset/Ulkomaisen_yhteison_tuloverotus_Suomessa(9921))>. [4.1.2012]

Verohallinto (2010b). KHO 2010:15 päätöksen vaikutukset Euroopan talousalueella asuvan rajoitetusti verovelvollisen osinkotulon verotukseen (SICAV -yhtiö). Verohallinnon ohje 24.6.2010. Diaarinumero 665/37/2010 [online]. Saatavissa internetistä: <[http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Verohallinnon_ohjeet/2010/KHO_201015_paatoksen_vaikutukset_Euroopa\(9904\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Verohallinnon_ohjeet/2010/KHO_201015_paatoksen_vaikutukset_Euroopa(9904))>. [20.11.2011]

Verohallinto (2011). Mitä on siirtohinnoittelu? Erityisesti markkinaehtoperiaatteen noudattamisesta [online]. Saatavissa internetistä: <[http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Kansainvalinen_toiminta/Mita_on_siirtohinnoittelu\(11929\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Kansainvalinen_toiminta/Mita_on_siirtohinnoittelu(11929))>. [28.6.2011]

Viherkenttä, Timo (1991). *Tax Incentives in Developing Countries and International Taxation*. Denventer; Boston: Kluwer Law International.

Viitala, Tomi (2004). *Tax Treatment of Investment Funds and Their Investors Within The European Union*. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A-12:2004.

Viitala, Tomi (2009). Rahoitusjärjestelyjen verokysymykset. Julkaisussa *Keskuskauppakamarin Suuri Veropäivä 2009*, 138–157.

Viitala, Tomi (2010). KHO:n SICAV -ratkaisu. *Verotus* 60:3, 285–291.

Vuorio, Anne (2008). Pysyvien vastaavien hankintamenon ja pitkävaikutteisten menojen jaksottaminen sekä arvonlennukset, 275–302. Teoksessa *Kirjanpitolaki tänään*. Toim. Ernst & Young. Helsinki: Talentum.

Waal, Johanna (2012). Verohallinnon siirtohinnoitteluhanke – Uusi askel kohti tehokkaampaa asiakasohjausta ja verovalvontaa siirtohinnoitteluasioissa. *Verotus* 62:1, 88 – 91.

Ward, David A. (2008). Is There an Obligation in International Law of OECD Member Countries to Follow the Commentaries on the Model? Teoksessa *The Legal Status of the OECD Commentaries*, 73–93. Toim. Sjoerd Douma & Frank Engelen. IBFD.

Westberg, Björn (2002). *Cross-border Taxation of E-commerce*. IBFD Publications BV.

Wikberg, Olli (2000). *Määrävä markkina-asema ja väärinkäyttö – oikeustaloustieteellinen näkökulma*. Liensiaatintutkimus. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Wikström, Kauko (2008). *Yleiset opit verotuksessa: no taxation without representation: Magna Carta 1215*. 4. Uudistettu painos. Turku: Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.

Wikström, Kristiina (2005). *Tavaramerkkien lisensiointisopimukset*. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Wiman, Bertil (1987). *Prissättning inom multinationella koncerner*. Skrifter från juridiska faculteten i Uppsala. No 13. Uppsala: Iustus Förlag.

Wiman, Bertil (2002). *Beskattning av företagsgrupper*. Stockholm: Norstedts Juridik Ab.

Yang, Deli (2008). *Understanding and Profiting from Intellectual Property: A Guide for Practitioners and Analysts*. Basingstoke (England); New York: Palgrave Macmillan.

Yleissopimus kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta etuyhteydessä keskenään olevien yritysten tulonoikaisu-yhteydessä (90/436/ETY)

Zweigert, Konrad & Hein Kötz (1998). *Introduction to Comparative Law*. Oxford: Clarendon press.

Äimä, Kristiina (2003). *EY-oikeuden vaikutuksen välittömään verotukseen*. Helsinki: Talentum.

Äimä, Kristiina (2009). *Sisäiset korot lähiyhtiöiden kansainvälisessä verotuksessa*. Helsinki: WSOYpro.

Äimä, Kristiina (2011a). Ajankohtaista eurooppaoikeutta verotuksen alalta. *Defensor legis* 92:1, 93–103.

Äimä, Kristiina (2011b). *Veroprocessoikeus*. Helsinki: WSOY Pro.

Äimä, Kristiina (2011c). Koron vähennysoikeus elinkeinoverotuksessa ja siirtohinnoittelu. *Lakimies* 2011/ 7–8, 1541–1552.

TAULUKOT		Sivu
Taulukko 1.	Toimialakohtaisen mediaanirojaltin määrittäminen.	133
Taulukko 2.	Rojaltin määrittäminen konsernin segmenteille.	133
Taulukko 3.	Tavaramerkin nykyarvo.	138
Taulukko 4.	Nokia-tavaramerkin arvo laskettuna relief from royalty -menetelmällä.	142
Taulukko 5.	Esimerkki tavaramerkkiin sijoitettujen kustannusten nykyarvosta.	147
Taulukko 6.	Riippumattomien osapuolten välillä suoritettu vertailuanalyysi.	152
Taulukko 7.	Liiketoimikohtainen tuloslaskelma.	153
Taulukko 8.	Toimintoanalyysi Nokia Oyj:n ja Microsoftin yhteistyöstä.	158
Taulukko 9.	Nokia Oyj:n liiketoimikohtainen tuloslaskelma, kun yhteistyön odotetaan kestävän seitsemän vuotta.	159
Taulukko 10.	Nokia Oyj:n oikaistu liikevoitto.	160
Taulukko 11.	Microsoftin oikaistu liikevoitto.	161
Taulukko 12.	Liikevoiton jakautuminen Nokia Oyj:n ja Microsoftin välillä.	161
Taulukko 13.	X-tavaramerkin käypä arvo.	175

OIKEUSTAPAUSLUETTELO**Euroopan yhteisöjen tuomioistuin**

18.6.2009 Asia C-303/2007 Aberdeen Property
Fininvest Alpha Oy s. 20

Korkein hallinto-oikeus

12.12.2011 taltio 3507 KHO 2011: 101 s. 9–10, 82–84, 90
 19.1.2011 taltio 95 KHO 2011: 4 s. 63–64
 3.11.2010 taltio 3092 KHO 2010:73 s. 10, 35, 39–43, 102, 114
 12.3.2010 taltio 469 KHO 2010:15 s. 20
 20.3.2002 taltio 596 KHO 2002:26 s. 10
 27.12.1999 taltio 4219 s. 35, 46, 70, 102, 108–111,
116, 128, 132, 167, 175–176
 29.4.1994 taltio 1847 s. 34–35, 78–80, 112–113
 27.8.1993 taltio 3009 KHO 1993 B 504 s. 35, 80, 113
 17.7.1986 taltio 2772 KHO 1986 B II 577 s. 33–35, 80–81, 102, 113
 11.3.1981 taltio 1386 KHO 1981 B II 529 s. 35, 70–72, 108, 112, 174,
177

Hallinto-oikeus

Helsinki 26.1.2011 taltio 11/0115/4 s. 83–84
 Helsinki 2.2.2009 taltio 09/0099/3 s. 10, 41
 Helsinki 7.8.2008 taltio 08/1175/3 (Lainvoimainen) s. 34–35, 113

Lääninoikeus

Uudenmaan LO 26.1.1999/43/4 s. 109, 176

Keskusverolautakunta

14.3.2012 Dnro A95/8210/2011 KVL: 016/2012 (Lainvoimainen) s. 83